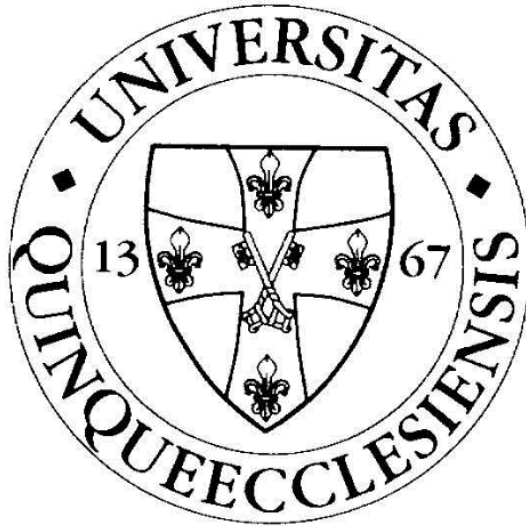

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola

Szabó Imre Szilárd
Doktori értekezés

A szakszervezet jogállása a magyar munkajogban

Témavezető

Dr. habil. Berke Gyula
tanszékvezető egyetemi docens

Pécs, 2021.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	1
I. Bevezető gondolatok	3
I.1. A témaválasztás indokolása, aktualitása és a dolgozat szerkezete	3
I.1.1. A történeti rész feldolgozása	5
I.1.2. A nemzetközi joganyag ismertetése	6
I.1.3. A hatályos jogi szabályozás	9
I.1.4. A véleménykutatás módszereiről.....	12
II. A magyarországi szakszervezetek kialakulása és történeti fejlődése	15
II.1. A szervezkedés kezdeti időszaka. Szakegyletektől a szakszervezetekig (1868-1914)	15
II.1.1. A szakszervezetek kialakulásával kapcsolatos nézetek	15
II.2. A szervezkedés kezdeti időszakától az egységesülő szakszervezeti mozgalomig	17
II.3. Szakszervezetek az első világháborút követően (1918-1945).....	23
II.4. A szakszervezeti átalakulás a „nehéz esztendő” időszakában (1945-1948).....	28
II.5. A szakszervezetek szerepe és jogállása a szocializmus évtizedeiben (1948-1989)	33
II.6. A szakszervezetek átalakulásának időszaka a rendszerváltozást követően (1990-).....	41
II.6.1. A jogi környezet átalakulása (1988-1992).....	41
II.6.2. A szakszervezeti mozgalom megújulása (1988-1995).....	46
II.6.3. A munkaügyi kapcsolatok változásai, az érdekegyeztetés kezdetei	51
II.7. „Nytás a Európa felé”. A szakszervezetek nemzetközi kapcsolatai, az Európai Szakszervezeti Szövetség	54
III. A koalíciós szabadság a nemzetközi jogban	56
III.1.1. A szervezkedés joga. Az egyesülési szabadság nemzetközi jogi háttere	56
III.1.2. Az egyéni pozitív és negatív koalíciós szabadság. A munkavállalók megkülönböztetés nélküli joga szervezetek létrehozására. A „munkavállaló” fogalmának értelmezési keretei....	60
III.1.2.1. Az egyéni pozitív koalíciós szabadság és a diszkriminációmentesség	60
III.1.2.2. A szakszervezetektől történő „távolmaradás” joga	68
III.1.2.3. A „munkavállaló” fogalmának értelmezési keretei.....	75
III.1.3. A szakszervezeti tevékenység gyakorlásának szabadsága. A szervezetek szabad bejegyzésének, működésének és öngazgatásának garanciái.....	79
III.1.3.1. Minimálisan előírt taglétszám	80
III.1.3.2. Az előzetes regisztráció (nyilvántartásba vétel) problematikája. Jog az autonóm, befolyásmentes, független működéshez és a tisztségviselők szabad megválasztásához.....	82
III.1.4. A kollektív tárgyaláshoz és alkuhoz való jog	87
III.1.5. A dolgozók bizonyos „kategóriáinak” szervezkedési szabadsága. A szervezkedési szabadság korlátai.....	94
III.2. A(z) (európai) szociális párbeszéd.....	97
III.2.1. Az európai szociális párbeszéd működése.....	97
III.2.2. A konzultáció és annak európai uniós intézményei.....	101
III.2.2.1. Európai Gazdasági és Szociális Bizottság.....	101
III.2.2.2. A tanácsadó bizottságok és ügynökségek	103
III.2.3. Az ágazati szociális párbeszéd	108
IV. A hatályos hazai jogi szabályozás.....	111
IV.1. A szakszervezetek polgári jogi jogállása. Az egyesületekre vonatkozó szabályozás.....	113

IV.1.1. A szakszervezeti tevékenység „határai”	118
IV.2. A szakszervezeti taglétszám jelentősége az érdekegyeztetés különböző fórumain	121
IV.2.1. A magyarországi szakszervezetek taglétszáma	121
IV.2.2. A magyarországi szakszervezetek „száma”	123
IV.2.3. A taglétszám különböző szempontok szerinti megoszlása (összetétele).....	125
IV.2.4. A taglétszám jelentősége az érdekegyeztetés különböző fórumain.....	128
IV.3. A szakszervezeti jogok és gyakorlati érvényesülésük az empirikus felmérés fényében ...	140
IV.3.1. A véleménykutatás eredményei. Szervezeti kérdések.....	141
IV.3.2. A kollektív szerződésalkötési jog. A szakszervezetek kollektív szerződésalkötési joga .	146
IV.3.2.1. Az általános szabályok.....	146
IV.3.2.2. A több munkáltató által megkötött kollektív szerződés alanyi kellékei (feltételei) szakszervezeti oldalról	148
IV.3.2.3. „A szakszervezet” és „a szövetség”. A szakszervezeti szövetség kollektív szerződés alkötési képességének szabályozási ellentmondásai.	149
IV.3.2.4. A kollektív szerződés módosítása	151
IV.3.2.5. A kollektív szerződésalkötési képesség elvesztése munkavállalói oldalon; a 10% alá eső szakszervezeti szervezettség	153
IV.3.2.6. A kollektív szerződésalkötési jog „megfelelő” szabályozásának lehetőségei a szakszervezetek nézőpontjából	155
IV.3.2.7. A szakszervezeti taglétszám megállapítása.....	159
IV.3.3. A szakszervezeti tisztségviselők és a munkajogi védelem.....	164
IV.3.3.1. A szakszervezeti tisztségviselő fogalma	164
IV.3.3.2. A szakszervezeti tisztségviselők munkajogi védelme.....	165
IV.3.3.2.1. Az ún „közvetlen felsőbb szakszervezeti szerv” problematikája	166
IV.3.4. A munkaidő-kedvezmény jogintézménye	173
IV.3.5. Az egyes szakszervezeti jogok gyakorlása.....	180
IV.3.5.1. A munkavállalók tájékoztatásának joga.....	180
IV.3.5.2. Munkavállalók képvisellete bíróság, hatóság előtt	181
IV.3.5.3. Belépési jog a munkáltató területére	183
IV.3.5.4. A munkáltató helyiségeinek használata	185
IV.3.5.5. A „propagandajog”	186
IV.3.5.6. Véleményezési és konzultációs jog.....	187
IV.3.5.7. Tájékoztatás kérése a munkáltatótól	188
IV.3.6. A szakszervezet és az üzemi tanács	189
IV.3.7. A szakszervezeti jogok gyakorlása, mint kollektív érdekvita-forrás.....	194
IV.3.8. A közszolgálat és a fegyveres és rendvédelmi szektor eltérő szabályozása.....	198
Összefoglalás, következtetések	202
Irodalomjegyzék.....	210
Felhasznált nemzetközi (és idegen nyelvű) irodalom jegyzéke.....	212
Felhasznált hazai irodalom jegyzéke	215
Felhasznált fontosabb internetes források, adatbázisok jegyzéke.....	223

I. Bevezető gondolatok

I.1. A témaválasztás indokolása, aktualitása és a dolgozat szerkezete

Az egyesülési szabadság, a szervezkedési jog, a kollektív tárgyaláshoz és fellépéshez való jog, ennek részeként különösen a sztrájkhoz való jog, a tájékoztatáshoz való jog és a szabad véleménynyilvánításhoz való jog az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában,¹ a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) Egyezményeiben és Ajánlásaiban, az Emberi Jogok Európai Egyezményében, a felülvizsgált Európai Szociális Chartában, az Európai Unió Alapjogi Chartájában és a legtöbb nemzeti alkotmányban, alapjogi szinten is garantált alapvető jogok. Az elmúlt évtizedekben, különösen a 2008-as gazdasági és pénzügyi válság óta a szakszervezetek világszerte azt tapasztalják, hogy állandó jelenséggé vált mind az egyéni, mind a kollektív munkavállalói jogok lassú eróziója.²

Magyarországon a munkaügyi kapcsolatokat – szinte általános és egyöntetű szakirodalmi megállapítások alapján – a *gyengülő szervezkedési szabadság és szakszervezeti jogok*, egyre inkább *kiüresedő (országos és ágazati) érdemi érdekegyeztetés*, továbbá *ellentmondásos szabályozási környezet* jellemzi. A munka világát (és a társadalmi össztermék újraelosztását) érintő környezet így állandóan változik, miközben az érintetteket képviselni hivatott érdekképviseleti szervezetek véleménye marginalizálódik, sok esetben negligálódik. A jelenséget azok a társadalmi folyamatok is erősítik, amik eleve gátját képezik a kollektív megoldások keresésének, így az egyéni stratégiák megelőzik, de legalábbis nagyban gyengítik a kollektív fellépés igényét és erejét. A munkavállalók – különösen napjaink munkaerő-piaci helyzetében, elsősorban az elmúlt éveket jellemző fokozódó munkaerőhiányra³ figyelemmel – hajlamosak még inkább az egyéni érdekérvényesítés útját keresni (sok esetben a „lábukkal szavazni”), azaz más munkáltatónál keresni a boldogulást, mintsem közös fellépéssel próbálni javítani a munkafeltételeken. Ez láthatóan megjelenik a szakszervezetek szervezettségi mutatóin is. A szervezett munkavállalók száma (a nemzetközi

¹ A polgári szabadságjogok elengedhetetlenek a – tág értelemben vett – szakszervezeti jogok gyakorlásához, így különösen a személyek szabadságához és biztonságához való jog; az önkénytől való mentesség; a vélemény- és véleménynyilvánítás szabadsága; a gyülekezési szabadság; a független és pártatlan bíróság általi tisztességes eljáráshoz való jog és a szakszervezeti szervezetek tulajdonának védelméhez való jog. Lásd: International Labour Conference 81st Session 1994; Report III (Part 4B). 14.

² Az Európai Szakszervezeti Szövetség (ETUC) programja: <https://www.etuc.org/en/european-trade-union-confederation-14th-congress-etuc19> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)

³ A dolgozat lezárásakor (2021 január) még ismeretlen gazdasági és munkaerőpiaci következményeket hordoz az ún. koronavírus-helyzet.

trendekhez hasonlóan) a rendszerváltozás óta egyre csak csökken, így – emiatt is – kiemelt problémává vált a reprezentativitás és demokratikus legitimitás kérdésköre.

A hazai érdekképviselők – miközben világosan látják, „saját bőrükön” érzik ezeket a folyamatokat – néhány pozitív kivételtől eltekintve a szűkülő „piacon” relatív részesedésüket, illetve megöröklött pozícióikat őrzik, ugyanakkor továbbra is jellemző közöttük a rendkívül erős szegmentáltság.

Doktori értekezésemben elsősorban a fenti hipotézisek tartalmát igyekszem feltárni a hazai történeti fejlődés, a külső és a belső jogi környezet bemutatásával, a hatályos szabályozást – legalábbis szándékom szerint – javító (de lege ferenda) javaslatok és kritikai, elemző megállapítások megtételével. Keresem a választ arra a kérdésre, hogy milyen jogi szabályozás lenne alkalmas arra, hogy „vitalizálja” a szakszervezeteket, egyáltalán a munkajog önmagában erre megfelelő eszköznek bizonyulhat-e? E tekintetben ennek a kérdéskörnek a szociológiai, szociálpszichológiai dimenziói, néhány kivételtől eltekintve nem képezték a dolgozat tárgyát. A vizsgált kérdések mindazonáltal nem csak jogdogmatikai, de erősen jogpolitikai (egyres vonatkozásokban közpolitikai) természetű vitákat is felvetnek, mindamelllett, hogy a kollektív munkajog – jellegét tekintve – erőteljesen átpolitizált szabályozási területnek számít, illetve, hogy a munkajog a „legpolitikusabb” jogágak egyike.⁴

Az értekezés tematikáját tekintve a munkajogtudomány és a munkaügyi kapcsolatok diszciplínáját is érintve az állam- és jogtudományok körébe sorolandó, ebből adódóan a kutatás a társadalomtudományok csoportjában helyezhető el. Az elemzés módszereinek alkalmazásakor elengedhetetlen volt a nemzetközi és magyar munkajogi normák, illetve a munkaügyi kapcsolatok gyakorlatára vonatkozó elérhető adatok és szakirodalom feldolgozásán túl az elsősorban szociológiai szempontokat is tartalmazó interdiszciplináris és a nemzetközi norma megfelelési (trans-jurisdictional) módszer alkalmazása. A téma sajátosságának megfelelően a jogtudományi kutatásokban szokásos irodalmi és joganyag elemzés mellett fontos szerepet kapott az empirikus kutatás (amely a dolgozat negyedik részét képezi), a kapcsolódó dokumentum-elemzések elvégzése.

A kutatás legfőbb módszertani nehézségét az adta, hogy a hazai szakirodalomban a téma nem került kellő mértékben fókuszba.

⁴ Kiss György: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre. Polgári Jogi Kodifikáció, 2000/1. p. 15.

I.1.1. A történeti rész feldolgozása

A magyarországi „munkásmozgalom” és szakszervezetiség történetéről igen jelentős mennyiségű irodalom született a rendszerváltást megelőzően,⁵ ugyanakkor 1990 óta a különböző tudományterületeken kutatók (történészek, szociológusok, jogászok) szinte elvétve foglalkoznak a dolgozatban is vizsgált témakörrel.⁶ Maga a munkajog-tudomány is „csekély figyelmet szentelt a magyar munkajog történeti fejlődése kutatásának”, mely magával hozta az „eszmétörténeti, tudománytörténeti kutatások elmaradását”.⁷ Megjegyzendő az is, hogy hazánkban jelenleg önálló, kifejezetten a kollektív munkajoggal foglalkozó folyóirat sem létezik, melyre aligha szolgálhat elegendő magyarázatként az, hogy magának a kollektív munkajognak a gyakorlati jelentősége jóval elmarad a Nyugat-Európában megszokottól.

A magyar munkajogi irodalom három kollektív szerződésekkel foglalkozó monográfiával rendelkezik, ezek közül elsőként, a két világháború között, 1938-ban született meg Pernecky Béla átfogó, a magyar jogtudományban előzmények nélküli, széles nemzetközi kitekintéssel is bíró tanulmánya.⁸ Dogmatikai része alapos áttekintést nyújt a jogintézmény alanyi köréről is, részletesen (és kritikailag) tárgyalva a korszak uralkodó (képviselési, egyesületi, valamint a kumulációs) elméleteit.⁹

Ezt követte Hágelmayer Istvánné ilyen tárgyú, 1979. évben megjelent dolgozata,¹⁰ amely – szükségképpen – a szocialista munkajogi, politikai és gazdasági közeg körülményeire volt tekintettel.¹¹ Ezek a művek azóta is nélkülözhetetlen elemei a szakszervezeteket, illetve azok

⁵ A teljesség igénye nélkül gondolhatunk itt Sipos Péter, S. Vince Edit, Erényi Tibor, Szakács Kálmán, Jakab Sándor műveire.

⁶ A témában megjelent művek, szintén a teljesség igénye nélkül: LUX Judit: A magyarországi szakszervezetek történetéből, átdolgozott kiadás. Friedrich Ebert Alapítvány, Budapest, 2008.; SZALAI Erzsébet: A civil társadalomtól a politikai társadalom felé. Munkástanácsok 1989-1993. T-Twins Kiadó, 1994.; Tóth András: Civil társadalom és szakszervezetek. Szociológiai Szemle 3. sz. 1995. p. 21-50.; Tóth Ferenc: Konszenzusereső évek. Az Autonóm Szakszervezetek Szövetsége. Budapest, Autonóm Szakszervezetek Szövetsége, 1998.; Sipos Péter: A szociáldemokrata szakszervezetek története Magyarországon. Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet, Budapest, 1997.; Gergely Jenő: A keresztény szindikalizmus története a XIX-XX. században a Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége; MTA-ELTE Pártok, Pártrendszer, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Budapest, 2007.

Ide nem értve természetesen a hazai munkaügyi kapcsolatok változásaival foglalkozók szerzőket, így – szintén a teljesség igénye nélkül – Berki Erzsébetet, Ladó Máriát, Neumann Lászlót, Thoma Lászlót.

⁷ Berke Gyula: A kollektív szerződés a magyar munkajogban. Pécsi Munkajogi Közlemények, Monográfiák, Pécs, 2014. p. 9.

⁸ Pernecky Béla: A kollektív munkaszerződés. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1938.

⁹ Berke Gyula: Pernecky Béla, a munkajogász. In: Bankó Zoltán, Berke, Gyula, Pál, Lajos, Petrovics Zoltán (szerk.) Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére. Budapest, Magyarország: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019. p. 39.

¹⁰ Hágelmayer Istvánné: A kollektív szerződés alapkérdései. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979.

¹¹ Ahogyan a szegedi professzor Nagy László: „Útmutató a kollektív szerződés készítéséhez” című dolgozata is. Táncsics Szakszervezeti Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1980.

jogállását és jogait érintő feldolgozásoknak.¹² Az ún. kontraktuális jogforrások jogi természetével, jogforrási rendszerbeli helyével, érvényességével és hatályosságával foglalkozó átfogó munka (kismonográfia) legutóbb 2014-ben jelent meg Berke Gyulától.¹³ Az említett művek foglalkoztak a szakszervezetek történeti fejlődésével is, noha az elméleti tanok középpontjában – érthető módon – az a központi probléma szerepelt, ami a kollektív szerződés jogi természetét és kötőerejét érinti.¹⁴ A történeti rész feldolgozásakor arra tettem kísérletet, hogy a terjedelmi keretek adta lehetőségek között ismertessem a szakszervezetekre vonatkozó joganyag legfontosabb változásait. E tárgykörben további kutatások folytatását tartom indokoltnak.

I.1.2. A nemzetközi joganyag ismertetése

A *szakszervezet* a munkavállalóknak az ún. koalíciós szabadság, mint „*univerzális emberi jog alapján létrejövő*”¹⁵ sajátos társadalmi szervezete, amelynek célja a munkavállalók érdekeinek előmozdítása és védelme.¹⁶ A koalíciós szabadsághoz és a szabad szervezkedéshez kapcsolódó szakszervezeti jogokat a nemzetközi jog is biztosítja. Így az harmadik részében ismertetett módon Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) egyezményei,¹⁷ az 1950-ben az Európa Tanács által aláírt Emberi Jogok Európai

¹² Radnay József: A szakszervezetek és jogaik fejlődése. In: Ünnepi dolgozatok Hágelmayer Ida tiszteletére. Budapest, ELTE ÁJK, 2005. II. p. 177.

¹³ Berke (2014) i.m.

¹⁴ A nyugat-európai kollektív szerződési jog általában háromféle terminológiát használ jogtudományi, jogi szabályozási, szerződéskötési és bírósági gyakorlatában. Eltérően egyes országokban kollektív megállapodásokról, tarifaszerveződésekről és kollektív szerződésekről esik szó. Utóbbi kettő esetében ugyanarról a szerződésről beszélhetünk, pusztán az elnevezésük különbözik. A tarifaszerveződés megjelölés használatos Németországban, Olaszországban, a Benelux államokban, Dániában, valamint az „összmunkaszerződés” terminológia mellett Svájcban. Franciaország, Ausztria, Nagy-Britannia és Írország munkajogában a kollektív szerződés kifejezést használják. Ld. bővebben: Prugberger Tamás: Európai és magyar összehasonlító munka és közszolgálati jog. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000. p. 95.

¹⁵ Introduction labour rights, human rights, International Labour Organization, International Labour Review, Vol. 137, No. 2, 1998. pp. 127-133.

Czuglerné Ivány Judit–Kun Attila–Szabó Imre Szilárd: Az alternatív vitarendezés alanyai a munkavállalói oldalon; mitől kollektív egy érdek vita? (szakszervezet, üzemi tanács). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017. p. 27.

Vö. Az ILO Nyilatkozata: A munka világra vonatkozó alapvető elvekről és jogokról. 1998.

¹⁶ 87. sz. Egyezmény az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről. 10. cikk

¹⁷ Az egyesülési szabadságra és a kollektív tárgyalásra vonatkozó alapvető nemzetközi sztenderdek a 87. sz., az egyesülési szabadságról és a szervezkedési jog védelméről szóló egyezményben (1948) és a 98. sz., a szervezkedési szabadságról és a kollektív tárgyalási jogról szóló egyezményben (1949) található. Az ezekre a jogokra és szabadságjogokra vonatkozó egyéb nemzetközi dokumentumok sorában a következőket találjuk: a 135. sz. (1971), a vállalkozásban a munkavállalói képviselők védelméről és a számukra megengedett eszközökről szóló egyezményt (pl. a szakszervezeti tisztségviselők védelméről és munkaidő-kedvezményéről); a dolgozói képviselőre vonatkozó 143. sz. ajánlást (1971); valamint a kollektív tárgyalásról szóló, 163. sz. ajánlást (1981). A szociális párbeszédéről szóló nemzetközi sztenderdek közé tartozik a 94. sz. ajánlás a munkaadók és munkavállalók közötti vállalati szintű tárgyalásokról és együttműködésről (1952), valamint a 129. sz. ajánlás a vállalat vezetése és a munkavállalók közötti kommunikációról (1967). A 98. sz. egyezményt

Egyezménye,¹⁸ az Európa Tanács keretében 1961-ben elfogadott Európai Szociális Karta¹⁹ és az Európai Unió joga is.²⁰ A nemzetközi és európai szintű szabályozás elsődleges célja, hogy a nemzetállami munkaügyi kapcsolatok szabályozása és a struktúra kialakításának egyes elemei közel azonos alapokon nyugodjanak a szervezkedési szabadság jogának elismerésével. Ezt a jogot, illetve a kollektív alkuhoz való jogot a nemzetközi és európai normák alapvető emberi jogként deklarálják.²¹

E joganyag – a terjedelem adta lehetőségek szerinti – feldolgozásához figyelembe vettem az ILO felügyeleti szerveinek [Egyezmények és Ajánlások Alkalmazását Vizsgáló Szakértői Bizottság²² (továbbiakban: ILO Szakértői Bizottság vagy Szakértői Bizottság), valamint az

azóta kiegészítették a munkaviszonyokra (közszolgálat) vonatkozó, 151. sz., 1978-as egyezménnyel, valamint az 1981-es, 154. sz. kollektív tárgyalásokra vonatkozó egyezménnyel.

Ezen kívül az ILO-egyezmények és ajánlások többsége tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek a szociális párbeszédet oly módon támogatják, hogy megkövetelik a munkaadói és munkavállalói képviselői szervezetekkel való konzultációt.

¹⁸ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: EJEE) 11. cikke (Gyülekezés és egyesülés szabadsága) így szól:

„1. Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.

2. E jogok gyakorlását csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megakadályozása, a közegészség, az erkölcsök, illetőleg mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. Ez a Cikk nem tiltja, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség vagy az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását a törvény korlátozza.”

Az EJEE-t ihlető dokumentum, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (továbbiakban: EJENY) az egyesülési szabadságra vonatkozóan külön kitételeket tartalmaz (20.2. cikk), valamint külön említi a szakszervezetek alapításának, valamint az azokhoz történő csatlakozásnak a jogát is (23.4 cikk). A társadalmi szabadságjogokkal foglalkozó legtöbb egyezmény így tesz, így például a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (8.1. cikk). Isabelle Van Hiel: *The right to form and join trade unions protected by article 11 ECHR. The European convention of human rights and the employment relation*, 2013. p. 287.

¹⁹ A Karta 5. cikke arra kötelezi a tagállamokat, hogy ne korlátozzák a munkavállalók és munkaadók szervezkedéshez való jogát. Az Európa Tanács tagországai 1950-ben a római, majd az 1952. évi párizsi egyezményükben megállapodtak arról, hogy megteremtik a polgári, politikai és szabadságjogok érvényesülésének biztosítékait. 1961-ben Torinóban, mint az Európa Tanács jogalkotásának egyik legfontosabb lépése írták alá az Európai Szociális Chartát. Ezt követően az európai szociális jogok védelmi rendszerének modernizálása érdekében létrejött a Módosított Európai Szociális Karta (1996).

²⁰ Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 12. cikke. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 151–156. cikke. Ugyanakkor az Európai Unió jogrendjének is egyfajta sajátossága a közösségi jogalkotás folyamata, melyben a munkajogot érintő irányelvek kialakításában megkerülhetetlen szerep jutott a szakszervezetek számára (pl. 96/34/EK, 97/81/EK, 99/70EK). Lásd bővebben: Kiss György: *Az Európai Unió munkajoga*. Osiris, Budapest, 2002.; Barnard, Catherine: *EU Employment Law*. Oxford University Press, 4 edition, Oxford, 2012.

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 27. cikke is megerősíti, hogy a munkavállalók vagy képviselőik számára az uniós jogban, valamint a nemzeti jogszabályokban és gyakorlatban meghatározott esetekben és feltételekkel biztosítani kell a megfelelő szintű és kellő időben történő tájékoztatást és konzultációt. Lásd továbbá: 2010/18/EU irányelv, 2007/2004/EK rendelet, 97/81/EK irányelv.

²¹ Swepston, Lee: *Human rights law and freedom of association: Development through ILO supervision*, *International Labour Review*, Vol. 137, No. 2, 1998. Special Issue: Labour rights, Human rights, pp. 169-194.; Kovács Rita: *A kollektív tárgyalás és kollektív szerződés jogi alapjai*. *Acta Universitatis Szegediensis: forum: publicationes doctorandorum iuridicorum*, 4, 2014. p. 48.

²² Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations

ILO Igazgatótanács Egyesülési Szabadság Bizottsága²³ (továbbiakban: Egyesülési Szabadság Bizottság)] mértékadó joggyakorlatát, amely azt vizsgálja, hogy az ILO tagállamai miként alkalmazzák az általuk ratifikált nemzetközi munkaügyi egyezményeket törvényeikben és a gyakorlatban.²⁴ A megállapítások megfogalmazásakor áttekintettem az Emberi Jogok Európai Bíróságának, valamint a Bíróság Bizottságának kapcsolódó eseteit, illetve a Szociális Jogok Európai Bizottságának csoportosított „esetjogát”. A szakszervezeti jogok különböző aspektusai ugyanakkor szoros kapcsolatban (átfedésben) vannak egymással, így egyes jogok érvényesülése értelemszerűen hatással van több másik jog gyakorlati megvalósulására. Gladstone–Pankert–Yemin²⁵ az ILO álláspontját képviselve azt emelik ki, hogy a hagyományosan a munkáltató-szakszervezet közötti (ún. bipartit) tárgyalásra alapozott szakszervezet-fogalom „új dimenziót nyert a jóléti állam kiépülésével, aminek nyomán mind nagyobb szerepet kaptak az országos szintű (ún. tripartit), a kormány részvételével a munkáltatók és munkavállalók érdekei szempontjából fontos gazdasági és szociális kérdésekről folytatott tárgyalások”.²⁶ A szakszervezeti jogok mindezen sajátosságok mellett nem képeznek egy zárt, taxatív, pontosan körülhatárolható rendszert, ráadásul az azonos elnevezéssel bíró jogok tartalma és hatása is eltérő lehet, sőt, még egy adott országon belül a különböző területeken legalizált jogok sem azonosak (pl. magánszféra-közsféra).²⁷

²³ Committee on Freedom of Association

²⁴ Az Egyesülési Szabadság Bizottsága, amely, mint az Irányító Testület tripartit testülete, 1951 óta felhatalmazással rendelkezik arra, hogy kivizsgálja a munkavállalói vagy munkaadói szervezetek által valamely tagállam ellen benyújtott, az egyesülési jog állítólagos megsértésére vonatkozó panaszokat. A Szakértői Bizottság különös fontosságot tulajdonít az Egyesülési Szabadság Bizottsága döntéseinek. *„Az Egyesülési Szabadság Bizottsága, mint háromoldalú testület ajánlásainak és elveinek jogszerűségét az a konszenzus is megerősíti, amely munkájában központi helyet foglal el, valamint a Bizottságban egyéni minőségükben részt vevő kormány-, a munkaadói és szakszervezeti tagok által a munkaügyi kapcsolatokban nyújtott szakértelem is kiemelten fontos e tekintetben. Az Egyesülési Szabadság Bizottsága és a Szakértői Bizottság nézetei közti számottevő hasonlóság főleg azzal magyarázható, hogy a 87. és 98. sz. egyezményben foglalt alapelvekkel kapcsolatban a felügyelő testületek koherenciájára van szükség. A Szakértői Bizottság ezért gyakran utal megjegyzéseiben az Egyesülési Szabadság Bizottságának a valamely konkrét országban az egyesülési szabadsággal kapcsolatos konkrét problémákról szóló jelentéseire, valamint az Egyesülési Szabadság Bizottsága felhívja a Szakértői Bizottság figyelmét azoknak az ügyeknek a törvényi vonatkozásaira, amelyeket vizsgál, vagy a Szakértői Bizottság által lefektetett elvekre alapozza véleményét.”* Ezen kívül, az Egyesülési Szabadság Bizottságának kérésére a Szakértői Bizottság nyomon követi az Egyesülési Szabadság Bizottsága ajánlásainak megvalósítását.

Ld. bővebben: Giving globalization a human face: general survey on the fundamental conventions concerning rights at work in light of the ILO declaration on social justice for a fair globalization. International Labour Office. 2012. p. 18.

²⁵ Gladstone, Alan–Pankert, Alfred–Yemin, Edward: A Munkaügyi Kapcsolatok rendszere az iparilag fejlett piacgazdaságokban. In: A munkavállaló, a munkáltató és az állam. Munkaügyi Kutatóintézet Kiadványai, Budapest, 1989. pp. 138-189.

²⁶ Tóth András: Civil társadalom és a szakszervezetek. <http://www.szociologia.hu/dynamic/9503toth.htm> (Letöltés ideje: 2018. 10. 22.). OTKA 513 „Szaktudás és polgárosodás” kutatási program. 1994.

²⁷ Kenderes György: A szakszervezeti jogok elemző bemutatása magyar és nemzetközi vonatkozásban. Miskolci Jogi Szemle 2017/2. klsz. p. 258.; Kiss (2005) i.m. p. 360.

Megjegyzést érdemel, hogy az ILO egyezmények és ajánlások meghatározásai lényegében egyenlőségjelet tesznek a tágran értelmezett szociális párbeszéd és a kollektív alku közé.²⁸

I.1.3. A hatályos jogi szabályozás

„*A szakszervezetek szabályozása meglehetősen felemásra sikerült*” – vonja le a végső következtetést a hatályos joganyagról Kiss György „*A szakszervezetek jogdogmatikai helyzete és jogpolitikai lehetőségei a magyar munkajogi szabályozás alapján 1992-től napjainkig*” című,²⁹ 2015-ben megjelent tanulmányában. Ugyanitt teszi fel a kérdést, hogy „*ha a szakszervezet társadalmi szervezet, mennyiben indokolt, illetve szükségszerű a szabályozása?*”³⁰

Az értekezés negyedik részében kerül ismertetésre a szakszervezetek jogállására vonatkozó hatályos alkotmányos, polgári (egyesületekre vonatkozó jogi szabályozás) és munkajogi joganyag.

A 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről (továbbiakban: Mt.) kollektív munkajogi változásait élesen kritizálta az összes hazai szakszervezeti konföderáció.³¹

²⁸ Collective bargaining in the public service. The way forward. Genf, ILO, 2015.

²⁹ Kiss György: A szakszervezetek jogdogmatikai helyzete és jogpolitikai lehetőségei a magyar munkajogi szabályozás alapján 1992-től napjainkig. In: Szakszervezetek és kollektív szerződések az új Munka Törvénykönyvében. MTA-PTE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport, 1. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2015. pp. 11-45.

³⁰ Kiss (2015) i.m. p. 31.

³¹ Példák a versenyszférában működő szakszervezeti konföderációk elmúlt években született állásfoglalásaiból:

1. A LIGA Szakszervezetek álláspontja: „*A kollektív jogok területén pedig a változás a jogok érvényesítésére szolgáló garanciák szisztematikus eltávolításában jelenik meg.*” Részlet a tanulmány szakszervezeti előszavából. In: Dabis Erzsébet–Feleky Gábor–Lőrinczi János–Rossu Balázs–Ruzs Molnár Krisztina: Elemző tanulmány – az új Munka Törvénykönyvének hatásvizsgálata. (Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, TÁMOP-2.5.3.C-13/1-2013-0001). 2015. 3.; Lásd részletesen: Az új Mt. története. (2011): <http://www.liganet.hu/page/88/art/6296/akt/0/html/az-uj-mt-tortenete.html> (Letöltés ideje: 2019. 12. 26.).
2. A Munkástanácsok Országos Szövetségének véleménye az Mt. tervezetéről (2011): „*lényegesen korlátozza a szakszervezetek munkahelyi jogait*”. http://www.vpdsz.hu/2011pdfajl/pdf_08/Mt_MOSZ_velemeny_110804.pdf (Letöltés ideje: 2019. 12. 26.)
3. A Magyar Szakszervezeti Szövetség (2018) az ún. „*fehér könyvben*” így fogalmaz: „*a szabályozásból kirajzolódó tendencia egyértelmű: a cél a szakszervezetek szerepének gyengítése, így a munkavállalói érdekek védelmének korlátozása a nemzetközi standardok által megkívánt minimális szintre, sőt bizonyos esetekben még ez alá is...*” https://www.vpdsz.hu/uploads/Feher_konyv.pdf (Letöltés ideje: 2019. 12. 26.)

A szakszervezetek elsősorban korábbi jogaik elvételéről,³² visszavágásáról,³³ végső soron szerepük marginalizálódásáról³⁴ beszéltek. Az Mt. a szakszervezet jogállásának általános szabályozása körében (az Alaptörvény keretei között) nem hozott érdemi újdonságot, mindeközben – legalábbis a jogalkotói szándék szerint – a munkaviszonyra vonatkozó szabályok rendszerében alapvetően új jogpolitikai célkitűzést követve a korábbiakhoz képest jelentősen bővíteni kívánta az ún. kontraktuális alapú szabályozás szerepét, a kollektív autonómia, azaz a kollektív munkajogi jogalanyok megállapodásainak szabályozási lehetőségeit, növelve ezáltal a szakszervezetek munkaerő-piaci szerepét, befolyását és felelősségét az állami szabályozás funkcióinak csökkentése nyomán. Kérdéses, hogy ez az elgondolás mennyiben lehetett „sikeres” és milyen összefüggést mutat a szakszervezetekre vonatkozó szabályozási környezettel. A „siker” megítélése abban az összefüggésben is elemzendő, hogy a szakszervezetek „ereje” folyamatos csökkenést mutat, így előtérbe kerülnek a megfelelő felhatalmazottság (legitimitás) hiányosságai. Azaz mennyiben feszül ellentmondás ezen tényező és azon szabályozási szemlélet „hatékonysága” között, ami a kollektív szerződések megkötésére irányuló kölcsönös érdekeltség hiányában látta még 2011-ben annak okát, hogy hazánkban rendkívül alacsony (mindösszesen a munkavállalók negyedére kiterjedő)³⁵ a kollektív szerződések „hatósugara”.

Az Mt. kollektív munkajogi tartalma kapcsán a szakirodalomban felmerülő kritikákat,³⁶ – elvi síkon – osztom, ugyanakkor a helyzetértékelés szempontjából más a megközelítem. A probléma a szakszervezetek rendszerváltáskor kialakult struktúrájából és a jogalkotás évtizedek óta létező „ötlettelenségéből”, koncepciótlan megoldásaiból fakad.

³² Lásd az ún. szakszervezeti „kifogás” jogának megszűnése, amellyel kapcsolatban a szakszervezetek jelezték, hogy annak elhagyásával párhuzamosan legalább a bírósági eljárásban biztosítani kellene a munkáltatói döntés végrehajtásának felfüggesztését a szakszervezet alapos indítványára.

³³ Például a munkaidő-kedvezmény mértékének csökkentése, a munkáltató részéről a „bennragadt órák” törvényben előírt megváltásának megszűnése, védett tisztségviselők számának korlátozása stb.

³⁴ Egyes szakszervezeti vélemények szerint szimbolikus üzenettel bírt már önmagában az is, hogy a szakszervezetekre vonatkozó joganyag a törvény végén kapott helyet, ráadásul a munkavállalói participációt megvalósító üzemi tanácsi szabályozást követően.

³⁵ Az évekre bontott részletes adatokat lásd: Fazekas Károly–Varga Júlia: Munkaerőpiaci tükrök. 2014. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest. p. 255.

³⁶ Gyulavári Tamás–Hős Nikolett: The Road to Flexibility? Lessons from the New Hungarian Labour Code. EUROPEAN LABOUR LAW JOURNAL 2012/4. pp. 253-270.

Lehoczkyné Kollonay Csilla: Génmanipulált újszülött – Új munkatörvény az autoriter és neoliberális munkajogi rendszerek határán. In: KUN A. (szerk.): Az új munka törvénykönyve dilemmái című tudományos konferencia utókiadványa. KRE ÁJK 2011. december 13. Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2013. pp. 24-56.

Ebben az Európai Unióhoz történő csatlakozás sem jelentett érdemi fordulópontra,³⁷ a szakszervezetekkel kapcsolatos joganyag változását az aktuális szakszervezeti lobbierő (érdek) tudta befolyásolni, amely jellemzően csak apróbb jogintézmények változásain keresztül volt kimutatható.³⁸ Az Mt. hipotézisem szerint (önmagában) kis mértékben rontotta a szakszervezetek pozícióit, az érdekegyeztetés látványos meggyengülése ugyanakkor érdemben érintette – különösen az országos szintű – szerveződések befolyását a munka világában zajló folyamatokra, mely hatás érdemben gyűrűzik „lefelé” a munka világában.

A törvény hatályba lépése óta elegendő tapasztalat gyűlhetett össze a szakszervezeteknél arról, hogy valójában a gyakorlat szempontjából mit jelentenek a változások, a jelenlegi vélemények igazolják-e a változások hevében megfogalmazott kritikákat. Dolgozatomban megírásakor fontosnak tartottam, hogy az értekezés részét képezze egy fejezet, ahol a kutatási metodológia olyan eszközzel egészül ki, amely lehetőséget nyújt arra, hogy – a jogszabályok és a vonatkozó szakirodalom elemzésén túl – a vizsgálat tárgykörében szereplő szakszervezetek véleménye is megjelenhessen arról, hogy a jogszabályi környezet mennyire alkalmas arra, hogy – alkotmányos – munkavállalói érdekképviselési feladataikat elláthassák. Ennek eléréséhez a leghatékonyabb módszernek egy saját kérdőív elkészítését tartottam, bízva abban, hogy a megfelelő mintavétel hozzájárulhat érdemi, tartalmi következtetések levonásához és alkalmat adhat további elemzések elvégzésére. A tudományos kutatás egyik fontos kiindulópontja, hogy a kutató a tudomány tárgyát magától elkülöníti, a tudományos módszer kiválasztása erre az alapaxiómára épül. Esetemben különösen nehéz volt ennek a feltételnek eleget tenni, mivel évek óta dolgozom együtt szakszervezetekkel, ugyanakkor ez a látszólagos ellentmondás nem okozott nehézséget; nem befolyásolta az eredményeket, az elemzés során végig objektivitásra törekedtem. A kutatás összegzése a szakszervezeti vezetők körében végzett kérdőíves adatfelvételek elemzésére támaszkodik. Az ennek alapjául szolgáló kérdőív³⁹ összeállításakor a konkrét törvénymódosító javaslatokat, a jogalkalmazásban felmerülő problémákat, a szakirodalomban felmerülő vitákat, illetve az elmélet szintjén megfogalmazott igényeket vettem figyelembe.

³⁷ Lásd: Kun Attila: A munkajogi jogharmonizáció folyamatának eredményei és kérdőjelei; Szabó Imre Szilárd: Az európai szociális párbeszéd hatása a magyarországi szakszervezetek működésére és az ágazati szociális párbeszédre. In: Miskolczi, Bodnár Péter (szerk.): Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követő hazai és európai jogfejlődés, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2020.

³⁸ Ennek igen plasztikus esete a munkaidő-kedvezmény mértékének változása.

³⁹ Mely a kutatásból készült tanulmány mellékleteként olvasható. A szakszervezeti jogok gyakorlati érvényesülése. Pécsi Munkajogi Közlemények. XIII. évfolyam – különszám.

Az egyes kérdéseknél részletesen elemzem a tárgyalt jogintézményeket, az alábbiak szerint:

1. a szakszervezetek kollektív szerződéskötési joga (képesége),
2. a szakszervezeti tisztségviselők és a munkajogi védelem,
3. a munkaidő-kedvezmény jogintézménye,
4. az egyes Mt.-ben rögzített szakszervezeti jogok gyakorlása,
5. a szakszervezet és az üzemi tanács viszonya.

1.1.4. A véleménykutatás módszereiről

A mintavétel során egy előre meghatározott eljárást⁴⁰ igyekeztem követni. Ebben a folyamatban elsőként az ún. „alapsokaságot” kellett meghatározni, ami a kutatás szempontjából több irányból is megközelíthető. Egyrészt hazánkban a bejegyzett (és működő) szakszervezetek száma nagyon nehezen állapítható meg,⁴¹ másrészt igen sok „duplikálódás” lehetséges az adatokban a mintavétel során, ugyanis figyelemmel kell lenni az adott egyesületi formákra, így a szakszervezetek és a szakszervezeti szövetségek között fennálló tagsági jogviszonyra is. Az egyesülési jogot nem csak természetes személyek, hanem jogi személyek is gyakorolhatják, így hozhatók létre a szakszervezeti szövetségek, melyeknek értelemszerűen csak önállóan bejegyzett, természetes személy tagokat tömörítő szakszervezetek lehetnek a tagjai. Amennyiben egy szövetség és egy ahhoz tartozó szakszervezet is „lekérdezésre” kerül, az torzíthatja a mintát. A mintavételi keret, technika és mintanagyság meghatározásakor arra törekedtem, hogy egyrészt kerüljem az adatok ily módon történő ferdítését, másrészt a kérdőív a lehető legtöbb helyre eljusson. Természetesen az is szempontként szerepelt, hogy olyan szakszervezeti vezetőknél érjen „célba”, ahol értelmezhető is a kérdőív tartalma. Így kifejezetten csak az Mt., illetve a Kjt. hatálya alatt működő munkáltatói és ágazati szinten működő szervezeti kör volt a meghatározott célcsoport, ugyanis a szakszervezetek Mt.-ben szabályozott jogaihoz kapcsolódó kérdések a szakszervezetek kollektív szerződéskötéssel kapcsolatos jogaival együtt csak ezen jogviszonyok tekintetében relevánsak. A kollektív szerződésekre vonatkozó szabályozás szerint a foglalkoztatottak azon körének esetében jöhet szóba a kollektív szerződés, amelyre vonatkozóan jogforrás ezt a jogintézményt szabályozza, lehetővé teszi annak megkötését és különböző jogkövetkezményeket fűz hozzá. A közsférában az ún. szolgálati jogviszonyokra vonatkozó törvények nem szabályozzák a kollektív szerződés jogintézményét (az

⁴⁰ Lázár Ede: Kutatásmódszertan a gyakorlatban az SPSS program használatával. Scientia Kiadó, Kolozsvár. 2009.

⁴¹ Lásd bővebben: Szabó Imre Szilárd: A magyarországi munkavállalók szakszervezeti szervezettsége és a szakszervezeti taglétszám jelentősége az érdekegyeztetés különböző fórumain. JURA 2019/2. szám.

ugyanakkor megjegyzendő, hogy e törvények hatálya alatt foglalkoztathatók munkavállalók is, akiknek munkaviszonyára kiterjedő hatállyal az Mt. rendelkezései szerint köthető kollektív szerződés), míg a szakszervezeti jogok az Mt.-től eltérő, önálló szabályozást kaptak,⁴² így az ezeken a területeken működő szakszervezetek (például a központi közigazgatásban vagy a rendvédelemben)⁴³ számára a kérdőív értelmezhetetlen lett volna. A kérdés mögött meghúzódó problematikára talán a leginkább szemléletes példa a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál (NAV) foglalkoztatottakra vonatkozó joganyag.⁴⁴

A mintavétel kivitelezése végül úgy valósult meg, hogy különböző, nyílt adatbázisokra támaszkodtam. Ilyen adatforrást jelentett a Policy Agenda kutatóintézet által létrehozott szakszervezeti adatbázis,⁴⁵ amely évente teszi közzé a legnagyobb tagdíjbevétellel (és így vélelmezhetően a legnagyobb taglétszámmal) rendelkező szakszervezetek listáját. Ha csak erre az adatbázisra hagyatkozom, az a kifejezetten jelentős taglétszámú szakszervezetek körére szűkítette volna a vizsgálatot, így igyekeztem a (nyilvános) szakszervezeti elérhetőségekkel bővíteni a mintavételi kört.⁴⁶ Ehhez rendelkezésre álltak az országos szakszervezeti konföderációk honlapjai, ahol elérhető a tagszervezeteik listája (számos esetben az e-mail elérhetőségekkel együtt), amely már önmagában jelentős mintavételi lehetőséget teremtett. Ezenkívül az interneten kerestem olyan szakszervezetekhez kapcsolatot, amelyek nem tagjai egyik országos szakszervezeti szövetségnek sem.⁴⁷

⁴² Így a legfontosabb különbségek mellett, hogy például a Kttv. vagy a Kit. nem biztosít kollektív szerződéskötési jogot, hogy nincs rögzítve a megállapodási lehetőség a munkáltatóval a szakszervezeti helyiséghasználatról, valamint elvonja a döntési lehetőséget a munkaidő-kedvezmény felhasználásáról is. Lásd bővebben: Búza László–Horváth István: Kollektív munkaügyi viták és az alternatív vitarendezés lehetőségei a közszolgálati és hivatásos jogviszonyban állóknál. Budapest, HVG-Orac, 2017.

⁴³ A Kttv. a „Munkahelyi kormánytisztviselői érdekegyeztetés” cím alatt szabályozza a szakszervezeti jogokat (Kttv. 200-202. §), míg a Kit. XXIII. fejezete szól az érdekegyeztetésről és a szakszervezeti jogokról.

⁴⁴ A NAV személyi állománya kormánytisztviselőkből, hivatásos szolgálati jogviszonyban álló, hivatásos állományú tagokból (pénzügyőr), kormányzati ügykezelőkből (ügykezelő) és munkavállalókból, tisztjelöltekből áll. A NAV személyi állományába tartozó kormánytisztviselőkre és ügykezelőkre a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Kttv.) rendelkezéseit a NAV törvényben (2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról) foglalt eltérésekkel kell alkalmazni; a pénzügyőrökre és tisztjelöltekre a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (Hszt.) rendelkezéseit a NAV törvényben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. A Kttv. és a Hszt. nem szabályozza a kollektív szerződés jogintézményét (a Hszt. a rendvédelmi szerveknél foglalkoztatott munkavállaló esetében írja elő az Mt. alkalmazását). A kollektív szerződés alanyaira, megkötésére, tartalmára, megszüntetésére vonatkozó részletes szabályokat az Mt. tartalmazza. Ezeknek a szabályoknak az alkalmazására a NAV személyi állományában foglalkoztatott munkavállalók esetében kerülhet sor, a NAV törvény ebben a tekintetben kizáró (eltérő) rendelkezést nem tartalmaz.

⁴⁵ <https://www.policyagenda.hu/szakszervezeti-adatbazis-nyito/> (Letöltés ideje: 2019. 11. 29.)

⁴⁶ Hazánkban jelenleg hat országos szakszervezeti konföderáció működik, melyek lefedik a szakszervezeti mozgalmi bázis jelentős részét (Értelmiségi Szakszervezeti Tömörülés, Hetedik Szövetség, LIGA Szakszervezetek, Magyar Szakszervezeti Szövetség, Munkástanácsok Országos Szövetsége, Szakszervezetek Együttműködési Fóruma).

⁴⁷ A hazai munkaügyi kapcsolatok viszonylag új jelensége, hogy egyre több jelentős ágazati szakszervezet lépett a „függetlenedés” útjára, különösen a feldolgozóipar és a közlekedés területén, amelyek összesített taglétszáma meghaladhatja a 30-40 ezer főt is.

A szövetségek és a tagszervezeteik közti összefüggést az Országos Bírósági Hivatal által üzemeltetett honlapon⁴⁸ elérhető civil szervezeti névjegyzék⁴⁹ segítségével szűrtem ki,⁵⁰ így abban az esetben, ha egy szakszervezeti szövetség bekerült a mintába, a szövetség tagszervezetei nem kerültek be.

Az így keletkezett mintám végül 66 szakszervezeti szövetségre és szakszervezetre terjedt ki,⁵¹ amelyek jelentős mértékben lefedik a magyarországi szervezett munkavállalók körét, ugyanakkor reprezentálva vannak a különböző taglétszámú szervezetek, a pár száz tagot számlálótól a tízezret is meghaladóig. Hazánkban szintén nehéz konkrét, hiteles adatot fellelni arról, hogy jelenleg hány tagja van a szakszervezeteknek. A becslések többnyire 250 és 350 ezres taglétszámról szólnak, míg a szakszervezetek által készített önbevallások 500 ezer tagot említenek.⁵²

Az összeállított lista alapján a szervezetek első számú vezetőit egyesével, e-mailen kerestem meg és juttattam el számukra a kérdőívet 2019. december elején. A válaszok beérkezésére 2020. január elsejéig volt lehetőség. A megkérdezetteket tájékoztattam arról, hogy a kérdőív kitöltése anonim módon történik, a tudomásomra jutó információkat, adatokat, tényeket titkosan kezelem, kizárólag az összesített eredményeket publikálom.

A kérdőívet 23 szakszervezet és szakszervezeti szövetség vezető tisztségviselője töltötte ki, akik (válaszaik alapján) összesen 82750 szakszervezeti tagot képviselnek. A taglétszám összesítésekor a kérdőíven megadott adatok számtani közepét vettem alapul (például, ha 1001 és 2000 fő közötti volt a megjelölt taglétszám, akkor 1500-zal számoltam). A kérdőívet kitöltők összesen 444 munkáltatónál rendelkeznek képvisellel. Megjegyzést érdemel, hogy ilyen volumenű kutatásra az elmúlt években e tárgykörben még nem került sor. Az elkészült „összegzés” elsősorban a szakszervezetek körében végzett kérdőíves adatfelvétel elemzésére támaszkodik, melyhez kapcsolódik az egyes jogintézmények bemutatása és esetenként elemzése a szakirodalom és a joggyakorlat alapján.

Az értekezést a legfőbb megállapítások, konklúziók zárják.

⁴⁸ www.birosag.hu

⁴⁹ A névjegyzék a 2011. évi CLXXXI. törvény 86.§ (1) bekezdése szerint közhiteles. Elérhető itt: <https://birosag.hu/civil-szervezetek-nevjegyzeke>

⁵⁰ A szervezetek alapadatainak körében közzétételre kerül a szövetséget létrehozó társadalmi szervezetek listája.

⁵¹ 14 jogi személy tagokat tömörítő szövetségre és 52 természetes személy tagokat képviselő szakszervezetre.

⁵² Bővebben: Szabó Imre Szilárd. JURA 2019/2. i.m.

II. A magyarországi szakszervezetek kialakulása és történeti fejlődése

II.1. A szervezkedés kezdeti időszaka. Szakegyletektől a szakszervezetekig (1868-1914)

II.1.1. A szakszervezetek kialakulásával kapcsolatos nézetek

A XVIII. század egyik legjelentősebb közgazdász-gondolkodója, Adam Smith véleménye szerint a munkások jogaiban tapasztalható egyensúlytalanság a tőketulajdonosok (munkaadók) miatt alakult ki, tekintve, hogy a tőke hatalom, amelynek a munkavállaló kénytelen magát alávetni. A közgazdaságtan egyik azóta is legvitatottabb és talán leginkább félreértelmezhető⁵³ „The Wealth of Nations (A nemzetek gazdagsága)” című mű I. kötetének 8. fejezetében Smith a következőket írta:⁵⁴ *„Állítólag keveset hallunk a munkáltatók, de annál többet a munkások összefogásáról. A munkaadók között mindig és mindenütt egy bizonyos, bár hallgatólagos, de állandó és egyöntetű megegyezés áll fenn arra nézve, hogy a munkabért nem emelik tényleges rátája fölé. (...) Amikor a munkások szövetkeznek; a munkaadók szünet nélkül lármásan követelik a polgári hatóságok segítségét és a szolgák, munkások és iparoslegények összefogása ellen annyi szigorral meghozott törvények erélyes érvényesítését.”*

A munkajogi koalíciók (így a szakszervezetek) kialakulása az egyesülési szabadság elismeréséhez kötődött, mely lényeges változást jelentett a munkajog fejlődéstörténete szempontjából. A XIX. század második, és a XX. század első fele a klasszikus szakszervezeti mozgalom évszázada volt. A szerződéses liberalizmus magánmunkajoga szigorúan az individuális szerződéses szabadság pártján állt, míg az ipari forradalom eredményeként a XVIII. század végétől létrejövő tényleges helyzet (a kollektív munkavégzés uralkodóvá válása) alapján a hangsúly a kollektivitás felé tolódott el, így *„óhatatlanul előtérbe került az individuális munkafeltételek magasabb szinten történő egységesítésének igénye”*.⁵⁵ Európa fejlett, tőkés, iparosodó országaiban sok milliós tagsággal rendelkező hatalmas munkavállalói (munkás) érdekvédelmi mozgalmak jöttek létre és működtek, melyeket nem lehetett tartósan figyelmen kívül hagyni, „szerencsétlenebb” esetekben büntetni (pönalizálni) sem az állam, sem a munkáltatók részéről, így tevékenységük *„integrálódott a munkajog*

⁵³ Ld.: Zeller Gyula: Létezik-e a Smith probléma, avagy mennyire egységesek Adam Smith nézetei? PTE KTK KRTI, Pécs, 2009.

⁵⁴ Smith, Adam: An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. 1776 Book 1, Chapter 8 Of the Wages of Labour.

⁵⁵ Kiss (2005) i.m. p. 327.

szabályozási faktorai közé”.⁵⁶ A munkások szervezkedése (a koalíciós szabadság és a koalícióhoz való jog eszméje)⁵⁷ ezzel egyidejűleg a közepesen vagy gyengén iparosodott országokban és régiókban, így a dél-európai, a skandináv és a kelet-közép-európai államokban is elkezdődött.⁵⁸ A munkaügyi kapcsolatok kialakulása is erre az időszakra nyúlik vissza, amit jelez e kapcsolatok hagyományos elnevezése (*industrial relations*, azaz ipari kapcsolatok), és amely „létrejöttének gyökere a szakszervezetek megjelenése és a szervezkedési szabadság jogának elismerése volt”.⁵⁹ Az 1870 és 1914 közötti években bizonyos tekintetben „egy vég nélküli egyenlőtlenségi spirál” stabilizálódott a vagyon egyre jelentősebb koncentrálódásával.⁶⁰ E körülmények között szerveződtek meg az első szocialista és munkásmozgalmak. A szakszervezetek alapításának kezdeti tiltása így az évek-évtizedek alatt olyan munkajogi szabályozást eredményezett, amely nemcsak legalizálta a szervezkedést, de kezdetleges kísérletet is tett a munkaadók és a szakszervezetekbe tömörülő munkavállalók közti viszony kodifikálására. Ahogyan Jászai Samu⁶¹ fogalmazott találóan az 1925-ben megjelent „A magyar szakszervezetek története” című könyvében: „a legtöbb ország munkásmozgalma három időszakon ment keresztül: a mellőzés, az üldözés és az elismerés időszakán”.⁶²

A Sidney és Beatrice Webb által 1894-ben publikált, *History of Trade Unionism*⁶³ című mű megjelenése óta az volt az uralkodó nézet, hogy egy szakszervezet nem más, mint bérkeresők folytonos egyesülése, amelynek célja, hogy fenntartsa vagy javítsa alkalmazásuk feltételeit. Karl Marx a szakszervezeteknek a következő definíciót adta:

A szakszervezetek tudatos és explicit alapját a munkaerő értéke adja, amelyeknek fontossága [...] a munkásosztály szemszögéből aligha becsülhető túl. A szakszervezetek célja nem kevesebb, mint a bérek azon szint alá való csökkentésének megakadályozása, amelyet a

⁵⁶ Kiss (2005) i.m. p. 318.

⁵⁷ A koalíciós szabadság az egyik lényeges kollektív természetű alapjog, amennyiben minden egyénnek joga van önkéntes alapon (egy meghatározott cél elérése érdekében) csatlakozni valamilyen szerveződéshez, illetve joga van attól távol maradni (tartózkodni), minden negatív következmény nélkül. Kiss (2005) i.m. p. 318.

⁵⁸ „Hazánkban a munkáskoalíciók kifejlődésének sokáig a céhrendszer volt az akadálya, mert a céhekben a segédek patriarchális alárendeltségben voltak a mesterrel szemben és így közöttük szerződéskötésről nem lehetett szó” Szladits Károly: A kollektív szerződés. A Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának közleményei, 1951. p. 52. Ennek ellenére a céhszabályzatokra Szladits véleménye szerint mégis a kollektív munkaszerződés egyfajta elődeiként tekinthetünk.

⁵⁹ Czuglerné Ivány Judit–Mélypataki Gábor: Érdekképviseltek a munkajogban. (kézirat).

⁶⁰ Thomas Piketty: A tőke a 21. században. Kossuth Kiadó, Budapest, 2015. p. 18.

⁶¹ 1899-től a Szakszervezeti Tanács főtitkára, nemzetgyűlési képviselő, szociáldemokrata politikus.

⁶² Jászai Samu: A magyar szakszervezetek története. Budapest, 1925. p. 5.

⁶³ Webb, Sidney; Webb, Beatrice (1898). *History of Trade Unionism*. Printed by the authors especially for the Amalgamated Society of Engineers. ASIN: B00085AVQA.

különböző iparágakban hagyományosan fenntartanak. Azaz, azt kívánják megakadályozni, hogy a munkaerő ára az értéke alá essen.⁶⁴ Álláspontja szerint a szakszervezetek a tőkés társadalom szükségszerű termékei, sőt egyenesen fejlettségének fokmérői.⁶⁵ A XIX. században a munkavállalói szervezkedési mozgalmakban két, egymásnak ellentmondó nézet versengett egymással: az egyik az egyre inkább visszaszoruló, ún. „defenzív” ipartestületi hagyomány, amelyet az iparossegéd-klubok és segélyegyletek adtak tovább nemzedékről nemzedékre; a másik pedig az agresszív-terjeszkedő törekvés arra, hogy „minden dolgozó férfit és nőt egy új világrend érdekében” egyesítsenek.⁶⁶

II.2. A szervezkedés kezdeti időszakától az egységesülő szakszervezeti mozgalomig

Ennek a periódusnak (1868-1914) az önszerveződéseivel vezettek végül olyan segélyegyletek megalakulásához Magyarországon, mint az osztrák-magyar kiegyezést követő évben,⁶⁷ 1868-ban alakult Általános Munkásegylet,⁶⁸ a Pest-Budai Munkásegylet, melynek keretei közt 1870. április 3-án alakult meg az Általános Munkás Betegsegélyező és Rokkantszintárhoz, mint a munkásság önálló segélyszervezete. Ezek az egyletek a kezdetekben leginkább a munkaadó és a munkavállaló közti megértést hirdették és próbálták megvalósítani a kölcsönös segélyezés intézményét. Az 1891. évi XIV. törvénycikk értelmében nemre, korra és honpolgárságra való tekintet nélkül bárki csatlakozhatott⁶⁹ a segélyegyletnek, aki valamely ipartörvény hatálya alá tartozott, például bányában, építkezésen, vasútnál, postánál,

⁶⁴ Kenneth, Lapidés: Marx and Engels on the Trade Unions. Praeger 1987 hivatkozva Karl Marx: A tőke. I. kötet, 1867. p. 1069.

⁶⁵ Müller, Hermann: Marx Károly és a szakszervezetek. Ford.: Dr. Bánóczy László. Budapest, 1923. Népszava. p. 36.

⁶⁶ Ld. bővebben: R. A. Leeson, United We Stand, An Illustrated Account of Trade Union Emblems. Bath: Adams & Dart, 1971.

⁶⁷ A kiegyezés kedvezőbb feltételeket teremtett az ipar fejlődésének. Az iparral együtt fejlődtek, erősödtek a munkavállalók is.

⁶⁸ Mely kiáltványában az egylet hitet tett Ferdinand Lassalle tanításai mellett, legfontosabb feladatának pedig a munkásosztály érdekeinek védelmét jelölte meg, alapszabályát 1870-ben hagyta jóvá a Belügyminisztérium. Az 1869-es évben rövid ideig Táncsics Mihály vezette az egyletet. Nemes Dezső: Az Általános Munkásegylet története. 1868-1873. Budapest, Szikra, 1952.

⁶⁹ 1. § A jelen törvényben (1891: XIV. tcz.) megjelölt segélyezési célokra betegsegélyezési pénztárak szolgálnak. 2. § Betegsegélyező pénztárhoz kell tartozniok*, nemre, korra és honpolgárságra való tekintet nélkül mindazoknak, a kik a magyar korona országai területén: a) valamely az ipartörvény (1884:XVII. tc.) alá eső foglalkozásnál, ideértve még ugyanezen törvény 183. § d) és f) pontja alatt felsorolt vállalatokat is; b) bányákban és kohókban vagy a bányatermékeket feldolgozó egyéb művekben, ugyszintén kőfejtő-, homok-, kavics- és agyagtermelő telepeknél; c) nagyobb építkezéseknél (57. §); d) a vasuti üzemeknél és ezek gyáraiban és műhelyeiben; e) postánál, távirvánál, távbeszélőknél; f) hajózásnál és a hajóépítésnél, valamint g) a fuvarozásnál, szállítmányozásnál, raktáraknál és a kereskedelmi pinczészetnél** oly fizetéssel vagy bérrel vannak alkalmazva, melynek egy munkanapra eső összege 4 frtnál nem magasabb*** és a kikkel szemben a munkaadó a munkába álláskor világosan ki nem kötötte, hogy az alkalmazás nyolcz napnál rövidebb időre terjed.*kötelező kockázatközösség, **tárgyi biztosításon alapuló kötelező társadalombiztosítás, ***javaldalmazási határ

hajózásban vagy a fuvarozás területén végezte munkáját.⁷⁰ Az Általános Munkás Betegsegélyező és Rokkantspénztár a munkások önkéntes segélyszervezete volt, míg az 1891. évi XIV. törvénycikk az első magyar egészségbiztosítási törvény volt, ami – bizonyos javadalmazási határon belül, a bismarcki modell 1883-as mintájára – kötelező állami kockázatközösségen alapuló társadalombiztosítási szervként jött létre. Egyes történészek, például Mérei Gyula a munkásmozgalmak történetét az 1840-es évekig vezetik vissza,⁷¹ míg a munkajogi irodalom az első magyarországi kollektív megállapodást (quasi *bérmegállapodást*) 1848. május 13-hoz köti,⁷² amikor is írott egyezség született a nyomdatulajdonosok és a nyomdaipari dolgozók között (létrejöttére erőteljes hatást gyakorolt a pár héttel azt megelőzően született bécsi megállapodás), amit a minisztérium megbízásából a városi tanács is jóváhagyott (ez volt közismertebb nevén az ún. nyomdaipari „Árjegyzék”).

Megjegyzést érdemel, hogy a nyomdászatot nem korlátozta a „céhrendszer” és a nyomdászok nagy létszámban dolgoztak egy-egy munkavégzési helyen, így szervezkedésük is könnyebben valósulhatott meg, illetve körükben volt a legalacsonyabb az analfabetizmus.

Az Általános Munkásegylethez 12 szakegylet csatlakozott⁷³ és alapszabálya *„lényegében mindazokat az elemeket tartalmazta, amelyek egy modern szakszervezet rendeltetésének ellátásához szükségesek”*.⁷⁴

⁷⁰ Ember Alex: A magyar társadalombiztosítás története. Magyar Munkaügyi Alapítvány, Szeged, 2016. p. 23.

⁷¹ Mérei Gyula: Munkásmozgalmak. 1848-1949. Népszava, Budapest, 1948.

⁷² Ez ugyanakkor korántsem tekinthető „egységes” álláspontnak, pl. Világhy Miklós véleménye szerint *„ezek mögött nem volt erős munkásszervezet, nem támasztotta alá a szervezethez ereje. Ezekben a korai jelenségekben, amelyek más országokban is előfordultak, már vannak olyan elemek, amelyek jelzik a fejlődés irányát, kollektív szerződésről azonban a jelenség teljes tartalmát kifejezve csak a szakszervezeti mozgalom megerősödése után beszélhetünk.”* Hozzászólás Szladits Károly: „A kollektív szerződés” c. előadásához. MTA II. Társadalmi-Történeti Tudományok Oszt. Közl., Budapest, 1951. I. köt. 2. sz. p. 64. Ugyanakkor, ahogy Hágelmayer Istvánné, aki maga is az Árjegyzéket kollektív szerződésnek tekinti, a kollektív szerződés alapkérdései című monográfiájában idézi Szladitsot, aki a vitában elhangzott előadásában a következőket rögzítette: *„Az említett nyomdaipari »árjegyzék« tartalma szinte hiánytalanul felöleli mindazt, ami a rákövetkező 90 egy-néhány évben a kollektív szerződéseknek tartalma volt : megállapítja a szerződést kötő személyek jogosultságát a szerződés megkötésére, szabályozza a munkabéreket, a bérfizetés módjait, a munkaidőt, a felmondási időt. Ezzel szemben szövege éppen olyan kevésbé tájékoztat bennünket a szerződést kötő felek jogi elképzelése tekintetében, mint amilyen homályosak maradtak kollektív szerződéseink ebből a szempontból egészen az 1945. évi felszabadulásig, amikor a politikai változás nyomán jogszabályok oszlatták el az e téren uralkodó homályt.”* Szladits i.m.

⁷³ 1871-ben szűnt meg.

⁷⁴ Kiss (2005) i.m. p. 333.

A szakszervezetek első „típusai” az ún. szakmai szervezetek voltak, melyekből e munkavállalói szervezetek neve is ered (*craft unions* vagy *trade unions*,⁷⁵ az Egyesült Államokban *labour unions*). Ezeket a szervezeteket valamely szakmához vagy foglalkozási csoporthoz tartozó – elsősorban szakképzett – dolgozók alapították meg azzal a céllal, hogy ellenőrzésük alatt tartásuk az adott szakma béreit és munkafeltételeit, továbbá a megfogalmazott követeléseket érvényesítsék a munkáltatókkal szemben.⁷⁶ „Mindamelllett idővel a szoros szakmai körön túl nagyobb iparcsoportok szervezkednek egy állandó koalícióba, illetőleg az ipari élet szűkebb körére szorító harcias munkás-egyesületek létesítenek szoros fűziókat, tágabb értelemben vett >szak<szervezeteket és maguk ez utóbbiak szakosztályaivá lesznek.”⁷⁷

Az 1872. évi VIII. törvénycikk, az első ipartörvény ezek elé az érdekérvényesítést célzó megmozdulások („összebeszélések”) elé igen jelentős akadályokat állított és negatív következményeket (szankciókat) is kilátásba helyezett (például bírság és elzárás),⁷⁸ amely azonban nem gátolta meg érdemben a munkások szervezkedését. Az 1872-ben létrejött szakegyletek felett a felügyeleti jogot a rendőrkapitányság gyakorolta, működésük jóváhagyásának fő feltétele volt, hogy nem szakszervezetként működnek, így nem gyűjthettek sztrájkalapot sem.⁷⁹

⁷⁵ Nagy-Britanniában a trade unionok (szakszervezetek) viszonylag hamar (1824) a Combination Laws Repeal Act révén elismerést nyertek, és szinte ezzel egy időben a kollektív megállapodások rendszere is kialakult. Kiss (2005) i.m. 57. Ugyanakkor Kiss György megjegyzi, hogy „*trade unionism hazájának tartott Nagy-Britanniában a folyamat bizonyos tényezők miatt nehezebben ment végbe, mint a kontinentális jogfejlődésben*” (...) „*a XVIII–XIX. század fordulóján a Combination Acts tiltott minden munkavállalói egyesülést, illetve szervezkedést, és ezeket büntetőjogi következményekkel fenyegette.*” Kiss György: A szakszervezetek jogdogmatikai helyzete és jogpolitikai lehetőségei a magyar munkajogi szabályozás alapján 1992-től napjainkig. In: Szakszervezetek és kollektív szerződések az új Munka Törvénykönyvében. MTA-PTE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport, 1. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2015. p. 156.

⁷⁶ Czuglerné-Mélypataki i.m. p. 2019.

⁷⁷ Ferenczi Imre: Sztrájk és szociálpolitika. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, 1907. p. 119.

⁷⁸ „93. § Összebeszélések, melyek által az iparosok azt célozzák, hogy üzletük félbeszakítása, vagy a munkások, illetőleg segédek elbocsátása által ezeknek terhebb munkafeltételeket szabjanak, különösen azoknak bérét leszállítsák, vagy melyek által a munkások, illetőleg segédek oda törekszenek, hogy közös munkaszünetelés által a munkaadókat magasabb bér megadására kényszerítsék s általában tőlük jobb munkafeltételeket csikarjanak ki, ugyszintén mindazon egyezmények, melyek által azoknak támogatása czéloztatik, a kik az érintett összebeszélések mellett megmaradnak, vagy azoknak károsítása, a kik azokkal szakítanak, jogérvénynyel nem bírnak.

94. § A ki a 93. §-ban meghatározott összebeszélések és egyezmények létesítése, terjesztése vagy foganatosítása czéljából a munkaadókat vagy munkásokat, illetőleg segédeket szabad akarattal érvényesítésében fenyegetés vagy tetteges bántalmazás által akadályozza vagy akadályozni törekszik, az, a mennyiben a büntető törvények szerint súlyosabb büntetésnek helye nem volna, 300 frtig terjedhető bírsággal, vagy 2 hónapig terjedhető fogsággal büntethető.”

⁷⁹ Kozák László: A független magyar szakszervezetek története és harcai. Liga Szakszervezetek, Budapest, 2009. p. 14.

A magyar szakszervezetek létrejöttéhez Ferdinand Lassalle mellett Karl Marx osztályharcos ideológiája és Hermann Schulze-Delitzsch nézetei⁸⁰ is szellemi alapot adtak,⁸¹ míg a század végén született meg (1891. máj. 15-én) a Rerum novarum, XIII. Leó pápa enciklikája, az első pápai szociális körlevél, melynek központi témájaként a munkáskérdés szerepelt,⁸² illetve feltűntek a keresztényszociális mozgalmak. Wilhelm Emmanuel von Ketteler mainzi püspök 1869. június 25-én, 10 000 összegyűlt munkás előtt tartott programadó beszédét az Offenbacher Miasszonyunk mezején a „*keresztény munkásmozgalom Magna Chartájaként szokás emlegetni*”.⁸³

Az első általános (szakmákon átívelő) szakszervezeti kongresszust Magyarországon 1899 májusában tartották. A szervezetek száma erre az időre 126-ra emelkedett, míg a szervezett dolgozók száma meghaladta a 23 ezer főt.⁸⁴

A taglétszám később jelentősen bővült, 1904 júniusára már 52.410 tagja volt a szakszervezeteknek,⁸⁵ 1907-re 153.332 főt tömörítettek.⁸⁶ Az általuk kötött megállapodások számáról ugyanakkor nem érhető el pontos, megbízható adat. Ahogyan Sztéryi József miniszteri tanácsos⁸⁷ fogalmazott: „*kollektív szerződések tehát vannak, rohamosan terjednek és ez a valóság minden gazdaságfilozófiai, technikai fejtegetés nélkül is bizonyítja azt, hogy ez a gazdasági alakulat az élet eleven szükségletének felel meg.*”⁸⁸

A kollektív szerződést, ami a gyakorlatban ugyan erőteljesen kifejtett intézmény volt („*élete a szakszervezetek életével és fejlődésével van összekötve*”),⁸⁹ így regulatív funkciójának

⁸⁰ A takarékszövetkezetek megeremtője Hermann Schulze-Delitzsch volt, aki az első kölcsönös hiteltársaságot 1850-ben alapította. Nézete szerint a munkásosztályok általános nyomorának oka a tőkeszerzés nehézségeiben keresendő.

⁸¹ Nemes i.m. p. 278.

⁸² Legnagyobb jelentőségének azt tartják, hogy szükségesnek nyilvánította a maga idejében az állam közbelépését a munkások érdekében és szentesítette a szakszervezeti mozgalmat, sürgette önálló, keresztény alapokon nyugvó szervezetek megszervezését.

XIII. Leó: Rerum Novarum. In: Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok, Szent István Társulat, Budapest, pp. 27-55.

⁸³ Reinhard Marx: A tőke: védőbeszéd az emberért. Szent István Társulat, Budapest, 2009. p. 141.

⁸⁴ Amely az alábbi ipari csoportok között oszlott meg: ruházati ipar, élelmezési ipar, vas- és fémipar, faipar, építőipar, kerámia ipar, bőripar, sokszorosító ipar, fonó- és szövőipar, bányászat. Jászai i.m. p. 82.

⁸⁵ Jászai i.m. p. 149.

⁸⁶ Jászai i.m. p. 166.

⁸⁷ 1905-től 1910-ig államtitkár, nevéhez fűződik az ipartörvény módosítása.

⁸⁸ Az ipartörvénytervezet jogi főkérdéseinek jogászegyleti tárgyalása, I. füzet (A munkaviszony általános feltételeit szabályozó szerződés). Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1909. márcz.-ápr. hó, 294. sz., XXXVIII. kötet, 3. füzet, Budapest, 1909. (Szerk.: Szladits Károly, a Magyar Jogászegylet titkára). p. 7.

⁸⁹ Szirtes Artúr: A kollektív munkaszerződés. Különlenyomat a Szociálpolitikai Szemléből. Budapest, Légrády Testvérek kiadása, 1912. p. 9.

elismeréséhez nélkülözhetetlen a koalíciós szabadság elismerése⁹⁰), az állam sokáig nem részesítette jogi szabályozásban, noha a külföldi jogtudomány és a gazdaságban megjelenő jelenségek hatására hazánkban is egyre többen foglalkoztak azokkal a szabályozási kihívásokkal, amelyek érintették. „*A magának polgárjogot igénylő újszülöttet a jog nem hajlandó gyermekévé fogadni*”,⁹¹ sőt bizonyos esetekben a Kúria gyakorlata szerint egyenesen jó erkölcsbe ütközik.⁹²

A kihívások nyomán az első szabályozási kísérletet a XIX. század végén a Wekerle-kormány tette,⁹³ fellépve az 1884. évi XVII. törvénycikk, az ipartörvény modernizálásának igényével, ami a kollektív szerződések jogi jellegének megítélése mellett a munkásképviseletek jogállását is számos tekintetben érintette (a továbbiakban: Tervezet). A szakszervezeti (szakegyesületi) mozgalom is ezekben az években kapott nagyobb erőre és a hazai sztrájkmozgalom is ekkorra jelent meg igazán érdemi „fegyverként”,⁹⁴ melynek alapját az egyre jelentősebb tömegeket foglalkoztató ipari munkástömeg jelentette, akik területileg (fizikailag) is egyre nagyobb műhelyekben végezték munkájukat. A sztrájkjogi tilalom időszakát 1904-ben váltotta fel a tűrésé,⁹⁵ ebben az évben a vasút egész területét bénította meg egy korábban még soha nem tapasztalt munkabeszüntetés. „*A szakszervezetek már keletkezésükre nézve is többnyire sztrájkok rendezésére létesült koalíciók állandósulásai. Ilyenkor van a munkásoknak leginkább alkalmuk a szervezkedés és szolidaritás előnyeinek átlátására.*” – jegyzi meg Ferenczi Imre a Sztrájk és szociálpolitika című művében.⁹⁶ A Tervezet kifejezetten részletesen rendelkezett a törvény alapján létrehozandó ipari és kereskedelmi egyesületek jogállásáról.⁹⁷

Ezeknek általános célja a tagjaik gazdasági érdekeinek az előmozdítása, az alapszabályaikban meghatározható célokon túl. Igen sok kritika érte a Tervezet 715. §-át, amely azt tartalmazta, hogy „*az egyesület az általa kötött szerződésből kifolyólag tagjai ellen támasztott pénzbeli követelésért egyetemlegesen szavatol*”.

⁹⁰ „*A munkavállalói érdekvédelmi szervezetek elismerésének – tulajdonképpen jogalanyiságuk konstituálásának – az egyik kiemelkedően fontos eredménye a kollektív szerződések megjelenése.*” Kiss György: Munkajog (kézirat). Dialóg Campus. 2019. p. 35.

⁹¹ Hagelmayerné i.m. p. 18.

⁹² 3297/1889 okt. 4. Idézi Gallia Béla: A munkajog utolsó huszonöt éve. In: Jogtudományi Közlöny, 1946. március 31. p. 66.

⁹³ Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter vezetésével

⁹⁴ Szladits Károly „A kollektív szerződés” című előadásában (i.m. p. 53.) említést tesz arról, hogy korábban is voltak harcos és eredményes sztrájkok, mint például az 1870. évi nagy nyomdászsztrájk.

⁹⁵ 73.078/1904 BM rendelet

⁹⁶ Ferenczi i.m. p. 129.

⁹⁷ A Tervezet 691. §-a

A munkásképviseletek és egyes neves jogtudósok⁹⁸ e javaslatot elrettentőnek tartották, céljának a munkásképviseletek meggyengítését, egyenesen tönkretételét,⁹⁹ aminek háttérében politikai támadás szándékát látták. A Tervezet végül belpolitikai okokból¹⁰⁰ lekerült a törvényhozás napirendjéről, a kollektív szerződés intézménye kodifikálásának gondolata pedig évtizedekig nem szerepelt a jogalkotási tervek között.¹⁰¹ A kötelmi alapokon nyugvó munkajogi logika számára továbbra is komoly szabályozási és rendszertani kihívást jelentett a kollektív szerződések jogforrási jellegének (ehhez kapcsolódó „átalakító erejének”) állam általi elismerése;¹⁰² a tételes jogi szabályozásra, különösen az ún. átalakító erő kodifikálására a magyar jogrendszeren csak a 490/1946. M. E. számú rendelettel került sor (a munkabérek és egyéb juttatások tekintetében, *lásd a későbbiekben*).¹⁰³ Átalakító erő alatt azt a joghatást értjük, hogy a kollektív szerződés a munkavállalók és a munkáltató közötti munkajogviszonyban – a felek akaratától részben függetlenül – érvényesül, azaz tartalma a munkaviszony tartalmává válik, mégpedig a munkaviszony alanyainak erre irányuló külön megállapodása nélkül.

Említést érdemel, hogy a szakszervezeti szervezkedéssel párhuzamosan szintén a XX. század első éveiben jött létre az első országos munkáltatói konföderáció.¹⁰⁴ A Gyáriparosok Országos Szövetségének (GYOSZ) alapítói szerint „Magyarország gyáriparának színe-java megmozdult”, és az egyesülés biztosíték arra, hogy „a szövetség hatalmas közgazdasági tényezővé fog válni”. A GYOSZ-hoz később valamennyi számottevő ipari szakegyesület is csatlakozott.

⁹⁸ A Tervezet vitájában az ún. szociális (magánjogi) irányzat egyik jelentős képviselője, Ágoston Péter fejtette ki egyet nem értő álláspontját.

⁹⁹ Ágoston a Tervezet által megfogalmazott ún. egyetemleges felelősségi szabályt (715. §) kifejezetten a szakszervezetek fejlődése ellen hatónak tartotta, „hiszen a szakszervezeti vagyonnal való helytállás törvényi előírása egyenes következményének tartotta, hogy ilyen feltétel mellett ezek nem fognak megalakulni, illetve meg fognak szűnni” Berke (2014) i.m. p. 24.

A munka rabsága című kismonográfiájában is részletesen fejté ki álláspontját: „Tudjuk, hogy a munkásszervezetek egyetemleges felelősségét a szerződésszegő munkással azért mondja ki az ipartörvény tervezetének 715. §-a, mivel az egyes munkástól nincs mit megvenni. Ilyenképpen a szervezetek semmit sem fognak kapni, legfeljebb kizárhatják tagjaik sorából, de hát szabad-e a törvényhozónak valakit felelőssé tenni más hibájáért, mikor előre tuja, hogy az, a kit felelőssé tett, a maga igényét a tulajdonképeni kártevővel szemben nem érvényesítheti? A szervezetek felelősségének megállapításánál a tervezet még tovább is megy, mert a szakszervezetbe utólag belépett munkás szerződésszegéséért is a szakszervezetet teszi felelőssé.” Ágoston Péter: A munka rabsága. Budapest, Deutsch Zsigmond és Társa Kiadása, 1909. p. 154.

¹⁰⁰ 1910-ben visszaáll a hegemón többpártrendszer, a választásokon nem várt arányú győzelmet aratott a Szabadelvű Párt egykori tagjaiból alakult Nemzeti Munkapárt.

¹⁰¹ Berke (2014) i.m. p. 30.

¹⁰² Kiss (2019) i.m. p. 42.

¹⁰³ „Pernecky Béla: A kollektív szerződést szabályozó 490/1946 M. E. rendeletről. Jogtudományi Közlöny, 1946, március 31. p. 84. Tulajdonképpen e rendelet zárja le a kollektív szerződés jogi kötőerejével kapcsolatban a század elején kibontakozott magánjogi elméleti vitát, amelynek lényege abban foglalható össze, hogy az miként fejté ki jogi hatását a szolgálati viszonyokra. Pernecky – a század első felében egyedülként – ennek áttekintésére már kísérletet tett. Ld. A kollektív munkaszerződés. Budapest, 1938, Grill Károly Könyvkiadóvállalata.” Berke (2014) i.m. p. 46.

¹⁰⁴ A Gyáriparosok Országos Szövetsége (GYOSZ) alapításának előkészületei 1902 elején kezdődtek.

A magyar jog a századfordulóra „a kontinentális jogszokásoknak megfelelően az érdekszervezeteket az egyesületi vagy a köztesületi jogállás keretei közé vonta.”¹⁰⁵

II.3. Szakszervezetek az első világháborút követően (1918-1945)

A kollektív szerződések és így a szakszervezetek jogállásának szabályozása az I. világháborút követően hosszabb ideig nem volt a jogirodalom kiemelt témái között, noha ez volt az az időszak Európa-szerte, amikor a jog érdemben elkezdett reagálni azokra a kihívásokra, amelyeket a koalíciók jelenléte jelentett, így kollektív érdekkonfliktusok (viták) békés rendezésének módszerei is előtérbe kerültek. *A jogintézmény (a kollektív szerződés) a jogalkotásban sem kapott érdemleges figyelmet*.”¹⁰⁶

Megjegyzést érdemel, hogy szomszédunknál, Ausztriában „– a német jogfejlődéssel szinte egy időben – az I. világháborút követően született törvény a kollektív szerződésről, valamint a kollektív szerződésből származó konfliktusok feloldásáról.”¹⁰⁷

A szakszervezetek jogi megítélése és fejlődéstörténete országonként eltérő. Ugyanakkor, a szakszervezeti mozgalom határokon átívelő tevékenységének eredményeként, illetve a világháborús korszak tapasztalatainak hatására, 1919-ben a versailles-i békeszerződésben foglaltak nyomán megalakult a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (továbbiakban: ILO), amely (a dolgozat 2. fejezetében részletezett módon) jelentős hatást gyakorolt a szakszervezeti jogok fejlődésére is. A munkajogi koalíciók fontosságát jelzi, hogy a XX. század közepétől kezdődően megjelennek a munkajog nemzetközi szervezeteinek joganyagaiban, amely folyamat a munkajog egyre jelentősebb „nemzetköziesedéséhez” is szorosan kapcsolódott. A munkaügyi kapcsolatok ún. „átmeneti modellje” az I. világháború időszakában fejlődött ki, majd a két világháború között szilárdult meg, aminek

¹⁰⁵ „Az egyesület önkéntes társuláson alapuló, tagjai törvényes – eszmei vagy akár gazdasági – érdekeinek szolgálatára rendelt, önkormányzatú, alapszabályzata szerint testületileg szervezett, közös név alatt működő, változó tagságú személyegyesülésként intézményesült. Az egyesület céljait, szervezetének felépítését az egyesület tagsága önkormányzati szervei révén, bizonyos törvényes kötelezettségek megtartásával maga állapítja meg. Magyarországon egyesület működését törvényesen csak államilag láttamozott alapszabályzata szerint folytathatta.” Tölgyessy Péter: Gazdasági érdekképviseletek Magyarországon. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, 1988. p. 9.

¹⁰⁶ „Az ipartörvény 1922. évi novellája (1922. évi XII. törvénycikk) a kérdést egyáltalán nem is érintette. Az 1928. évi magánjogi törvényjavaslatnak a munka jogviszonyairól szóló Harmadik Rész Tizenegyedik Címe – a korábbi ilyen irányú elképzeléseket mellőzve – említést sem tett róla. Nyilvánvalóan ebbe az irányba hatott a kollektív szerződés intézményének a korszakban kialakult hazai jogpolitikai megítélése és gyakorlata is.” Berke (2014) i.m. p. 49.

¹⁰⁷ Kiss (2015) i.m. „E törvény által elismerésre került, azaz kötelező jelleget kapott a kollektív szerződések normatív tartalma.” p. 158.

eredményeként a kollektív alku intézményei mellett kialakult a munkavállalói és munkáltatói együttműködés participációra irányuló új intézményrendszere.¹⁰⁸

A szakszervezetek taglétszáma a háború lezárásának évében (a belpolitikai változások következtében) óriási mértékben növekedett: 1917. december 31-én 215.222 tagja volt a szakszervezeteknek, s ez az 1918. év végére 721.437 főre emelkedett.¹⁰⁹ Az 1919 augusztusában végbement események (a Tanácsköztársaság bukása, amelynek idején a szakszervezetek fontos szerepet kaptak a termelés irányításában is)¹¹⁰ a politikai és társadalmi rendet az 1918. október 31. napja előtti állapotba zökkentette vissza. A hat napig regnáló ún. „szakszervezeti kormánynak” is nevezett kabinet (Peidl-kormány) hatalomra kerülése után nekilátott visszavonni a kommunisták rendeleteit, így – többek között – érvénytelenítette az ipari és kereskedelmi vállalatok államosítását.

Az ezt követő politikai időszakban (a Horthy-korszakban) a taglétszám jelentős csökkenést mutatott. Ennek okait kutatva hangsúlyosan meg kell jegyezni, hogy Magyarországon a szakszervezetek kialakulása és fejlődéstörténete igen szorosan kötődött a szociáldemokrata mozgalomhoz, amely sokáig az egyedüli releváns politikai irányzatként volt jelen a szervezett munkavállalói körökben. Magának az országos szakszervezeti központnak a megszervezése, a Szakszervezeti Tanácsnak a felállítása is a szociáldemokrata párt szervezőmunkájához kapcsolódott.¹¹¹

A szakszervezetek – feladatuk és küldetésük szerint – elsősorban a gazdasági és szociális érdekvédelem eszközei, másodlagosan – társadalmi súlyuk és beágyazottságuk következtében – a jogalkotásra is hatással bíró tömegmozgalmi, politikai tevékenységet is gyakran folytattak a foglalkoztatással és szociális jogokkal összefüggő kérdésekben a XX. századi tömegmozgalommá válásukat követően.¹¹²

¹⁰⁸ Ferencz Jácint (szerk.): A munkaügyi kapcsolatok joga Magyarországon. Budapest, Gondolat Kiadó, 2019. p. 25.

¹⁰⁹ Jászai i.m. p. 233.

¹¹⁰ Ugyanakkor „a szakszervezetek helyét és szerepét a proletárdiktatúrában nem látták világosan sem maguk a szakszervezetek, sem a párt és az állam vezetői.”

Vértés Róbert: Tudományos ülésszak a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója alkalmából. — Párttörténeti Közlemények, 1969. 2. sz. p. 196.

¹¹¹ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1890. évi kongresszusán fogalmazódott meg először a gondolat.

¹¹² A szakszervezetek quasi politikai szerepvállalásainak más aspektusairól ld.: Davies, Paul–Freedland, Mark: Kahn-Freund’s Labour and the Law, London Stevens & Sons, Third Edition, 1983. Wrigley, Chrid: Labour and Trade Unions in Great Britain, 1880–1939. In: Digby A., Feinstein C., Jenkins D. (eds) New Directions in Economic and Social History. Palgrave, London. 1992. K. Busch, Gary: The Political Role of International Trade Unions. London: Macmillan. 1983. Degryse, Christophe–Tilly, Pierre: 1973-2013: 40 years of history of the European Trade Union Confederation, European Trade Union Institute, 2013.

Közülük legnagyobb erővel a *szociáldemokrata-szocialista* irányú szakszervezetek rendelkeztek, utánuk a *keresztény, keresztény-szociális* szakszervezetek váltak meghatározó mozgalmi tényezővé. Szervezeti erejük és befolyásuk messze meghaladta mind a *liberális* és a *nacionalista* szakszervezetekét. Míg a nemzetközi méretű baloldali, szociáldemokrata vagy kommunista irányú szakszervezetekről számos könyv és tanulmány látott magyar nyelven is napvilágot, addig a keresztény szindikalizmusról még idegen nyelven is nehezen érhető el szakirodalom,¹¹³ noha mozgalmi befolyása igen jelentőssé vált a harmincas évekre Magyarországon is.¹¹⁴ Szervezettsége a keresztény szakszervezeti internacionálé felé (IBCG) közzölt adatok alapján 1934-re elérte az 50 ezer főt.¹¹⁵ Az említett irányzatokkal szemben az ún. radikális-forradalmi szakszervezeti szindikalista mozgalom hazánkban soha nem tudott meghonosodni. Ez az irányzat a parlamenti demokráciát és az állam által alkotott szociális törvényeket és intézkedéseket mind csak „holtvágánynak” tekintette. A radikális-szindikalista mozgalomnak ugyancsak jellemző harci eszköze volt a bojkott és a szabotázs, és ami a leginkább jellemző volt erre az irányzatra, az az általános (politikai) sztrájk szorgalmazása.¹¹⁶ „*Bizonyos pontokon kapcsolódik a marxi osztályelmélethez, de elutasítja a politikai osztályharcot, és a tisztán szakszervezeti akciókra korlátozódik.*”¹¹⁷ A századfordulón jöttek létre azok a szervezetek is, amelyekről a napjainkban is ismert „sárga szakszervezet” kifejezés ered.¹¹⁸

Ideológiájukban az együttműködést hirdetik, a munkáltatók (esetenként kormányok) segítségével, támogatásával alakulnak meg, de valódi céljuk a munkáltatói érdekek kiszolgálása és a sztrájkok letörése. Mindez a klasszikus szakszervezeti eszme ellen hat, jelentős mértékben eltérve a klasszikus működéstől (ideértve az alapítást is). Egyesek szerint elnevezésük egy 1887-es Noeux les Mines-i bányászsztrájktól származik, amikor a munkások beverték a sztrájktrőrök házáinak ablakait, akik az üveg helyét sárga papírral ragasztották be. Más források szerint sárga jelvényt vagy szalagot viseltek a sztrájktrőrök, hogy megkülönböztessék magukat a sztrájkolóktól.

¹¹³ Üdítő kivétel ez alól Gergely Jenő 2. sz. lábjegyzetben idézett műve.

¹¹⁴ 1906-ban alakult meg a Magyarországi Keresztényszocialista Szakszervezetek Szövetsége, mely érdemi tevékenységet a Tanácsköztársaság bukását követően fejthetett ki.

¹¹⁵ 1937-ben 40 ezer tagról adtak számot. Gergely i.m. pp.116. és 132.

¹¹⁶ Jemnitz János: Ralph Darlington (szerk.): Szindikalizmus és radikális szakszervezeti mozgalom. Szocialista Történelmi Társaság. p. 92.

¹¹⁷ Virizlay Gyula: Szakszervezeti kislexikon. Táncsics könyvkiadó, 1975. p. 20.

¹¹⁸ Ilyen volt a Fédération nationale des Jeunes de France, 1902-ben, mely szervezet történelmi megítélése azonban jóval komplexebb a „sárga szakszervezet” definiálásánál.

A sárga szakszervezetekkel a munkáltatók már az első megszervezésük idején is az egyéb szakszervezetek működését igyekeztek ellensúlyozni. Élükön is és soraik között is számos vezető beosztású, munkáltatói jogkört is gyakorló személy áll.¹¹⁹

A két világháború közötti korszakból kiemelendő, hogy hazánk viszonylag hamar, 1922-ben, vesztes hatalomként ab ovo tagjává vált az ILO-nak,¹²⁰ a munkajogi szabályozásra pedig továbbra is jellemző volt a széttagolt jelleg és a magánjogi beágyazottság.¹²¹ A kollektív szerződés jogintézményének és a jogtudományos figyelemnek a háttérbe szorulása „különösen a korszak végén már kifejezetten anakronisztikusnak mondható, és mind látványosabbá vált lemaradásunk az iparilag fejlett országoktól.”¹²² Heller Farkas kiemelkedően jelentős „Szociálpolitikai feladataink” című értekezésében jegyzi meg, hogy „a szakszervezetek jogállása nincsen a nyugati államokban fennálló állapotoknak megfelelően szabályozva, és hogy büntetőjogunk még mindig különleges elbírálásban részesíti a tömeges munkabeszüntetésekkel kapcsolatos cselekményeket.”¹²³ Az 1920-as évek elejére – a világháború következményeként – hatalmas mértékben zuhanó szakszervezeti taglétszám (mindösszesen 150 ezer fős tagsággal bírt a 49 szakmai alapon szerveződő szakszervezet) az évtized közepére stabilizálódott; volt olyan év (1924), amikor a 400 ezer főt is meghaladta, megduplázva az előző évi szervezettséget.¹²⁴ A taglétszám stabilizálódása az ún. Bethlen-Peyer megállapodás következménye volt, amelynek értelmében a kormány elismerte a szociáldemokrata pártot, mint legálisan működő politikai tényezőt. Kimondták, hogy a szakszervezetek nem folytathatnak politikai tevékenységet (osztályharcos nézeteknek nem adhattak hangot), és továbbra is kormányellenőrzés alatt maradnak (a belügyminisztérium által jóváhagyott alapszabályokkal),¹²⁵ ugyanakkor – szigorú

¹¹⁹ Tóth Ferenc: A munkaügyi kapcsolatok rendszere, fejlődése. Szent István Egyetem Gödöllő-Budapest, 2008. p. 73.

¹²⁰ A Trianoni Békeszerződés XIII. Fejezetének a címe: „A munka”, ami egyben az ILO alapító dokumentuma is volt. 315. Cikk. „A Bevezetésben megjelölt feladatok megvalósítására állandó szervezet állítatik fel. A Nemzetek Szövetségének eredeti tagjai ennek a szervezetnek is eredeti tagjai, s jövőben a Nemzetek Szövetségének tagságával együtt jár a szóban forgó szervezet tagsága is.”

¹²¹ „A magánjogi törvényjavaslatok szellemében négy fő munkavégzésre irányuló szerződési típus különböztettek meg: munkabérei és szolgálati szerződés (mint fő típus), vállalkozói szerződés, alkuszi szerződés és a díjkítúzás (a megbízási szerződéssel külön cím foglalkozott). Lényegében azonban a felek akaratától függött, hogy a munkavégzésre vonatkozó egyéb védelmi jogszabályok alkalmazandóak-e.” Kiss (2019) i.m. p. 48.

¹²² Berke (2014) i.m. p. 49.

¹²³ Heller Farkas: Szociálpolitikai feladataink. Közgazdasági Szemle, Magyar Közgazdasági Társaság, 1920. p. 641.

¹²⁴ Jászai i.m. p. 273.

¹²⁵ „Az állami elismerés, különösen a két világháború között, ha elvileg nem is konstitutív hatályú, de valójában kifejezetten engedélyszerű volt, hiszen a hatósági láttamozás hiánya egyértelműen lehetetlenítette az egyesület törvényes funkcionálását.” Tölgyessy i.m. p. 100.

korlátozásokkal – visszaállították a szervezkedési és gyülekezési jogot. A Bethlen-kormány szakszervezet-politikáját jellemezte a „nemzeti munkásszervezetek” létrehozásának több (sikertelen) kísérlete, az elsősorban keresztényszocialista munkásszervezetek támogatásának megerősítése.

A szakszervezeteknek összességükben befolyásukat, szervezettségüket ebben az időszakban elsősorban a nagyipari munkásság körében sikerült megőrizni. A kollektív szerződések jellemzője, hogy egy-egy kivételtől eltekintve (például a MAORT vállalati szintű kollektív szerződése) a szakmai érdekképviseletek szintjén születtek – így 1945-ig főként a mezoszint (ágazati szint) dominanciája érvényesült.¹²⁶ Megdöbbentő összehasonlítást mutat, hogy Tóth Ferenc gyűjtése alapján a két világháború között a „*mainál hússzor-harmincszor többet sztrájkoltak hazánkban*”.¹²⁷ 1933-tól a munkanélküliség csökkent, nőtt az ipari termelés. A lassú gazdasági növekedés valamelyest gyarapította a szakszervezeti taglétszámot is, amely azonban nem tartott lépést a munkaerő növekedésével, különösen az ipar területén.¹²⁸ A 30-as évek végére, a II. világháború kezdetére a szakszervezetek a létrejött politikai térben erőtlenné váltak, a szociáldemokrata befolyás meggyengült, míg működésük a világháború kitörésével szinte teljességében – magától értetődő módon – ellehetetlenült. A szakszervezetek taglétszáma az 1930-1940 közötti években általában 100 000-112 000 között mozgott, 1944-re viszont 20 000-25 000 főre zsugorodott.¹²⁹

A világháború utolsó szakaszában bekövetkező nyilas hatalomátvétel (mely a teljes dezorganizálással jellemezhető) végül számos szakszervezeti áldozattal, mártírhálállal is járt.¹³⁰

¹²⁶ Tóth Ferenc: Kollektív tárgyalások. KTI, Budapest, 2004. p. 58.

¹²⁷ Szabó Imre Szilárd: Sztrájkjogi problémák. Magyar Munkajog E-folyóirat, 2016/1. p. 48.

¹²⁸ 1930-ban 88.780, 1931-ben 103.552, 1932-ben 110.060, 1933-ban 111.561, 1934-ben 111.783, 1935-ben 112.165, 1937-ben 114.205 főt tömörítettek. Forrás: Szakszervezeti Értesítő. A magyarországi szakszervezeti tanács hivatalos közlönye. XXXII. évfolyam, 1. szám. 1935. 1. Adatok 1934-ig, illetve Lux i.m. p. 64. Adatok 1937-ig.

¹²⁹ Jakab Sándor: A magyar szakszervezeti mozgalom 1944-1950. Kossuth Könyvkiadó, 1985. p. 6.

„Az SZDP és az MKP képviselői megállapodtak tehát a magyar munkásosztály egységes szakszervezeti mozgalmának a megteremtésében, Szabad Szakszervezetek Szövetsége név alatt.” – 1944 októberében. „A szakszervezeti tanács (hetes bizottság) tagjai azonban a „záradékban” foglaltakkal nem értettek egyet, s ezért az egységokmány aláírását megtagadták.” Jakab i.m. p. 7.

¹³⁰ Néhány meggyilkolt vezető nevééről megemlékezve: Mónus Illés, Kabók Lajos.

II.4. A szakszervezeti átalakulás a „nehéz esztendők” időszakában (1945-1948)

Az átmeneti időszak („nehéz esztendők”)¹³¹ 1945-től 1949-ig tartó szakasza egy igen eseménydús, dinamikus és összetett korszak a magyar munkajog történetében.¹³² Ezek a változások alapjaiban érintették a szakszervezetek működését és jogi szabályozását. „1945-49 között a munkaügyi kapcsolatok magyar modellje lényegében az európai fejlődési vonulatot követte.”¹³³

A második világháború befejezését követő két évben a munka világa is levegőhöz jutott, ami a szakszervezetek és a kollektív szerződések megerősödését hozta, fenntartva a munkabékét, ezzel is hozzájárulva az ország legfontosabb közös céljához, az újjáépítéséhez. A szakszervezeteknek az élet megindítása, a közigazgatás újraszervezése érdekében kifejtett tevékenysége is nyilvánvalóan politikai cselekedet volt. A munkáltatói érdekképviseletek is ismét szerveződtek, a régi gyáripari szakegyesületek önálló jogi személyként, de a GYOSZ kötelékében folytatták munkájukat. Jogszabályok kezdeményezték a kollektív szerződések megkötését,¹³⁴ elrendelve, hogy a fizikai és szellemi munkavállalók bérrendezésére és munkafeltételeik megállapítására irányuló kollektív szerződések megkötése céljából a munkáltatók és munkavállalók paritásos bizottságokat kötelesek kiküldeni,¹³⁵ tilalmazott egyúttal – elsősorban antiinflációs megfontolásokból – a kollektív szerződésekben megállapított bérektől való mindennemű eltérést.¹³⁶ A kollektív szerződésekben megjelent az úgynevezett „békekötlem” intézménye is. A kollektív szerződés kötelmi részében a szerződésalkotó felek egymással kapcsolatos viszonyát szabályozza, kizárólag egymással szemben vállalt jogait és egymással szemben fennálló kötelezettségeit tartalmazza. Utóbbi legtöbbször három lényeges elemet foglal magában.¹³⁷ Egyrészt a felek kötelezettséget vállalnak szervezetek, intézmények felállítására és fenntartására, másrészt az említett „békekötelmet”, illetve a végrehajtási és befolyásolási kötelezettséget (a szerződést kötő szervezetek kötelesek mindent megtenni, hogy tagjaik betartsák a szerződés rendelkezéseit). A „békekötlem” lényege e körben a sztrájk, illetve

¹³¹ Balogh Sándor–Főglein Gizella–Szakács Sándor–Pamlényi Ervin (szerk.): *Nehéz esztendők krónikája 1949-1953*. Gondolat Könyvkiadó, 1986.

Más értelemben az „újjáépítés” vagy a „demokratikus kibontakozás” időszaka.

¹³² Ld. bővebben: Kun Attila: *A magyar munkajog kezdetei és helyzete 1945 és 1949 között*. Acta Universitatis Szegediensis Acta Juridica et Politica, Publicationes Doctorandorum Juridicorum, Tomus IV., Fasciculus 11., Szeged, 2004. pp. 349-389.

¹³³ Tóth Ferenc: *Bevezetés a munkaügyi kapcsolatokba*, Szent István Egyetem, Gödöllő, 2006. p. 62.

¹³⁴ 50.775/1945. (III.13.) IpM és az 55.900/1945. (VI. 10.) IpM.

¹³⁵ Radnay. im. p. 255.

¹³⁶ 6400/1945. (VIII. 15.) ME

¹³⁷ Hajdú József-Kun Attila (szerk.): *Munkajog*. Patrocinium Kiadó-SZTE ÁJK, Budapest 2014. p. 37.

egyéb kollektív munkavállalói tiltakozó akciók tilalma a kollektív szerződés időbeli hatálya alatt. Az e mögötti legfőbb gondolat, hogy a kollektív szerződés alanyai (különösen a szakszervezetek) tartózkodjanak minden olyan cselekménytől, amely a megállapodásban foglaltak sikeres teljesítését akadályozhatja, biztosítva ezzel a munkabéke fennmaradását.

A világháború befejezését követően lehetővé vált azoknak az értelmiségi, alkalmazotti szakmáknak szakszervezetbe való szervezése is, amelyek a Horthy-rendszerben – a Bethlen-Peyer megállapodás értelmében – a szervezkedési tilalom körébe tartoztak. Ilyenek voltak a közalkalmazottak, az orvosok és egészségügyi szakdolgozók, a pedagógusok, a postások és a vasutasok. 1946-ban született meg az a jogszabály,¹³⁸ amely immár egységesen rendezte a kollektív szerződések kérdéskörét, felszámolva a munkabér-megállapító bizottságokat, és a kollektív szerződés megkötésének jogát a Szakszervezeti Tanácshoz tartozó szakszervezetekre, másrészt a munkáltatói érdekképviselőkre ruházta.¹³⁹ A kollektív szerződések kezdetben csak a munkabérek szabályozták (később ez bővítésre került a munkaidő, a szabadság és a teljesítménybér rendezésével).¹⁴⁰ A kedvező tapasztalatok eredményeként a kollektív szerződéseket kötelezővé tették az ipar és a bányászat egész területén, kiterjesztve azt minden, a vállalatnál dolgozó munkavállalóra. Ennek megsértését szintén szankcionálták.¹⁴¹

Összegzésként megemlíthető, Farkas József szavaival élve, hogy az 1946-ban megszületett rendelet nyomán alakult ki „*a kollektív szerződések rendszere*”, melyben alapvető változás a Munka Törvénykönyve 1951. évi hatályba lépéséig nem következett be.¹⁴² Megjegyzést érdemel, hogy a jogintézmény (és így a szakszervezetek szerepének) szabályozásával kapcsolatban részletes tudományos diszkusszió bontakozott ki a Magyar Jogászegylet munkajogi szakosztályának szervezésében, 1947. május 23. és 30. napján.¹⁴³ „*A vitában kifejtett álláspontok markánsan kirajzolták a korszak gondolkodásában jelenlévő, egymástól igen távolinak látszó – és a politikailag mind közvetlenebbül motivált, illetve intenzifikálódott jogalkotástól elmaradni látszó – felfogásokat.*”¹⁴⁴

¹³⁸ A korábbiakban is hivatkozott 490/1946. (I. 17.) M. E. sz. r.

¹³⁹ Farkas József: Munkajogunk fejlődése a felszabadulástól a Munka Törvénykönyvéig. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952. p. 29.

¹⁴⁰ Nagy László: Kollektív szerződés a szocialista országokban. József Attila Tudományegyetem (JATE), 1983. p. 10.

¹⁴¹ 10180/1946. /IX. 15./ ME

¹⁴² Farkas i.m. p. 31.

¹⁴³ Ennek felszólalásai részletesen: Móra Mihály (szerk.): A kollektív munkaszerződés jogi természete. In: Jogászegyleti Szemle 1948/1-2.

¹⁴⁴ Berke (2014) i.m. p. 77.

Az iparügyi miniszter 1945 februárjában szabályozta az üzemi bizottságok jogállását,¹⁴⁵ amely rendelkezés az 50 főnél több munkást foglalkoztató munkáltatóknál előírta az üzemi bizottság választását. Az üzemi bizottság hatáskörét a vezetés és a termelés ellenőrzésében, a munkabérekkel kapcsolatos kérdések rendezésében, a jóléti és szociális ügyekben határozta meg, illetve a munkáltatóval szembeni vitákban az üzemi bizottságot jogosította fel a munkások képviselőjének ellátásával.¹⁴⁶ *„Döntő többségüket azonban a háborús romok eltakarításakor hozták létre a gyakran tőkés irányítás nélkül maradt üzemek és gyárak dolgozói a szervezett munkások, illetőleg közvetlenül a szakszervezetek kezdeményezésére”.*¹⁴⁷ Később a jogi szabályozás a Szaktanács határozott fellépésének köszönhetően *„lejjebb szállította az üzemméretet”*, és már a legalább 20 munkavállalót foglalkoztató ipari üzemekben, illetve a legalább ugyanennyi főt foglalkoztató telephelyein tette kötelezővé az üzemi bizottságok választását.¹⁴⁸ A rendelet a szakszervezetek felügyelete, illetőleg irányítása alá helyezte az üzemi bizottságokat. Az üzemi bizottsági választásokat *„változatlanul a szakszervezetek készítették elő és bonyolították le, s az illetékes szakszervezet képviselője az üzemi bizottság ülésein is részt vehetett (...) Központi üzemi bizottságot – a több telephellyel rendelkező nagyvállalatok esetében – szintén csak a Szaktanács engedélyével lehetett létrehozni.”*¹⁴⁹ Meg kell jegyezni, hogy az üzemi bizottságok megválasztása a két baloldali párt közötti nyílt erőpróbát is jelentette, a kommunista befolyás egyre markánsabb és nyíltabb megjelenésével. Rajtuk kívül a többi pártot és a pártonkívüliek elhanyagolható számú képviselőit reprezentálták a testületek. Az 1946-os választások eredményeként országosan 630 üzem 232 789 dolgozója 3708 üzemi bizottsági tagot választott meg, akik közül 1889-en kommunisták és 1725-en szociáldemokraták voltak.¹⁵⁰

1947-ben megkezdődik a kollektív szerződések „hierarchizálódása”. Lehetőség nyílik több ágazatot összefogó (általánosabb jellegű kollektív keretszerződések), egyes ágazatokra

¹⁴⁵ 50.100/1945. Ip. M. — Az üzemi bizottságokról

¹⁴⁶ Hungler Sára: A munkavállalói részvétel alakulása az 1944 és 1949 közötti Magyarországon. Múltunk 2013/4. 45.

„Az üzemi munkügyi választmányokat 1944. évi iparügyi miniszteri rendelet hozta létre a Mussolini-féle korporációs mintára (...) a jegyzőkönyvek sok esetben tartalmazzák azt, hogy az üzemi bizottság nem azonos a háború alatt, fasiszta ideológia szerint létrejött szervvel” Hungler i.m. pp. 42-43.

¹⁴⁷ Jakab i.m. p. 57.

¹⁴⁸ 55 000/1945. Ip. M. sz. r., 1945. június 5. Az üzemi bizottságok tárgyában.

¹⁴⁹ Jakab i.m. p. 62.

„Az üzemi bizottságok és a munkáltatók vitáinak az elbírálásában az Országos Üzemi Döntőbizottság volt az illetékes, amelybe 10 tagot a Szaktanács, 5-5 tagot pedig a Gyáripárosok Országos Szövetsége és az Ipartestületek Országos Központja delegált.” u.o.

¹⁵⁰ Rácz János: Az üzemi bizottságok a magyar népi demokratikus átalakulásban (1944-1948). Akadémiai Kiadó. 1971. p. 97.

vonatkozó iparági, azonos és rokon foglalkozásokat rendező, illetve a nagyvállalatokra kiterjesztett kollektív szerződések megkötésére is. Megszületik az első ágazati (iparági) kollektív szerződés is („Vasasok” kollektív szerződése).¹⁵¹ Ez évben a kollektív szerződések „betörnek” a mezőgazdaság területére, tartalmuk pedig tovább bővül a munkavédelem és a szociális juttatások témakörével. A szakszervezeti struktúra átalakulásával 1948-49-ben jelennek meg a vállalati, üzemi szintű kollektív szerződések,¹⁵² melyek korábban a hazai gyakorlatban ismeretlenek voltak. Ez a struktúraváltás az iparági-ágazati szervezkedésre való áttérést jelentette a korábbi szakmai alapú szervezkedés felváltásával, (amely később az üzemi szintű működésben realizálódott). Álláspontom szerint a hazai munkaügyi kapcsolatok legfontosabb történelmi mozzanata ez, amely napjainkban is érdemben határozza meg a szakszervezetek működését és felépítését, melyből később az üzemi szintű struktúra épült ki. Ennek tartalma azt jelentette, hogy olyan szervezetek jöttek létre, amelyek a gazdaság (akkor népgazdaság) egy-egy ágazatában foglalkoztatott összes munkavállalót szervezték, tekintet nélkül munkaszervezetben elfoglalt helyükre.

A folyamat tartalmát a Magyar Kommunista Párt politikája határozta meg, amely kívárta, amíg a szervezett munkások döntő többsége hajlandó volt magáévá tenni az új típusú szervezkedés gondolatát.

Ennek ellenlábasai sokáig a szociáldemokraták voltak, ám végül a Szakszervezeti Tanács döntően kommunista befolyás alá került.¹⁵³ A háborút követően megalakult 50 szakszervezet közül 1948 szeptemberére 42 maradt, ugyanakkor további csökkentések 25 körüli számot céloztak, mellyel elkerülhetlenné vált a struktúra totális átállítása az új modellre.¹⁵⁴ Ilyen előzmények mellett szervezték meg a „történelmiként” számon tartott következő szakszervezeti kongresszust, amely a szervezkedés jövőbeni feladatait és jellegét volt hivatott meghatározni. A taglétszám ekkorra meghaladta a másfélmillió főt.¹⁵⁵

¹⁵¹ Tóth Ferenc (2006) i.m. p. 64.

¹⁵² Jakab Sándor a folyamatot részletesen bemutató idézett művében egy vegyiparból származó példán keresztül világít rá a folyamatra: „Az üzemeken belül ugyanis gyakran 10-15 fős kollektív szerződés szabta meg a béreket. A vegyipari dolgozók egységes üzemi kollektív szerződést készítettek és irtak alá 1947. április 18-án a Ruggyantagyárban lezajlott országos üzemi bizottsági értekezletükön. Ezt azzal indokolták, hogy a „szakmánként tagozódott szervezkedés sem a munkafegyvellemmel és a munkaerőkölccsel, sem az egyes üzemekben jelentkező bérproblémákkal nem tud megbirkózni. Ezt csakis az ipari szervezkedés egységes és egy üzemben valamennyi szakmára kiterjedő formája tudná kiegyenlíteni” Jakab i.m. p. 86.

¹⁵³ Kossa István, a Szakszervezeti Tanács főtitkára a Társadalmi Szemle című lapban tette közzé ezzel kapcsolatos álláspontját, amely „elindította” a nyílt mozgalmi párbeszédet a kérdést illetően. Ld. 1946. 5. szám. Vita c. rovat: Ipari vagy szakmai szakszervezet?

¹⁵⁴ Végül 1950-re összesen 19 nagy és centralizált szakszervezetet alakítottak.

¹⁵⁵ Jakab i.m. pp. 100-101.

Az igazgatási szervvé (főhatósági szervezetté)¹⁵⁶ való működést támasztotta alá a Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) névváltozás, mely a Szakszervezeti Tanács megnevezést váltotta fel.¹⁵⁷

A Szakszervezetek XVII. kongresszusán (1948. október 17-21.) az üzemi bizottságok „hivatalosan” is elveszítették korábbi jogállásukat és funkciójukat, mondván, hogy tervutasításos rendszerben nincs szükség az üzemi bizottságok (és ezen keresztül a munkavállalók) ellenőrző funkciójára, s a továbbiakban ilyen névvel az üzemek és a gyárak szakszervezeti vezetőségei működtek. *„A magántőke kezén lévő vállalatoknál azonban az üzemi bizottságok, átalakulva az üzemi szakszervezeti csoport vezető szervévé, tovább gyakorolták a korábbi hatáskörüket.”* A kongresszus határozatát a kormány 1949. március 12-én a 2350/1949. sz. rendeletével szentesítette.¹⁵⁸

A korszak összegzéseként kijelenthetjük, hogy a negyvenes-ötvenes évek fordulójára lezajlottak a következő évtizedeket meghatározó társadalmi, politikai változások. *„Az előző rendszer lényeges elemeinek felszámolása részben már a háború lezárulásával, automatikusan bekövetkezett, majd a koalíciós programnak megfelelően folytatódott, végül pedig a kommunista elképzelések szerint új irányt véve zárult le.”*¹⁵⁹

¹⁵⁶ „A kommunista hatalomátvétel 1947-49-es időszakában a Szovjetunió egységes, a közszolgálati jogot is magába foglaló „reálszocialista” munkajogot a Munkaügyi Minisztériumot, a szintén állami főhatósági szervezetté lett Szakszervezetek Országos Tanácsával (SZOT), valamint a SZOT alá tartozó ágazati szakszervezeti szövetségekkel együtt kiadott országos általános és ágazati kollektív szerződési mintákkal, illetve minta kollektív szerződésekkel alakították ki, amelyek alapján kellett megkötni az államosított vállalatokban, de a közigazgatás hivatalaiban ugyanúgy a kollektív szerződéseket.” Prugberger Tamás-Nádas György: A munkajogi szabályozás alakulásának főbb csomópontjai a szociális piacgazdaság nyugat-európai és a reálszocialista gazdaság kelet-európai rendszerében. Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica, 2014. p. 454.

¹⁵⁷ Lux (2008) i.m. p. 103.

¹⁵⁸ Jakab i.m. p. 74.

¹⁵⁹ Pető Iván–Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945-1985. I. Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1985. p. 140.

II.5. A szakszervezetek szerepe és jogállása a szocializmus évtizedeiben (1948-1989)

A politikai folyamatok közvetlenül érintették a szakszervezetek helyzetét, szerveződési elveit, a munkavégzés feltételeit. A korábban megindult munkajogi kodifikációs folyamatok – lényegesen megváltozott politikai-gazdasági környezetben – az ötvenes évek elejére értek be. Az 1951. évi 7. számú tv. (az első Munka törvénykönyve) a 7-10. §-okban rögzítette a kollektív szerződés szerepét a munkaviszonyok szabályozásában.¹⁶⁰ A Szaktanács a Magyar Dolgozók Pártja iránymutatása mentén rögzítette: az új feladatok egyik legfontosabbja a mozgósítás. „A szakszervezeteknek, mint a párt transzmisszióinak kell elvinniük a felvilágosítást”.¹⁶¹ Ezáltal a szakszervezetek szerepe az uralkodó politikai és gazdasági vezetés törekvéseinek megvalósítása a munkahelyeken, mellyel új korszak kezdődött a hazai szakszervezeti mozgalom történetében. A társadalmat behálózó igazgatási szervek árnyékában „a társadalomirányítás egyik, nem különösebben jelentős csatornájává degradálódtak”,¹⁶² melynek fő oka a szocialista gazdaságirányítás azon lényegi sajátossága, hogy ti. ez tervgazdaság – direkt vagy indirekt formában, melynek lényegi eleme a gazdasági hatalom centralizáltságának magas foka, amelynek megtestesítője a párt, illetve annak központi szerve(i).¹⁶³

A fordulat éve, majd az Alkotmány elfogadása, az újabb államosításról szóló 1949. évi 20. tv., illetve az alapvető politikai változások radikálisan változtatták meg a kollektív szerződések sorsát is. A Munka törvénykönyve megjelenéséig a 4194/1949 (VIII. 7.) Korm. rendelet az utolsó jogszabályi rendelkezés a kollektív szerződésekre nézve, mely rögzítette az iparági kollektív szerződések kvázi „főszabály” jellegét. A kollektív szerződések jogszabállyal nem lehettek ellentétesek, az iparági, szakmai és üzemi kollektív szerződések az ún. kollektív keretszerződésektől eltérő rendelkezéseket csak jogszabályban meghatározott esetekben tartalmazhattak. Amíg az iparági, illetve üzemi kollektív szerződés nem jött létre (vagy valamely kérdésről nem rendelkezett), addigra a kollektív keretszerződést kellett alkalmazni.¹⁶⁴ Ezt a keretszerződést a SZOT kötötte az illetékes miniszterrel, illetve a Kisiparosok Országos Szabadszervezetével, ami az Országos

¹⁶⁰ Berke (2014) i.m. p. 78.

¹⁶¹ Jakab. i.m. p. 134.

¹⁶² Tölgyessy i.m. p. 11.

¹⁶³ Berki Erzsébet: Gazdaságpolitika és szakszervezetek 1956-1988. Kézirat, 1994.

¹⁶⁴ Hagelmayerné i.m. p. 117.

Munkabér-megállapító Bizottság,¹⁶⁵ később Országos Munkabér Bizottság (OMB)¹⁶⁶ jóváhagyása után kerülhetett közzétételre az OMB közlönyben.¹⁶⁷ Az iparági kollektív szerződés alanya munkavállalói oldalról az iparági szakszervezet (a SZOT jóváhagyásával), másrésztől az illetékes miniszter vagy az általa kijelölt munkáltatói szerv (pl. iparigazgatóság). Üzemi szinten az üzemi szakszervezeti alapszervezet (azonos munkahelyen, azonos szakszervezetbe egyesült szakszervezeti tagok legkisebb egysége),¹⁶⁸ munkáltatói résztől a vállalat vezetősége hozta létre a kollektív szerződést, a SZOT és az illetékes miniszter engedélyével.¹⁶⁹

Az államosítások jogi hátterének megalapozását igen plasztikusan jellemzi Világhy Miklós hozzászólása 1951-ben „a kollektív szerződés” című előadáshoz: *„A szocialista kollektív szerződés olyan viszonyokra épül, ahol a munkaerő nem áru többé s a munkaviszonyt úgy lehet jellemezni, mint a kizsákmányolástól megszabadult emberek szabad együttműködésének és bajtársi segítségének viszonyait. A szocialista kollektív szerződés tehát új típusú, magasabb típusú kollektív szerződés azért, mert a kizsákmányolástól megszabadult dolgozók szabad együttműködésének és kölcsönös segítségének viszonyait szabályozza.”*¹⁷⁰

Az első munkajogi kódex tartalma alapján (az Mt. Második része) a szakszervezeti jogok (egy „vékony” fejezetként)¹⁷¹ a munkavállalók bérosztályokba való besorolására, a normák megállapítására, valamint a munkaviszonyt érintő egyéb kérdésekre vonatkozó – elsősorban javaslati – jogok szelídültek. A Szaktanács határozata szerint az üzemi szakszervezetek ezeket a „puha” jogokat a vállalatvezetőség munkáját elősegítve gyakorolhatták. Lehetőségük pusztán annyi volt, hogy a hibásnak tartott intézkedések esetében az ún. „felettes szervhez” forduljanak. 1953 júniusától kaptak határozottabb érdekvédelmi funkciókat, bizonyos esetekben egyetértési joggal kiegészülve.

¹⁶⁵ Az OMB az egyik legfontosabb munkaerő-piaci szabályozóeszközként funkcionált, a bérezés kérdéseinek állami irányítására működő önálló külön kormány szervként.

¹⁶⁶ A magyar köztársaság kormányának 4.194/1949. (164) Korm. számú rendelete az Országos Munkabér Bizottságról és a kollektív szerződésekről.

¹⁶⁷ „Az O. M. B. Közlöny nemcsak a kollektív szerződéseket és O. M. B. határozatokat közli, hanem támogatója is akar tenni a dolgozóknak. Ismerteti a hatóságok munkaügyi elvi döntéseit, válaszol a dolgozók közérdekű kérdéseire külön rovatban módot nyújt az olvasóknak, hogy kérdéseket felvessenek, véleményüket elmondják.” – idézet a megjelenő Közlönyökből.

¹⁶⁸ Minden olyan munkahelyen lehetett alapítani, ahol a tagok száma elérte a 25 főt és létrehozásához a felsőbb szerv hozzájárulását adta.

¹⁶⁹ Hagelmayerné i.m. p. 117.

¹⁷⁰ Szladits (1951) i.m. p. 66.

¹⁷¹ Prugberger Tamás: A munkajog kialakulása és fejlődése a gazdaság-szociológiai folyamatok tükrében. In: Competitio (Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karának folyóirata), 2005/1. p. 14.

A szakszervezetek ellenőrizhették a dolgozók jogait és törvényes érdekeit biztosító jogszabályok végrehajtását. A jogszerűtlen intézkedéseket „kifogásolhatták” (erről a jogról bővebben a későbbiekben esik szó), illetve felhatalmazást kaptak arra, hogy a dolgozókat (nem csak a szakszervezeti tagokat) bíróságok és hatóságok előtt képviselhessék.¹⁷² Ezek a jogok egy diktatúrában – értelemszerűen – annak keretei között érvényesülhettek. Politikai szabadságjogok nélkül ugyanis a szakszervezetek jogállásának és jogainak szabályozása sem teljesebb ki. A munka törvénykönyvének 53/1953 (XI. 28.) számú végrehajtási rendelete alapján kollektív szerződést köthetett minden vállalat vagy más gazdálkodó szerv igazgatója az üzemi bizottsággal. Ezeket minden év első negyedévében kellett megkötöni. A jogszabály azt is rögzítette, hogy nem lehet kollektív szerződést kötni a közszolgálat körében, a szövetkezeteknél, valamint a magánmunkáltatóknál.¹⁷³

Napjainkban is léteznek olyan – a korszakban eredező – jogintézmények, melyek megértéséhez a korábbi évtizedek törvényi változásait is érdemes áttekinteni. Nehezen értelmezhető a hatályos Mt. 273. §. (1) bekezdésének fogalomhasználata (*részleteiben lásd később*), a „közvetlen felsőbb szakszervezeti szerv” meghatározás is, amely számos ellentmondást hordoz. A felsőbb szerv a szakszervezetekben olyan választott testületet jelent, melynek határozatai a „demokratikus centralizmus” elvéből eredően kötelezőek az alsóbb szervekre.¹⁷⁴ Ez a jogi fogalom a hozzá kapcsolódó rendelkezésekkel először az 1967. évi II. törvény 16. §-ában volt olvasható.¹⁷⁵ Történetisége azonban még messzebbre ered: már az 1953. március 1-jén a magyar szakszervezetek XVIII. kongresszusán elfogadott, a Magyar Szakszervezetek Alapszabályai címet viselő, a SZOT által kiadott dokumentum is tartalmazza az alsóbb és felsőbb szakszervezeti szerv terminológiát, mely alapján az alsóbb szakszervezeti szerv köteles végrehajtani a felsőbb szerv határozatait.¹⁷⁶ A szakszervezetek legfelsőbb szerve a Szakszervezetek Országos Kongresszusa volt, amely megválasztotta a Szakszervezetek Országos Tanácsát. Alatta helyezkedtek el az üzemi, területi bizottságok, a Szakszervezetek Megyei Tanácsainak közgyűlései, melyek alsóbb fokú „szervei” voltak a műhely, munkahelyi, aknai, üzemi stb. bizottságok taggyűlései (II. és III. fejezet). Ez volt az egyedül létező szakszervezeti alapszabály, amely kötelező volt minden ágazatra, a munkahelyi szervezetekre és a tagokra is.

¹⁷² Tölgyessy i.m. p. 14.

¹⁷³ Ember Alex: A kollektív szerződés hazai fejlődéstörténetének főbb csomópontjai a kezdetektől napjainkig. Megjelent: Ünnepi kötet a 65 éves Kiss György tiszteletére (Liber Amicorum in honorem Georgii Kiss aetatis suae LXV) 2018. p. 218.

¹⁷⁴ Virizlay i.m. p. 83.

¹⁷⁵ Megállapította: 1984. évi 11. törvényerejű rendelet 1. §

¹⁷⁶ II. fejezet 11. c.

Ez a felépítés a Szovjetunió szakszervezeteinek alapszabályait követi mintaként,¹⁷⁷ struktúrája és fogalomhasználata lényegileg azonos, a szakszervezeti szervek hierarchiája is ekképpen épül fel, így az alsóbb és felsőbb szakszervezeti szervek kapcsolata is. A felsorolt szervek egymással alá- és fölérendeltségi viszonyban álló egységes szervezetrendszerként képeztek. Megjegyzem, ez a struktúra tulajdonképpen az államszervezet analógiája, ahol a SZOT a kormánynak, a Kongresszus a parlamentnek, az ágazati szakszervezeti központ a minisztériumoknak felel meg. A munkajogi védelemmel kapcsolatos jogvita tekintetében – érthető okokból – nem alakult ki bírói gyakorlat a szocializmus évtizedeiben.

1956 októberében a forradalmi események hatására a feloszló szakszervezetek nyomában létrejönnek a munkástanácsok, mint hatalmi orientáltságú érdekvédelmi szervezetek szerte az országban. Működésük szimbolikus és egyedülálló volt, alapjaiban kérdőjelezték meg a munkaügyi kapcsolatok tervezési modelljét. Széleskörű participációs jogokkal rendelkeztek, ismét kiharcolták a sztrájkjogot.¹⁷⁸ A munkástanácsok forradalmi szellemüknek megfelelően elsősorban az üzem működésének biztosítását tekintették küldetésüknek, ugyanakkor határozottan követelték a termelés feletti munkásellenőrzés és öngazgatás megszervezését. A forradalom leverése után a munkástanácsok újjászerveződtek és az azt követő megtorlások alatt egészen betiltásukig, 1957. november 17-ig működtek¹⁷⁹ és folytatták a reménytelennek tűnő „utóvédharcokat” a tiltakozás jegyében.¹⁸⁰

Az Elnöki Tanács a forradalom hatásainak csillapítására, november 13-án törvényerejű rendeletet adott ki a munkástanácsok működéséről, hatásköréről,¹⁸¹ mellyel azonban nem a munkavállalói részvételt (és érdekképviseletet) biztosították a munkaszervezetekben, hanem „*ezek a testületek az ipari vállalatok általános vezetését látták el.*”¹⁸²

¹⁷⁷ Ld. A Szovjetunió szakszervezeteinek alapszabályai. Jóváhagyva a Szovjet Szakszervezetek X. Kongresszusa által (1949. IV. 27.), Szakszervezetek Országos Tanácsa Budapest, 1949.

¹⁷⁸ Standeisky Éva: A forradalmi szervek és a munkástanácsok. Élet és Irodalom LI. évfolyam 28. szám 2007. július 13-i szám.

¹⁷⁹ Ld. bővebben: <https://munkastanacsok.hu/rolunk/tortenelmunk/> (Letöltés ideje: 2019.12.21.)

¹⁸⁰ Ismertebb képviselői: Bali Sándor és Rácz Sándor, a Nagy-budapesti Központi Munkástanács vezetői, akiket 1956 december 11-én az Országház 17-es kapujánál tartóztattak le, miután elveik mellett kitartva nem voltak hajlandók együttműködni a Kádár-kormánnyal.

¹⁸¹ 1956. évi 25. számú törvényerejű rendelet

¹⁸² Kiss György: A piac és az emberi tényező. Balassi Kiadó, Budapest, 1995. p. 43.

A munkástanácsok utódaiként jöttek létre (rövid időre) az üzemi tanácsok¹⁸³, amelyek azonban valóságos participációs funkció híján végképp nem találtak maguknak mozgásteret, egyébként pedig a történelmi előzmények miatt nem akartak besorolni a szakszervezetek mellé.¹⁸⁴ Berki Erzsébet a korszakról írt tanulmányában jegyzi meg, hogy: „*az üzemek irányításába egyébiránt úgylis túl sokan vettek részt, az érdekvédelem pedig a szakszervezetek részéről is félig-meddig deviáns tevékenységnek minősült. Így a politikai rendszer megszilárdulásával az öngazgatás elemeinek "nem maradt hely"*¹⁸⁵ ebben a rendszerben.”¹⁸⁶ Az üzemi tanácsokat később egy Politikai Bizottsági határozat nyomán szüntették meg.¹⁸⁷

Az 1960-as éveket követő reformfolyamatok begyűrűztek a munka világába,¹⁸⁸ így a szakszervezetek jogainak szabályozásába is,¹⁸⁹ melyek megjelenési formái az alábbiak szerint kategorizálhatók:¹⁹⁰ véleményezési jog;¹⁹¹ egyetértési jog¹⁹² (amely tulajdonképpen egy adott munkáltatói döntéshez fűződő hozzájárulási jog, jogi természete pedig a döntés hatályossági feltétele),¹⁹³ az új gazdasági mechanizmus keretében a különböző szintű szakszervezeti szervek számára biztosították az ún. vétójogot, melynek érvényesítése két

¹⁸³ 1086/1957.(XI.17.) Kormányrendelet

¹⁸⁴ „*Az üzemi demokrácia további szélesítését, ezen belül a munkástanácsok jövőjét annak figyelembevételével kell majd eldönteni, hogy az üzemek életében tovább erősödjön a szakszervezetek szerepe, amelyek nyolc évtizedes, jó hagyományokkal rendelkeznek, és amelyeket – a jelenleginél nagyobb – hatáskörrel kell felruházni. Minden esetre nagyon fontos, hogy a helyi szakszervezeti bizottságok és a munkástanácsok összefogjanak az üzemi feladatok megoldásának elősegítésére.*”

Ld. A Magyar Szocialista Munkáspárt kongresszusainak határozatai. Kossuth Kiadó, 1975.

¹⁸⁵ Berend T. Iván kifejezése

¹⁸⁶ Berki (kézirát, 1994.) i.m.

¹⁸⁷ Az 1958. szeptember 23-i PB ülés anyaga pl. már így fogalmaz: „Az üzemek többségében az üzemi tanács formálisan, vagy egyáltalán nem működik.”

¹⁸⁸ Ennek eredményeként stabilizálódott az ország gazdasága, az árak gyakorlatilag stagnáltak, az életszínvonal növekedésnek indult.

¹⁸⁹ A korábban hatályos szabályozást Ld. részletesebben Weltner Andor: A magyar szakszervezetek jogi helyzete, alapszabályai és a szakszervezeti jogok. JK. 1959. 1. sz.

¹⁹⁰ „*A gazdasági építőmunka soronlévő, megnövekedett feladatai az eddiginél jobban igénylik a dolgozó tömegek tapasztalatainak, javaslatainak felhasználását. A feladat két síkon jelentkezik: – a dolgozóknak a gazdálkodás irányításába és ellenőrzésébe való bevonását érdemibb módon kell biztosítani; – a szakszervezeti mozgalom fokozott mértékben hozza felszínre, gyűjtse össze a dolgozóknak a termelés, gazdálkodás és az életkörülmények javítását szolgáló javaslatait, véleményét, tapasztalatait.*” Előterjesztés a SZOT elnökségének a szakszervezetek helyéről és szerepéről a gazdasági irányítás új rendszerében (részlet). 1966. április 13.

¹⁹¹ „*A szakszervezetek joga minden, a dolgozók élet- és munkakörülményeit érintő kérdésben – tehát a termelési és munkaviszonnyal kapcsolatos ügyekben egyaránt – véleményt nyilvánítani. A szakszervezetek ezt a jogot bármikor – akár előzetesen, akár utólag – egyaránt gyakorolhatják. Egyes meghatározott esetekben a gazdasági vezetők legyenek kötelesek továbbra is a szakszervezetek véleményét kikérni és döntéskor annak elfogadására, vagy el nem fogadására hivatkozni.*” SZOT elnökségi előterjesztés i.m.

¹⁹² „*Egyetértési jog illeti meg a szakszervezeteket a munkaviszonyt érintő kérdések (munkabér, munkaidő stb.) általános jellegű szabályozása, szerződések megkötése, pl. vállalati (kollektív szerződések) szabályzatok terén stb. Egyedi ügyek tekintetében sok esetben fékezi a vezetéshez szükséges gyors intézkedést, az egyszemélyi felelősség érvényre jutását a jelenleg is meglévő túlzott mértékű egyetértési jog. (Például a túlóra elrendelése esetében.) Ezért ajánlatos, hogy a szakszervezetek az új gazdasági mechanizmusban a jelenleginél kevesebb egyedi ügyben igényeljék az egyetértési jog biztosítását.*” SZOT elnökségi előterjesztés i.m.

¹⁹³ Kiss György ezt „szerencsétlenül megfogalmazott” jognak tartja, amely döntésmechanizmusnak a jogalkotó több mint két évtizeden keresztül nem teremtette meg az anyagi és eljárásjogi biztosítékait. Kiss (1995) i.m. p. 53.

formában valósult meg.¹⁹⁴ Emellett a szakszervezetek a dolgozók jogait és törvényes érdekeit tartalmazó jogszabályok megtartása érdekében az állami és gazdasági szerveket beszámoltathatják, tőlük tájékoztatást kérhetnek, helyszíni vizsgálatot tarthatnak, a mulasztásokra a felelős szervek figyelmét felhívhatják és meghatározott esetekben határidőt szabhatnak ki, megfelelő eljárás megindítását kezdeményezhetik, a munkavállalói jogok megsértőivel szemben rendreutasítás, bírságolás, leváltás, kártérítés tekintetében javaslatot tehetnek.¹⁹⁵

A korszakból megjegyzendő, hogy 1963. április 2-án az MSZMP PB jóváhagyja az egységes, a SZOT irányítása alatt működő társadalombiztosítás kialakítását, az Országos Társadalombiztosítási Tanács létrehozását.

A szakszervezetekre vonatkozó joganyag sarokpontja maradt, hogy a SZOT a hatalmi-politikai rendszer elemeként közvetlen hatással rendelkezett a jogalkotásra, maga is jogszabályi erejű jogi aktusokat bocsátott ki (önálló szabályozási jogként), illetve egyetértési joggal rendelkezett egyes jogszabályok kibocsátása esetén, a dolgozók élet- és munkakörülményeit érintő körülhatárolt speciális kérdésekben (pl. a társadalombiztosítás, a munkavédelem, az üdültetés stb.), így állami és vállalati szervek a tárgykörben érintett szabályozást, illetőleg intézkedést érvényesen csak az illetékes szakszervezeti szerv egyetértésével adhattak ki.¹⁹⁶ Monopolhelyzete eredményeként a szakszervezeti struktúra csaknem valamennyi munkáltatónál biztosította, hogy képvisellel rendelkeztek a szakszervezetek.¹⁹⁷

¹⁹⁴ „Egyrészt a helytelen döntés meghozatalának megelőzése (pl. védőberendezéssel el nem látott gép munkába állításának megakadályozása), másrészt helytelen döntés végrehajtásának felfüggesztése céljából mindaddig, amíg az észlelt hiányosság (törvénysértés) megszüntetése nem következik be (pl. a súlyosabb munkavédelmi szabályok figyelmen kívül hagyása esetén a szakszervezet leállíthatja a munkát). Amennyiben a gazdasági vezetés és a szakszervezet között nem jön létre egyetértés, úgy a közvetlen felsőbb szervek döntenek.” SZOT elnökségi előterjesztés i.m.

A 70-es évektől azonban vétőjog illette meg a vállalati szakszervezeti tanácsot, ha a vállalati intézkedés munkaviszonyra vonatkozó szabályt sért (pl. törvény, rendelet, kollektív szerződés, munkavédelmi szabályzat) vagy a szocialista erkölcsnek megfelelő bánásmódba ütközik. Ha a kifogással a vállalat egyetért, intézkedik a törvénysértő állapot megszüntetéséről, illetőleg a szocialista bánásmódot sértő intézkedés visszavonásáról. Ha ellentmond a kifogásnak, köteles véleményével ellátva három napon belül döntésre felterjeszteni, a szakszervezeti tanácsnak másolatban elküldeni. A kifogást a vállalat felügyeleti szerve és a szakszervezeti tanács együttesen bírálja el, ha a kifogás a kollektíva egészét vagy a dolgozók nagyobb csoportját érinti. Egyedi ügyekben a munkaügyi bíróság dönt. A kifogásnak a felügyeleti szerv, illetve a munkaügyi bíróság döntéséig halasztó hatálya volt, így azt a döntésig nem lehetett végrehajtani. Ld. bővebben: Virizlay i.m. p. 138.

¹⁹⁵ Az ismertetett SZOT elnökségi előterjesztés.

¹⁹⁶ A munkajogi szabályozásban ez a 67-es Mt. 17. §-ban jelent meg.

¹⁹⁷ Berke Gyula – Horváth István: Munkajogi örökségünk. In: Pécsi Munkajogi Közlemények, 2009/1. sz. p. 194.

A szakszervezetek tagsága számára sem volt világos, hogy a SZPT főtárhára az állampárt politikai bizottságában a szakszervezetet képvisel-e, avagy a szakszervezetben képviseli az MSZMP-t?¹⁹⁸ A Minisztertanács és a SZOT együttes rendeletben határozták meg az üzemi demokrácia fórumrendszerét.¹⁹⁹ A 70-es évektől kezdődően a szakszervezetek életében bekövetkezett változások újabb hullámát az üzemi demokrácia fejlesztése irányába tett erőfeszítések jelentették. *„Az üzemi demokrácia fejlesztése a szocialista demokrácia kiszélesítésének koncepciójába illő lépés volt, mozgató rugója azonban nem pusztán az ideológiai megfontolásokban, hanem éppen a gazdasági nehézségek fokozatos fel- és elismerése és a felelősség megosztása iránti politikai törekvésben keresendő.”*²⁰⁰

A 70-es évek második felére a gazdálkodó szervezetek önállóságának növekedésével a munkahelyi érdekvédelem szerepe is némileg felértékelődött,²⁰¹ a szakszervezetek további jogosítványokat szereztek a munkahelyi élet- és munkakörülmények tekintetében, a 80-as évekre pedig már a kollektív szerződések is (korlátozott) szerepet kaphattak, ugyanakkor az akkor hatályos joganyag értelmében kollektív szerződés a jogszabálytól csak annyiban térhetett el, amennyiben az felhatalmazást adott rá.²⁰² Megjegyzendő, hogy a szakszervezetek jelentős anyagi bázissal rendelkeztek a tagdíjrendszer következtében is, amit a munkavállalók havonta fizettek, és mértéke 1956 óta a havi kereset 1%-a volt, mely napjainkban is irányadó.²⁰³

¹⁹⁸ Polgár Tibor: *Ők így látják*. Dura Stúdió, 2002. p. 19.

¹⁹⁹ *Érdekvédelmi Alapismertek*. Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége, Budapest, 2004. p. 10.

²⁰⁰ Berki (kézirat, 1994.) i.m.

„1974-től kezdve 25, majd később 50 vállalatnál kísérleteztek azzal, hogy a vállalatoknál három alapvető fórum biztosítsa a munkavállalók érdekeinek védelmét és a participációt, a munkásküldöttek tanácskozása, a szakszervezeti bizalmiak és főbizalmiak tanácskozása. A munkásküldöttek tanácskozásainak gondolatát végül is elvetették, mivel ezek kiválasztása és megválasztása, a problémák feltárása, a munkavállalók informálása megoldhatatlan feladatnak bizonyult.” Az 1977. április 6-i PB határozat (az üzemi demokrácia erősítésére, a bizalmiak, főbizalmiak testületének létrehozására, működtetésére) szerint a kísérletet be kell fejezni és a bizalmi testület intézményét be kell vezetni.

„Az elmúlt évtizedben kibővült a szakszervezeti jogok gyakorlásának tartalma. Ugyanakkor újabb jogok és funkciók biztosítása vált szükségessé a szakszervezetek számára a társadalomban, a gazdaságban, a vállalati élet szférájában és a nemzetközi kapcsolatokban.” – jegyzi meg Gáspár Sándor SZOT főtárhár 1979-ben a Társadalmi Szemle 7. számában. p. 10.

²⁰¹ Az állami vállalatokról szóló 1977. évi VI. törvény a „A vállalati dolgozók részvétele a vállalat irányításában” résznél a 19. §-ban a következőképpen rendelkezett: *„A vállalat dolgozói e törvény és a külön jogszabályok, valamint a vállalat szervezeti és működési szabályzata által meghatározott keretek között részt vesznek a vállalat vezetésében, illetőleg a vezetés ellenőrzésében.”*

²⁰² 1967. évi II. törvény 8. § (3) bek.

²⁰³ A tagságot 1969-től 15 tagdíjosztályba sorolták, ami az adott átlagkeresetnek megfelelő tagdíjösszegek alapján került meghatározásra.

A 80-as évek végére a rendszerváltó politikai változások előszelében a – Tölgyessy Péter szavaival élve – „mozdulatlanságukban vegetáló” érdekképviseltek veszítették el nemcsak hitelüket, de lassan tagságukat is.

A monolit, kényszertagságon alapuló szakszervezeti struktúra megújulni képtelen volt (kísérletek ugyan voltak a szervezeti átalakulásra, pl. a Közalkalmazottak Szakszervezete 1985-ben kezdett el létrehozni ún. szakmai tagozatokat, illetve a SZOT-on belül is történtek próbálkozások²⁰⁴ a merev ágazati struktúra lazítására), így végül az a szétesés útjára lépett. A SZOT-hoz tartozó szervezetek 1988 decemberétől sorra hozták meg döntéseiket arról, hogy a korábbi struktúrát felborítva szakszervezeti szövetségekké alakultak,²⁰⁵ illetve több esetben az önálló bejegyzést választották, természetes személy tagokat tömörítő szakszervezetként, ily módon elnyerve (korábban nem létező) önálló jogi személyiségüket. Ennek a különbségnek (szakszervezeti szövetség és szakszervezet) a későbbi munkajogi szabályozásban is jelentősége lett, különösen szakszervezeti szövetségek kollektív szerződéskötési lehetőségeit tekintve (lásd később).

²⁰⁴ Polgár i.m. p. 23.

²⁰⁵ Az egyik legnagyobb taglétszámmal bíró szakszervezet, a Vegyipari Dolgozók Szakszervezete „1989 végén tartott kongresszusán változtatta meg korábbi struktúráját és monolit ágazati szakszervezetből szakszervezeti szövetséggé alakult” Vegyipari Dolgozók Szakszervezeti Szövetsége néven.

Tóth F. (2008) i.m. p. 9.

A nagy hagyományokkal rendelkező, akkor 300 ezer fémipari dolgozót tömörítő Vasas Szakszervezet az 1989-es reformkongresszus idejében egészen más struktúrát választott magának.

II.6. A szakszervezetek átalakulásának időszaka a rendszerváltozást követően (1990-)

II.6.1. A jogi környezet átalakulása (1988-1992)

A rendszerváltozás Magyarországon a szakszervezeti struktúra megváltozását eredményezte [részletesen lásd a következő (II.6.2) alfejezetben]; annak a jele volt, hogy a régi típusú szakszervezeti mozgalom nem felel meg az új társadalmi és politikai (és később gazdasági) körülmények követelményeinek.²⁰⁶ Az egyesülési jog és a munkaügyi kapcsolatokat szabályozó joganyag változásai lehetőséget nyitottak új szakszervezeti stratégiák kialakításához, egyúttal lebomlott a korábbi „kényszertagság” intézménye. Az 1988. évi (első) társasági törvény alapján²⁰⁷ létrejött munkáltatók jelentős részénél nem kötöttek kollektív szerződést, még abban az esetben sem, ha ezeknél volt munkahelyi szakszervezeti szerv.²⁰⁸ A szakszervezet polgári jogi szempontból egyesületté vált (civil, korábbi elnevezését tekintve *társadalmi* szervezet), amelynek speciális célja a munkavállalók érdekvédelme. A rendszerváltás időszakában ezzel összefüggő mély, jogdogmatikai vita nem bontakozott ki, hanem a „legegyszerűbb” megoldást (az egyesületekre vonatkozó joganyag általános kiterjesztése) választotta a jogalkotó (*részletesen lásd az értekezés negyedik részében*). Emiatt a szakszervezet jogállására a munkajogi szabályokon kívül a polgári jog jogi személyekre (ebben az esetben egyesületekre) vonatkozó szabályait is alkalmazni kell. A szakszervezet tehát polgári jogi értelemben egyesületként létező jogi entitás, amelyet megilletnek a munkajogi szabályozásban meghatározott szakszervezeti jogosultságok. Az Alkotmány 70/C. § (1) bekezdése kifejezett rendelkezéssel biztosította a (munkavállalói) érdekvédelmi célú szervezetek alakítására és az ilyen szervezetekhez való csatlakozáshoz való jogot. Az egyesületek alapításának és működésének szabályait az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény (a továbbiakban: Etv.) a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 61-65. §-aival összhangban szabályozta.

Az Etv. rögzítette a társadalmi szervezetek fogalmi kritériumait, mely az önkéntesség, önkormányzatiság, nyilvántartott tagság, alapszabályban meghatározott cél, és tagjai tevékenységét céljának elérésére szervezi.²⁰⁹

²⁰⁶ Berki (kézirat, 1994.) i.m.

²⁰⁷ 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról

²⁰⁸ Berke (2014) i.m. p. 102.

²⁰⁹ Egyesületi Törvény 3. § (1)

Az értekezés harmadik részében részletesen hivatkozott ILO joganyagból és a rendszerváltáskor átalakított hazai jogi szabályozásból is az következett, hogy nem az elnevezésétől válik egy társadalmi szervezetet szakszervezetté (mely szót nem is szükséges szerepeltetni annak nevében, viselheti akár a „munkástanács”, a „liga”, az „érdekvédelmi szervezet” vagy más elnevezést is). Ahhoz a munkavállalói érdekvédelmi rendeltetés (mint szervezeti cél) szükséges,²¹⁰ mely abból az általános jogelvből is fakad, hogy a jogszabályok alkalmazásánál nem kizárólag a használt szavakra, elnevezésekre, hanem a jog (jogviszony) valódi tartalmára is figyelemmel kell lenni. Az *érdekvédelem* (mint a szakszervezeti képviseleti jogviszony általános tárgyköre, mely egyfajta ellenállásra, a munkáltatóval a sajátos helyzetből fakadó konfrontatív szembenállásra is utal) és az *érdekképviselet* (a tevékenység jogi formájára utaló szó, amely a tag és a szakszervezet között fennálló joggyakorlási közvetettséget fejezhet ki)²¹¹ ugyanakkor nem szinonim fogalmak. Az érdekképviselet Román László meghatározása szerint „abban az értelemben egy sajátos *státusfogalom*, hogy az adott joggyakorló joghelyzetére (csupán képviselői pozíciójára) utaló jogi kifejezés”.

Az 1989. évi V. törvény jelentősen módosította a kollektív szerződések szabályozását.²¹² Intézményesítésre került a kollektív keretszerződés, mely számos ellentmondást vont maga után (általános érvénnyel mondta ki, hogy a munkaviszonyra vonatkozó más szabályoktól annyiban térhet el, amennyiben az megengedi, ugyanakkor lehetővé tette, hogy a kollektív szerződés a munkaviszonnyal kapcsolatos bármely kérdésben jogokat és kötelezettségeket állapítson meg).²¹³ A felek a jogszabályi módosítást követően immár az egymás közötti kapcsolatrendszer (kötelmi rész) is szabályozhatták. Megnyílt a lehetőség a közszféra meghatározott területein is kollektív szerződést kötni, ugyanakkor a munkahelyi kollektív szerződések megkötését továbbra is kötelezően írták elő, korlátozva a felek autonóm, szabad akaratát.²¹⁴ Szükségessé vált a sztrájtörvény megalkotása is, mely legitimációs kérdéseket vetett fel mind a munkavállalói, mind pedig a munkáltatói oldalon. A szabályozásra három alternatíva született: a sztrájk a Munka törvénykönyvében (a kifogás sikertelenségéhez

²¹⁰ „A Legfelsőbb Bíróság már a BH1992. 499. ítéletében rögzítette, hogy szakszervezet (érdekképviseleti szervezeten) nemcsak a szakszervezetet, hanem az egyéb elnevezésű olyan munkavállalói érdekképviseleti szervezetet is érteni kell, amelynek célja a munkavállalók érdekeinek előmozdítása és védelme.” Bankó Zoltán – Berke Gyula–Kiss György: Kommentár a munka törvénykönyvéhez. Wolters Kluwer Kft., 2017. p. 785.

²¹¹ Román László: A munkajog alapintézményei. III. kötet. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1997. p. 82.

²¹² 2. és 3. §§-ai.

²¹³ 1989. évi V. törvény a Munka Törvénykönyvéről szóló 1967. évi II. törvény módosításáról, 1. (§), 2. (§)

²¹⁴ Tóth Ferenc (2006) i.m. p. 71.

kötődjön a sztrájkjog gyakorlásának lehetősége),²¹⁵ külön szakszervezeti törvényben vagy önálló jogszabályként kerüljön szabályozásra, melyek közül a politikai, társadalmi és szakmai egyeztetést követően²¹⁶ az utóbbiban került megalkotásra. A kibontakozódó vita jól leképezte azt a rendszerváltozás idején jelen lévő igen heves, viszont megegyezésre törekvő légkört, amely jellemző volt a törvény elfogadásának időszakára. A mindössze hét szakaszból álló Sztrájkjogtörvény csak a legáltalánosabb kérdésekre adott választ (a keretjellegű, általános szabályok megfelelő kitöltését a bírói gyakorlatra bízva, egyes vélemények²¹⁷ szerint sértve a normavilágosság követelményét). Ennek okát a már meglévő nemzetközi háttér (a Sztrájkjogtörvény összhangja a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával és kihirdetett egyéb nemzetközi egyezményekkel), a jogalkotó sztrájkfelfogása – mint legvégső, ultima ratio jellegű érdekegyeztetési nyomásgyakorló eszköz –, illetve a felek gyors és kényszerű kompromisszumkészsége képezte.²¹⁸

Az Alkotmánybíróság időközben a szakszervezetek szerepének koncepcionális újraértelmezését hozó döntéseket hozott. Határozatában hatályon kívül helyezte a Munka Törvénykönyvéről szóló 1967. évi II. törvény 15. § (2) bekezdését (a törvényi képviselőt jogát), mely kimondta, hogy a szakszervezet „*a munkaviszonyt érintő kérdésekben a dolgozó érdekében – nevében és helyette – külön meghatalmazás nélkül is eljárhat*”.²¹⁹ Az Alkotmánybíróság két másik ítéletében leszögezte, hogy a szakszervezetek kitüntetett szerepet játszanak a munkavállalói érdekek védelmében, valamint a sztrájkjog gyakorlása terén is.²²⁰

E funkciójuk közvetlenül kapcsolódik az Alkotmány preambulumban szereplő piacgazdaság megvalósításához, ennyiben tehát a szakszervezetek léte és működése a tagok magánérdekein túlmutató közérdeket is szolgál, utóbbi körülmény indokolhatja a szakszervezeti tagdíjak adójogi szempontból megkülönböztetett kezelését.

²¹⁵ Lőrincz György: Sztrájkjogtörvény születik 1988-1989. a Magyar Munkajog Társaság és a Magyar Munkaügyi Kapcsolatok Társaság 2008. április 23. napi konferenciáján elhangzott előadás. Halmos Csaba (szerk.): Sztrájkjog Magyarországon, Complex Kiadó, 2010.

²¹⁶ Ennek során egészen radikális javaslatok is felszínre kerültek. A Magyar Gazdasági Kamara például javasolta annak lehetővé tételét, hogy a munkáltató a sztrájk alatt legyen jogosult új munkaerő felvételére és foglalkoztatására (sztrájk törés legalizálása). Halmos Csaba id. mű. 38. o. A társadalmi vita hatékonyságát nagyban segítette, hogy nemzetközi szakértők is kifejtették álláspontjukat a sztrájkjog szabályozásáról. Külön megemlítendő a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal ismert sztrájkjogi szakértője, Johannes Schregle.

²¹⁷ Lásd, pl.: Kajtár Edit: Magyar sztrájkjog a nemzetközi és az európai szabályozás fényében. PTE DI, PhD értekezés, p. 137.

²¹⁸ Kajtár Edit i.m. p. 136.

²¹⁹ Részlet a 8/1990. (IV. 23.) AB határozatból: „az alkotmánynak az emberi méltósághoz való jogot rögzítő 54. § (1) bekezdése alapján megsemmisítette az Mt. támadott bekezdését. A testület álláspontja szerint az emberi méltósághoz való jog általános személyiségi jog, amelynek egyik fontos eleme az önrendelkezés szabadsága”.

²²⁰ 24/1990. XI. 8. AB határozat és a 49/1991. (IX.27.) AB határozat (49/1991. (IX. 27.)), mely szerint alkotmányellenes az szja-törvény azon szabálya, amely korlátozza a munkavállalói tagdíj adómentességét.

Megszületett az 1991. évi XXIX. törvény a munkavállalói érdekképviseleti tagdíjfizetés önkéntességéről, mely a tagdíjak levonásának önkéntes megújításáról rendelkezett, a legitimációs kérdések egyfajta „lezárásaként”. „*A szakszervezeti diszkontinuitás jegyében*” született az Alkotmánybíróság 27/92. határozata is, mely nem tekinti alkotmányellenesnek, hogy minden szakszervezet tagjának meg kell újítania tagdíjlevonási megbízását, s a régi ilyen irányú megbízások hatályukat veszítik.²²¹

Az 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről (továbbiakban 92-es Mt.) ugyanakkor nem reagált a korszakban már szinte tipikusnak mondható helyzetre, hogy a munkáltatónál több szakszervezet rendelkezett képvisellel. Az átrendező struktúra és a jogi szabályozás közötti feszültséget fokozta, hogy az Mt.-nek a szakszervezetekre vonatkozó szabályozása még mindig a monolit struktúrára épült, holott a gyakorlatban már számos helyen (adott munkaszervezeteken belül) egymástól ideológiájukban is eltérő szakszervezetek működtek.²²² A törvény Indoklása hallgatott a jogalkotó új szakszervezet-politikai elképzeléseiről,²²³ amelynek háttérében vélhetően az állt, hogy a rendszerváltó kormány ezzel egyfajta „tisztos” távolságot kívánt tartani az akkoriban tetőző szakszervezeti belharcoctól. A 92-es Mt. 33. §-a határozta meg azt, hogy egy adott munkáltatónál mely szakszervezet, illetve szakszervezetek köthetnek kollektív szerződést. „*Ez volt az Mt. egyik leginkább vitatott rendelkezése, amelynek az adta meg a jelentőségét, hogy a munkáltatónál csak egy kollektív szerződés volt köthető, amelynek hatálya kiterjedt a munkáltatóval munkajogviszonyban álló valamennyi munkavállalóra.*”²²⁴

A kötelező kollektív szerződéskötési rendszer megszüntetése mellett a másik legfontosabb törvényi változást a jogszabálytól való eltérés lehetőségének megnyitása jelentette a munkavállalók javára (ún. relatív diszpozitivitás), kiiktatva a korábbi főszabályt, amely a kollektív szerződések általános, eltérést nem engedő (kógens) természetét rögzítette.

Horváth István és Berke Gyula tanulmányában a szakszervezetek munkahelyi szerveinek (a 92-es Mt. szóhasználatában a munkáltatónál képvisellel rendelkező szakszervezeteinek) jogállását vizsgálta, párhuzamosan áttekintve a 67-es Mt. és a 92-es Mt. szabályozását,²²⁵

²²¹ Sólyom László: Az emberi jogok az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatában. Világosság 1993/1. sz. p. 22.

²²² Kiss (1995) i.m. p. 61.

²²³ „*Még a Részletes Indokolásban is csak elvéve található utalás ezekre a körülményekre (pl. a 33. §-hoz fűzött indokolásban)*” Berke–Horváth i.m. p. 194.

²²⁴ Berke (2014) p. 129.

²²⁵ Kutatásom során magam is egyedileg tekintetem át a változásokat, így a tanulmány megállapításait több helyen kiegészítettem.

amely szembeötlő „*szerkezeti és tartalmi azonosságokat mutat*”, nem egy vonatkozásban „*változatlanul munkáltatói vezető szervi jellegzetességgel*”. Vizsgálatuk során megállapították, hogy:

- A szakszervezeti szervezkedés szintje mindkét időszakban a munkáltatói szint.²²⁶
- A szakszervezetek általános képviseleti jogára vonatkozó szabályozás tartalmilag azonos maradt.²²⁷
- A szakszervezetek egyedi képviseleti jogát a 67-es és a 92-es Mt. azonosan rögzítette.²²⁸
- Tartalmi azonosság lelhető fel az állami szervek és a munkáltatók együttműködési kötelességére vonatkozó szabályok tekintetében is.²²⁹
- Lényegében változatlan a munkavállalók nagyobb csoportját érintő munkáltatói intézkedések tervezetével kapcsolatos véleményezési jog.²³⁰
- A régi Mt. a szakszervezet döntési hatáskörébe utalta a szociális, kulturális alapok felhasználására vonatkozó döntést. Ezek a pénzügyi alapok megszűntek, illetve utóbbi esethez kapcsolódik az új szabályozás azon rendelkezése,²³¹ amely az ilyen jellegű források felhasználása tekintetében biztosítja az üzemi tanács együttdöntési jogát. Ezzel összefüggésben megjegyzendő, hogy a vállalati üdültetési rendszer teljesen átalakult, egyúttal létrejött a Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány az Üdülési és Szanatóriumi Főigazgatóság (mint társadalmi szervezet, azaz a szakszervezetek által alapított költségvetési szerv) jogutódjaként, jelentős ingatlanvagyonnal.²³²
- Tartalmilag a 67-es Mt. szabályozással azonos a szakszervezet ellenőrzési jogát rögzítő rendelkezés.²³³
- A 92-es Mt. megtartotta a szakszervezeti kifogás (vétó) intézményét is. „*A jogintézmény részletszabályai némileg változtak ugyan (pl. a kifogással támadható munkáltatói intézkedések körének meghatározásában), ám annak alapvető jellegzetessége fennmaradt: a munkáltatói intézkedéssel szemben felfüggesztő hatálya van, illetve a kialakult munkaügyi vita bírói út igénybevételel rendezhető.*”²³⁴

²²⁶ A 92-es Mt. 19. § (1) bekezdése rögzíti.

²²⁷ A 92-es Mt. 19. § (2) bekezdése alapján

²²⁸ A 92-es Mt. 15., illetve 18. §-ában.

²²⁹ A 92-es Mt. 21. § (1) bekezdése alapján

²³⁰ A 92-es Mt. 21. §-a alapján

²³¹ A 92-es Mt. 65. § (1) bekezdése

²³² 1992. évi LI. törvény a Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány javára felajánlott vagyonról

A kedvezményes üdültetés állami feladatának ellátása a rendszerváltásig terjedő évtizedekben a Szakszervezetek Országos Tanácsa feladata volt, amely feladatok ellátásához az állam jelentős vagyont bocsátott a szakszervezet rendelkezésére. A rendszerváltás során „egyrészt új szakszervezeti tömörülések jöttek létre, másrészt egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy e jelentős, üdülési célokat szolgáló vagyon hatékony működtetése nem megoldott.” – részlet a törvény Indokolásból.

²³³ A 92-es Mt. 22. § (3)-(4) bekezdéseiben

²³⁴ Berke-Horváth i.m. 195.

- A szakszervezetek működési forrásait a jogalkotó egy igen vitatott módszerrel tartotta fenn, amely alapján a fel nem használt munkaidő-kedvezményt a munkáltató köteles pénzben megváltani (ennek problematikájáról részletesen a későbbiekben).
- A 92-es Mt. külön szabályt alkotott a szakszervezetekkel, illetve azok tagjaival szembeni diszkrimináció-mentes munkáltatói bánásmódnak.²³⁵ Ennek indoka a munkáltatói és a szakszervezeti (munkavállalói) érdekek korábban nem ismert elkülönítése és a szakszervezeti pluralizmus új jelensége.
- A szakszervezeti tisztségviselők munkáltatói intézkedésekkel szembeni védelmére vonatkozó szabályozás tulajdonképpen változatlan maradt (lásd a fentiekben is részletezett „felsőbb szerv” fogalmát *(a jogintézmény tartalmáról részletesen a későbbiekben)*).
- A korábbi „hajtósíj” szerep mellett felesleges volt olyan szabályokat részletezni, mint amilyen az ún. tájékoztatási jog. A 92-es Mt. a megváltozott viszonyok miatt rögzíti a szakszervezetekkel szembeni általános munkáltatói tájékoztatási kötelezettséget.²³⁶

II.6.2. A szakszervezeti mozgalom megújulása (1988-1995)

A korábban egyedüli hatalommal bíró, ténylegesen kényszertagságra épülő monopolszervezet SZOT helyén új szakszervezeti formációk jöttek létre, úgynevezett alternatív szervezetekként. Sorra alakultak meg a (nevükben is) „független”, „szabad” és „demokratikus” szakszervezetek,²³⁷ melyek napjainkban is meghatározzák a szakszervezeti mozgalom működését és részt vesznek a különböző szinteken zajló érdekegyeztetési folyamatokban.²³⁸

²³⁵ A 92-es Mt. 26-27. §-ában.

²³⁶ 92-es Mt. 22. §

²³⁷ Néhány példa: 1989. szeptember 30-án ötvennyolcan Budapesten megalakították a Vasúti Dolgozók Szabad Szakszervezetét. A kezdeti hangulat jól érzékelhető az Alapítólevélből: „A mai napon, 1989. szeptember 30-án Budapesten megalakítottuk a Vasúti Dolgozók Szabad Szakszervezetét. Alapító tagjaink között vannak a vasúti közlekedés fizikai és szellemi dolgozói egyaránt. Az utóbbi évek egyre mélyülő – és a vasúti dolgozók életét is sújtó – társadalmi válsága, valamint a szakszervezetek működésének alapvető hiányosságai szükségessé tették a Vasúti Dolgozók Szabad Szakszervezetének, mint a magyar szakszervezeti mozgalmon belül új elvekkel és új szervezeti formában működő szakszervezetnek a létrehozását.” 1990-ben alakult újjá a Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezete (MTSZSZ) az 1945-49 között működő Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezete (MMTSZSZ) szellemi jogutódjaként. A Független Rendőr Szakszervezet a rendszerváltás hajnalán, 1989. július 5-én 21 fővel alakult meg, s a kelet-európai országokban addig példa nélkül álló módon, alulról építkező szakszervezetként elsőként vállalta fel nyíltan a rendőrök érdekeinek és jogainak védelmét.

²³⁸ Az „érdekegyeztetés” fogalmát jóval a rendszerváltozás előtt Héthy Lajos és Makó Csaba vezette be a magyar gyakorlatba. Lux Judit: Az Országos Érdekegyeztető Tanácstól az Országos Érdekegyeztető Tanácsig. Eszmélet – Társadalomkritikai és Kulturális Folyóirat, Budapest, 2003. április. p. 145.

1988-ban létrejött a Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezete, megalakult a Mozgókép Demokratikus Szakszervezet és bejegyzik a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezetét is. Az említett szervezetek a gyógypedagógiai dolgozókat képviselő Humanitással kiegészülve létrehozzák az első független magyar szakszervezeti szövetséget, a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligáját.²³⁹

1989 nyarán Herenden (Palkovics Imre²⁴⁰ nevével fémjelezve) megalakult az első munkástanács és újjáéledt a „munkástanács mozgalom”. A dolgozók előtt ekkor még ismeretlen volt az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény, amely kimondja, hogy joguk van új érdekvédelmi szervezetet létrehozni, a folyamatok spontán öltenek szervezeti keretet. A második Munkástanács konferencián fogalmazódott meg, hogy létre kell hozni egy olyan szövetséget, amelyben összefogva nagyobb hatást tudnak gyakorolni a „nagypolitikára”.²⁴¹ Becslések szerint 1990 elején körülbelül 50 munkástanács létezett, akik mozgalmukat egyesítve létrehozták a Munkástanácsok Országos Szövetségét.²⁴² Megjegyzést érdemel, hogy a kezdetekben jogértelmezési probléma támadt egyes szakszervezetek, a munkástanács mozgalom (nem szakszervezet elnevezésű szervezetek) között, amit az Igazságügyi Minisztérium, valamint a Legfőbb ügyészség részvételével tartó egyeztetés oldott fel.²⁴³

²³⁹ Az ellenzéki kerekasztal (EKA) tárgyalásokon a LIGA Szakszervezetek követelte, hogy a pártok vonuljanak ki a munkahelyekről, és az MSZMP-hez hasonlóan a SZOT is számoljon el a vagyonával.

A LIGA történetéről részletesen ld. Borsi Endre, Kindl Linda, Kozák László, Labancz Eszter: A LIGA Szakszervezetek 25 éve. Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, 2013.

²⁴⁰ Később a Munkástanácsok Országos Szövetségének elnöke, aki 1990-ben az Magyar Demokrata Fórum színeiben került be az Országgyűlésbe. 1991-ben parlamenti határozatot nyújtott be a Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány megalapításának kezdeményezésére és elfogadtatására, ugyanebben az évben benyújtotta a volt SZOT-vagyon megosztását szolgáló törvényt (lásd később). 1992 nyarán nyújtotta be a munkavállalói résztulajdon megszerzését biztosító törvényjavaslatot (1992. évi XLIV. törvény a Munkavállalói Résztulajdonosi Programról), amely azt a célt szolgálta, hogy a privatizálandó cégeknél a munkavállalók is tulajdonhoz juthassanak.

²⁴¹ A Munkástanácsok 1990 júliusi országos gyűlésén elfogadott programnyilatkozat kimondta, hogy a mozgalom célja: a munkástulajdon biztosítása a privatizációs folyamatokban való részvételi és ellenőrzési jogok kivívása, az alkalmazotti tulajdon megeremtéséhez szükséges politikai, jogi, gazdasági feltételekért folytatott küzdelem; a mezőgazdasági szövetkezeti tagság és az állami gazdaság munkavállalói földtulajdonának megeremtése; a vállalati, üzemi vezetők kiválasztásában való munkavállalói részvételi jogok kivívása; a munkahelyi kollektívák vétőjogának gyakorlása a munkahelyi vezetők kiválasztásában az állami vállalatoknál; a vállalati, üzemi vezetésben való munkavállalói részvételi jogok kivívása, a vállalati és üzemi vezetés ellenőrzési jogának megszerzése.

²⁴² Szándéknyilatkozat a Munkástanácsok egységes szervezetének létrehozására: „1990. július 7-én az egységes munkástanács mozgalom létrehozása érdekében előzetes megbeszélés alapján összegyűltek az országban létrejött munkástanács szervezetek (MDF Munkásérdekvédelmi Tanács, Munkástanácsok Országos Szövetsége, Központi Munkástanács, Munkástanácsok Információs Irodája). Felmérték a kényszerítő körülmények között a munkavállalók önvédelmi szervezeteként létrejött munkástanácsokat. Megállapították, hogy az egyedileg és különböző módokon szerveződő munkástanácsok sokszínűen működnek, ezért szükségesnek vélik, hogy az adott politikai és gazdasági helyzetben közösen hozzák létre a munkástanács mozgalmat, közösen létrehozott egységes vezetéssel. Döntöttek az országos gyűlés összehívásáról, melynek időpontjául 1990. július 14-ét tűzik ki. Alapelveként leszögezték, hogy a munkástanács mozgalom pártoktól, kormánytól, szakszervezetektől független. Erős, igazi szakszervezeteket, és egységes munkástanács mozgalmat akarnak. Budapest, 1990. július 7.”

²⁴³ Részlet a Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Főosztályának leveléből (előadó: dr. Pál Lajos):

Megjegyzést érdemel, hogy a Munkástanácsok a rendszerváltáskor átalakuló gazdasági-társadalmi válságkörnyezetben kvázi „kényszerűen helyezte át érdekvédelmi tevékenységének súlypontját”²⁴⁴ a munkavállalói tulajdonszerzésért, a munkavállalók munkahelyi döntésekben történő részvételéért folytatott küzdelemről a hagyományos, a megélhetés biztonságát, a bérek, keresetek és juttatások értékállóságának megőrzését, növelését, a munkakörülmények javítását célzó hagyományos szakszervezeti érdekvédelem területére.

Harmadik fontos mozzanatként a SZOT bázisán (amely 1988 őszén „felmondta” az 50-es évektől egyedül létező alapszabályát és kijelentette, hogy a transzmissziós szerep megszűnt)²⁴⁵ létrejövő szakszervezetek is újjászervezik működésüket. Megalakul a Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége (nem titkolt célként a SZOT-vagyon államosítását is meggátolva),²⁴⁶ képviselve a versenyszférában dolgozók jelentős hányadát (majd rá rövid idővel a közszolgáltatások területén létrejött az Autonóm Szakszervezetek Országos Koordinációja),²⁴⁷ előbbi két szervezet (az MSZOSZ és az ASZSZ) 2015-ben egyesült Magyar Szakszervezeti Szövetség néven. A közszféra területén létrejön a Szakszervezetek Együttműködési Fóruma (SZEF), amely az értelmiségi és az alkalmazotti munkavállalókat, az egészségügyi és szociális, kulturális, művészeti, tudományos és közszolgálati feladatokat ellátó, valamint az ezekkel kapcsolatos munkahelyek dolgozóit tömörítő önálló szakszervezetek önkéntes, demokratikus akciószövetsége.

„Az említett érdekképviseleti szervezetek az egyesületi törvény rendelkezései alapján megalapított, a bíróság által bejegyzett szervezetek. Célkitűzésüket, eddigi tevékenységüket figyelembe véve megállapítható, hogy elsősorban munkavállalói, dolgozói érdekvédelmi szerepet látnak el, ami szakszervezeti tevékenységet jelent (...) Tekintettel arra, hogy a szakszervezetek megalapítására vonatkozóan külön jogi előírások nem léteznek, nincs annak jogi alapja, hogy a nem szakszervezet elnevezésű érdekvédelmi szerveződések, illetve a szakszervezetek között jogi szempontból bármilyen különbséget tegyünk(...)A szervezetet ugyanis kizárólag tevékenysége és célja minősítheti.”

²⁴⁴ Munkástanácsok Országos Szövetsége. 1990-2020 (szerk.: Lajtai György). Munkástanácsok Országos Szövetsége, 2020. p. 28.

²⁴⁵ A Szakszervezetek Országos Tanácsa főtitkárának levele az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnökéhez a Szakszervezetek Országos Tanácsa 1988. július 8-i ülésén a szakszervezetek átalakulásáról elfogadott dokumentumokról

https://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/kozmuvelodes/kiallitasok/virtualis_kiallitasok/az_allampart_esa_de_mokratikus_ero_k_harca.html#szakszervezet (Letöltés ideje: 2020.12.14.)

²⁴⁶ Amivel Nagy Sándor véleménye szerint az „összes szakszervezet érdekét” szolgálták. Polgár i.m. p. 37.

²⁴⁷ Az autonóm szakszervezetek tagjai – az 1989-90-es évek fordulóján – részben a korábbi, SZOT-hoz tartozó szervezetekből váltak ki, részben önszerveződéssel jöttek létre. Első időszakában kifejezetten lazán kapcsolódtak egymáshoz a tagszervezetek, egyfajta koordináció mellett, amely feladatot a vegyipari szakszervezetek látták el, a VDSZ „maga is autonóm szakszervezeti szövetségként határozta meg önmagát: a VDSZ a többi autonóm szakszervezet mellett lévő, azokkal együttműködő, megbízásuk alapján a közös tevékenységet koordináló szervezet.” – idézi Tóth Ferenc a „Konszenzusereső Évek” című könyvében (21.) a VDSZ Választmányának állásfoglalását „időszerű szakszervezetpolitikai kérdésekben” 1991-ből.

A tudományos és felsőoktatási dolgozók is önálló konföderációt hoznak létre Értelmiségi Szakszervezeti Tömörülés (ÉSZT) néven, amely deklarációja szerint a szellemi tevékenységet végzők és közvetlen segítők szakszervezeti társulása.²⁴⁸ Létezett még a felsoroltak mellett a Szolidaritás Munkásszövetség is, amely szervezet később, taglétszámának csökkenése következtében jelentéktelenné vált.

A rendszerváltást megelőzően a fegyveres rendvédelmi szférában a hivatásos állományúak érdekképviseleti tevékenységét a szolgálati szabályzat tiltotta, amelyet az Alkotmánybíróság megsemmisített.²⁴⁹

Bár az első szabad választást követően az Országgyűlésben „törvénykezési dömping” indult el, a fegyveres szféra szakszervezeteinek „jogharmonizációjára” több mint öt évet kellett várni. A területen működő szakszervezetek a nemzetközi munkajogra (ld. a 2. fejezetben részletezett ILO egyezmények), a Munka törvénykönyvére, valamint az Egyesületi törvényre hivatkozva alakították meg saját, ágazati szakszervezeteiket, míg 1991-ben Európában is egyedülálló módon ezek a szervezetek önálló szövetséget alapítottak.²⁵⁰

1990 márciusában a SZOT utolsó kongresszusán merült fel a Szakszervezeti Kerekasztal létrehozásának ötlete,²⁵¹ amelyre májusban került sor. A szakszervezetek legfőbb belső kihívása a rendszerváltást követően a saját maguk helyzetének a rendezése volt, amely témakört természetesen „itatták át” a pártpolitikai viták is. Ennek súlyát kellően jelzi, hogy Antall József MDF elnök és Kis János az SZDSZ megbízott alelnöke a választás II. fordulójára előtt (1990. április 24-én)²⁵² a Magyar Televízióban részletes diszkussziót folytatott

²⁴⁸ Ld. bővebben: Lux i.m.

²⁴⁹ Az ETV a szolgálati szabályzat hatáskörébe utalta a szabályozást. „Az 1/1990. HM rendelettel módosított Szolgálati Szabályzat 10/A-E pontjai viszont megfosztották a katonákat ettől az alkotmányos jogtól. Katonatisztek egy csoportja magánindítvánnyal fordult az Alkotmánybírósághoz, hogy az 1971. évi 10. tvr.-en alapuló SZSZ ominózus pontjait nyilvánítsa alkotmány-ellenesnek. Ez 1990-ben meg is történt. Ekkor alakult meg a KÉSZ. A Katonák Érdekvédelmi Szövetségét 7 bejegyzett egyesület (köztük 5 nyugdíjas klub), 8 bejegyzés alatt lévő érdekvédelmi szervezet és 59 természetes személy alapította meg.” Az FRDÉSZ alapító tagjai: a Büntetés-végrehajtási Dolgozók Országos Szakszervezeti Szövetsége, a Független Rendőrszakszervezet, a Hivatásos Határőrök Szakszervezete, a Hivatásos Tűzoltók Független Szakszervezete, a Katonák Érdekvédelmi Szövetsége, a Polgári Védelmi Dolgozók Érdekvédelmi Szövetsége, a Vám- és Pénzügyőrség Független Szakszervezete. Ld.: Berki Erzsébet: Munkaügyi kapcsolatok közszolgálatban. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2008. p. 197.

²⁵⁰ A Fegyveres és Rendvédelmi Dolgozók Érdekvédelmi Szövetségét (FRDÉSZ) 1991. november 20-án alapította a Független Rendőr Szakszervezet, a Hivatásos Tűzoltók Független Szakszervezete, Polgári Védelmi Dolgozók Érdekvédelmi Szövetsége, Vám- és Pénzügyőrök Független Szakszervezete. Időközben csatlakozott a szövetséghez a Büntetés-végrehajtási Dolgozók Szakszervezeti Szövetsége, a Honvédszakszervezet és a Nemzetbiztonsági Hivatal Érdekképviseleti Szervezete.

²⁵¹ Forgács Pál a Liga és Főcze Lajos az Autonómok részéről.

²⁵² <https://www.youtube.com/watch?v=N89yg2926aE> (Letöltés ideje: 2020.12.14.)

a szakszervezetek helyzetéről. Kis János a vitában – kifejezetten erőteljesen fogalmazva – az SZDSZ egyik első feladatának nevezte a „harc” elindítását az államszakszervezetek ellen, segítve a független, alulról építkező szakszervezetek kialakulását. Antall József kiemelte, hogy a hagyományos struktúrának át kell alakulni valódi „rétegszervezetekké”. A független szakszervezetek az értelmiségi, alkalmazotti körökön nehezen törtek át, míg a Munkástanácsokkal kapcsolatban álláspontja szerint „semmilyen önigazgató Jugoszláv modell” nem képzelhető el. Ezeknek a szervezeteknek az „átmeneti időszakban”, ameddig kialakul az „egészséges szakszervezeti mozgalom”, a munkahely-védelmi, de még inkább a munkás érdekvédelem kontrolláló szerepét kellene betöltenie. Nézete szerint ebből a „három elemből” szükséges kialakítani az új szakszervezeti struktúrát.

A létrehozott szakszervezeti kerekasztal végül nem volt megfelelő fórum a létrejövő alternatív szakszervezetek és a SZOT bázisán létrejövő szakszervezetek közötti vitás kérdések letisztázására, így az 1992-ben fel is bomlott.

A viták sarkalatos pontja a legitimitáció és a szakszervezeti vagyon körül zajlott; előbbi feloldását a tagdíjak levonásának 1991-ben történő önkéntes megújítása jelentette.²⁵³ A vagyon felosztását az „alternatív” szakszervezetek (Liga, Munkástanácsok) listás szakszervezeti választások eredményeként javasolták,²⁵⁴ az MSZOSZ és az Autonómok pedig az üzemi tanácsi választások eredményei alapján. Ennek oka az volt, hogy az „alternatív” szakszervezetek népszerűsége jóval szélesebb körben volt mérhető, mint az általuk 1-2 év alatt beszervezett tagság. Ez a feltételezés részben be is igazolódott. 1993-ban közjogi értelemben mandátumot kaptak a konföderációk a társadalombiztosítás igazgatására a tb-választások eredményeként.²⁵⁵ A választásokon az MSZOSZ jelentős többséget szerzett (az egészségbiztosítási önkormányzatban a 32 mandátumból 15-öt, a nyugdíjbiztosítási önkormányzatban pedig 18-at), ugyanakkor az újonnan létrejött szervezetek is meg tudták mutatni a befolyásukat.²⁵⁶

²⁵³ „A szakszervezetek egy része – így pl. az MSZOSZ – ezt lényegében választásnak fogta fel, hiszen a munkavállalónak döntenie kellett, hogy melyik szakszervezet számlájára utalják át a tagdíját.”
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1992-D18D/magyar-tarsadalom-politika-F449/szakszervezeti-torvenyek-FA04/> (Letöltés ideje: 2020.12.14.)

²⁵⁴ Ezzel összefüggésben a szakirodalom szintjén is felmerült az ún. szakszervezeti választásokkal kapcsolatos vita, lásd: Nádas György-Prugberger Tamás: Európai és magyar összehasonlító kollektív munkajog. Wolters Kluwer Kft., 2015. pp. 58-59.

²⁵⁵ „Az országos szakszervezeti konföderációk demokratikus választásokon, tehát politikailag erősödtek meg, s mivel útjuk a sikerhez a közjog terepén át vezetett, immár nem is nevezhetik magukat teljes joggal – mint eddig – „civil” szerveződéseknek.” - írta Eörsi János a „Térkép csata után” címmel megjelent publicisztikájában. Beszélő hetilap 5. évfolyam 21. sz.

²⁵⁶ Egészségbiztosítási önkormányzat:

A viharos tárgyalások és viták eredményeként törvény született a vagyonfelosztásról,²⁵⁷ – létrehozva a Vagyont Ideiglenesen Kezelő Szervezetet (VIKSZ) –, amelynek alapján az ún. „SZOT vagyon” a konföderációk megállapodása alapján került felosztásra. Az ágazati szakszervezetek vagyonának „sorsát” végül az 1995. évi Üzemi Tanács választások eredménye rendezte.²⁵⁸

II.6.3. A munkaügyi kapcsolatok változásai, az érdekegyeztetés kezdetei

A magyarországi szakszervezeti struktúra a rendszerváltás időszakában alakult ki; a munkahelyi (vállalati) szinttől egészen az országos szintig „nyúlik”. A létrejövő „új” szakszervezetek is a munkáltatói szintre helyezték a működésüket, tekintve, hogy az „alulról szerveződés” kizárólag így volt megvalósítható (a már meglévő munkahelyi szervezetek mellett jöttek létre az új szakszervezetek),²⁵⁹ és fokozatosan alakultak ki az új szakszervezeti struktúrák. Szakszervezeti konföderációknak nevezi a munkaügyi kapcsolatokkal foglalkozó szakirodalom azokat a szakszervezeti szövetségeket, melyek országos szinten szerveződnek és ezzel (bizonyos kritériumok teljesülése esetén) részt vehetnek az országos (makroszintű) érdekegyeztetésben. Ezek az országos szövetségek több nemzetgazdasági ágban is jelen vannak, egy adott ágazatban viszont gyakran több ágazati szakszervezeti szövetség is működik, sőt, vállalati szintű szakszervezetek is tartoznak az országos szövetségekhez,

Érvényes szavazatok száma: 2894235. Ebből: MUNKÁSTANÁCS 370434, ÉSZT 196396, KESZOSZ 243329, AUTONÓM: 152490, LIGA: 379827, SZEFE: 242725, MSZOSZ: 1309034

Forrás: https://static.valasztas.hu/ep2004/04/hu/informaciok/20_10.html (Letöltés ideje: 2020.12.12.)

Nyugdíjbiztosítási önkormányzat:

Érvényes szavazatok száma: 2917118. Ebből: LIGA: 293918, MUNKÁSTANÁCS: 318354, AUTONÓM: 140039, ÉSZT: 180382, MSZOSZ: 1461262, KESZOSZ: 214299, SZEFE: 308864

Forrás: https://static.valasztas.hu/ep2004/04/hu/informaciok/20_10.html (Letöltés ideje: 2020.12.12.)

²⁵⁷ 1991. évi XXVIII. évi, a szakszervezeti vagyon védelméről, a munkavállalók szervezkedési és szervezeteik működési esélyegyenlőségéről szóló törvény.

²⁵⁸ 1993. évi XIII. törvény a szakszervezeti vagyon védelméről, a munkavállalók szervezkedési és szervezeteik működési esélyegyenlőségéről szóló 1991. évi XXVIII. törvény módosításáról.

„3. § (2) Az 1990. március 2-a előtt a Szakszervezetek Országos Tanácsa tulajdonában lévő, a 2. § (2) bekezdésében felsorolt és a törvény hatálybalépésének időpontjában a szakszervezetek rendelkezése alatt álló, nem állami tulajdonú vagyontárgyak tulajdonának végleges megosztása az Autonóm Szakszervezetek Országos Koordinációja, az Értelmiségi Szakszervezeti Tömörülés, a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, a Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége, a Munkástanácsok Országos Szövetsége, a Szakszervezetek Együttműködési Fóruma és a Szövetségen Kívüli Szakszervezetek által 1992. december 15-én megkötött megállapodás alapján történik. A megállapodás végrehajtásáról a VIKSZ Igazgató Tanácsa gondoskodik úgy, hogy az ingatlanok birtokbavétele legkésőbb 1993. február 28-ig megtörténjék.

(3) A volt SZOT-hoz tartozott ágazati-szakmai szakszervezetek vagyonának (a továbbiakban: ágazati vagyon) megosztása, az adott ágazatban, szakmában működő szakszervezetek között az üzemi – és közalkalmazotti tanács választások (a továbbiakban: választások) ágazatonként – szakmánként összesített eredménye alapján történik az alábbiak szerint: a) az 1993. évben megtartott választásokon elért eredmény alapján kell az ágazati vagyon használatát megosztani; b) az 1995. évben megtartott választásokon elért eredmény alapján kerül sor az ágazati vagyon tulajdonjogának, a használati joggal együtt történő végleges megosztására.”

²⁵⁹ Maguk az Mt.-ben szabályozott jogok is a munkahelyi szakszervezetek létrehozása irányába „terelték” a szakszervezeteket (ennek problematikájáról a későbbiekben).

amelyek így nem csak az ágazatokban működő szervezeteket képviselik, hanem több tucat (akár száz) önállóan bejegyzett szakszervezetet tömörítenek (*ennek problematikáját lásd később*). Így egy adott ágazatban több szövetség tagszervezete is párhuzamosan működik.²⁶⁰ Ezt a jelenséget nevezzük szakszervezeti pluralizmusnak (erősen megosztott szakszervezeti mozgalom, egymás irányában laza kapcsolódási pontokkal), ami különösen a rendszerváltás utáni első években a politikai térben is élesen jelen volt a politikai-ideológiai tagozódás mentén. A rendszerváltás időszakában megszülető egyesülési törvény *„éppen annak a pluralizmusnak a lehetőségét teremtette meg, amely megszüntette azokat a monolit szervezetre jellemző előjogokat, amelyek később általában a köztestületre lettek jellemzőek”*.²⁶¹ Válság bontakozott ki a munkaügyi kapcsolatok egésze terén. Ennek három fő összetevője – Tóth András véleménye szerint – a szakszervezeti pluralizmussal járó konfliktusok (a reform és az új szakszervezetek kölcsönösen vitatták egymás legitimitációját és létjogosultságát a munkahelyeken és a makroszintű érdekegyeztetésben is), a képviselői válság (rohamosan csökkent a taglétszám, növekedésnek indult a munkanélküliség, az újraszerveződő vállalati struktúrában kevés „zöldmezős” szakszervezet tudta megvetni a lábát) és az intézményi válság (a megszületett jogszabályi változások és Alkotmánybírósági határozatok szakszervezeti jogkör-vitákat eredményeztek, megszűnt az állami bérszabályozás, így előtérbe kerültek az ágazati és regionális kollektív szerződések megkötésének nehézségei).²⁶²

A rendszerváltozást követő évtized országos szintű szociális párbeszédének két korszakát indokolt megkülönböztetni: az Országos Érdekegyeztető Tanácsét (1988. XII. 1. – 1990. VIII. 1.) és az Érdekegyeztető Tanácsét (1990. VIII. 1. – 1999. IV. 21.). A szociális párbeszéd megújítása terén a rendszerváltozást megelőző időszak legjelentősebb intézkedése egy makroszintű fórum, az Országos Érdekegyeztető Tanács (OÉT) megalakítása – jegyzi meg Herczog László.²⁶³ Létrehozásának közvetlen célja az akkor még létező állami (adminisztratív) bérszabályozás felváltása egy korszerű, bértárgyalásos rendszerrel. Az OÉT formálisan nem tagozódott oldalakra, de a tripartizmus jegyeit mégis tartalmazta: abban csak

²⁶⁰ Ez a szakszervezeti „megsokszorozódás” (a későbbiekben bővebben is elemezve) a Magyar Államvasutaknál olyan helyzetet eredményezett, hogy míg az 1989. évi kollektív szerződést a munkáltató az egyedüli Vasutasok Szakszervezetével kötötte, 1991-ben már 9 szakszervezettel kellett megállapodnia, az 1993. évi kollektív szerződést pedig 13 szakszervezettel kötötte a munkáltató.

²⁶¹ Sólyom László: Alkotmánybíráskodás Magyarországon, Osiris, Budapest, 2001. p. 514.

²⁶² Tóth András: Üzemi tanácsok, szakszervezetek és munkáltatók. In: Koltay Jenő szerk.: A munkaügyi kapcsolatok rendszere és a munkavállalók helyzete. MTA KTK, Budapest, 2000. pp. 231-232.

²⁶³ Herczog László: Szociális párbeszéd a rendszerváltást követően. (<https://szakszervezetek.hu/8-kiemelt-hirek/10763-herczog-laszlo-szocialis-parbeszed-a-rendszervaltast-kovetoen-2>). Letöltés ideje: 2020. 02. 09.

munkavállalói (az akkoriban még egyedüli SZOT) és munkáltatói érdekképviselő (Gazdasági Kamara, valamint az ipari, a fogyasztási és a mezőgazdasági szövetkezetek érdekképviselői, valamint a kisiparosok és a kiskereskedők közös delegáltja), illetve a kormány képviselői (gazdasági ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes, valamint az Országos Tervhivatal és az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke képviselte) kaphattak helyet.²⁶⁴ Az Érdekegyeztető Tanácsot a 3240/1990. (VIII. 12.) Korm. határozat hozta létre, az alanyi körére, a működésére és a jogosítványaira vonatkozó rendelkezésekről részletes jogszabály közel 20 évig nem készült. Az Érdekegyeztető Tanács 1990-es létrehozásakor minden akkor létező országos szakszervezeti konföderáció és munkáltatói érdekképviselő meghívást kapott, így 7 (később 6) szakszervezeti konföderáció és 9 munkáltatói érdekképviselő. *„Ugyanakkor már a kezdetektől fogva nyilvánvaló volt, hogy az érdekegyeztetés értékét és értelmét az adja, ha a konzultációkra és megállapodásokra hiteles, megfelelő támogatottságú partnerek között kerül sor.”*²⁶⁵

Arra a kérdésre, hogy hány tagja van a szakszervezeteknek, a rendszerváltás óta nehéz hiteles adatot közölni (*részletesen lásd a 3. fejezetben*). Az adatokból világosan kitűnő tendencia, hogy a rendszerváltást követő kezdeti zuhanást követően a 90-es évek második felétől az akkor másfélmilliót is meghaladó taglétszám folyamatos, lassú csökkenése tapasztalható. Pusztán szemléltetésül: a KSH munkaerő-felmérés adatsorai az elmúlt 16 évben a következőképpen alakultak (ez kizárólag a munkavállalókat veszi figyelembe, így a nyugdíjas tagokról nem ad számot). A megkérdezésen alapuló felmérés szerint (melynek köre a 15-64 éves alkalmazottként foglalkoztatott korosztály) 2001-ben 615 ezren (a tagság aránya így 19,7% az összes foglalkoztatotthoz viszonyítva) válaszoltak igennel arra a kérdésre, hogy tagjai-e szakszervezetnek, 2004-ben 549 ezren (16,9%), 2009-ben 480 ezren (12,0%), 2015-ben 328 ezren (9%),²⁶⁶ míg 2020-ban már csak 276 ezren (7%).²⁶⁷ Hazánkban jelenleg hat országos szakszervezeti konföderáció működik, melyek lefedik a szakszervezeti mozgalmi bázis jelentős részét.²⁶⁸

²⁶⁴ Herczog i.m.

²⁶⁵ Pásztóy András: A hatékony érdekegyeztetés intézményei – hova jutottunk el 2018-ra? <https://szakszervezetek.hu/hirek/13895-a-hatekony-erdekegyeztetes-intezmenyei-hova-jutottunk-el-2018-ra>. Letöltés ideje: 2020. 02. 09.

²⁶⁶ KSH, Munkaerőfelmérés 2015. II. negyedévi kiegészítő felvétel. Elérhető elektronikusan: https://www.ksh.hu/stadat_evkozi_9_1. A korábbi adatok elemzéséről bővebben: Neumann László: A szakszervezetek megújításának kísérletei, szervezési, toborzási módszertan. In: Lux Judit, Horváth István szerk.: Decent Projekt. A tisztességes munkáért. Tanulmánykötet. SZEFIT, Budapest, 2014. pp. 165-206.

²⁶⁷ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_munkmin_9_18_03_02.html?lang=hu (Letöltés ideje: 2020.12.12.)

²⁶⁸ Ld. bővebben: Szabó Imre Szilárd. JURA 2019/2. i.m.

II.7. „Nyitás a Európa felé”. A szakszervezetek nemzetközi kapcsolatai, az Európai Szakszervezeti Szövetség

A rendszerváltozást követően központi kérdéssé vált a legitimáció megszerzése a nemzetközi szakszervezeti kapcsolatok területén is, melynek legfontosabb szereplője a kontinensen az Európai Szakszervezeti Szövetség (továbbiakban: ESZSZ). Az ESZSZ-nek jelenleg egyetlen konföderációt leszámlítva²⁶⁹ az összes magyar szakszervezeti konföderáció a tagja, így az Értelmiségi Szakszervezeti Tömörülés (ÉSZT), a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája (LIGA), a Munkástanácsok Országos Szövetsége (Munkástanácsok), a Magyar Szakszervezeti Szövetség (MASZSZ)²⁷⁰ és a Szakszervezetek Együttműködési Fóruma (SZEF). Ennek kapcsán érdemes kiemelni, hogy az ESZSZ-tagság (unikális módon) egészen 2016-ig a makroszintű érdekegyeztetésben történő részvétel egyik kifejezett feltétele is volt, a 2011. évi XCIII. törvény a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanácsról 4. § (8) bekezdés ad) pontja alapján.²⁷¹

Az Európai Szakszervezeti Szövetséget az Európai Unió az egyetlen európai szakmaközi szakszervezeti tömörülésként „ismeri el”. Ez az elismerés az európai ágazatközi szociális párbeszédben való részvétel esetében arra vonatkozik, hogy az ESZSZ az egyetlen reprezentatív európai szintű szakszervezeti szövetség. A nemzeti szinten működő szabad, független és demokratikus szakszervezeti konföderációkból és európai szinten működő ágazati szakszervezeti föderációkból álló ESZSZ²⁷² 1973-ban jött létre, azonban a szervezet gyökereit korábbra is vissza lehet vezetni, egészen Nyugat-Európa II. világháború utáni újjáépítéséig. Az egységes szövetség megszületése hosszú és bonyolult procedúra volt, amely az adott kor nemzetközi szakszervezeti mozgalmának különös összetettsége miatt okozott nehézségeket. Ebben két tényező párhuzamossága volt megfigyelhető: az egyik iparágakat ölelt át és ideológiák mentén „osztódott” (keresztény-szociális, szociáldemokrata, kommunista és liberális szerveződések), a másikra pedig szektor-specifikusság (kizárólag adott ágazatban szerveződő érdekképviseltek) volt jellemző; így bizonytalanná vált, hogy vajon a nemzetközi szakszervezeti mozgalmak belső koherenciája fenntartható-e egységes szervezeti keretek között. Ezt ráadásul ki kell egészíteni az észak- és dél-európai szakszervezeti

²⁶⁹A 2011-ben bejegyzett Hetedik Szövetség, mely ugyanakkor kezdeményezte csatlakozását az ESZSZ-hez.

²⁷⁰ 2015-ben jött létre a Magyar Szakszervezeti Szövetség (MASZSZ) a Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége (MSZOSZ) és az Autonóm Szakszervezetek Szövetsége (ASZSZ) egyesülésével. Előtte az MSZOSZ és az ASZSZ is önállóan volt tagja az ESZSZ-nek.

²⁷¹A 2016. évi XLV. törvény a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanácsról szóló 2011. évi XCIII. törvény módosításáról helyezte hatályon kívül ezt a feltételt, amit korábban a 2009. évi LXXIII. törvény az Országos Érdekegyeztető Tanácsról 5. § (1) bek. ad) pontja is tartalmazott.

²⁷² Az ESZSZ Alapszabálya elérhető itt: <https://www.etuc.org/en/publication/etuc-constitution-2019> (Letöltés ideje: 2019.10.07.)

kultúra nagy különbségeivel is, mely szintén nem könnyítette meg az egyesüléshez vezető utat. Az Európai Gazdasági Közösség (EEC) és az Európai Szabadkereskedelmi Társulat (EFTA) közötti földrajzi megosztottság – beleértve Nyugat-Európát – tovább nehezítette a szervezeti integrációs törekvéseket, mely nagyon komplex és széttagolt háttérrel rendelkezett. Egyszerűbben fogalmazva: a szakszervezeti mozgalom Európa demokratikus „felén” szervezett volt, de ideológiailag különböző iparági szervezeteken keresztül működött.²⁷³ Az ESZSZ tagszervezeteinek száma, így az általa képviselt munkavállalói kör a megalakulása óta dinamikusan növekedett, különösen a Közép- és Kelet-Európában bekövetkezett politikai rendszerváltozást követően. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az ESZSZ egyik közelmúltban született végrehajtó bizottsági állásfoglalásában a kihívások között első helyen a taglétszám csökkenésének megállítása szerepel.²⁷⁴ Ebben felhívják a figyelmet arra, hogy ha a jelenlegi folyamatok folytatódnak, a szakszervezeti mozgalom lassan „jelentéktelenné” válhat. Míg 1995-ben 44%-os volt a szakszervezeti szervezethez tartozás, addig 2012-ben már csak 30% (31 európai ország átlaga).²⁷⁵ Ebben az időszakban (1995-2012 között) az EU15-öknél²⁷⁶ is hasonló zuhanás volt tapasztalható (42%-ról 34%-ra). A szövetség jelenleg 38 ország 90 országos szakszervezeti szövetségét tömöríti. Ezen kívül tagjai közé tartozik még 10 európai ágazati szakszervezeti szövetség, így összesen körülbelül 45 millió szervezett munkavállalót képvisel.²⁷⁷ Az ESZSZ-hez társult szervezet az Európai Középvezetők Szövetsége (EUROCADRES), rétegszervezete az Európai Nyugdíjasok és Idősek Szakszervezeti Szövetsége (FERPA), továbbá az ESZSZ koordinálja a Interregionális Szakszervezeti Tanács (IRTUCS) határokon átnyúló együttműködésre irányuló munkáját és segíti a több mint 1300 Európai Üzemi Tanács munkáját is (EWCS).²⁷⁸

Az ESZSZ elsősorban úgy tud befolyást gyakorolni az európai törvénykezésre és politikákra, hogy befolyásolja az Európai Unió fejlődését és működését oly módon, hogy közvetlenül részt vesz az EU különböző döntéshozó intézményeiben és tanácsadó bizottságaiban (lásd később), törekszik az európai szintű munkaügyi kapcsolatok kiépítésére, a munkavállalói érdekek képviselése érdekében közvetlen akciókat szervez.²⁷⁹

²⁷³ Degryse, C and Tilly, P i.m. p. 13.

²⁷⁴ ETUC role and strategy on organising. Resolution Adopted at the Executive Committee of 26-27 October 2016.

²⁷⁵ OECD – trade union density: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TUD> (Letöltés ideje: 2019.08.02.)

²⁷⁶ Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Spanyolország, Svédország és az Egyesült Királyság.

²⁷⁷ <https://www.etuc.org/en> (Letöltés ideje: 2019.10.10.)

²⁷⁸ ETUC: Organisation and people: <https://www.etuc.org/en/organisation-and-people> (Letöltés ideje: 2019.10.09.)

²⁷⁹ Kiss (2015) i.m. p. 479.

III. A koalíciós szabadság a nemzetközi jogban

A következő fejezetekben azokat a jogokat és a független, befolyásmentes működés nemzetközi jog által is garantált „biztosítékait” vonom elemzés alá, amelyek – a szó szoros értelmében vett – alapjait jelentik a szakszervezeti tevékenység gyakorlásának. Így különösen az egyéni pozitív és negatív koalíciós szabadság; a szervezetek szabad bejegyzésének, működésének és öngazgatásának garanciái, illetve kollektív tárgyaláshoz és alkuhoz való jog központi kérdéseit. A harmadik rész zárásaként (és kapcsolódva a hazai jogi szabályozás vizsgálatát tartalmazó negyedik résszel) az európai szociális párbeszéd főbb intézményeit ismertetem.

III.1.1. A szervezkedés joga. Az egyesülési szabadság nemzetközi jogi háttere

A *szakszervezet* a munkavállalóknak az ún. koalíciós szabadság, mint „*univerzális emberi jog alapján létrejövő*”²⁸⁰ sajátos társadalmi szervezete, amelynek célja a munkavállalók érdekeinek előmozdítása és védelme.²⁸¹ A koalíciós szabadsághoz és a szabad szervezkedéshez kapcsolódó szakszervezeti jogokat a nemzetközi jog is biztosítja. Így az értekezés harmadik részében ismertetett módon a Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata,²⁸² az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,²⁸³ az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, szociális és

²⁸⁰ Introduction Labour rights, human rights, International Labour Organization, International Labour Review, Vol. 137, No. 2, 1998. pp. 127-133.

Czuglérné Ivány Judit–Kun Attila–Szabó Imre Szilárd: Az alternatív vitarendezés alanyai a munkavállalói oldalon; mitől kollektív egy érdekvita? (szakszervezet, üzemi tanács). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, 2017. p. 27.

Vö. Az ILO Nyilatkozata: A munka világára vonatkozó alapvető elvekről és jogokról, 1998.

²⁸¹ 87. sz. Egyezmény az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről, 10. cikk

²⁸² A polgári szabadságjogok elengedhetetlenek a – tág értelemben vett – szakszervezeti jogok gyakorlásához, így különösen a személyek szabadságához és biztonságához való jog; az önkénytől való mentesség; a vélemény- és véleménynyilvánítás szabadsága; a gyülekezési szabadság; a független és pártatlan bíróság általi tisztességes eljáráshoz való jog és a szakszervezeti szervezetek tulajdonának védelméhez való jog. Lásd: International Labour Conference 81st Session 1994; Report III (Part 4B). 14.

²⁸³ A 22. Cikk szerint: „1. Mindenkinek joga van a másokkal való szabad társulásra, ideértve azt a jogot, hogy érdekei védelme céljából szakszervezeteket alakítson, illetőleg azokhoz csatlakozzon. 2. E jog gyakorlását csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban az állam biztonsága, a közbiztonság és a közrend, illetőleg a közegészség, a közérkölcös vagy mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. E cikk nem akadályozza, hogy e jogoknak a fegyveres erők és a rendőrség tagjai által történő gyakorlását törvényes korlátozásnak vessék alá. 3. E cikk egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel a Nemzetközi Munkaiügyi Szervezetnek az egyesülési szabadságról és a szervezkedési jog védelméről szóló 1948. évi egyezményében részes államokat olyan törvényhozási intézkedésekre, vagy a törvény oly módon való alkalmazására, amely csorbítja az említett egyezményben meghatározott biztosítékokat.”

kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya,²⁸⁴ a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) egyezményei,²⁸⁵ az 1950-ben az Európa Tanács által aláírt Emberi Jogok Európai Egyezménye,²⁸⁶ az Európa Tanács keretében 1961-ben elfogadott Európai Szociális Karta²⁸⁷

²⁸⁴ A 8. Cikk szerint: „1. Az Egyezségokmányban részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják: a) mindenkinek azt a jogát, hogy saját gazdasági és társadalmi érdekeinek előmozdítása és védelme érdekében másokkal együtt szakszervezetet alakítson és az általa választott szakszervezetbe – egyedül az adott szervezet szabályaitól függően – beléphessen. E jog gyakorlását csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek a demokratikus társadalomban az állambiztonság, a közrend, vagy mások jogai és szabadsága védelme érdekében szükségesek; b) a szakszervezeteknek azt a jogát, hogy országos szövetséget vagy társulást létesítsenek, valamint az utóbbiaknak azt a jogát, hogy nemzetközi szakszervezeti szervezetet alakítsanak, illetve ahhoz csatlakozzanak; c) a szakszervezeteknek azt a jogát, hogy – eltekintve a törvényben meghatározott olyan korlátozásoktól, amelyek demokratikus társadalomban az állambiztonság, a közrend, vagy mások jogai és szabadsága védelme érdekében szükségesek – szabadon működjenek; d) az adott ország törvényeivel összhangban gyakorolt sztrájkjogot. 2. E cikk nem akadályozza, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség, valamint az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását törvényes korlátozásnak vessék alá. 3. E cikk egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek az egyesülési szabadságról és a szervezkedési jog védelméről szóló 1948. évi Egyezményben részes államokat olyan törvényhozási intézkedésekre, vagy a törvény oly módon való alkalmazására, amely csorbítja az említett egyezményben meghatározott biztosítékokat.”

²⁸⁵ Az egyesülési szabadságra és a kollektív tárgyalásra vonatkozó alapvető nemzetközi sztenderdek a 87. sz., az egyesülési szabadságról és a szervezkedési jog védelméről szóló egyezményben (1948) és a 98. sz., a szervezkedési szabadságról és a kollektív tárgyalási jogról szóló egyezményben (1949) található. Az ezekre a jogokra és szabadságjogokra vonatkozó egyéb nemzetközi dokumentumok sorában a következőket találjuk: a 135. sz. (1971), a vállalkozásban a munkavállalói képviselők védelméről és a számukra megengedett eszközökről szóló egyezményt (pl. a szakszervezeti tisztségviselők védelméről és munkaidő-kedvezményéről); a dolgozói képviselőre vonatkozó 143. sz. ajánlást (1971); valamint a kollektív tárgyalásról szóló, 163. sz. ajánlást (1981). A szociális párbeszédéről szóló nemzetközi sztenderdek közé tartozik a 94. sz. ajánlás a munkaadók és munkavállalók közötti vállalati szintű tárgyalásokról és együttműködésről (1952), valamint a 129. sz. ajánlás a vállalat vezetése és a munkavállalók közötti kommunikációról (1967). A 98. sz. egyezményt azóta kiegészítették a munkaviszonyokra (közszolgálat) vonatkozó, 151. sz., 1978-as egyezménnyel, valamint a 1981-es, 154. sz. kollektív tárgyalásokra vonatkozó egyezménnyel.

Ezen kívül az ILO-egyezmények és ajánlások többsége tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek a szociális párbeszédet oly módon támogatják, hogy megkövetelik a munkaadói és munkavállalói képviselői szervezetekkel való konzultációt.

²⁸⁶ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: EJE) 11. cikke (Gyülekezés és egyesülés szabadsága) így szól:

„1. Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.

2. E jogok gyakorlását csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megakadályozása, a közegészség, az erkölcsök, illetőleg mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. Ez a Cikk nem tiltja, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség vagy az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását a törvény korlátozza.”

Az EJE-t ihlető dokumentum, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (továbbiakban: EJENY) az egyesülési szabadságra vonatkozóan külön kitételeket tartalmaz (20.2. cikk), valamint külön említi a szakszervezetek alapításának, valamint az azokhoz történő csatlakozásnak a jogát is (23.4 cikk). A társadalmi szabadságjogokkal foglalkozó legtöbb egyezmény így tesz, így például a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (8.1. cikk). Isabelle Van Hiel: The right to form and join trade unions protected by article 11 ECHR. The European convention of human rights and the employment relation, 2013. p. 287.

²⁸⁷ A Karta 5. cikke arra kötelezi a tagállamokat, hogy ne korlátozzák a munkavállalók és munkaadók szervezkedéshez való jogát. Az Európa Tanács tagországai 1950-ben a római, majd az 1952. évi párizsi egyezményükben megállapodtak arról, hogy megteremtik a polgári, politikai és szabadságjogok érvényesülésének biztosítékait. 1961-ben Torinóban, mint az Európa Tanács jogalkotásának egyik legfontosabb lépése írták alá az Európai Szociális Chartát. Ezt követően az európai szociális jogok védelmi rendszerének modernizálása érdekében létrejött a Módosított Európai Szociális Karta (1996).

és az Európai Unió joga is.²⁸⁸ A nemzetközi és európai szintű szabályozás elsődleges célja, hogy a nemzetállami munkaügyi kapcsolatok szabályozása és a struktúra kialakításának egyes elemei közel azonos alapokon nyugodjanak, a szervezkedési szabadság jogának elismerésével. Ezt a jogot, illetve a kollektív alkuhoz való jogot a nemzetközi és európai normák alapvető emberi jogként deklarálják.²⁸⁹

E joganyag – a terjedelem adta lehetőségek szerinti – feldolgozásához figyelembe vettem az ILO felügyeleti szerveinek [Egyezmények és Ajánlások Alkalmazását Vizsgáló Szakértői Bizottság²⁹⁰ (továbbiakban: ILO Szakértői Bizottság vagy Szakértői Bizottság), valamint az ILO Igazgatótanács Egyesülési Szabadság Bizottsága²⁹¹ (továbbiakban: Egyesülési Szabadság Bizottság)] mértékadó joggyakorlatát, amelyek azt vizsgálják, hogy az ILO tagállamai miként alkalmazzák az általuk ratifikált Nemzetközi Munkaügyi Egyezményeket törvényeikben és a gyakorlatban.²⁹²

²⁸⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 12. cikke. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 151–156. cikke. Ugyanakkor az Európai Unió jogrendjének is egyfajta sajátossága a közösségi jogalkotás folyamata, melyben a munkajogot érintő irányelvek kialakításában megkerülhetetlen szerep jutott a szakszervezetek számára (pl. 96/34/EK, 97/81/EK, 99/70/EK). Lásd bővebben: Kiss György: Az Európai Unió munkajoga, Osiris, Budapest, 2002. Barnard, Catherine: EU Employment Law, Oxford University Press; 4 edition, Oxford, 2012.

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 27. cikke is megerősíti, hogy a munkavállalók vagy képviselőik számára az uniós jogban, valamint a nemzeti jogszabályokban és gyakorlatban meghatározott esetekben és feltételekkel biztosítani kell a megfelelő szintű és kellő időben történő tájékoztatást és konzultációt. Lásd továbbá: 2010/18/EU irányelv, 2007/2004/EK rendelet, 97/81/EK irányelv.

²⁸⁹ Swepston, Lee: Human rights law and freedom of association: Development through ILO supervision, International Labour Review, Vol. 137, No. 2, 1998. Special Issue: Labour rights, Human rights. 169-194.

Kovács Rita: A kollektív tárgyalás és kollektív szerződés jogi alapjai. Acta Universitatis Szegediensis: forum publicationes doctorandorum iuridicorum, 4, 2014. p. 48.

²⁹⁰ Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations

²⁹¹ Committee on Freedom of Association

²⁹² Az Egyesülési Szabadság Bizottsága, amely, mint az Irányító Testület tripartit testülete, 1951 óta felhatalmazással rendelkezik arra, hogy kivizsgálja a munkavállalói vagy munkaadói szervezetek által valamely tagállam ellen benyújtott, az egyesülési jog állítólagos megsértésére vonatkozó panaszokat. A Szakértői Bizottság különös fontosságot tulajdonít az Egyesülési Szabadság Bizottsága döntéseinek. *„Az Egyesülési Szabadság Bizottsága, mint háromoldalú testület ajánlásainak és elveinek jogszerűségét az a konszenzus is megerősíti, amely munkájában központi helyet foglal el, valamint a Bizottságban egyéni minőségükben részt vevő kormány-, a munkaadói és szakszervezeti tagok által a munkaügyi kapcsolatokban nyújtott szakértelem is kiemelten fontos e tekintetben. Az Egyesülési Szabadság Bizottsága és a Szakértői Bizottság nézetei közti számottevő hasonlóság főleg azzal magyarázható, hogy a 87. és 98. sz. egyezményben foglalt alapelvekkel kapcsolatban a felügyelő testületek koherenciájára van szükség. A Szakértői Bizottság ezért gyakran utal megjegyzéseiben az Egyesülési Szabadság Bizottságának a valamely konkrét országban az egyesülési szabadsággal kapcsolatos konkrét problémákról szóló jelentéseire, valamint az Egyesülési Szabadság Bizottsága felhívja a Szakértői Bizottság figyelmét azoknak az ügyeknek a törvényi vonatkozásaira, amelyeket vizsgál, vagy a Szakértői Bizottság által lefektetett elvekre alapozza véleményét.”* Ezen kívül, az Egyesülési Szabadság Bizottságának kérésére a Szakértői Bizottság nyomon követi az Egyesülési Szabadság Bizottsága ajánlásainak megvalósítását.

Ld. bővebben: Giving globalization a human face: general survey on the fundamental conventions concerning rights at work in light of the ILO declaration on social justice for a fair globalization. International Labour Office. 2012. p. 18.

A megállapítások megfogalmazásakor áttekintettem az Emberi Jogok Európai Bíróságának, valamint a Bíróság Bizottságának kapcsolódó eseteit, illetve a Szociális Jogok Európai Bizottságának csoportosított „esetjogát”. A szakszervezeti jogok különböző aspektusai ugyanakkor szoros kapcsolatban (átjárásban) vannak egymással, így egyes jogok érvényesülése értelemszerűen hatással van több másik jog gyakorlati megvalósulására. Gladstone–Pankert–Yemin²⁹³ az ILO álláspontját képviselve azt emelik ki, hogy a hagyományosan a munkáltató-szakszervezet közötti (ún. bipartit) tárgyalásra alapozott szakszervezet fogalom „új dimenziót nyert a jóléti állam kiépülésével, aminek nyomán mind nagyobb szerepet kaptak az országos szintű (ún. tripartit), a kormány részvételével a munkáltatók és munkavállalók érdekei szempontjából fontos gazdasági és szociális kérdésekről folytatott tárgyalások”.²⁹⁴ A szakszervezeti jogok mindezen sajátosságok mellett nem képeznek egy zárt, taxatív, pontosan körülhatárolható rendszert, ráadásul az azonos elnevezéssel bíró jogok tartalma és hatása is eltérő lehet, sőt még egy adott országon belül a különböző területeken legalizált jogok sem azonosak (pl. magánszféra-közsféra).²⁹⁵

Megjegyzést érdemel, hogy az ILO egyezmények és ajánlások meghatározásai lényegében egyfajta „rész-egész” viszonyként jellemzik a tágran értelmezett szociális párbeszédet és a kollektív alkut.²⁹⁶ Ugyanakkor az is kiemelendő, hogy a különböző nemzetközi szervezetek milyen hatásokat fejtettek és fejtenek ki a munkaügyi kapcsolatok kiépülése terén. Feltűnő, hogy Közép-Kelet-Európa országaiban a tripartizmus kifejezetten erős szerephez jutott a rendszerváltást követően, melynek egyik magyarázata az ILO erőteljes régiós jelenléte.²⁹⁷

²⁹³ Gladstone, Alan-Pankert, Alfred-Yemin, Edward (1989) A Munkaügyi Kapcsolatok rendszere az iparilag fejlett piacgazdaságokban. In: A munkavállaló, a munkáltató és az állam. Munkaügyi Kutatóintézet Kiadványai, Budapest, 1989. pp. 138-189.

²⁹⁴ Tóth András: Civil társadalom és a szakszervezetek, <http://www.szociologia.hu/dynamic/9503toth.htm>. OTKA 513 „Szaktudás és polgárosodás” kutatási program. 1994.

²⁹⁵ Kenderes György: A szakszervezeti jogok elemző bemutatása magyar és nemzetközi vonatkozásban. Miskolci Jogi Szemle 2017/2. klsz., p. 258.; Kiss (2005) i.m. p. 360.

²⁹⁶ Collective bargaining in the public service. The way forward. Genf, ILO, 2015. p. 148.

²⁹⁷ Ladó Mária: Munkaügyi kapcsolatok, szociális párbeszéd – nemzetközi tapasztalatok. In: Érdekegyeztetési modellek és a szociális párbeszéd Európában (szerk.: Lux Judit). Friedrich Ebert Alapítvány, Szakszervezeti Projekt. 1999. p. 19.

III.1.2. Az egyéni pozitív és negatív koalíciós szabadság. A munkavállalók megkülönböztetés nélküli joga szervezetek létrehozására. A „munkavállaló” fogalmának értelmezési keretei

A koalíciós szabadság alapján létrejövő szervezet (így a szakszervezet) fogalmi ismérvei a szervezett akaratképzés, az önkéntesség, a konkrét cél és a meghatározott – a tagoktól elkülönült – szervezet (minimális létszámmal és nyilvántartott tagsággal), mely nem áll olyan külső befolyásolás vagy korlátozás alatt, ami gátolja jogainak szabad gyakorlását, így garantálva független működését.²⁹⁸ Otto Kahn-Freund véleménye szerint a munkavállalói szervezetek nem létezhetnek akkor, ha azokhoz a dolgozók nem *csatlakozhatnak* szabadon, azokban nem *tevékenykedhetnek* szabadon és azokban nem *maradhatnak* szabad elhatározásukból. Ez egy alapvető emberi jog, egy polgári szabadságjog, amely, mint ilyen, számos alkotmány alapjogai sorában megjelenik. *„Fellelhető az emberiség törekvéseit kifejező nemzetközi nyilatkozatokban és egyezményekben is, és mint ilyen, egyenértékű a szólásszabadsággal, a vallásszabadsággal, valamint az önkényes letartóztatás és lefoglalás tilalmával is. Ez azonban kiegészíti a kollektív tárgyalás folyamatát is; azaz a munkaügyi kapcsolatoknak a totalitárius társadalmak kivételével mindenütt az egyik conditio sine qua non-ja, azaz előfeltétele. Ezért a politikai és társadalmi realitással összhangban ennek azokban az egyezményekben és szerződéseknél is meg kellene jelenniük, amelyek a munkaviszonyokkal foglalkoznak.”*²⁹⁹ Kiss György összegzése szerint a koalíciós szabadság egységes kategória, amely azonban különféle formában jelenik meg. Így megkülönböztethető az individuális és a kollektív, valamint pozitív és negatív koalíciós szabadság.³⁰⁰

III.1.2.1. Az egyéni pozitív koalíciós szabadság és a diszkriminációmentesség

Az ILO 1919-es alkotmányának preambulumban az egyesülési szabadság alapelvei úgy szerepelnek, mint a munkavállalók munkafeltételei javításának és a béke biztosításának egyik eszköze. 1944-ben az ILO alkotmány részét képező Philadelphiai Nyilatkozat megerősítette, hogy *„a szólás- és egyesülési szabadság létfontosságú a tartós haladáshoz”*, valamint hangsúlyozta, hogy ez az egyik *„alapelv, amelyre a Szervezet épül”*.³⁰¹ Következésképpen azok az ügyek, amelyekkel ilyen tárgykörben a Szervezet foglalkozik, már nem az államok kizárólagos hatáskörébe tartoznak, és a Szervezet által e célból tett intézkedés nem tekinthető

²⁹⁸ Kiss (2005) i.m. pp. 343-348.

²⁹⁹ Davies and Freedland (eds), Kahn-Freund's Labour and the Law. 3rd edition, London, Stevens, 1983. pp. 200-201.

³⁰⁰ Kiss (2019) i.m. p. 375.

³⁰¹ ILO Declaration of Philadelphia – Declaration concerning the aims and purposes of the International Labour Organisation

a „belügyekbe történő beavatkozásnak, mivel az ezekben való eljárás beletartozik abba a feladatkörbe, amelyet az ILO a tagjaitól kapott a számára kijelölt célok elérése céljából.”³⁰²

Amikor egy állam úgy dönt, hogy tagja lesz a Szervezetnek, elfogadja az Alapokmányban és a Philadelphiai Nyilatkozatban foglalt alapelveket, beleértve az egyesülési szabadság elveit is.³⁰³ Az egyesülési jog és a kollektív tárgyaláshoz való jog, amelyek ma már a legtöbb tagállam alkotmányában szerepelnek,³⁰⁴ a szociális partnerek számára alapvető fontosságúak, mivel azok lehetővé teszik számukra azt, hogy szabályokat alkossanak a munkafeltételek terén, ideértve a béreket is, hogy általánosabb jellegű igényekkel lépjenek fel, valamint, hogy egyeztessék érdekeiket a célből, hogy tartós gazdasági és társadalmi fejlődést érjenek el.

Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottsága úgy véli, hogy a szakszervezeti jogok szabad gyakorlásának alapvető feltétele a demokratikus politikai rendszer,³⁰⁵ csak ott alakulhat ki valóban szabad és független szakszervezeti mozgalom, ahol az alapvető emberi jogokat tiszteletben tartják.³⁰⁶ Ezért minden megfelelő intézkedést meg kell tenni annak biztosítására, hogy „a szakszervezeti jogokat szakszervezeti hovatartozástól függetlenül, rendes körülmények között az alapvető emberi jogok tiszteletben tartásával és mindennemű erőszaktól, elnyomástól, félelemtől és fenyegetéstől mentes légkörben lehessen gyakorolni”.³⁰⁷

A 87. sz. ILO egyezmény 2. cikke értelmében minden munkavállalónak és munkaadónak, megkülönböztetés nélkül, jogában áll saját választása szerint és előzetes engedély nélkül szervezetet alapítani vagy – csak a szóban forgó szervezet szabályaitól függően – ahhoz csatlakozni. Ezek a garanciák az állami és magánszektorban egyaránt vonatkoznak minden munkaadóra és munkavállalóra.³⁰⁸

³⁰² Lásd 1985-ös Kivonat, 23. és 53. bek.; és 256. jelentés, ügyszám: 1309, 275. bek. Bővebben: Egyesülési szabadság: Az ILO Igazgatótanács Egyesülési Szabadság Bizottsága döntéseinek és elveinek kivonata. OFA, 2003. 17.

³⁰³ Lásd 1985-ös Kivonat, 53. bek.; 275. és 279. jelentés, ügyszám: 1500, 351. illetve 630. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 18.

³⁰⁴ Lásd ILO (2012) i.m. p. 18.

³⁰⁵ Lásd 1985-ös Kivonat, 69. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 23.

³⁰⁶ Lásd 1985-ös Kivonat, 68. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 23.

³⁰⁷ Lásd 246. jelentés, ügyszám: 1343, 394. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 24.

³⁰⁸ „Ideértve a tengerészeket, a mezőgazdasági munkásokat, a migráns munkavállalókat, a háztartási alkalmazottakat, a gyakornokokat, az alvállalkozókat, az egy megbízótól függő önálló dolgozókat, az exportfeldolgozó zónákban dolgozókat, az informális gazdaságban dolgozókat, valamint az önálló dolgozókat.” ILO (2012) i.m. p. 19.

A gyakorlatban az egyesülési jog nemzeti szintű védelmének és előmozdításának eredményessége meglehetősen változatos képet mutat, amelynek rendkívül széles, több száz, ezres nagyságrendű ügyre kiterjedő „esetjoga” van az ILO hivatkozott két bizottságának.

A 87. sz. egyezményt bizonyos tekintetben kiegészíteni hivatott, 1949-ben elfogadott 98. sz. egyezménynek három fő célja van. Egyrészt a szakszervezet-ellenes hátrányos megkülönböztetéssel szembeni védelem mind a munkaviszony létesítésekor, mind pedig a munkavállalás során, beleértve a munkaviszony megszüntetését is. Az egyéni koalíciós szabadság velejárója a diszkrimináció tilalma. Az ILO értelmezésében a szakszervezet-ellenes diszkrimináció az egyesülési jognak az egyik legsúlyosabb megsértését jelenti, mivel az a szakszervezeteknek a létezését veszélyeztetheti. Az ebben a cikkben *használt „mindennemű megkülönböztetés nélkül”* szavak azt jelentik, hogy az egyesülési szabadságot diszkrimináció nélkül kell garantálni, nemcsak a gazdaság magánszektorában foglalkoztatott munkavállalóknak, hanem általában a köztisztviselőknek és a közszolgálati alkalmazottaknak is.³⁰⁹ E terminusnak az egyezmény 2. cikkében történő használatakor, ahelyett, hogy a hátrányos megkülönböztetés különféle tiltott típusait felsorolná, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia azt hangsúlyozta, hogy a szerveződési jogot mindenféle hátrányos megkülönböztetés vagy diszkrimináció nélkül kell garantálni, és hogy azt általános alapelvnek kell tekinteni, amely alól az egyetlen megengedett kivétel az egyezmény 9. cikkének 1. szakaszában szerepel (*lásd később*). A szakszervezetek alapításának *de facto* és *de jure* lehetősége az egyesülési szabadság és a kollektív alkufolyamat megfelelő működésének alapvető előfeltétele.³¹⁰

Az egyéni koalíciós szabadság velejárója a diszkrimináció tilalma, mely vonatkozik az államra, a mindenkori közhatalomra, amennyiben biztosítania kell a különböző magatartások egyenlő megítélését.³¹¹ Így jelenti a mindennemű, a munkavállalói és munkaadói szervezetek belügyeibe való beavatkozással szembeni védelmet és a kollektív alkufolyamat előmozdítását is.

A 98. sz. egyezményt azóta kiegészítették a munkaviszonyokra (közszolgálat) vonatkozó, 151. sz., 1978-as egyezménnyel, valamint a 1981-es, 154. sz. kollektív tárgyalásokra vonatkozó egyezménnyel.

³⁰⁹ Lásd 1985-ös Kivonat, 210. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 51.

³¹⁰ ILO (2012) i.m. p. 23.

³¹¹ Kiss (2019) i.m. p. 375.

A pozitív koalíciós szabadság így a tevékenységben megnyilvánuló, az alkotmányok által védett tevékenységre utal, amely a szervezet alakítását, az ahhoz való csatlakozást és az abban való tevékenységet öleli fel.³¹²

Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottságának számos esete kapcsolódik a szakszervezeti tagok és vezetők diszkriminációjához. A Bizottság álláspontja szerint a mindenkori kormány felelős minden szakszervezet-ellenes diszkriminációs cselekmény megakadályozásáért és biztosítania kell, hogy *„a szakszervezet-ellenes diszkriminációra vonatkozó panaszokat gyors, pártatlan és az érintett felek által is ilyennek tekintett nemzeti eljárások keretében vizsgálják ki”*.³¹³

A Bizottság hangsúlyozza, hogy egyetlen személyt sem érhet hátrány a munkaviszonyával kapcsolatosan múltbéli vagy jelenlegi szakszervezeti tagsága vagy legitim szakszervezeti tevékenysége miatt.³¹⁴ A szakszervezet-ellenes diszkrimináció elleni védelem a szakszervezeti tagokra és korábbi szakszervezeti vezetőkre ugyanúgy vonatkozik, mint a különböző tisztségeket aktuálisan betöltő szakszervezeti vezetőkre.³¹⁵ A diszkrimináció elleni védelemnek különösen olyan cselekményekkel szemben kell érvényesülnie, amelyek azt célozzák, hogy egy munkavállaló munkaviszonyát megszüntessék vagy más módon hátrányba hozzanak szakszervezeti tagsága miatt, vagy a munkahelyen kívül vagy a munkáltató hozzájárulásával munkaidő alatt megvalósult szakszervezeti tevékenységben való részvétel miatt.³¹⁶ A védelemnek így nemcsak a munkaviszony létesítésére és a felmondásra kell kiterjednie, hanem a foglalkoztatás során tanúsított bármilyen diszkriminatív intézkedésre, különösen a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatásra és egyéb munkavállalóra nézve hátrányos intézkedésre.³¹⁷

Egy adott szervezet esetében a többi szervezettel szemben tanúsítotthoz képest kedvező vagy kedvezőtlen bánásmód alkalmazásával egy kormány képes befolyásolni a munkavállalók

³¹² „A védelem a diszkrimináció tilalmát jelenti, amennyiben senkit nem érhet hátrányos megkülönböztetés azért, mert valamilyen koalícióhoz kíván csatlakozni, vagy annak tagja, illetve abban tevékenykedik. A pozitív koalíciós szabadság egyik jelentős szegmense az ún. preventív tilalmi klauzula. Ez azt jelenti, hogy az egyéneknek is mindennemű megkülönböztetés nélkül jogukban áll csatlakozni a maguk választotta szervezethez – előzetes jóváhagyás nélkül. A preventív tilalmi klauzula megnyilvánul még olyan értelemben is, hogy a jogrendnek a koalíciót – mint ilyet – sui generis jogi alakzatként kell elismernie és védelemben részesítenie.” Kiss (2019) i.m. 375.

³¹³ Lásd 272. jelentés, ügyszám: 1510, 522. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 152.

³¹⁴ Lásd 1985-ös Kivonat, 538. és 551. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 145.

³¹⁵ Lásd 241. jelentés, ügyszám: 1333, 855. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 145.

³¹⁶ Lásd 1985-ös Kivonat, 540. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 145.

³¹⁷ Lásd 1985-ös Kivonat, 544. bek.; lásd továbbá 294. jelentés, ügyszám: 1595, 583. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 145.

választását arra vonatkozóan, hogy melyik szervezethez csatlakozzanak. Ezenfelül az a kormány, amely szándékosan jár el ilyen módon, megsérti a 87. sz. egyezményben lefektetett azon elvet, hogy az állami hatóságok kötelesek tartózkodni minden beavatkozástól, ami az egyezményben biztosított jogokat korlátozná vagy azok törvényes gyakorlását gátolná; közvetetett módon azt az elvet is megsérti, hogy az egyezményben biztosított garanciákat sem a nemzeti jogalkotás, sem a jogalkalmazási gyakorlat nem korlátozhatja. „*Kívánatosnak tűnik, hogy ha egy kormány a szakszervezeti szervek számára bizonyos kedvezményeket kíván biztosítani, akkor ezek a szervezetek azonos bánásmódot élvezzenek ebben a tekintetben*”³¹⁸ (lásd a későbbiekben).

Az Európai Szociális Karta 5. cikke³¹⁹ arra kötelezi a tagállamokat, hogy ne korlátozzák a munkavállalók szervezkedéshez való jogát, mely a 6. cikkel³²⁰ egyetemben a Karta által biztosított legalapvetőbb jogok egyike.³²¹ A Szociális Jogok Európai Bizottságának értelmezésében a Karta 5. cikke pozitív kötelezettségeket keletkeztet a tagállamok oldalán, így a nemzeti jognak védelmeznie kell a koalíciók jogát, mely magában foglalja a munkavállalók egyesülési és a szervezkedéshez való jogát valamely szakszervezeten, illetve szervezeten belül.³²² Ezáltal ellentétes a Karta 5. cikkével, ha a tagállam nem védi meg a szakszervezethez csatlakozni nem kívánó munkavállalót. A Bizottság ezt a Karta 5. cikke értelmezésének kiindulópontjának tekinti és azokat a tagállamokat, melyek nem fogadtak el jogszabályt az ilyen munkavállalók védelmében, úgy tekintik, mint akik nem felelnek meg a nemzetközi sztenderdeknek.³²³

³¹⁸ Lásd 1985-ös Kivonat, 254. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 72.

³¹⁹ „*Annak érdekében, hogy biztosítsák vagy elősegítsék a dolgozók és munkáltatók számára helyi, országos vagy nemzetközi szervezetek létrehozását gazdasági és szociális érdekeik védelmére, valamint hogy csatlakozhassanak ilyen szervezetekhez, a Felek vállalják, hogy nem lesz olyan nemzeti törvény, ami korlátozza, vagy végrehajtása esetén korlátozhatja ezt a szabadságot. Annak mértékét, hogy a jelen cikk biztosítékai mennyiben vonatkoznak a rendőrségre is, nemzeti törvények vagy rendeletek határozzák meg. Hasonlóképpen a nemzeti törvények és előírások határozzák meg azt, hogy ezek a garanciák milyen mértékben érvényesek a fegyveres erők tagjaira.*”

³²⁰ „*A kollektív alkuhoz való jog hatékony gyakorlásának biztosítása érdekében a Felek vállalják, hogy 1. elősegítik a dolgozók és munkáltatók közös konzultációit; 2. ahol szükséges és célszerű, ott támogatják a munkáltatók vagy munkáltatói szervezetek és dolgozói szervezetek önkéntes tárgyalási mechanizmusát annak érdekében, hogy kollektív egyezményekkel szabályozzák a foglalkoztatás előírásait és feltételeit; 3. előmozdítják a munkaügyi viták rendezéséhez szükséges megfelelő békéltető és önkéntes döntéshozatali mechanizmus megteremtését; és elismerik 4. a dolgozók és munkáltatók jogát a kollektív cselekvéshez érdekütközések esetén, beleértve a sztrájkjogot, amely a korábban elfogadott kollektív egyezményekből fakadó kötelezettségek függvénye.*”

³²¹ Gyulavári Tamás–Könczei György: Európai szociális jog. Osiris tankönyvek – Magyarország az Európai Unióban. 2000. p. 224.

³²² A. M. Świątkowski: Labour Law: Council of Europe. AH Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer Law & Business, 2014. p. 218.

³²³ A. M. Świątkowski i.m. p. 229.

Magyarország az 1961. évi Európai Szociális Kartát 1991-ben írta alá.³²⁴ A Magyar Köztársaság az aláíráskor, illetve a megerősítéskor a Kartában foglalt gazdasági és szociális jogok közül magára nézve kötelezőnek fogadta el az 5. cikket is,³²⁵ ugyanakkor Magyarország nem fogadta el a kollektív panaszeljárást, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a Karta megsértésére vonatkozó panasz nyújtható be a Szociális Jogok Európai Bizottságához. A kollektív panaszrendszer biztosításáról szóló kiegészítő jegyzőkönyvben szabályozott kollektív panasz eljárás³²⁶ szerint panasz benyújtására a feljogosított szervezetek jogosultak.³²⁷

Bár az 5. cikk a munkavállalók és munkaadók jogairól szól, „szinte az egész esetjog a szakszervezetekhez kapcsolódik, mivel a gyakorlatban a munkaadók jogai nem okoztak nehézséget”.³²⁸ Amennyiben a nemzeti jelentések vizsgálata alapján egy tagállam nem felel meg, a Szociális Jogok Európai Bizottsága összefoglaló jelentésében az adott területek kritizált hiányosságait „negatív következtetéseknek” nevezve, részletező formában megküldi a Kormánybizottságnak, amely soron következő ülésén azokat elemzően megtárgyalja. „Így születik a common law-típusú, angolszász jogcsalád logikájának megfelelően a Karta esetjoga.”³²⁹

Bár az Emberi Jogok Európai Bírósága a Belga Rendőrség Országos Szakszervezete kontra Belgium ügyben³³⁰ nem állapította meg az egyezmény 11. cikkének megszegését,³³¹ az

³²⁴ A megerősítéséről szóló okiratot 1999. július 8-án helyezte letétbe az Európa Tanács főtitkáránál. Az egyezmény kihirdetése az 1999. évi C. törvénnyel történt meg.

³²⁵ Ezek mellett: 1. cikk: A munkához való jog 2. cikk: Az igazságos munkafeltételekhez való jog 3. cikk: A biztonságos és egészséges munkafeltételekhez való jog 6. cikk: A kollektív alkuhoz való jog 8. cikk: A dolgozó nők védelemhez való joga 9. cikk: A pályaválasztási tanácsadáshoz való jog 11. cikk: Az egészség védelméhez való jog 13. cikk: A szociális és egészségügyi segítségre való jog 14. cikk: A szociális jóléti szolgáltatásokból való részesülés joga 16. cikk: A család joga a szociális, jogi és gazdasági védelemhez 17. cikk: Az anyák és gyermekek joga szociális és gazdasági védelemhez.

³²⁶ Kiegészítő jegyzőkönyv a kollektív panaszok rendszeréről (1995)

³²⁷ 1. Európai Szakszervezeti Szövetség, BusinessEurope, Nemzetközi Munkaadói Szövetség; 2. nemzetközi NGO-k, akiknek akkreditációja (participative status) van [ez egy lista, amelyet a Kormányképviselők Bizottsága (Governmental Committee) hoz létre]; 3. reprezentatív munkáltatói érdekképviselők és szakszervezetek az ügyben szereplő államból; 4. nemzeti NGO-k. Lásd bővebben: JOGI ISMERETEK – Emberi Jogok Európai Egyezménye, Emberi Jogok Európai Bírósága Európai Szociális Charta, Szociális Jogok Európai Bizottsága Szociális ellátások rászoruló gyerekeknek, családoknak, adatvédelem Prof. Dr. Hajdú József, tanszékvezető egyetemi tanár (SZTE) Dr. Lajkó Dóra, adjunktus (SZTE) dr. Lukács Adrienn, PhD hallgató (SZTE). (<http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=82031>, letöltés ideje: 2020.12.22.)

³²⁸ Samuel, Lenia: Alapvető Szociális Jogok. Az Európai Szociális Karta esetjoga. Strasbourg, Európa Tanács, 1997. p. 58.

³²⁹ Samuel i.m. p. 2.

³³⁰ App no 4464/70 (1975.10.27.). Press Unit of the European Court of Human Rights, 'Factsheet-Trade Union rights, 2018.

³³¹ Ebben az esetben a kérelmező szakszervezet azzal kapcsolatban nyújtott be panaszt, hogy a Belga Kormány nem ismerte el a szervezetet az egyik leginkább reprezentatívként, amellyel a Belügyminisztériumnak törvényi kötelezettsége konzultálni.

ítéletben ennek ellenére lefektette a szakszervezeti szabadság alapelveit: a szakszervezetek alapításának és az azokhoz való csatlakozásnak szabad választás szerinti jogát; illetve a meghallgatás jogát és az ahhoz való szabadságot, hogy a szakszervezeti tagoknak a foglalkozásukkal kapcsolatos érdekeit szakszervezeti intézkedésekkel védjék, amelyeknek megszervezését és kibontakozását a tagállamoknak meg kell engedniük és lehetővé kell tenniük. Megjegyzendő, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye csak érintőlegesen tartalmaz gazdasági és szociális jogokat, illetve ezek emberi jogi aspektusából kiindulva (pl. szervezkedéshez való jog) hozza meg az ítéleteit.

Szakszervezet-ellenes hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatban az Emberi Jogok Európai Bírósága 2002-ben hirdetett először elmarasztaló ítéletet. A Bíróság döntése az ILO Igazgatótanács Egyesülési Szabadságának azon állásfoglalásához kapcsolódott, amely már régebben összeegyeztethetetlennek tartotta a brit törvényeket a 98. sz. Egyezményben foglalt rendelkezésekkel. A Wilson, National Union of Journalists and Others (Wilson, Újságírók Országos Szakszervezete és mások) kontra Egyesült Királyság-ügyben³³² a brit szakszervezetek és tagjaik ellenezték azt a brit szabályozást, amely a munkaadóknak oly módon engedte meg a kollektív alkufolyamat tulajdonképpen aláaknázását, hogy azoknak a munkavállalóknak kedvezőbb munkafeltételeket ajánlottak fel, akik beleegyeztek abba, hogy távol maradnak attól, hogy őket a szakszervezet képviselje („önként” utálják azt el maguktól). *„Bár a Bíróság úgy találta, hogy a 11. cikk nem foglal magában semmiféle olyan kötelezettséget, hogy a szakszervezeteket kollektív alkucélokra ismerjék el, a törvényi szabályozás a munkavállalóknak azt a jogát volt hivatott védeni, hogy az ő érdekeiket valamely szakszervezet képviselje.”*³³³ A Bíróság kiemelte, hogy a munkavállalóknak az ahhoz való joga, hogy a szakszervezet a munkaadó felé az ő nevükben nyilatkozatokat tegyen vagy az érdekükben eljárjon, a szakszervezeti tagság alapvető fontosságú, tulajdonképpen nélkülözhetetlen eleme. Ennek következtében az államnak biztosítania kellett, hogy a szakszervezeti tagokat nem akadályozzák vagy korlátozzák abban, hogy szakszervezetüket arra használják, hogy az képviselje őket a munkaadójukkal való viszonyukban. Azzal, hogy a munkaadóknak megengedik azt, hogy pénzügyi ösztönzőket használjanak arra, hogy a munkavállalók fontos szakszervezeti jogokról mondjanak le, *„az Egyesült Királyság*

³³² Apps. 30668/96, 30671/96, és 30678/96. (2002.07.02.). Press Unit of the European Court of Human Rights. Factsheet-Trade Union rights, 2018.

³³³ Isabelle Van Hiel i.m. p. 305.

kudarcot vallott annak a pozitív kötelezettségnek a teljesítésében, hogy az Egyezmény 11. cikkében megfogalmazott jogok érvényesülését megfelelően biztosítsa”.³³⁴

Olyan eset is előfordult, ahol a Bíróságnak egy korábban az ILO Egyesülési Szabadság Bizottságához is benyújtott szakszervezet-ellenes diszkriminációs ügyet kellett értékelnie. A Danilenkov és mások kontra Oroszország-ügyben³³⁵ a Bíróság azt állapította meg, hogy az Orosz Állam kudarcot vallott azon pozitív kötelezettségeinek teljesítésében, hogy a szakszervezeti tagság alapján történő hátrányos megkülönböztetéssel szemben eredményes és egyértelmű jogorvoslati védelmet biztosítson. „*A Bíróság létfontosságúnak találta, hogy a diszkriminatív bánásmódban részesített személyeknek lehetőséget nyújtsanak annak megtámadására, valamint arra, hogy jogi lépéseket tehessenek a kártérítés és egyéb kárpótlások megszerzésére.*”³³⁶ Ezért az Egyezmény 11. és 14. cikke alapján Oroszországtól azt kérték, hogy olyan jogi szabályozást hozzon létre, amely a szakszervezet-ellenes diszkrimináció ellen tényleges és eredményes védelmet nyújt.³³⁷

Azokban az esetekben, ahol ilyen jellegű hátrányos megkülönböztetés történik, a nemzeti jogoknak rendelkeznie kell az olyan kárpótlásról, amely az áldozat által elszenvedett kár mértékével arányos. A Szociális Jogok Európai Bizottságával ellentétben az ILO Egyesülési Szabadság Bizottsága egyértelműen kifejezte, hogy azt a megoldást részesíti előnyben, hogy a munkavállalót helyezték vissza előző munkakörébe.³³⁸ Meg kell tenni a szükséges intézkedéseket arra, hogy azokat a szakszervezeti tagokat, akiket a szakszervezet létrehozásával kapcsolatos tevékenységükért bocsátottak el, visszahelyezzék az eredeti munkakörükbe, ha szándékukban áll.³³⁹ A Bizottság rámutatott arra is, hogy a szakszervezeti tisztségviselők védelmének egyik módja annak előírása, hogy az ilyen tisztségviselők sem a hivatali idejük alatt, sem ennek letelte után egy bizonyos ideig (amelynek értelemszerűen kellően alkalmasnak kell lennie a védelemre, s így álláspontom szerint ez az időtartam inkább hónapokban, semmint hetekben mérhető) nem bocsáthatók el, kivéve a súlyos

³³⁴ Isabelle Van Hiel i.m. pp. 304-305.

³³⁵ App No 67336/01 (2009.07.30.) Press Unit of the European Court of Human Rights. 'Factsheet-Trade Union rights, 2018.

³³⁶ Isabelle Van Hiel i.m. p. 306.

³³⁷ Isabelle Van Hiel i.m. p. 306.

³³⁸ Isabelle Van Hiel i.m. pp. 306-307.

³³⁹ Lásd 281. jelentés, ügyszám: 1580, 158. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 155.

kötelezettséghez, amely már önmagában is lehetetlenné teszi a munkajogviszony további fenntartását.³⁴⁰

III.1.2.2. A szakszervezetektől történő „távolmaradás” joga

„Munkavállalók és munkáltatók mindennemű megkülönböztetés nélkül jogosultak szervezetek létrehozására, valamint, kizárólag az érintett szervezet szabályaitól függően, jogosultak csatlakozni a maguk választotta szervezethez, előzetes jóváhagyás nélkül.”³⁴¹

Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottságának véleménye szerint a 87. sz. Egyezmény 2. cikke minden egyes tagállam gyakorlatára és szabályozására hagyja annak eldöntését, hogy megfelelő-e az az eljárás, amelynek keretében a munkavállalóknak a szervezethez való nem-csatlakozás jogát garantálják, vagy másrészt megengedik, és ahol szükséges, a gyakorlatban szabályozzák a szakszervezeti ún. „biztonsági kitételek”³⁴² használatát. A Bizottság által meghatározott egyetlen feltétel nem más, mint hogy az effajta kikötések a munkavállalói szervezetek és a munkaadók, ideértve az állami munkaadók közti szabad tárgyalás eredményei legyenek.³⁴³ A szakszervezetek fenntartásához való kötelező, a törvény által előírt tagsági viszony vagy kötelező anyagi hozzájárulás ellentétes a saját választás szerinti szervezethez való szabad csatlakozás jogával. Különösen problémás helyzetet teremt, ha ezeket a hozzájárulásokat egyenesen az államnak kell megfizetni, amely e kikötések megtárgyalásában nem vett részt tárgyaló félként, végül pedig az állam kvázi „továbbítja” ezt az összeget a szakszervezeteknek, mivel az ilyen fokú részvétel aggályokat támaszt arra vonatkozóan, hogy tevékenységükbe az állam illetéktelenül avatkozik be, megsértve a függetlenség elvét.³⁴⁴ Az állam és a munkáltatók által nyújtott (anyagi) támogatással kapcsolatban megemlíthető még, hogy a gyakorlatban a legreprezentatívabb szakszervezetek esetében megengedhető privilégiumok körével, illetve az egyes szervezetekkel szembeni kivételes bánásmóddal, illetve hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatban születtek döntések, melyek tartalmazzák, hogy az állami hatóságok és a munkáltatók egyaránt kötelesek tartózkodni a szakszervezetek közötti mindennemű diszkriminációtól, különösen a vezetőik elismerését illetően *(lásd a későbbiekben)*.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga nagy részében az egyesülési jog és a szakszervezetek alapításának, illetve a szakszervezetekhez történő csatlakozás

³⁴⁰ Lásd 1985-ös Kivonat, 557. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság 150.

³⁴¹ ILO 87. sz. Egyezmény 2. cikk

³⁴² „security clauses”

³⁴³ General Survey, 1994, paras 100 et seq

³⁴⁴ Lásd bővebben: ILO (2012) i.m. 37.

szabadságának a joga közti kapcsolatról van szó. Az 1970-es évektől kezdve a Bíróság a szakszervezetek alapításának, illetve az azokhoz történő csatlakozásnak a jogát úgy határozza meg, mint az egyesülési jog egyik formáját vagy speciális vonatkozását.³⁴⁵ Bár az egyezmény 11. cikkének szövege csak a pozitív egyesülési jogra vonatkozik „*az Emberi Jogok Európai Bírósága igen könnyen ismerte el a „nem-szerveződés” jogát*”.³⁴⁶

A negatív koalíciós szabadság lényege egyrészt az, hogy mindenkinek joga van e szervezetektől távol maradni, illetve azokból kilépni, másrészt az, hogy önmagában a távolmaradás ténye miatt hátrányos megkülönböztetés senkit sem érhet.³⁴⁷

Otto Kahn-Freund megállapítása szerint „*számos országban a nem-szerveződés joga a szerveződés jogával egyenértékűnek minősül.*”³⁴⁸ Az érvelés szerint mindenkinek alapvető joga, hogy valamilyen szakszervezetbe belépjen, de ugyanígy alapvető joga az is, hogy ne lépjen be. „*A törvénynek senkit sem szabad akadályoznia abban, hogy szakszervezeti taggá váljon, sem pedig arra nem szabad kényszerítenie a dolgozót, hogy belépjen egy ilyen szervezetbe. De ez még nem elég. Ugyanúgy, ahogyan a törvénynek gondoskodnia kell arról, hogy az emberek eredményesen gyakorolhassák egyesülési jogukat, és ennek biztosítása érdekében pozitív lépéseket kell tennie, vissza kell utasítania a törvény szerint kötelező szakszervezeti tagság elvét is.*”³⁴⁹ A törvénynek az is kötelessége, hogy megvédje az embereket attól, hogy őket a szakszervezetbe való belépésre kényszerítsék. „*Senkit sem szabad kitenni annak a dilemmának, hogy a között kelljen választania, hogy belép-e egy olyan szakszervezetbe, amelybe nem akar belépni, valamint, hogy ne szerezzen vagy ne tartson meg egy olyan állást, amelyet meg szeretne szerezni vagy tartani. Ez ugyanannyira felháborító, mint ha annak a dilemmának tennénk ki az adott személyt, hogy egy állást szerezzen vagy tartson meg, illetve, hogy egy saját választása szerinti szakszervezetbe belépjen, vagy abban benne maradjon. Sokak számára ez az érvelés intellektuálisan vonzó. Szimmetriája felszínesen kielégítő*”³⁵⁰

A Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek többsége a closed-shop megállapodásokhoz kapcsolódik, amelyek akkortájt mind az Egyesült Királyságban, mind pedig a skandináv

³⁴⁵ Isabelle Van Hiel i.m. 288.

³⁴⁶ Isabelle Van Hiel i.m. 290.

³⁴⁷ Kiss (2019) i.m. p. 375.

³⁴⁸ Davies and Freedland i.m. p. 236.

³⁴⁹ Davies and Freedland i.m. p. 236.

³⁵⁰ Davies and Freedland i.m. pp. 236-237.

országokban bevett és törvényes gyakorlatnak számítottak.³⁵¹ „A closed-shopot annak minden vagy néhány megjelenési formájában a világ nagy részén betiltották, viszont egyetlen olyan érthető elvet sem sikerült beazonosítani, amely megvilágítaná azt, hogy a hasonló társadalmi szerkezettel és jogi hagyománnyal rendelkező országok véleménye miért tér el egymástól ennyire e kérdésben.”³⁵²

A Young, James és Webster kontra Egyesült Királyság-ügyben³⁵³ az Emberi Jogok Európai Bíróságának először kellett döntést hoznia egy closed-shop-megállapodásról. A kérelmezők panasza a Brit Államvasutak és három, vasúti dolgozókat tömörítő szakszervezet közt kötött ún. „closed shop” szerződésre vonatkozott. A „closed shop” olyan vállalkozás vagy munkahely, amelyben egy vagy több szakszervezet, illetve egy vagy több munkaadói és munkavállalói szövetség közti megállapodás eredményeként egy bizonyos csoportba tartozó munkavállalóknak a gyakorlatban egy konkrétan meghatározott szakszervezet tagjaivá kell válniuk.³⁵⁴ Ennek a „zárt üzemnek” két fő típusa létezik, az ún. belépés előtti (munkaszerződés megkötése előtt már irányadó) és az ún. belépés utáni (munkaszerződés megkötése után előírt). Az eset előzmények (kvázi precedens) nélküli volt, és a Bíróság nem hivatkozhatott egyetlen más nemzetközi monitoring testület esetjogára sem, ugyanis a „nem egyesülés jogának” semmiféle nemzetközi védelme nem létezett. A negatív egyesülési jogot nem szerepeltették az ILO 87. és 98. sz. egyezményében, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, az Emberi Jogok Európai Egyezményében és az eredeti, 1961-es Európai Szociális Chartában sem. Bár a negatív szabadságot védő főszabályt szintén szándékosan kihagyták az Egyezmény 11. cikkéből, a Bíróság szerint az [effajta kihagyásból] nem következik, hogy egy személy egyesülési szabadságának negatív aspektusa teljes mértékben a 11. cikk hatáskörén kívül esne (52. paragrafus). „A Bizottsághoz hasonló módon az Emberi Jogok Európai Bírósága is elismerte a negatív egyesülési jogot, annak ellenére, hogy az előkészítő dokumentumokban kifejezetten említik, hogy a negatív egyesülési jognak az Egyezménybe történő bevezetése „nemkívánatos”, az ún. closed-shop-rendszer által egyes országokban okozott nehézségek miatt.”³⁵⁵ Mivel a brit konzervatív kormány nem védte meg megfelelő módon³⁵⁶ a 11. cikk 2. paragrafusát, a Bíróság azt állapította meg, hogy

³⁵¹ Davies and Freedland i.m. p. 237.

³⁵² Davies and Freedland i.m. p. 237.

³⁵³ App. Nos. 7601/76, 7806/77, para. 52 (1981.08.13.). Press Unit of the European Court of Human Rights, 'Factsheet-Trade Union rights, 2018.

³⁵⁴ Kiss (2019) i.m. p. 375.

³⁵⁵ Isabelle Van Hiel i.m. p. 291.

³⁵⁶ A „demokrácia nem egyszerűen azt jelenti, hogy a többség akaratának mindig érvényesülnie kell; olyan egyensúlyt kell kialakítani, amely biztosítja a kisebbségekkel szembeni tisztességes és megfelelő bánásmódot,

törvényszegés történt, mivel nem sikerült olyan egyensúlyt elérni, amely biztosította volna a kisebbségekkel való igazságos és megfelelő bánásmódot és elkerülte volna azt, hogy a szakszervezetek az uralkodó helyzetükkel visszaéljenek.³⁵⁷ Így tehát fennállt az Egyezmény 11. cikkének megsértése.³⁵⁸

Az Emberi Jogok Európai Bírósága elé került Sigurdur A. Sigurjónsson kontra Izland ügy³⁵⁹ egy taxisofőr kérelmezőre rótt kötelezettséghez kapcsolódik, aki előtt az a két lehetőség állt, hogy vagy csatlakozik a Frami Autós Szövetséghez, vagy elveszti az engedélyét. Ebben az esetben a szervezet azonban nem szakszervezet volt, hanem egy szakmai szervezet és a kötelező tagság nem kollektív szerződés eredménye volt, hanem azt törvény írta elő, és a szervezet bizonyos állami funkciókat is betöltött. A Bíróság és a Bizottság úgy ítélte meg, hogy az elsősorban magánjogi szervezet, és ezért azt a 11. cikk szerint „egyesülésnek” kell tekinteni, amely cikk megsértésre került ezzel a jogellenesen folytatott gyakorlattal.

A Sorensen és Rasmussen kontra Dánia ügyben³⁶⁰ a kérelmezők a Dániában kötött, belépés előtti, ún. „pre-entry closed-shop” szerződések (azaz annak a kötelezettsége, hogy az adott szakszervezethez a munkaszerződés aláírásakor csatlakozni kell) meglétéről tettek panaszt. Ez esetben az Egyezmény 11. cikkének megszegését állapították meg. Annak ténye, hogy a kérelmezőket arra kényszerítették, hogy egy konkrét szakszervezethez csatlakozzanak, a 11. cikkben garantált egyesülési jognak éppen a lényegét érinti. A Nagytanács megállapította, hogy Dánia nem védte meg az egyesüléshez való negatív jogot, azaz a szakszervezethez való nem-csatlakozás jogát. A Nagytanács kiemelte, hogy *„a tagállamokban a closed-shop szerződések fenntartása kevés támogatásban részesült”,* és hogy több európai jogi dokumentumban *„egyértelműen jelezték, hogy azoknak a munkaerőpiacon történő alkalmazása nem elengedhetetlen eszköze a szakszervezeti szabadságjogok eredményes gyakorlásának”.*

Az Európai Szociális Karta 5. cikke magában foglalja a szakszervezeti szabadság „negatív” oldalát is és védi a munkavállalók azon jogát, hogy ne csatlakozzanak szakszervezethez,

és kizárja a domináns helyzettel való visszaélés lehetőségét” Series A no. 44, § 63. Kiemelés és fordítás: Polgári Eszter: A strasbourgi bíróság és az európai konszenzus, értelmezési módszer vagy utólagos igazolás? In Fundamentum, Budapest, 2005. 1. sz. p. 10.

³⁵⁷ Isabelle Van Hiel i.m. p. 291.

³⁵⁸ Lásd még a „Sibson kontra Egyesült Királyság”, 1993. április 20-i ítéletet, ahol egy elbocsátott munkavállaló kérelmét utasították el, mert ő nem valamely konkrét meggyőződése miatt ellenezte a szakszervezeti tagságot, és semmiféle kárt nem szenvedett volna, ha beleegyezett volna egy közeli telephelyre való áthelyezésébe.

³⁵⁹ App. no. 16130/90. (1993.06.30.). Press Unit of the European Court of Human Rights, 'Factsheet-Trade Union rights, 2018.

³⁶⁰ App no 52562/99, App No 52620/99 (2006.01.11.). Press Unit of the European Court of Human Rights, 'Factsheet-Trade Union rights, 2018.

azoktól távol maradhassanak.³⁶¹ A Szociális Jogok Európai Bizottsága azt is kimondta, hogy a Karta nemzetközi sztenderdekkel lefektető 5. cikkével ellentétesnek kell tekinteni mindazokat a tagállami munkajogi szabályokat, illetve érintett szervezetek által letárgyalt feltételeket, melyek arra kötelezik a munkavállalókat, hogy csatlakozzanak valamely szakszervezethez.³⁶² A Bizottság az Emberi Jogok Európai Bírósága által a Young, James és Webster ügyben hozott határozatát vette alapul a hetedik felügyeleti ciklusban.³⁶³ A Bizottság kimondta, hogy a kötelező szakszervezeti tagság minden esetben ellentétes a Karta 5. cikkének „szellemiségével”. *„A soron következő két ciklusban a Bizottság magyarázta az Európai Emberi Jogi Egyezmény 11. cikkével és a Young, James és Webster ítélettel kapcsolatos álláspontját, mivel a dán kormány azt állította, elsőként, hogy az Egyezmény 11. cikkét betartja, illetve a Karta 5. cikkét is, másodsorban pedig, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélete szerint a szövetkezési szabadság nem vonatkozik egy szakszervezethez való nem csatlakozás jogára.”*³⁶⁴

A szakszervezeti szabadság két (negatív és pozitív) aspektusát ünnepelte a Bizottság nyolcadik felügyeleti ciklusában hozott határozata. Ebben a határozatában a Bizottság nem utalt a Karta 5. cikkének „szellemiségére”. Határozottan kimondta, hogy a rendelkezés szövege *„nem hagy kétséget afelől, hogy a szakszervezeti szabadságot egyaránt sérti a munkavállalók szakszervezethez való szabad csatlakozásával, illetve az attól való tartózkodással kapcsolatos szabályok megalkotásának elmulasztása, továbbá a csatlakozáshoz kapcsolódó szankciók meghatározása is.”*³⁶⁵

³⁶¹ „A Bizottság számára fontos értelmezési probléma volt, hogy vajon az 5. cikk, mely a szervezkedési jognak kimondottan a „pozitív” oldalát garantálja – azaz a szakszervezethez való csatlakozás szabadságát –, egyben annak „negatív” aspektusát is védelmezi (azaz annak jogát, hogy valaki kényszerűségből ne tartozzon szakszervezethez, vagy onnan kiléphessen). Az e kérdéssel kapcsolatban felmerülő fő problémák a szakszervezeti „biztonság” záradékaival vagy gyakorlatával voltak kapcsolatosak (egészen pontosan a csak szervezett munkavállalót alkalmazó, ún. zárt üzemekkel (closed shop), de a Bizottság a negatív szervezkedési jog figyelmen kívül hagyásának egyéb eseteit is megvizsgálta.” Samuel, Lenia i.m. p. 63.

³⁶² Konklúziók I. 31. Általános bevezetés. Lásd bővebben: Kovács Erika: The Image of Trade Unions in the European Social Charter, Pécsi Munkajogi Közlemények, 2008/I. p. 44.

³⁶³ Konklúziók VII. 32-33.

³⁶⁴ „A Karta 5. cikke és az Európai Emberi Jogi Egyezmény 11. cikkének összehasonlításán alapuló érv tekintetében a Bizottság észrevételezte, hogy egy ilyen érvnek nem adható döntő nyomatek e két jogi instrumentumnak a tárgyhoz tartozó rendelkezései tartalma közötti különbségek, illetve a saját, az 5. cikkre vonatkozó esetjoga miatt” (ld. Konklúziók VIII, 77.).

„Ezen túlmenően, az Emberi Jogok Európai Bírósága nagy gondot fordított arra, hogy egyedül csak az elé tárt eset alapján ítélkezzen (Young, James és Webster ügy). Kifejezetten tartózkodott attól, hogy állást foglaljon arról, vajon az Európai Emberi Jogi Egyezmény 11. cikke szintén vonatkozik-e a szakszervezeti biztonsági záradékokra vagy a »negatív« szövetkezési szabadságra (az Ítélet 55. és 52. bekezdése)” (Konklúziók X-1, 67., Dánia, ld. még 68., Izland). Lásd bővebben: Samuel, Lenia i.m. p. 65.

³⁶⁵ A. M. Świątkowski i.m. p. 228.

A Szociális Jogok Európai Bizottsága szerint a Karta 5. cikkébe ütközik minden olyan követelmény, mely a munkavállaló valamely szakszervezethez való csatlakozását írja elő. Andrzej Marian Świątkowski kutatása alapján³⁶⁶ a Karta 5. cikke szerint nem felel meg a nemzetközi sztenderdeknek, ha az érdekelt szervezetek véleményezési jogot kapnak valamely munkavállaló munkaviszonyának megszüntetésével kapcsolatban, aki úgy döntött, nem válik szakszervezeti taggá.³⁶⁷ A closed shop ügyekkel kapcsolatban az utóbbi felügyeleti ciklusokban (XVII-XX)³⁶⁸ „a Bizottság egy sor határozatot hozott a nemzeti munkajogi szabályoknak a Karta 5. cikkével való összeegyeztethetlenségéről, Dánia,³⁶⁹ Franciaország,³⁷⁰ Hollandia³⁷¹, Izland,³⁷² Írország³⁷³ és Svédország³⁷⁴ esetében hasonló záradékok alkalmazása miatt. Franciaország esetében a Bizottság úgy határozott, hogy a nemzeti munkajogi szabályozás nem felel meg a nemzetközi elvárásoknak, mivel tiltott gyakorlatot alkalmaztak azzal, hogy a Confédération Générale du Travail (CGT) nevű szindikalista szakszervezet tagjait alkalmazták a nyomdai iparágban.”³⁷⁵

„Más esetekben nyilvánvaló a „negatív” szakszervezeti szabadság megsértése, amikor a pénzbeli juttatásokhoz való jogosultság a munkaviszony megszűnése esetén (munkanélküli segély) attól függ, hogy a munkavállaló szakszervezeti tag volt vagy sem, amikor egy adott szakszervezetnél kötelező tagsági korlátok vannak érvényben, vagy ha egy szakszervezet munkaerőközvetítő-ügynökségként dolgozhat.”³⁷⁶ Utóbbi esetben a „closed shop” rendszer volt a kollektív panasz oka, melyet 2002-ben a Dolgozói Konföderáció nyújtott be a Bizottságnak, Svédország ellen. Miután 2003. március 31-én nyilvános meghallgatást tartott, a Bizottság elmarasztalta Svédországot, mivel az nem felelt meg a Karta 5. cikkében foglalt nemzetközi követelményeknek „és lehetőséget adott olyan szakszervezeti gyakorlatokra, mint a kollektív szerződésekben alkalmazott előzetes „closed shop” záradékok.

³⁶⁶ A. M. Świątkowski i.m. pp. 229-230.

³⁶⁷ Konklúziók XI-1. 78., 133. Konklúziók XIII-3. 97., 99., 107. Konklúziók XV-1 240-241., 325-326., 413., Konklúziók XV-1 23. Konklúziók 2010. vol. 1. 259. (Franciaország) (ld. A. M. Świątkowski i.m. 1203. sz. lj.)
³⁶⁸

[https://hudoc.esc.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22closed%20shop%22\],%22sort%22:\[%22ESCPublicationDate%20Descending%22\],%22ESCArticle%22:\[%2205-00-000%22\],%22ESCDcLanguage%22:\[%22ENG%22\],%22ESCDcType%22:\[%22CON%22\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22closed%20shop%22],%22sort%22:[%22ESCPublicationDate%20Descending%22],%22ESCArticle%22:[%2205-00-000%22],%22ESCDcLanguage%22:[%22ENG%22],%22ESCDcType%22:[%22CON%22]}) (Letöltés ideje: 2020.12.20.)

³⁶⁹ Konklúziók XVII-1, vol. 1, 128. (ld. A. M. Świątkowski i.m. 1204. sz. lj.)

³⁷⁰ Konklúziók 2006, vol. 1. 303. Konklúziók 2010, vol. 1. 259. (ld. A. M. Świątkowski i.m. 1205. sz. lj.)

³⁷¹ Konklúziók XVII-1 vol. 2. 314. (ld. A. M. Świątkowski i.m. 1206. sz. lj.)

³⁷² Konklúziók XIX, 143. Konklúziók XX-3 2014 (Izland) (ld. A. M. Świątkowski i.m. 1207. sz. lj.)

³⁷³ Konklúziók 2004, vol. 1. 263. Konklúziók 2006, vol. 1. 368. (ld. A. M. Świątkowski i.m. 1208. sz. lj.)

³⁷⁴ Konklúziók 2002, 233. Konklúziók 2004, vol. 2. 564. Konklúziók 2006, vol. 2. 863. (ld. A. M. Świątkowski i.m. 1209. sz. lj.)

³⁷⁵ A. M. Świątkowski i.m. p. 230.

³⁷⁶ A. M. Świątkowski i.m. p. 230.

A Szociális Jogok Európai Bizottságának döntése nyomán a Miniszteri Bizottság 2003. szeptember 26-án állásfoglalást³⁷⁷ fogadott el, melyben megerősítette, hogy Svédország nem felelt meg a nemzetközi elvárásoknak.

„Az sem felel meg a Karta 5. cikkének, ha olyan munkavállalók is kötelesek a valós tagokkal egyenlő tagdíjat fizetni, akik egyetlen szervezethez sem csatlakoztak. A Bizottság a „closed shop” záradékkal egyenértékű kötelezettségnek minősítette. Ugyanakkor a szakszervezet azért sem róhat ki díjat a nem tag munkavállalókra, ha bizonyos szolgáltatásokat nyújt nekik, például ellenőrzi, hogy a kollektív szerződésnek megfelelően fizeti a munkavállalókat.”³⁷⁸

A fentiekén túlmenően létezik a kérdéskörnek egy olyan szegmense, amit a külföldi (elsősorban angolszász) szakirodalomban „duty to accommodate”-nek neveznek. Ennek lényege, hogy a szakszervezet nem diszkriminálhatja a tagjait sem a belépésnél, sem a későbbiekben. A kérdés mögött meghúzódó problematika igen plasztikusan jelentkezik az atipikus jogviszonyban álló munkavállalók (sok esetben) kizárása, illetőleg negligálása során a szervezkedéssel összefüggésben. Bankó Zoltán véleménye szerint³⁷⁹ a szakszervezetek atipikus munkajogviszonyok szabályozásához való viszonyát jól írja körül az ambivalens jelző, mivel tevékenységüket általában a tagságuk többségi akarata mentén igyekeznek kifejezni, ez pedig általában a hagyományos munkaviszony kereteinek védelmében nyilvánul meg. Ily módon az atipikus keretek között foglalkoztatottak az érdekvédelem perifériájára szorulnak,³⁸⁰ illetve a nem hagyományos keretben foglalkoztatottak szervezése és érdekképviselése a „hagyományoshoz” képest több nehézségbe ütközik.³⁸¹

³⁷⁷ ResChS (2003) I. Bővebben: A. M. Świątkowski i.m. p. 230.

³⁷⁸ A. M. Świątkowski i.m. p. 230.

³⁷⁹ Az atipikus munkajogviszonyok. A munkajogviszony általánostól eltérő formái az Európai Unióban és Magyarországon. PTE-AJK, 2008. p. 84. (<https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/banko-zoltan/banko-zoltan-vedes-ertekezes.pdf>). Letöltés ideje: 2020.04.05.

³⁸⁰ „A szakszervezetek ezirányú magatartása a megakadályozásban, vagyis a (vélt vagy valós érdeksérelmet jelentő) foglalkoztatási formák elleni küzdelemben, az ily módon foglalkoztatottak támogatásában és a jogalkotás során történő párbeszédben foglalható össze”, lásd Heery, E.–Abott, B.: Trade Unions and the Insecure Workforce. In Heery, E.–Salmon, J. (szerk.): The Insecure Workforce. London/New York, 2000. Routledge. pp. 155-175.

Az atipikus munkajogviszonyokkal kapcsolatos szakszervezeti stratégiákra vonatkozóan lásd még Alaluf, M.: Atypical Employment and the Trade Unions in Belgium: The Precariousness of Strategies. In Rodgers, G.–Rodgers, J.: Precarious Jobs in Labour Market Regulation. The Growth of Atypical Employment in Western Europe. Brussels, 1989. International Institute for Labour Studies.

³⁸¹ Heery–Abott 2000, 155.

III.1.2.3. A „munkavállaló” fogalmának értelmezési keretei

Munkavégzés mindazonáltal nem csak munkaviszonyban, azaz munkaszerződésen alapuló jogviszonyban képzelhető el.³⁸² A hivatkozott 87. sz. ILO egyezmény is tágan értelmezi a munkavállaló fogalmát (maga a *worker*, mint dolgozó kifejezés is ezt tükrözi). A „szakszervezetiség” kapcsán ugyanakkor a legfontosabb a fent megjelölt *érdekek* előmozdítása és azok védelme, mely elsősorban az alárendelt (függő) helyzetből fakad. Az ILO egyezmények és ajánlások végrehajtásával foglalkozó ún. Szakértői Bizottság és az ILO Egyesülési Szabadság Bizottsága számos esetben foglalkozott az Egyezmények gyakorlati megvalósulásával. A 87. és 98. sz. egyezmény azok közé tartozik, amelyeket a legtöbb tagállamban ratifikáltak. Mint ezek fontosságának újabb bizonyítéka, minden tagállam, még ha nem is ratifikálta a szóban forgó egyezményt, egyrészt kötelezettséggel bír a tekintetben, hogy az ezen egyezmények tárgyát képező alapvető jogokra vonatkozó elveket betartsa, előmozdítsa és megvalósítsa, pusztán az ILO-ban való tagságának okán, másrészt pedig felhívható arra, hogy magyarázatokat adjon az Egyesülési Szabadság Bizottságának.³⁸³ Ugyanakkor még az ILO „hard law” normái (az egyezmények) is *„nagy számban tartalmazznak formális, szubsztanciális puha jogi megoldásokat, azaz olyan rendelkezéseket, amelyek jogilag kötelező formájuk ellenére olyan „puhák”, relatívak (általánosak, homályosak, többértelműek, program-, vagy feltételes jellegűek), hogy természetüknél fogva nem – vagy igen nehezen – kérhetőek számon.”*³⁸⁴

A Bizottságok *„következetesen érvelnek azon álláspont mellett, hogy a nem munkavállalónak minősített munkavégző személyek is teljes mértékben élvezzék a taglalt Egyezményekből származó szakszervezeti, szervezkedési jogokat, mégpedig az érdekeik előmozdítása és védelme érdekében, kollektív alku által”*.³⁸⁵ A Szakértői Bizottság 2016-ban megjelentetett megállapításában egészen odáig ment, hogy kifejezetten kimondta: a 98. számú Egyezmény 4. cikke alapján a kollektív alkuhoz való jogot az önfoglalkoztatókat képviselő szervezetek számára is biztosítani kellene.³⁸⁶

³⁸² Erről bővebben: Gyulavári Tamás: A szürke állomány – Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán. Jogtudományi Monográfiák 6. Pázmány Press, Budapest. 2014; Szekeres Bernadett: Munkajogon innen – munkaviszonyon túl. A gazdaságilag függő önfoglalkoztatás és annak munkajogi védelme. Doktori értekezés, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018.

³⁸³ ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up Adopted by the International Labour Conference at its Eighty-sixth Session, Geneva, 18 June 1998.

³⁸⁴ Kun Attila: A puha jog (soft law) szerepe és hatékonysága a munkajogban – Az új Munka Törvénykönyve apropóján. Nr. 2012/41. p. 9.

³⁸⁵ Rácz Ildikó: A kollektív jogok érvényesülésének lehetőségei a platform-munkavégzés esetében. Miskolci Jogi Szemle 13. évfolyam 2. szám 1. kötet. 2018. 147.

³⁸⁶ http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:13101:0::NO::P13101_COMMENT_ID:

Az ILO 87. sz. Egyezmény 10. cikke sem korlátozza a szakszervezet fogalmát a munkavállalók munkaviszonnal kapcsolatos érdekeit védő szervezetekre,³⁸⁷ hanem minden, a munkavállalók érdekeinek védelmét céljaként kitűző szervezetet tekint szakszervezetnek. Mindezek alapján a szakszervezet általános fogalmát nem lehet leszűkíteni a kizárólag munkajogviszonyban álló személyek érdekeit védő szervezetre, noha a nemzetállami munkajogi szabályok többnyire ezt érthető módon megteszik, mivel tárgykörüket tekintve kifejezetten a munkaviszonyokat szabályozzák és ezért alapvetően a munkavállaló és a munkáltató közötti viszonyban foglalkoznak a szakszervezetekkel. Egészen eltérő problémakört jelent az a kihívás, amely az ún. informális gazdaság formalizálásáról szól. Az ILO megfogalmazása szerint az informális gazdaság minden olyan gazdasági tevékenységet lefed, amit jogilag nem alapoz meg „formális” megállapodás. Az informális gazdasággal kapcsolatban a Szakértői Bizottság megemlítette, hogy a világ számos országában „*az informális gazdaság teszi ki a teljes munkaerőállomány felét-háromnegyedét*”, valamint, hogy az Egyezmény feltételei szerint ezeknek a dolgozóknak megvan a joguk a – mindenféle megkülönböztetés nélküli – szerveződésre és a kollektív alku lefolytatására, a szabad szervezetalapításra és az azokba történő belépésre, valamint arra is, hogy tagjaikat a közhatóságokkal való viszonyukban a társadalmi párbeszéd lefolytatása céljából létrehozott struktúrákban képviseljék. A Szakértői Bizottság üdvözölte az egyes országokban annak elérésére alkalmazott újító módszereket, hogy az informális gazdaságban dolgozók számára is lehetővé tegyék a szerveződést.³⁸⁸

A szakszervezeti képviselet elsődleges tárgya a munkavállalói érdekvédelem, mint a szakszervezet klasszikus funkciója, melyből fakadó speciális jogok rendeltetésüknél fogva megilletik. A különböző szakszervezeti típusokat igen nehéz kategorikusan meghatározni és azokat tipizálni, ezáltal teljes körű képet kapni az egyes országok gyakorlatáról. Fontos azt is hangsúlyozni, hogy a szakszervezetek a mindenkori gazdasági és társadalmi körülményeknek megfelelően más és más szerveződési formákkal kísérleteznek.³⁸⁹ A

3082151; Bővebben: Rác Ildikó i.m.

³⁸⁷ Az ILO 87. számú egyezmény 10. cikkelye alapján „*a jelen egyezményben a szervezet kifejezés jelenti a munkavállalóknak vagy a munkáltatóknak minden olyan szervezetét, melynek célja a munkavállalók vagy a munkáltatók érdekeinek előmozdítása és megvédése.*”

³⁸⁸ ILO (2012) i.m. p. 28.

³⁸⁹ Napjainkban „*egyrészt* megjelennek az innovatív, nyitott, hálózat-jellegű szervezkedési logikát képviselő szakszervezetek és egyéb alternatív jellegű, rugalmas érdekképviseleti struktúrák.” „*Másrészt* a platformgazdaságban is kimutathatóak a kollektív alku csirái.” „*Harmadrészt* a sztrájkok és kollektív akciók újszerű alakzatai is felszínre törnek...” E jelenségeket gyakran nevezik a szakirodalomban „alternatív” szakszervezeti tevékenységnek („Alt Labour”). Kun Attila: Munkajogviszony és digitalizáció: rendszerszintű kihívások és a kezdetleges európai uniós reakciók. In: Pál Lajos; Petrovics, Zoltán (szerk.) Visegrád 15.0: A

szakszervezetek a gyakorlatban egyre inkább felvállalják minden gazdaságilag függő munkavállaló és az önfoglalkoztatók érdekeinek védelmét is, mely szervezkedésben új kihívást jelentenek az újonnan megjelenő foglalkoztatási formák is.³⁹⁰ Ebbe a körbe sorolhatóak a munkavállaló jogállásához hasonló jogállású személyek³⁹¹ szervezetei, akik kollektív megállapodásokat kötnek a munka megrendelőivel. Ugyanakkor „az önfoglalkoztatók szervezkedési szabadságát (és még inkább kollektív alkuhoz való jogát) a versenyjog értelemszerűen korlátozhatja bizonyos mértékben”.³⁹²

Ilyen megállapodások léteznek Ausztriában, Németországban, de másutt is.³⁹³ Tradicionálisnak tekinthető ebben a tekintetben a német tarifaszervezési törvény (Tarifvertragsgesetz, TVG) 12a. paragrafusa, amely az „Arbeitnehmerähnliche Personen” címet viseli.³⁹⁴ A rendelkezés a tarifaszervezési törvényt alkalmazni rendeli az ún. munkavállalóhoz hasonló jogállású személyek esetében is. E személyi kör – meglehetősen bonyolult – tételes jogi meghatározásának lényeges tartalma az, hogy olyan személyekről van szó, akik gazdaságilag függő helyzetben vannak, a munkavállalóhoz hasonlóan szociális védelemre szorulnak, tevékenységüket megbízási vagy vállalkozási szerződés alapján végzik, személyesen teljesítenek és túlnyomórészt egy meghatározott személy számára végeznek munkát vagy munkajövedelmüknek átlagosan legalább fele ettől az egy személytől származik.³⁹⁵

XV. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai. Budapest, Magyarország: Wolters Kluwer (Budapest), 2018. p. 408.

³⁹⁰ „'Employees', 'workers', the 'self-employed' ('bogus' or otherwise) do not exist in rerum natura”. Countouris, Nicola–De Stefano, Valerio: New trade union strategies for new forms of employment. ETUC. Brussels. 2019. p. 19.

³⁹¹ A hazai szabályozással kapcsolatos kihívásokról bővebben: Kiss György: A munkavállalóhoz hasonló jogállású személy problematikája az Európai Unióban és e jogállás szabályozásának hiánya a Munka Törvénykönyvében. Jogtudományi Közlöny 2013, LXVIII. évfolyam, 1. szám, p. 1-14.; Gyulavári Tamás: A gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása: Kényszer vagy lehetőség? Magyar Munkajog E-folyóirat, 1. pp. 1-25.

³⁹² Kun Attila: A digitalizáció kihívásai a munkajogban In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018. p. 134. Vö.: 2014. december 4-i FNV Kunsten Informatie en Media ítélet, C-413/13, ECLI:EU: C:2014:2411.

³⁹³ Kiss (2019) i.m. p. 383.

³⁹⁴ A rendelkezés eredete az 1900-as évek elejére megy vissza, és a TVG-be – számos tételes jogi előzményt követően – 1974-ben iktatták be. Lásd in: Brecht-Heitzmann, Holger–Kempfen, Otto Ernst–Schubert, Jens Martin–Seifert, Achim (Hrsg.): Tarifvertragsgesetz. Frankfurt am Main, 2014. Bund Verlag, p. 1694.

³⁹⁵ TVG 12a. § (1) bekezdés. Egyes tevékenységek (pl. újságírás) esetében alacsonyabb jövedelem is megalapozhatja, hogy a tevékenységet végzők a törvény hatálya alá kerüljenek.

A TVG tehát megnyitja azt a lehetőséget, hogy e személyek érdekképviselői³⁹⁶ kollektív szerződést kössenek a megbízói, megrendelői oldal érdekképviselőivel.³⁹⁷

A fenti kérdéskör (a szakszervezeti tagság klasszikus személyi körének változása) szoros összefüggést mutat a szakszervezetek elmúlt két évtizedben – világszerte jelentkező³⁹⁸ – taglétszámvesztésével is. Ennek megértéséhez azonban szükséges a szakszervezeti motivációkat is vizsgálnunk, amely elsősorban a tagsági kör bővítésében (szervezettség növelése) és a munkáltatóknál a megfelelő munkavállalói befolyás (hatalom) megteremtésében jelentkezik, amely értelemszerűen a nagyobb foglalkoztatóknál válik „kézzelfoghatóvá”. Mindezekhez szorosan kapcsolódik az a tény is, hogy a szakszervezet (elsősorban) tagdíjából működik. A nem munkaviszonyban álló személyek, az önfoglalkoztatók és informális gazdaságban (nem klasszifikálható, hogy milyen keretek között) alkalmazottak ezen a hagyományos logikán kívül esnek.

A szakszervezeti tevékenység így (többségében) abban merül ki, hogy tájékoztatást végeznek (elsősorban a kiterjesztett, ingyenes jogsegélyhálózatokon keresztül), segítik a megfelelő információáramlást és organizáló módon lépnek fel a közösségi médiumokban (számos esetben maguk hozzák létre az online „csoportosulásokat”). Nem véletlen, hogy az utóbbi években a nemzetközi szakszervezeti képzések központi témájává vált a különböző alternatív szervezkedési lehetőségek területe.³⁹⁹ Szakszervezeti perspektívából jelenleg az elsődleges cél ezen személyeknek az elérése, így a kapcsolattartás (amit „feliratkoztatásnak” nevez a szakzsargon).

³⁹⁶ Kiss György véleménye szerint a munkavállalói érdekképviselőknek a szakszervezetekre történő szűkítése, és a kollektív szerződéskötés jogának csak a szakszervezetek részére történő biztosítása napjaink munkajogában egyre inkább meghaladottá válik. Kiss György: A jogalkotó felelőssége a munkajog állapotáért. In: Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére. HVG-Orac, Budapest, 2019. p. 222.

³⁹⁷ A rendelkezés ez idő szerinti gyakorlati jelentőségét elsősorban a médiaiparban látják. Lásd in: Brecht-Heitzmann, Holger–Kempfen, Otto Ernst–Schubert, Jens Martin–Seifert, Achim (Hrsg.) i.m. p. 1696.

³⁹⁸ A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development) adatsora itt érhető el: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TUD> (Letöltés ideje: 2020.12.24.)

³⁹⁹ Lásd például: <https://www.eza.org/en/publications/project-reports> (Letöltés ideje: 2020.12.25.)

III.1.3. A szakszervezeti tevékenység gyakorlásának szabadsága. A szervezetek szabad bejegyzésének, működésének és öngazgatásának garanciái

„A kollektív koalíciós szabadság azt jelenti, hogy a koalíciókat megilleti az a jog, hogy külső befolyástól mentesen kidolgozzák szabályaikat, megválasszák képviselőiket, szervezzék ügyintézésüket, tevékenységüket és meghatározzák programjukat.”⁴⁰⁰ A hatóságoknak ezért tartózkodniuk kell minden olyan tevékenységtől, ami a fentieket korlátozná. Ez a jog magát a koalíciót védi, ugyanis nemcsak a megalakulás élvez védelmet, hanem garanciát jelent az egyes polgári jogi (szervezeti) átalakulások esetére is (pl. szétválás, kiválás vagy összeolvadás). A kollektív koalíciós szabadságnak vonatkoznia kell a koalíció valamennyi ismérvére. „Ebből következően a koalíció számára biztosítani kell a függetlenséget, a szabad célmeghatározást, a szervezeti rend szabad kialakítását, továbbá ebben a tekintetben is érvényesülnie kell a diszkrimináció tilalmának, amennyiben a közhatalom egyes koalíciókat nem preferálhat mások hátrányára.”⁴⁰¹ A koalícióknak a kitűzött céljaiknak megfelelően, cselekvési szabadságuk teljes körű biztosításával, a magánjogi és közjogi jogviszonyok teljes körű alanyaivá kell válniuk.

A 87. sz. ILO egyezmény alapvető célja nem más, mint a munkavállalói és munkaadói szervezetek autonómiájának és függetlenségének védelme az állami hatóságokkal való viszonyukban, mind alapításukra, mind pedig működésükre és megszüntetésükre nézve.

A 87. sz. egyezmény azonban, ugyanúgy, mint a 98. sz. egyezmény, az alkalmazás módszereire nézve nem tartalmaz konkrét kitételeket. Az 1. és 11. cikk feltételei szerint minden, az Egyezmény hatálya alá tartozó állam „vállalja, hogy a rendelkezéseket [rendelkezéseit] hatályossá teszi”, és hogy „minden szükséges és megfelelő lépést megtesz annak biztosítása érdekében, hogy a munkavállalók és a munkaadók szabadon gyakorolhassák szerveződési jogukat”.⁴⁰² Ez nem jelenti még önmagában azt, hogy feltétlenül törvényekben szükséges rögzíteni, bár alig találunk kivételt az alól, hogy a jogalkotás (nemzetállami munka törvénykönyvek, önálló kollektív munkajogot szabályozó joganyagok) az Egyezmény nemzeti szinten történő alkalmazásának elsődleges módszere.⁴⁰³

⁴⁰⁰ Kiss (2019) i.m. p. 375.

⁴⁰¹ Kiss (2019) i.m. p. 375.

⁴⁰² ILO (2012) i.m. p. 9.

⁴⁰³ Uruguayban az egyesülési jogot sok évig nem szabályozta törvény, hanem az Egyezmény közvetlen alkalmazása valósult meg, míg a szervezetek joggyakorlásának keretét az esetjog határozta meg. Ld. ILO (2012) p. 19.

Ezeknek a jogszabályoknak a megszületését egy átlátható, demokratikus folyamatnak kell megelőznie, ahol az állam megfelelő módon egyeztet a szociális partnerekkel.⁴⁰⁴

Mindezeket a törvényi beavatkozásokat az Egyezmény 8. cikkének fényében kell értelmezni, amelynek feltételei szerint, míg a szervezetek jogaik gyakorlása során kötelesek a törvényt betartani, az adott ország jogszabálya vagy annak alkalmazása nem csorbíthatja az Egyezményben nyújtott garanciákat. A különböző szabályozásokban szereplő garanciák más gyakorlatokkal, módszerekkel is kiegészíthetők az adott ország alkotmányos és jogi rendszeréből, a munkaügyi kapcsolatai hagyományaiból, szakszervezeti akcióból vagy a felek között tárgyalásokból következő további garanciákkal.⁴⁰⁵

III.1.3.1. Minimálisan előírt taglétszám

Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottsága több ügyben megjegyezte, hogy az egyesülési szabadság elve „*írott malaszt maradna*”, ha egy szervezet létrehozásához a munkavállalóktól és a munkáltatóktól megkövetelnék bármilyen előzetes jóváhagyás megszerzését. Ilyen jóváhagyás lehet maga a szakszervezeti szervezet megalapításának (magának a ténynek) az „engedélyezése”, a szervezet alapszabályának vagy belső szabályainak mérlegelés szerinti bejegyzése, vagy akár a szervezet létrehozása előtti előkészítő lépések megtételéhez szükséges jóváhagyás is. Ez nem azt jelenti, hogy szervezet alapítói mentesülnek például a közzétételre vonatkozó formások vagy a törvény által esetleg előírt más hasonló formai előírások betartásának kötelezettsége alól. „*Az ilyen követelmények a gyakorlatban nem lehetnek előzetes jóváhagyással ekvivalensek, illetve nem képezhetik a gyakorlatban nyílt megtiltással egyenértékű akadályát egy szervezet létrehozásának.*”⁴⁰⁶

A 87. sz. Egyezmény 2. cikke értelmében a munkavállalóknak és a munkaadóknak joguk van „*saját választásuk szerinti*” szervezetek alapítására és az azokhoz való csatlakozásra, amely lépésekre csak a szóban forgó szervezet szabályzata vonatkozik. Ez a jog alapvető fontosságú következményekkel jár a szóban forgó szervezetek struktúrájának és tagságának meghatározására nézve. Számos országban nem alapítható szervezet, hacsak annak nincsen minimális számú tagja.

⁴⁰⁴ Ld. pl. CEACR, Report III (Part 1A), ILC, 100th Session, Geneva, 2011, megállapítások, Venezuela. Ld. ILO (2012) i.m. p. 19.

⁴⁰⁵ Lásd 259. jelentés, ügyszám: 1403, 74. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 19.

⁴⁰⁶ Lásd 1985-ös Kivonat, 263. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 51.

Az ILO Szakértői Bizottságának véleménye szerint, bár ez a követelmény önmagában nem összeegyeztethetetlen az Egyezményben foglaltakkal, ezt a számot észszerűen kell meghatározni, annak érdekében, hogy a szervezetek alapítását ez ne akadályozza. Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottság gyakorlatában azt a minimum követelményt, hogy 100 munkavállaló szükséges egy ágazati, szakmai vagy szakmacsoporti szakszervezet létrehozásához, csökkenteni kell, a munkavállalói és a munkáltatói szervezetekkel folytatott konzultációt követően.⁴⁰⁷ A Bizottság megállapította azt is, hogy jelentősen hátráltathatja, vagy akár lehetetlenné is teheti szakszervezetek létrehozását, ha a törvény a szakszervezetek minimum taglétszámát nyilvánvalóan túl magas számban rögzíti. Ez a helyzet például ott, ahol a törvény megköveteli, hogy egy szakszervezetnek legalább 50 alapító tagja legyen,⁴⁰⁸ ugyanakkor az a jogi követelmény, hogy a szakszervezetek megalakításához a minimális taglétszám 20 fő, nem tűnik túlzónak, és ezért önmagában nem képezi akadályt szakszervezetek megalakításának.⁴⁰⁹

Az ILO Szakértői Bizottság úgy gondolja, hogy azt a kritériumot, ami a bejegyzéshez szükséges létszámhoz kapcsolódik, ahhoz a szinthez viszonyítva kell értékelni, amelyen a szervezetet meg kívánják alapítani (így például iparági vagy vállalati szinten), valamint a vállalkozás méretét is figyelembe kell venni.⁴¹⁰ A túl magas minimális tagságra vonatkozó követelmény a gyakorlatban eleve kizárhatja azt, hogy egy adott szakmán, szektoron vagy vállalaton belül egynél több szervezet alapítására kerüljön sor.⁴¹¹ A minimális tagság az ágazati szakszervezetek esetében magasabb lehet, bár a túlzó követelmények akadályozhatják a szakszervezetek fejlődését.⁴¹²

Az Európai Szociális Karta 5. cikkét ratifikáló tagállamok dönthetnek úgy, hogy formális követelményeket támasztanak a munkavállalók felé, amennyiben azok egy új szakszervezetet kívánnak alapítani. Ezek a követelmények a tagdíjra vagy a minimum taglétszámra is kiterjedhetnek. A Bizottság szerint e feltételek összhangban lehetnek a Karta 5. cikkével. Előfordulhat azonban, hogy túlzottak ezek a feltételek.⁴¹³ A nemzeti kollektív munkajog nemzetközi követelményekkel való összhangja azon múlik, hogy a tagállam milyen hatályú

⁴⁰⁷ Lásd 291. jelentés, ügyszám: 1648 és 1650, 451. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 60.

⁴⁰⁸ Lásd 1985-ös Kivonat, 256. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 60.

⁴⁰⁹ Lásd 1985-ös Kivonat, 257. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 60.

⁴¹⁰ Latvia – CEACR, direct request, 2011. Nigeria – CEACR, observation, 2011. Panama – CEACR, observation, 2011. Ld. ILO (2012) i.m. p. 33.

⁴¹¹ Ecuador – CEACR, observation, 1999. Ld. ILO (2012) i.m. p. 33.

⁴¹² ILO (2012) i.m. p. 33.

⁴¹³ A. M. Świątkowski i.m. p. 221.

és tartalmú feltételeket támaszt. Egy szakszervezetnek egy bizonyos számú tagot (lehet munkavállaló, önfoglalkoztató vagy éppen munkanélküli) kell képviselnie. A tagállami hatóságok által megküldött jelentések alapján a Szociális Jogok Európai Bizottsága arra a következtetésre jutott, hogy az a lengyel jogszabályi előírás, mely 10 fős minimum taglétszámot határozott meg a munkavállalók által alapított szakszervezet elismeréséhez, nem ellentétes a nemzetközi követelményekkel. Ugyanakkor e követelményekkel ellentétes az az előírás, mely minimum 30, 50, 100, 500, 2000 vagy ennél magasabb munkavállalói taglétszámot ír elő.⁴¹⁴

III.1.3.2. Az előzetes regisztráció (nyilvántartásba vétel) problematikája. Jog az autonóm, befolyásmentes, független működéshez és a tisztségviselők szabad megválasztásához

A szakszervezetek létrehozásához, valamint e szervezetekhez történő csatlakozáshoz való jog gyakorlása magában foglalja a szakszervezetek szervezetének és összetételének szabad meghatározását is, amely a szervezeti autonómia kizárólagos körébe tartozik.⁴¹⁵

Amennyiben a szakszervezetek létrehozásához vagy működéséhez a nyilvántartásba vétel megadásának feltételei egyenértékűek az állami hatóságoktól való előzetes jóváhagyás megszerzésével, az az ILO Egyesülési Szabadság Bizottságának értelmezésében tagadhatatlanul a 87. sz. Egyezmény megsértését képezi. Azonban nem tűnik ilyennek a helyzet, amikor a szakszervezetek nyilvántartásba vétele csak formáság, amelynek a feltételei nem csorbítják az egyezmény által lefektetett garanciákat.⁴¹⁶ A munkavállalói és munkaadói szervezetek ahhoz való jogának teljes mértékű garantálásához, hogy saját alkotmányukat és szabályzataikat ők maguk alkossák meg, két feltételnek kell eleget tenni: „(i) a nemzeti szintű törvényhozó testületeknek csak olyan formális követelményeket szabad lefektetniük, amelyek tiszteletben tartják a szakszervezeti alkotmányokat, kivéve azt az esetet, ha e követelmények a demokratikus folyamat követésének szükségességéről, valamint a tagok számára fellebbezési jog biztosításáról szólnak; továbbá (ii) az alkotmányokat és a szabályozásokat csak a hatóságok ellenőrizhetik a formális követelmények betartása szempontjából.”⁴¹⁷ Az e formális követelményeken túlmenő törvényi rendelkezések a Szakértői Bizottság véleménye szerint az Egyezmény 3. cikkének 2. szakasza alapján illetéktelen beavatkozást testesítenek meg, amely sérti a szervezetek szabad, befolyásmentes működését.

⁴¹⁴ A. M. Świątkowski i.m. p. 221.

⁴¹⁵ Lásd 241. jelentés, ügyszám: 1326, 818. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 65.

⁴¹⁶ Lásd 1985-ös Kivonat, 275. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 61.

⁴¹⁷ ILO (i.m.) 2012. p. 38.

Az Egyezményrel való összeegyeztethetőség egyéb problémái szintén felmerülnek akkor, amikor a szakszervezetek bejegyzésével kapcsolatos eljárás („regisztráció”) olyan hosszú és bonyolult, hogy az akadályozza az egyesülési szabadságot.⁴¹⁸ E probléma megoldása érdekében a Bizottság a következőket veszi különös súllyal figyelembe: „(i) nagyon fontos a regisztrációra váró szervezeteknek elegendő időt adni arra, hogy minden, a regisztrációhoz kapcsolódó nehézséget képviselőik révén legyőzzenek, a helyett, hogy arra köteleznék őket, hogy az eljárást a legelejéről újrakezdjék;⁴¹⁹ és a regisztrációval megbízott hatóságoknak teljes mértékben együtt kell működniük az effajta nehézségek legyőzésében; (ii) azokban az esetekben, amelyekben ahhoz, hogy egy szakszervezet megalapításához új kérvényt tudjanak benyújtani, a törvény az előző kérvény benyújtásához képest egy bizonyos idő elteltét teszi szükségessé, ez az időszak nem lehet túl hosszú (így például a Bizottság kérte a legalább hathónapos időszak követelményének eltörlését),⁴²⁰ és (iii) a szervezet alapszabályának a hivatalos közlönyben való megjelentetéséhez szükséges időszak szintén legyen észszerű.”⁴²¹ A Szakértői Bizottság azt is fontosnak tartja, hogy a szakszervezeti alapszabályok módosításai akkortól számítsanak érvényesnek, amint azokat a szakszervezet illetékes testületei jóváhagyták és az illetékes hatóságot erről értesítették.⁴²² Ennek oka, hogy egy bonyolult, elhúzódó eljárás akár több hónapig is eltarthat, ami bénítólag hathat egy szakszervezet működésére (különösen problémás az elhúzódó határidő, ha a gazdasági társaságokra vonatkozó, rendszerint rövidebb szabályokkal és eljárási határidőkkel vetjük össze). Ez természetesen csak a nemzeti jogszabályoknak és eljárásrendeknek megfelelően létrehozott szervezetekre vonatkozik. Végül, a Bizottság megemlíti a szakszervezeti tagsággal kapcsolatos adatok bizalmosságának, zártan kezelésének szükségességét a bejegyzési eljárás során, elkerülendő az esetleges (az adatvédelem megkerüléséből következő) visszaéléseket.

Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottságának véleménye szerint olyan törvényi rendelkezések, amelyek részletesen szabályozzák a munkavállalói és munkáltatói szervezetek belső működését, az állami hatóságok általi beavatkozás súlyos kockázatával járnak. Ahol az állami hatóságok szükségesnek tekintik az ilyen rendelkezéseket,

⁴¹⁸ Lásd bővebben: ILO (2012) i.m. p. 31. Etiópia – CEACR, jelentés, 2011 (a pedagógus-szakszervezet bejegyzésével kapcsolatos eljárás); Guatemala – CEACR, jelentés, 2011; Mozambik – CEACR, jelentés, 2011; Románia – CEACR, közvetlen kérés, 2011; Tanzánia – CEACR, jelentés, 2011; Uganda – CEACR, közvetlen kérés, 2011; és Zambia – CEACR, jelentés, 2011. Ld. ILO (2012) i.m. p. 31.

⁴¹⁹ Örményország – CEACR, közvetlen kérés, 2011. Ld. ILO (2012) i.m. p. 32.

⁴²⁰ El Salvador – CEACR, közvetlen kérés, 2010. Ld. ILO (2012) i.m. p. 32.

⁴²¹ ILO (i.m.) 2012. pp. 31-32.

⁴²² Románia – CEACR, közvetlen kérés, 2011. Ld. ILO (2012) i.m. p. 32.

létrehozhatnak egyszerűen egy átfogó keretet (szabályozást), amelyben a lehető legnagyobb autonómiát hagyják a szervezetek számára működésük és irányításuk terén. „*Ennek az elvnek a korlátozásai kizárólag a tagok érdekeinek megvédését és a szervezetek demokratikus működésének garantálását célozzák.*” Továbbá léteznie kell „*egy pártatlan és független bírói testületnél történő jogorvoslati jognak, hogy elkerüljék a szervezetek szabad működésébe történő túlzott vagy önkényes beavatkozás minden kockázatát*”.⁴²³ A Bizottság rögzíti: a munkavállalói szervezeteknek az alapszabályaik és (belső) szabályaik teljesen szabad kidolgozáshoz való jogának garantálása érdekében a nemzeti törvény kizárólag formai követelményeket fektethet le a szakszervezetek alapszabályait illetően; „*az alapszabályok és az egyéb belső szabályok nem tehetők függővé az állami hatóságok általi előzetes jóváhagyástól*”.⁴²⁴ Az ILO a szervezetek közötti jogi kapcsolat szabadságát is védi. A 87. sz. egyezmény 2. cikkében lefektetett azon elv, hogy a munkavállalók jogosultak választásuk szerinti szervezetek létrehozására, valamint az ilyenekhez történő csatlakozásra, azt jelenti, hogy maguk a szervezetek is jogosultak választásuk szerinti föderációk és konföderációk létrehozására és ilyenekhez történő csatlakozásra.⁴²⁵

Az egyesülési szabadság emellett magában foglalja a munkavállalók és a munkáltatók jogát a tisztségviselőik teljesen szabad megválasztására.⁴²⁶ A munkavállalói és a munkáltatói szervezetek joga a tisztségviselőik megválasztásakor alkalmazott feltételek meghatározása, és a hatóságok kötelesek tartózkodni minden jogtalan beavatkozástól a munkavállalói és munkáltatói szervezeteknek a 87. sz. Egyezmény által garantált, a tisztségviselőik szabad megválasztásához való jogának gyakorlásába.⁴²⁷ A 135. sz. Egyezmény felszólítja a ratifikáló tagállamokat, hogy a vállalatoknál biztosítsanak megfelelő kedvezményeket a munkavállalói képviselők számára annak érdekében, hogy gyorsan és hatékonyan el tudják látni funkcióikat, és olyan módon, amely nem hátráltatja az érintett vállalat hatékony működését.⁴²⁸ A kormányoknak garantálniuk kell a szakszervezeti képviselők számára a munkahelyekre történő belépést a tulajdon és az irányítási jogok kellő tiszteletben tartása mellett, hogy a szakszervezetek érintkezhessenek a munkavállalókkal annak érdekében, hogy tájékoztassák őket a szakszervezetbe való belépés előnyeiről.⁴²⁹

⁴²³ Lásd 294. jelentés, ügyszám: 1704, 156. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 79.

⁴²⁴ Lásd 294. jelentés, ügyszám: 1629, 265. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 83.

⁴²⁵ Lásd 1985-ös Kivonat, 506. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 129.

⁴²⁶ Lásd 1985-ös Kivonat, 293. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 199.

⁴²⁷ Lásd 286. jelentés, ügyszám: 1655, 277. és 278 c. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 83.

⁴²⁸ Lásd 279. jelentés, ügyszám: 1565, 398. bek.

⁴²⁹ Lásd 285. jelentés, ügyszám: 1523, 195. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 200.

A szervezetek nyilvántartásba vételének kötelezettsége megfelel a Szociális Karta 5. cikkében foglaltaknak, amennyiben a nemzeti munkajog kellő (közigazgatási és jogi) védelmet nyújt a nyilvántartásba vétel folyamatához.⁴³⁰ A Karta 5. cikkében foglaltakkal összhangban nyilvántartásba vételi (bejegyzési) díj akkor írható elő a munkavállalói és munkaadói szervezetek számára, ha az nem túlzó mértékű. Az összegeket objektív módon kell meghatározni, hogy az a nyilvántartásba vétel költségét fedezze.⁴³¹ A szakszervezetek széleskörű autonómiával rendelkeznek; a Bizottság rendszerint úgy tekinti a szakszervezetek belső igazgatásába történő tagállami hatósági beavatkozást, mint ami szembe megy a Karta 5. cikkében foglaltakkal.⁴³² A Bizottság azon az állásponton van, hogy az a tagállam, mely korlátozza a szakszervezet szabadságát abban, hogy miként alakítsa ki belső szervezetét, meghatározza annak tagságát, (a tagokra vonatkozó) fegyelmi intézkedéseit vagy megtagadja a taggá válás lehetőségét, nem felel meg a Karta 5. cikkében foglalt követelményeknek.⁴³³ A tagok egyenlő bánásmódjával kapcsolatos kérdésekben indokoltnak tűnhet az állami beavatkozás, illetve kereseti jog biztosítása a szakszervezet tagjai számára, hogy felléphessenek a szakszervezeti szabályokkal ellentétes intézkedésekkel szemben.⁴³⁴ A szakszervezetek szabadon meghatározhatják azt, hogy milyen módon és eszközökkel választják meg képviselőiket. A Karta 5. cikkébe ütközik tehát minden olyan állami szabályozás, miszerint csak azok választhatnak szakszervezeti tisztségviselőket, akik a választások idején egy adott munkahelyen, ágazatban vagy vállalatnál állnak alkalmazásban.⁴³⁵

A szakszervezeti regisztráció kérdését érintette a Sindicatul „Păstorul cel Bun” kontra Románia ügy,⁴³⁶ amelyben 2013-ban hozott ítéletet az Emberi Jogok Európai Bírósága.⁴³⁷ Az ügy arról szól, hogy a román állam visszautasított egy, a Román Ortodox Egyház papjai által benyújtott szakszervezet-bejegyzési kérelmet. A Nagytanács megállapította, hogy Románia az Egyezmény 11. cikkét nem szegte meg, mivel úgy találta, hogy a kérelmező szakszervezet bejegyzésének visszautasításával az állam egyszerűen azt utasította vissza, hogy beavatkozzon a Román Ortodox Egyház szervezeti és működési kérdéseibe, ily módon

⁴³⁰ Konklúziók II. 184. (ld. A. M. Świątkowski i.m. 1160. sz. lj.)

⁴³¹ A. M. Świątkowski i.m. p. 222.

⁴³² A. M. Świątkowski i.m p. 223.

⁴³³ A. M. Świątkowski i.m p. 223.

⁴³⁴ Lásd bővebben: A. M. Świątkowski i.m.

⁴³⁵ A. M. Świątkowski i.m. p. 224.

⁴³⁶ <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/sindicatul-pastorul-cel-bun-romania-elleni-ugye-233009> (Letöltés ideje: 2020.11.11.)

⁴³⁷ App. 2330/09 (2013.07.09.). Press Unit of the European Court of Human Rights, 'Factsheet-Trade Union rights, 2018.

teljesítve az Egyezmény 9. cikkében szereplő felekezeti semlegesség kötelezettségét (gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság). Bár a Nagytanács 2012. január 31-i döntésében úgy találta, hogy a megyei bíróság nem vette kellő mértékben tekintetbe az összes releváns érvet, és csupán vallási alapon, az Egyházi szabályzatokra foglaltakra hivatkozva indokolta a szakszervezet-bejegyzési kérelem elutasítását, végül úgy látta, hogy a megyei bíróság egyszerűen a vallási közösségek önállóságának elvét alkalmazta.⁴³⁸

A Nagytanács véleménye szerint az, hogy a bíróság visszautasította a szakszervezet bejegyzését, mivel az nem teljesítette az érseki engedély beszerzésére vonatkozó követelményt, közvetlen következménye volt az érintett vallási közösség arra vonatkozó jogának, hogy önálló szervezeti intézkedéseket hozzon, és hogy saját szabályzata rendelkezéseinek megfelelően működjön.

A Mozdonyvezetők és Tűzoltók Szakszervezeteinek Szövetsége (ASLEF) kontra Egyesült Királyság ügy lényeges eleme az volt, hogy egy szakszervezet nem tudta kizárni soraiból az egyik olyan politikai párthoz tartozó tagját [a szóban forgó személy a radikális jobboldali (bizonyos vélemények szerint szélsőjobboldali) British National Party/Brit Nemzeti Párt⁴³⁹ aktivistája volt], amely a saját szervezeti nézeteivel ellentétes ideológiai nézeteket vallott, mivel a brit törvények tiltották a szakszervezeteknek azt, hogy tagjaikat valamely politikai pártban való tagságuk alapján távolítsák el. A Bíróság az ILO 87. sz. egyezményének 3. és 5. cikkére hivatkozott a szakszervezeteknek azzal a jogával kapcsolatban, hogy saját szabályaikat önállóan alkossák meg, és saját ügyeiket ők maguk intézzék. A tagok kizárásának jogát a negatív egyesülési jog megfelelőjének tartotta.⁴⁴⁰ A Bíróság megállapította, hogy az Egyezmény 11. cikkét megszegték, ugyanis e cikk 1. paragrafusában megadott jogok gyakorlása során a szakszervezeteknek meg kell, hogy maradjon a döntési szabadsága a felvétel és a kizárás témájában, a saját belső szabályai szerint. A Bíróság kiemelte, hogy a szakszervezetek nem olyan testületek, amelyek csupán tagjaik jóllétének politikailag semleges vonatkozásaival foglalkoznak, hanem gyakran ideológiai, valamint mély meggyőződéssel képviselt társadalmi és politikai kérdéseket is érintenek. A szakszervezetek és a pártok kapcsolata az egyik leginkább érzékeny kérdés, amely álláspontom szerint a szervezetek szuverén (bel)ügyének tekintendő. Azaz semmiképpen

⁴³⁸ „Az állam szélesebb mérlegelési jogkört élvez ezen a területen, amely magában foglalja a jogot annak eldöntésére, hogy elismeri-e azokat szakszervezeteket, amelyek a vallási közösségeken belül működnek, és olyan célokat követnek, amelyek akadályozhatják a közösség autonómiájának gyakorlását.” – részlet a Kúria honlapján (kuria.hu) megtalálható ügyösszefoglalóból.

⁴³⁹ „Ideológiai elődje” a National Front/Nemzeti Front.

⁴⁴⁰ Lásd bővebben: Isabelle Van Hiel i.m. p. 302.

sem tartom helyesnek a saját értékalapú mérlegelés lehetőségét megvonni tőlük a tagsági jogviszony létesítésének szabályozása terén. Ezek jellemzően az ún. összeférhetetlenségi tényállásokat jelentik, amelyek jellemzően a tisztségviselők függetlenségével vannak összefüggésben.

III.1.4. A kollektív tárgyaláshoz és alkuhoz való jog

A kollektív alku joga az ILO értelmezésében elválaszthatatlanul kapcsolódik a szervezkedési szabadsághoz.⁴⁴¹ A 98. sz. Egyezmény 2. cikke megállapítja a munkavállalói szervezetek teljes függetlenségét a munkáltatótól a tevékenységük gyakorlásában.⁴⁴² Az Egyezmény 4. cikke értelmében a kollektív alkufolyamatnak szabadnak és önkéntesnek kell lennie, tiszteletben tartva a felek autonómiáját.⁴⁴³ Az állami hatóságok azonban kötelesek ennek az előmozdítását is biztosítani. A hatóságok által történő beavatkozások, amelyeknek hatása a szociális partnerek által szabadon megkötött kollektív szerződések megszüntetése vagy módosítása, éppen ezért ellentétes lenne a szabad és önkéntes tárgyalás elvével.⁴⁴⁴ *„Az államoknak intézkedéseket kell tenniük a munkáltatók vagy munkáltatói szervezetek és a munkavállalói szervezetek közötti önkéntes tárgyalási mechanizmus teljes körű fejlesztésének és kihasználásának bátorítására és elősegítésére, a foglalkoztatási feltételek és munkakörülmények kollektív szerződések által történő szabályozása céljából.”*⁴⁴⁵ A 98., a 151. és a 154. egyezmény, valamint a 91. ajánlás a kollektív alkufolyamat tartalmát a munkavállalás és az alkalmazás feltételeire, a munkaadók és a munkavállalók, illetve a megfelelő szervezetek közti viszonyokra koncentrálja.

A „munkafeltételek/munkakörülmények” fogalma nem csupán a hagyományos („klasszikus”) kérdésekre vonatkozik (azaz a munkaidővel és a bérekkel kapcsolatos szabályozási kérdésekre), hanem minden olyan témakörre, amelyeknek a szabályozásáról a jog adta keretek között a felek szabadon döntenek. A tárgyalt témák sora „progresszíven szélesedett”, a munkaügyi kapcsolatok változásaival párhuzamosan. A szerződések egyre gyakrabban foglalkoznak olyan témákkal, amelyek például különböző HR kérdéseket, az egészséges és biztonságos munkavégzést, a vállalati szerkezetátalakítási folyamatokat, a

⁴⁴¹ ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work: Freedom of association and the effective recognition of the right to collective bargaining

⁴⁴² Lásd 281. jelentés, ügyszám: 1568, 379. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság p. 157.

⁴⁴³ A kollektív tárgyalásban résztvevő felek függetlenségére tekintettel a tárgyalásokat a munkavállalók vagy szervezeteik nevében nem folytathatják a munkáltatók vagy szervezeteik által (vagy ellenőrzésük alatt álló) kijelölt tárgyalófelek. Lásd 292. jelentés, ügyszám: 1698, 741 h. bek.

⁴⁴⁴ ILO (2012) i.m. p. 82.

⁴⁴⁵ Lásd 256. jelentés, ügyszám: 1391, 82. bek.; és 295. jelentés, ügyszám: 1771, 494. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 163.

képzést (az élethosszig tartó tanulás gyakorlata), a hátrányos megkülönböztetést, valamint a kiegészítő társadalombiztosítási juttatásokat érintik. A szerződéseket néha arra is használják, hogy a kollektív érdekviták feloldását segítő mechanizmus eljárásait intézményesítsék, valamint rendelkeznek a sztrájkokkal kapcsolatos eljárásrendekről.

Olyan új szabályozási tárgykörök is megjelentek, amelyek például a foglalkozás-egészségügy biztosítására vonatkoznak, vagy a munkahelyi boltok létrehozására, munkáltatói hitelszerződésekre, lakhatási támogatásra stb.⁴⁴⁶ A munkavállalók – 3.1.2. fejezetben ismertetett – joga választásuk szerinti szervezetek létrehozására, és az ilyen szervezetek joga a saját alapszabályaik és belső szabályaik kidolgozására és irányításuk, illetve tevékenységük megszervezésére, előfeltételezi a felek közötti pénzügyi függetlenséget. Az ilyen függetlenség azt jelenti, hogy a munkavállalói szervezetek finanszírozási módja nem teheti lehetővé, hogy az állami hatóságok azokba a mérlegelésük szerint beavatkozzanak.⁴⁴⁷ A vonatkozó ILO egyezmények és gyakorlat alapján megállapítható, hogy nemcsak, hogy nehéz a „függetlenséget” és a „támogatást” egyértelműen definiálni, de rögzíthető, hogy ha a támogatás nem valósítja meg a szakszervezet munkáltatói ellenőrzés alá helyezését, akkor az észszerűség határain belül minden további nélkül adható a szakszervezet részére a kollektív alku során. Ez a munkáltatóval szemben támasztott magatartási követelmény lényegében az egyenlő bánásmód teljesítését kívánja meg a különböző szakszervezetek esetében.

A 98. sz. Egyezmény 4. cikkébe foglalt szabad és önkéntes kollektív tárgyalás elve szerint a tárgyalási szint meghatározása alapvetően a felek belátására bízandó ügy és következképpen *„a tárgyalási szintet nem szabhatja meg törvény, a közigazgatási hatóság döntése vagy a közigazgatási munkaügyi hatóság esetjoga”*.⁴⁴⁸ Azokban az országokban, ahol a kollektív alkufolyamat több szinten zajlik, a tárgyalásban részt vevő feleknek annak biztosítására kell törekedniük, hogy e szintek össze legyenek egymással hangolva. A kollektív alkufolyamatra vonatkozó 1981. évi 163. sz. ajánlás 4 (1) bekezdésében foglaltak szerint *„szükség esetén a nemzeti körülményeknek megfelelő intézkedéseket úgy kell meghozni, hogy kollektív tárgyalások folytatására minden szinten, nevezetesen intézményi, vállalati, ágazati, iparági, regionális vagy országos szinten lehetőség nyíljenk.”*

⁴⁴⁶ ILO (2012) i.m. p. 82.

⁴⁴⁷ Lásd 1985-ös Kivonat, 344. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 97.

⁴⁴⁸ Lásd 259. jelentés, ügyszám: 1450, 216. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 175.

Több alkalommal megtörtént, hogy a Bizottság annak szükségességére hivatkozott, hogy a kollektív alkufolyamat minden szükséges szinten lehetővé váljon.⁴⁴⁹ Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottsága annak fontosságát is kifejezte egy ország társadalmi harmóniájának megőrzésére nézve, hogy rendszeres konzultációkat tartsanak a munkáltatók és munkavállalók képviselőivel; az ilyen konzultációkba az egész szakszervezeti mozgalmat be kell vonni, függetlenül vezetői filozófiai vagy politikai meggyőződésétől.⁴⁵⁰ A kollektív tárgyalás bármilyen korlátozását a hatóságok részéről konzultációnak kell megelőznie a munkavállalói és munkáltatói szervezetekkel, erőfeszítést téve a beleegyezésük megszerzésére.⁴⁵¹

Az Egyezmény 4. cikke értelmében a kollektív alkufolyamat joga a munkavállalói szervezeteket, valamint a munkaadókat és szervezeteiket illeti meg. Ennek megfelelően az adja a vállalkozási szintű kollektív alkufolyamat eljárásának az alapját, hogy egy munkaadó elismeri a vállalkozásban vagy a tárgyalási egységben képviselt fő szakszervezetet/szakszervezeteket.⁴⁵² Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottsága megállapította, hogy az a törvény által megállapított követelmény, hogy a szakszervezetnek egy kollektív szerződés tárgyalásánál az összes, állítása szerint általa képviselt munkavállaló esetében igazolnia kell ezt a tényt, így magát a felhatalmazottságát, túlzott és ellentétes az egyesülési szabadság elveivel,⁴⁵³ ugyanakkor nem vitatható az sem, hogy az illetékes hatóságoknak minden esetben felhatalmazással kell bírniuk arra, hogy elvégezzék egy szakszervezet azon állításának objektív ellenőrzését, hogy egy vállalatnál a munkavállalók többségét képviseli, feltéve, hogy az ilyen állítás valószínűnek tűnik.⁴⁵⁴

A munkavállalói érdekképviselők erejének, érdekérvényesítő képességének mérése, definiálása számos szempont szerint történhet, a taglétszám az egyik⁴⁵⁵ ilyen, a munkajogi irodalomban gyakran elemzett tényező.⁴⁵⁶

⁴⁴⁹ Lásd például Albánia – CEACR, jelentés, 2010; Bosznia-Hercegovina – CEACR, jelentés, 2010. ILO (2012) i.m. p. 91.

⁴⁵⁰ Lásd 1985-ös Kivonat, 653. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 193.

⁴⁵¹ Lásd 277. jelentés, ügyszám: 1584, 128. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 181.

⁴⁵² ILO (2012) i.m. p. 92.

⁴⁵³ Lásd 292. jelentés, ügyszám: 1698, 741(i) bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 173.

⁴⁵⁴ Lásd 1985-ös Kivonat, 242. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 172.

⁴⁵⁵ A szakszervezetek érdekérvényesítő képességének más aspektusairól lásd Kelly, John: Trade union membership and power in comparative perspective. *The Economic and Labour Relations Review* 2015. Vol. 26(4) pp. 526-544.

⁴⁵⁶ Lásd például Achur J (2011) *Trade Union Membership 2010*. London: Department for Business, Innovation and Skills; Clark PF (2009) *Building More Effective Unions*, 2nd ed. Ithaca, NY: ILR Press; Simms M, Holgate J and Heery E (2013) *Union Voices: Tactics and Tensions in UK Organizing*. Ithaca, NY: ILR Press;

A szakszervezeti taglétszám megfelelő megállapítására vonatkozó eljárás világszerte kihívást jelent. Már maga a „szakszervezeti tagság” meghatározása is országonként eltérő tartalmat jelenthet, ami a nemzetközi statisztikai célú adatbázisok összeállításánál is módszertani kihívást okoz. Az ILO „Szociális Párbeszéd Indikátorok – szakszervezeti tagság és kollektív tárgyalások lefedettsége; statisztikai koncepciók, módszerek és eredmények” című tudományos munkaanyaga⁴⁵⁷ is kitér ennek nehézségeire. Az egységes statisztikai metódus megalkotásánál nem lehetett kizárólag a tagdíjfizetéshez kötni a szakszervezeti tagság meghatározását (egy módszertani javaslat szerint tagnak számít az, akinek egy meghatározott, rövid – három vagy hat hónapos – időszakra vetítve nincs tagdíjhátraléka). Ezt azért is fontos kiemelni, mivel a szakszervezetek a belső szabályzataikban mentességet adhatnak a tagdíj megfizetése alól (ideiglenesen), amely azonban nem jelenti a tagsági jogviszony megszűnését. Problémát okoz, hogy a teljes taglétszámhoz tartozó személyek között adott esetben lehetnek más, tagdíjat nem fizető (tiszteletbeli, felfüggesztett, tanuló) csoportba tartozó szakszervezeti tagok is.⁴⁵⁸ A lengyel Szolidaritás Szakszervezeti Szövetség beszámolója például külön kategóriákat tartalmazott azokra, akik felmentéssel bírnak a tagdíj megfizetése alól.⁴⁵⁹

A szervezettségi szint, illetve a taglétszám (számszerűsíthetőségének) jelenlegi mérési módszereivel kapcsolatos problémák okai főleg a (hiteles) adatgyűjtésből, a „közös” nevező és a meghatározások megbízhatatlanságából és következtelenségéből erednek, amelyeken leginkább nemzetközi statisztikai szttenderdek megfogalmazása segíthetne. Inkább relatív eszközökkel (például kizárólag a munkaerőpiacon aktív csoportok figyelembevételével), semmint abszolút számszaki meghatározással lehetne hatékonyan összehasonlítani az egyes országok adatait (a hivatkozott tanulmány több számítási modellt is vázol).⁴⁶⁰ Bármely megoldási alternatívát használjuk is, a szakszervezeti tagságot a lakosság egy adott (gazdaságilag aktív) csoportjának százalékos részeként (arányaként) lehet kifejezni, és ez a csoport, amely „jogosult/figyelembe vehető munkavállalókat” vagy „lehetséges tagokat”

Waddington J (2014) Trade union membership retention in Europe: the challenge of difficult times. *European Journal of Industrial Relations*, 20 June. Available at: <http://ejd.sagepub.com/content/early/2014/06/19/0959680114538708.full.pdf+html> (Letöltés ideje: „accessed” 14 April 2015).

⁴⁵⁷ Sophia Lawrence and Junko Ishikawa (szerk.): *Social Dialogue Indicators: Trade Union Membership and Collective Bargaining Coverage*. Statistical Concepts, Methods and Findings, ILO, Geneva, 2005. Working Paper No. 59.

⁴⁵⁸ Sophia Lawrence and Junko Ishikawa (szerk) i.m. p. 9.

⁴⁵⁹ Sophia Lawrence and Junko Ishikawa (szerk) i.m. p. 9.

⁴⁶⁰ Sophia Lawrence and Junko Ishikawa (szerk) i.m. pp. 11-13.

képvisel, képezi egy adott országban a szakszervezeti szervezettségi szintet.⁴⁶¹ Noha kézenfekvőnek tűnhet a szakszervezeti szervezettségi ráta és a kollektív alku hatósugara (különösen a kollektív szerződéses lefedettség) között párhuzamot vonni, a kérdés ennél jóval összetettebb.

Az adatokból látszik,⁴⁶² hogy a magas szakszervezeti szervezettség magas kollektív szerződéses lefedettséget is jelent,⁴⁶³ ugyanakkor az országok között jelentős az eltérés.⁴⁶⁴ Mindezt a kollektív alku dominás szintje mellett a kollektív szerződések kiterjesztési gyakorlata is befolyásolja, azaz ahol decentralizált a kollektív tárgyalás, ott kisebb a lefedettség is.⁴⁶⁵

Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottsága több alkalommal, és különösen a szervezkedési és a kollektív tárgyalási jogról szóló egyezmény tervezetének vitája során rámutatott arra, hogy a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia utalt a szakszervezetek reprezentatív jellegének kérdésére (azaz mennyire rendelkeznek „megfelelő” legitimitással) és bizonyos mértékig elfogadta, hogy esetenként különbséget tesznek a különböző érintett szervezetek között aszerint, hogy mennyire reprezentatívak.⁴⁶⁶ A „legreprezentatívabb” szakszervezet meghatározásának mindig objektív és előre megállapított kritériumokon kell alapulnia, hogy elkerüljék a részrehajlás vagy visszaélés (befolyásolás) bármilyen lehetőségét.⁴⁶⁷ Az effajta megkülönböztetés azonban nem eredményezheti azt, hogy a legreprezentatívabb szervezeteknek olyan előjogokat adjanak, amelyek a kollektív alkufolyamat, a kormány által folytatott konzultációk vagy a nemzetközi testületek küldötteinek kinevezése tekintetében túlmennek a prioritáson.⁴⁶⁸ Az effajta meghatározást azzal az eljárással összhangban kell elvégezni, amely a pártatlanság minden garanciáját kínálja, még hozzá egy olyan független testületnek, amely a felek bizalmát élvezzi, és ahol nincsen illetéktelen politikai beavatkozás. Tekintetbe véve azt, hogy a reprezentativitási küszöböt a munkaügyi kapcsolatrendszerek konkrét jellemzői alapján kell felmérni, az ILO ahhoz, hogy egy szervezetet „reprezentatívának” lehessen minősíteni, nem szab meg előre meghatározott, kötelező

⁴⁶¹ Sophia Lawrence and Junko Ishikawa (szerk) i.m. p. 11.

⁴⁶² Lásd a már korábban hivatkozott OECD mutatókat, a könnyebb összehasonlíthatóság végett: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CBC> (Letöltés ideje: 2020.12.20.)

⁴⁶³ Izland a legplasztikusabb példa, ahol mindkét adat 90% feletti mértéket ér el.

⁴⁶⁴ Lásd a 50%-ot is meghaladó (a felsoroltak többségében 75% feletti) mutatókkal rendelkező Ausztria (98%), Dánia, Finnország, Norvégia, Belgium (96%), Ausztrália, Franciaország (95% feletti, a szakszervezeti szervezettség mindösszesen 7%-os), Hollandia, Németország vagy éppen Svédország adatait.

⁴⁶⁵ Ladó (1999) i.m. p. 15.

⁴⁶⁶ Lásd 1985-ös Kivonat, 236. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 73.

⁴⁶⁷ Lásd 1985-ös Kivonat, 239. bek. Egyesülési Szabadság i.m. p. 74.

⁴⁶⁸ ILO (2012) i.m. pp. 92-93.

mértéket. Az ILO bizottságai azonban úgy vélik, hogy a túl magas reprezentativitási százalékkérték követelménye a kollektív alkufolyamatban való részvétel engedélyezéséhez az Egyezményben használt értelemben akadályozhatja a szabad és önkéntes kollektív alkufolyamat előmozdítását.⁴⁶⁹

A Szociális Jogok Európai Bizottsága szerint az egyesülési jog gyakorlásának egyik legfőbb mozgatórugója a szakszervezeteknek biztosított azon jogosultság, hogy tagjaik számára kollektív szerződésekről tárgyalhatnak. Ha bizonyos szervezetek számára megtagadják ezt a jogosultságot, a munkavállalók más szervezetekhez fognak csatlakozni. A szakszervezetek tevékenységének ilyenkor korlátozása szembe megy a szervezetalapítás szabadságával, valamint a szervezetekhez való szabad csatlakozás jogával. A Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy a szakszervezetek azon joga, hogy kollektív szerződéseket tárgyaljanak, elengedhetetlen részét képezi a Karta 5. cikkében foglalt szakszervezeti szabadságnak.⁴⁷⁰ „A Bizottság hatodik felügyeleti ciklusában úgy határozott, hogy amennyiben egy tagállam objektív kritériumok alapján kívánja megállapítani, hogy egy szakszervezet reprezentatívnak tekinthető-e, az nem minősül a Karta 5. cikke megsértésének.” A Bizottság szerint a reprezentatív státusz attól függ, hogy az előírt, igazolható kritériumok teljesülnek-e. Az egyes felügyeleti ciklusok alatt a Bizottság azt vizsgálta, hogy ezeket előre ismerték-e a szakszervezetek, ezeket egy független szerv ellenőrizte-e és az ellenőrzéseket szisztematikusan végzik-e el.⁴⁷¹ „A Bizottság azt igyekszik megállapítani, hogy az a szakszervezet, mely nem rendelkezik reprezentatív státusszal, valóban nem rendelkezik-e a tagok jogainak és érdekeinek képviselőiére való képességgel”.⁴⁷² Mindez arra kötelezi a tagállamokat, hogy bejelentsék ezeket a kritériumokat.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága elé került Svéd Mozdonyvezetők Szakszervezete kontra Svédország ügyben⁴⁷³ a kérelmező szakszervezet azt sérelmezte, hogy az Országos Kollektív Alkufolyamat visszautasította a vele való kollektív szerződés megkötését, bár az régebben a fő szakszervezeti szövetségekkel, egyes esetekben pedig független szakszervezetekkel is hasonló megállapodásokat kötött.

⁴⁶⁹ ILO (2012) i.m. p. 94.

⁴⁷⁰ A. M. Świątkowski i.m p. 220.

⁴⁷¹ A. M. Świątkowski i.m p. 220.

⁴⁷² A. M. Świątkowski i.m p. 220.

⁴⁷³ App No 5614/72 (1976.02.06.). Press Unit of the European Court of Human Rights, 'Factsheet-Trade Union rights, 2018.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletében azt állapította meg, hogy a kollektív alkufolyamathoz való jog a 11. cikk szerint az egyesülési jognak nem szerves alkotórésze.⁴⁷⁴ Ezen kívül egy adott munkaadónak a kollektív szerződés megkötésére való kényszerítése önmagában nem illik a 11. cikk által megengedett garanciába, így a Hivatalnak az az általános gyakorlata, hogy korlátozza azoknak a szervezeteknek a számát, amelyekkel kollektív szerződést köt, önmagában nem összeegyeztethetetlen a szakszervezeti szabadsággal, és az az állam mérlegelési szabadságába tartozik. A 11. cikk nem biztosítja azt, hogy a szakszervezeteket bármilyen különleges bánásmódban részesítsék, így például a kollektív szerződéskötésre való jogosultságot sem garantálja.

A Demir és Baykara kontra Törökország ügy⁴⁷⁵ annak a kollektív szerződésnek a visszamenőleges hatályú érvénytelenítéséről szól, amelyet egy szakszervezet az után kötött meg, hogy a kormányzattal kollektív alkufolyamatba bocsátkozott, valamint arról, hogy az önkormányzati közalkalmazott kérelmezőknek megtiltották a szakszervezetek alapítását. A Nagytanács megállapította, hogy ebben az esetben az Egyezmény 11. cikkét megszegték a tekintetben, hogy a kérelmezőnek a szakszervezetek alapításához való joga gyakorlásába beavatkoztak, valamint az Egyezmény 11. cikkét megszegték a tekintetben is, hogy a kollektív szerződést visszamenőleges hatállyal (*ex tunc*) érvénytelenítették. A testület kiemelte, hogy az egyesülési jog elemeinek listája nem véges, hanem az „*a munkaügyi kapcsolatok egyes fejleményeinek alakulásától függ.*” Tekintetbe véve a „*munkajogban mind hazai, mind nemzetközi téren bekövetkezett fejleményeket, valamint a tagállamoknak az effajta ügyekben szokásos gyakorlatát*”, a Nagytanács azt állapította meg, hogy „*a munkaadóval folytatott kollektív alkuhoz való jog*” elvileg az egyik alapvető eleme lett a 11. cikkben szereplő „*...érdekei védelmében a szakszervezetek alapítása és az azokhoz való csatlakozás jogának*”, azt értve ez alatt, hogy a tagállamok továbbra is szabadon építhetik ki saját rendszerüket arra, hogy szükség esetén az egyes munkavállalói csoportokat képviselő szakszervezeteknek különleges státuszt adjanak.

⁴⁷⁴ Isabelle Van Hiel i.m. p. 297.

⁴⁷⁵ 34503/97 (2008.11.12.). Press Unit of the European Court of Human Rights, 'Factsheet-Trade Union rights, 2018.

III.1.5. A dolgozók bizonyos „kategóriáinak” szervezkedési szabadsága. A szervezkedési szabadság korlátai

A közszolgálat területén a kollektív alkufolyamat különleges jellemzőkkel bír és igen eltérő az egyes országokban a gyakorlati megvalósulása. E területen az államnak kétszeres felelőssége van, mivel végső soron a legnagyobb munkaadó, illetve felelősséggel tartozik az erőforrások elosztásáért, így magának a közszolgálatnak a működtetéséért is. Az ILO Egyesülési Szabadság Bizottsága rámutatott, hogy ha a közszférában foglalkoztatottak érdekképviselői szervei nem élvezik ugyanazokat az előnyöket és privilégiumokat, mint a versenyszférában dolgozók szakszervezetei, az diszkriminációt eredményez a közszférában dolgozók és szervezeteik, illetve a magánszférában dolgozók és szervezeteik között. Ez a megkülönböztetés aggályokat vet fel a 87. sz. ILO Egyezmény 2. cikke kapcsán, amely szerint a munkavállalókat „mindennemű megkülönböztetés nélkül” illeti meg a szervezkedés szabadsága, illetve a 8. cikk (2) bekezdés kapcsán, amely szerint az Egyezményben biztosított jogosítványokat sem a nemzeti jogalkotás, sem a jogalkalmazás módja nem korlátozhatja.⁴⁷⁶ A 87. sz. Egyezmény 9. cikkének 1. bekezdése szerint az Egyezmény alkalmazási hatálya alól csak a rendőrség és a fegyveres testületek tagjai képeznek engedélyezett kivételt. Ezeket a kivételeket az állam külső és belső biztonságáért felelős munkavállalók két kategóriájának feladatai indokolják. A Bizottság véleménye szerint azonban ezeket a kivételeket korlátozóan kell értelmezni, mivel a gyakorlatban nem mindig határozható meg könnyen, hogy az egyes munkavállalók a hadsereg vagy a rendőrség soraiba tartoznak-e. A Bizottság esetjoga szerint kétség felmerülése esetén a fenti kivételt megszorítóan kell értelmezni, kétség esetén a munkavállalót civilnek kell tekinteni.⁴⁷⁷ A szakszervezeti jogokra vonatkozó jelentős korlátozások egységesen vonatkoznak a fegyveres szerveknél dolgozó minden személyre, függetlenül a szervezet konkrét tevékenységétől, valamint attól, hogy az érintett munkavállaló hivatásos állományban vagy közalkalmazottként tevékenykedik-e. Az Egyesülési Szabadság Bizottságának értelmezése szerint a civilek szervezkedési szabadsága még a szűken értelmezett fegyveres szerveknél sem korlátozható,⁴⁷⁸ emellett az Egyesülési Szabadság Bizottságának joggyakorlata szerint nem korlátozható a szervezkedési szabadsága a tűzoltóknak, a törvényhozó hatósági alkalmazottnak, a büntetés-végrehajtási

⁴⁷⁶ Részlet a Független Rendőr Szakszervezet által benyújtott alkotmányjogi panaszról (IV/3405-0/2015). [http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/b66ff392dcddf1d3c1257f4f005dd273/\\$FILE/IV_3405_0_2015_ind%C3%ADtvany.002.pdf/IV_3405_0_2015_ind%C3%ADtvany.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/b66ff392dcddf1d3c1257f4f005dd273/$FILE/IV_3405_0_2015_ind%C3%ADtvany.002.pdf/IV_3405_0_2015_ind%C3%ADtvany.pdf) (Letöltés ideje: 2020. 12. 15)

⁴⁷⁷ Freedom of Association. Digest of decisions and principles of the Freedom of Association Committee of the Governing Body of the ILO. International Labour Office, Geneva, 2006. (a továbbiakban: Digest) para (bek.). 223., 226.

⁴⁷⁸ Az Egyesülési Szabadság Bizottsága döntéseinek és alapelveinek összefoglalása, 5. kiadás, 2006. 229. bek.

személyzetnek, vámtisztviselőknek, a hírszerzési szolgálatok civil dolgozóinak, valamint a biztonsági őröknek, még akkor sem, ha munkájuk természete miatt fegyvert kell viselniük.⁴⁷⁹

A 98. sz. ILO egyezmény minden munkavállalóra és munkaadóra, valamint szervezeteikre vonatkozik, mind a magán-, mind pedig az állami szektorban, attól függetlenül, hogy a szóban forgó szolgáltatás létfontosságú-e. Az egyetlen megengedett kivétel a fegyveres testületekre és a rendőrségre vonatkozik, továbbá nem tér ki a közszolgálatban foglalkoztatottak helyzetére. Így a nemzeti törvényekre vagy szabályzatokra hagyja annak meghatározását, hogy rendelkezései vonatkoznak-e a fegyveres testületekre és a rendőrségre.

A szakszervezeti szervezkedés tág korlátozása ellentétes az Európai Szociális Karta 5. cikkével is,⁴⁸⁰ amely e korlátozásokat szintén csak a szűken értelmezett rendőrség és a fegyveres erők tagjai vonatkozásában engedi meg. A Szociális Jogok Európai Bizottságának gyakorlatában egy testület akkor minősül fegyveres szervnek, ha ténylegesen katonai feladatokat lát el.⁴⁸¹ A Karta 5. cikke a tagállamokra hagyja, hogy a rendőrség tagjai esetében milyen mértékben engedélyezik a szervezkedés jogának gyakorlását. A hivatásos katonák esetében a Karta 5. cikke még azt is lehetővé teszi, hogy a fegyveres erők munkáltatói esetében tulajdonképpen teljes egészében kizárják az egyesülési jog gyakorlását. A Bizottság által ilyen ügyekben hozott nagyszámú döntés arra utal, hogy a tagállamok egyre több korlátozást fogadnak el és zárják ki a szakszervezeti szabadság gyakorlását.⁴⁸²

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának több esete kapcsolódott a szakszervezeti jogok állami szektorban történő érvényesülésével összefüggésben. A Tümen Haber Sen és Cinar kontra Törökország ügy⁴⁸³ a közsférában dolgozó alkalmazottak egyik szakszervezetének feloszlásáról szólt azon az alapon, hogy közalkalmazottak nem alapíthatnak szakszervezetet. A Bíróság megállapította, hogy az Egyezmény 11. cikkét megszegték. A Bíróság kiemelte, hogy az „államnak, mint munkaadónak” tiszteletben kell tartania a szakszervezeti szabadságot és garantálnia kell ennek a jognak az eredményes gyakorlását. A már hivatkozott Demir és Baykara kontra Törökország-ügyben a Nagytanács 2008. november 12-i hozott ítéletében a Bíróság megállapította, hogy a közigazgatási dolgozók

⁴⁷⁹ Lásd: 231-233., 239-240. jelentések. ILO (2012) i.m. p. 25.

⁴⁸⁰ Kihirdette a Módosított Európai Szociális Karta kihirdetéséről szóló 2009. évi VI. törvény.

⁴⁸¹ European Social Charter. Digest of the case law of the ECSR. March 2005. p. 31.

⁴⁸² A. M. Świątkowski i.m. p. 239.

⁴⁸³ Application No. 28602/95 (2006.02.21.). Press Unit of the European Court of Human Rights. 'Factsheet-Trade Union rights, 2018.

nem zárhatók ki az Egyezmény 11. cikkének hatályából. A nemzeti hatóságok legfeljebb arra jogosultak, hogy „törvényes korlátozásokat” rójanak rájuk, a 11.2. cikkben foglaltak szerint.

Összegzésként kiemelendő, hogy a korlátozásnak transzparens jogpolitikai indokot szükséges adni, a nemzetközi munkajogi standardok nem teszik lehetővé sem a szervezkedési szabadság, sem a kollektív alkuhoz való jog generális megvonását. Az ILO 1981. évi 67. ülészakán elfogadott 154. számú Egyezmény a gazdasági tevékenység valamennyi ágazatára vonatkozik. Az Egyezmény csak a fegyveres testületekre és a rendőrségre nézve enged kivételeket⁴⁸⁴ a nemzeti jogalkotás, illetőleg a nemzeti gyakorlat számára. A közszolgálat tekintetében (már ha bizonyos tevékenységeket— például egészségügy— egyáltalán tisztán közszolgálatnak tekinthetjük) a nemzeti jogalkotás vagy gyakorlat legfeljebb az Egyezmény alkalmazásának ún. „különös szabályait” állapíthatja meg a kollektív alku tekintetében. Magyarországon az elmúlt tíz évben számos vitát generált a közigazgatási és rendvédelmi szféra sajátos kollektív munkajogi szabályozása⁴⁸⁵ (2020-ban pedig az egészségügyé).

⁴⁸⁴ 1 cikk 2. *„Azt, hogy jelen Egyezményben nyitott rendelkezések milyen mértékben terjednek ki a fegyveres testületekre és a rendőrségre, nemzeti jogalkotás, illetőleg a nemzeti gyakorlat határozhatja meg.”*

⁴⁸⁵ Részletesen lásd a dolgozat negyedik részében.

III.2. A(z) (európai) szociális párbeszéd

III.2.1. Az európai szociális párbeszéd működése

A nemzetközi munkajogi környezet „teljességéhez” elengedhetetlen, hogy bemutatásra kerüljenek az Európai Unió (az értekezés témájához kapcsolódó legfőbb intézményei), amelynek során megkerülhetetlen az Európai Szociális Párbeszéd működésének ismertetése.

A szociális párbeszéd ma már az Európai Unió mindennapi működésének, fejlődésének nélkülözhetetlen része,⁴⁸⁶ az Európai Unió szociális dimenziójának elválaszthatatlan eleme, jellemzője,⁴⁸⁷ melynek intézményei és mechanizmusai mind közösségi (az Európai Unió egészére kiterjedő), mind ágazati szinten (az Európai Unión belül egy-egy gazdasági szektorra vonatkozóan) kiépültek. Az „európai szociális párbeszéd” kifejezés rendszerint arra az interakcióra értendő, ami a szociális partnerek között zajlik. Ez kezdetekben, az 1980-as évek közepén a munkavállalók és a munkaadók európai „csúcsszervezetei” közötti bipartit (kétoldalú), közösségi szintű kapcsolatrendszerként jelentette. A szociális párbeszéd fogalmát úgy lehetne leginkább definiálni, mint a munkáltatók és a munkavállalók képviselői közötti megállapodásra való törekvést olyan ügyekben, mint a munkakörülmények, a munkaerőpiac működése vagy pl. a szakképzés területe.⁴⁸⁸ A fogalom az elmúlt években ugyanakkor jelentősen bővült, mondhatni – fejlődési szakaszonként – teljesedett ki, és ma már olyan intézményesített együttműködési formákat is takar, amelyekben a közösségi intézmények és a nemzeti kormányok képviselői is részt vesznek. Meg kell jegyezni azt is, hogy a szereplők transznacionális jellege új minőséget, egyúttal szabályozási kihívásokat is jelent. Ezek körében említhető az EU-szintű „kollektív megállapodások” jogi jellege, azok végrehajtása, vagy a kollektív tárgyalásokat segítő, a nemzeti szinten általában jogilag szabályozott és elfogadott nyomásgyakorlási formák – sztrájkok – szervezhetőségének és jogszerűségének kérdése nemzetközi méretekben.⁴⁸⁹

A szociális partnerek együttműködési formájának a kezdeti és napjainkig is meghatározó típusa a konzultáció (lásd a későbbiekben), de az érintettek akár megállapodásokat is

⁴⁸⁶ Kiss György: Az Európai Unió munkajoga. Osiris, Budapest, 2002. p. 475.

⁴⁸⁷ Czuglerné Ivány Judit: A kollektív alku és a kollektív szerződés az európai munkajogban. (Phd. értekezés tézisei). ELTE Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék, 2011. p. 2.

⁴⁸⁸ Degryse, C and Tilly, P: 1973-2013: 40 years of history of the European Trade Union Confederation. Brussels: ETUI, 2013. p. 92.

⁴⁸⁹ Európai szociális partnerek. In: A munkaadó lapja. 2013/12. <https://munkaugyilevelek.hu/2003/12/europai-szocialis-partnerek/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 30.)

köthetnek, illetve az Európai Unió jogában elismert és szabályozott eljárásként az európai szociális partnerek által megkötött megállapodás európai normává is válhat. Minderre az elmúlt öt évtizedben létrejött intézményes keretek állnak rendelkezésre, amelyek különböző szinteken (ágazatközi, ágazati, regionális és vállalati szinten) segítik és biztosítják a (nemzeti vagy európai szintű) szociális partnerek részvételét az Európai Unió foglalkoztatási és szociális politikájának formálásában.⁴⁹⁰

Amennyiben a szociális párbeszéd által érintett terület és téma – általános jellegéből is fakadóan – az Unió egészét érintő kérdés, akkor abban a szociális partnerek konföderációi (csúcsszervezetei) vesznek részt. Szakszervezeti oldalról ez egy alanyt, az Európai Szakszervezeti Szövetséget (a továbbiakban: ESZSZ)⁴⁹¹ jelent. Az ESZSZ véleménye alapján a munkaerőpiac minden szintjén meglévő szociális párbeszéd az európai szociális modell része, és azok az országok, ahol vitális és eredményes a szociális partnerség, a világ legsikeresebb, legellenállóbb és legversenyképesebb országai.⁴⁹²

Ahogy arról szó esett, az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 154-155. cikkeiben foglalt felhatalmazás alapján az európai szociális partnerek egymással ún. keret-megállapodásokat is köthetnek. Az uniós szinten megkötött megállapodásokat a szociális partnerek sajátos eljárásainak és gyakorlatának megfelelően, vagy pedig — a 153. cikk hatálya alá tartozó kérdésekben — az aláíró felek együttes kérelmére, a Tanács által a Bizottság javaslata alapján hozott határozattal (aminek a formája eddig minden esetben irányelv volt) kell végrehajtani.

Összegezve a hivatkozott EUMSZ rendelkezéseket: az Európai Bizottságnak konzultálnia kell a szociális partnerekkel, mielőtt bármilyen jogalkotási kezdeményezést tenne a szociálpolitika alakítása terén. A szociális partnerek ezt követően dönthetnek úgy, hogy inkább megállapodást kötnek egymás között.

Kilenc hónap áll rendelkezésükre (kivéve, ha az érintett szociális partnerek, valamint a Bizottság együttesen úgy határoznak, hogy azt meghosszabbítják) a megállapodás megtárgyalására, melynek letelte után.⁴⁹³

⁴⁹⁰ <https://munkaugyilevelek.hu/2003/12/europai-szocialis-partnerek/> i.m.

⁴⁹¹ European Trade Union Confederation

⁴⁹² ETUC Action programme 2019-2023. 12. <https://www.etuc.org/sites/default/files/page/file/2019-06/20190621%20Action%20Programme.pdf> (Letöltés ideje: 2019.10.01)

⁴⁹³ Az EUMSZ 154. cikke.

1. „megállapodást köthetnek, és közösen felkérhetik a Bizottságot egy tanácsi végrehajtási határozatra irányuló javaslat előterjesztésére; vagy
2. megállapodást köthetnek, és azt saját külön eljárásaiknak és gyakorlataiknak, illetve a tagállamok eljárásainak és gyakorlatainak megfelelően végrehajthatják („önkéntes” vagy a későbbiekben „autonóm” megállapodások); vagy
3. dönthetnek úgy, hogy nem tudnak megállapodásra jutni, és ebben az esetben a Bizottság folytatja az érintett javaslattal kapcsolatos munkát.”⁴⁹⁴

E folyamat „ágazatközi eredményeinek” tekinthetők a következő keretmegállapodások, amelyek végrehajtására tanácsi irányelvek révén került sor:

- A Tanács 2010/18/EU Irányelve (2010. március 8.) a BUSINESSEUROPE,⁴⁹⁵ az UEAPME,⁴⁹⁶ a CEEP⁴⁹⁷ és az ESZSZ által a szülői szabadságról kötött, felülvizsgált keretmegállapodás végrehajtásáról és a 96/34/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről;
- A Tanács 1999/70/EK irányelve (1999. június 28.) az ESZSZ, az UNICE⁴⁹⁸ és a CEEP által a határozott ideig tartó munkaviszonyról kötött keretmegállapodásról;
- a Tanács 97/81/EK irányelve (1997. december 15.) az UNICE, a CEEP és az ESZSZ által a részmunkaidős foglalkoztatásról kötött keretmegállapodásról.

A fent említett második „opciónak” megfelelően a távmunkáról szóló, 2002-ben született megállapodás⁴⁹⁹ volt az első, amelyet „autonóm megállapodásként” hajtottak végre, és amelynek esetében a hatályosulás a nemzeti szociális partnerek eszközeivel történik⁵⁰⁰ (például központi, országos vagy ágazati szintű megállapodások révén, azokban az országokban, ahol ez elterjedt formája a munkaügyi tárgyú normaalkotásnak).

⁴⁹⁴ Az EUMSZ 155. cikke alapján: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/58/sociale-dialog> (Letöltés ideje: 2019.10.12.)

⁴⁹⁵ Az Európai Unió legnagyobb, munkáltatói szövetségeket tömörítő ernyőszervezete (<https://www.buinesseurope.eu>). Magyarországi munkaadói érdekképviseleti tagja a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége (MGYOSZ).

⁴⁹⁶ Az 1980-ban megalakult Kézműves, Kis-és Középvállalkozások Európai Szövetsége (2018 óta SMEUnited: <https://smeunited.eu/about-us>). Magyarországi munkaadói érdekképviseleti tagja az Ipartestületek Országos Szövetsége (IPOSZ).

⁴⁹⁷ Állami és Közzolgáltatási Vállalatok Európai Központja – európai közszolgáltató, munkaadói szervezetek szövetsége, 1961-ben alakult meg (<https://www.ceep.eu/our-members/>). Magyarországi munkaadói érdekképviseleti tagja a Stratégiai és Közzolgáltató Társaságok Országos Szövetsége (STRATOSZ).

⁴⁹⁸ Európai Gyáriparosok és Munkáltatók Szervezeteinek Szövetsége, 1958-ban jött létre. 2007 óta BUSINESSEUROPE (lásd 428. sz. lábjegyzet).

⁴⁹⁹ Framework agreement on telework (2002)

⁵⁰⁰ Bankó Zoltán: A távmunkával kapcsolatos jogalkotási, jogalkalmazási és foglalkoztatáspolitikai tapasztalatok Magyarországon. Magyar Munkajog E-folyóirat, 2016/2. p. 52.

Ezt egyéb autonóm megállapodások is követték, például a munkahelyi stresszről,⁵⁰¹ a munkahelyi zaklatásról és erőszakról (2007-ben),⁵⁰² a befogadó munkaerőpiacokról (2010-ben),⁵⁰³ valamint a tevékeny időskorról és a nemzedékek közötti szolidaritásról (2017-ben).⁵⁰⁴

A szakmai közvélemény kiemelt figyelmet fordít az ún. „*EPSU és Goudriann kontra Európai Bizottság ügyre*”, amelynek fókuszában az áll, hogy az EUMSZ 154. cikk és az EUMSZ 155. cikk (2) bekezdése⁵⁰⁵ alapján lefolytatott eljárás [a Trade Unions’ National and European Administration Delegation (a nemzeti és európai közigazgatás szakszervezeti küldöttsége, TUNED), valamint a European Public Administration Employers (európai közigazgatási munkáltatók, EUPAE) által 2015. december 21-én aláírt, „*a központi kormányzati igazgatási szervek tisztviselőinek és alkalmazottainak a tájékoztatását és a velük folytatott konzultációt meghatározó általános keret*” című megállapodás végrehajtására irányuló, az Európai Unió Tanácsa elé terjesztett határozati javaslat] eredményezhet-e jogalkotási jellegű aktusokat. Azt ugyanis az Európai Bizottság nem terjesztette elő javaslatként a Tanács elé, hanem határozatával – politikai mérlegelési jogkörében – visszautasította. Az EUMSZ 263. cikk alapján benyújtott kérelmet az Európai Unió Bíróságának Törvényszéke elutasította,⁵⁰⁶ ezért az EPSU fellebbezett a döntés ellen.⁵⁰⁷ A probléma tulajdonképpen úgy is felvethető, hogy a Bizottságnak egyáltalán lehet-e az eljárásban ilyen (az ügyben kifogásolt) szerepe. Az Európai Szakszervezeti Kutatóintézet (ETUI) honlapján megjelent elemzés szerint a Törvényszék tévesen értelmezte az EU szociális párbeszédének szerepét és logikáját, veszélyeztetve a szociális partnerek autonómiáját, s ezzel ellentmondott az EU-szerződések szellemiségének.⁵⁰⁸

⁵⁰¹ Framework agreement on work-related stress (2004). Ezzel összefüggésben kifejezetten sikeresnek mondható a magyar implementáció, mert a munkavállalói oldal kezdeményezésére, valamint az akkori kormány érdeklődését felkeltve a keret-megállapodás egyes részei bekerültek a Munkavédelmi Törvénybe. (<http://www.liganet.hu/page/200/artID/9234/html/europai-egyezmények-magyarorszagon.html>) (Letöltés ideje: 2019.10.04.)

⁵⁰² Framework agreement on harassment and violence at work (2007)

⁵⁰³ Framework agreement on inclusive labour markets (2010)

⁵⁰⁴ Framework agreement on active ageing and an inter-generational approach (2017)

⁵⁰⁵ „*Az uniós szinten megkötött megállapodásokat a szociális partnerek és a tagállamok sajátos eljárásainak és gyakorlatának megfelelően, vagy pedig — a 153. cikk hatálya alá tartozó kérdésekben — az aláíró felek együttes kérelmére, a Tanács által a Bizottság javaslata alapján hozott határozattal kell végrehajtani. Erről az Európai Parlamentet tájékoztatni kell.*”

⁵⁰⁶ T-310/18. sz. ügy

⁵⁰⁷ C-928/19.P.sz.ügy

⁵⁰⁸ Rainone, Silvia, After the ‘Hairdressing Agreement’, the EPSU Case: Can the Commission Control the EU Social Dialogue? (December 14, 2020). ETUI Research Paper – Policy Brief 15/2020, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3748508> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3748508> (Letöltés ideje: 2021.01.11.)

Érdemes megjegyezni, hogy nem ez az első alkalom, hogy a Bizottság elutasította a szociális partnerek hasonló kérését. Az ún. „fodrászati ágazat” szociális partnereinek a munkahelyi egészség és biztonság védelméről szóló megállapodásával⁵⁰⁹ kapcsolatban 2018 elején a Bizottság arról tájékoztatta a szociális partnereket, hogy nem javasol tanácsi határozatot, és ehelyett egy cselekvési terv révén támogassák a megállapodás önálló végrehajtását.

Az EU kétoldalú (bipartit) szociális párbeszédének legfőbb fóruma ágazatközi szinten 1992 óta a Szociális Párbeszéd Bizottság (a továbbiakban: SDC).⁵¹⁰ Az SDC plenáris üléseket tart (évente 3 vagy 4 alkalommal) az európai munkavállalói és munkaadói csúcsszervezetek⁵¹¹ képviselőivel, így a magyarországi szervezetek is bekapcsolódtak a munkájába (*az EU csatlakozás következményeiről lásd a dolgozat negyedik részének vonatkozó fejezeteit*).

III.2.2. A konzultáció és annak európai uniós intézményei

Az európai szociális párbeszéd kezdeti és napjainkig is az egyik legmeghatározóbb formája a konzultáció.⁵¹² Az egyes bizottságok, eljárási mechanizmusok intézményesített formát biztosítanak az európai szociális partnereknek, hogy véleményüket, érveiket és érdekeiket kifejezzék és azokat megvitassák.⁵¹³

III.2.2.1. Európai Gazdasági és Szociális Bizottság

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (továbbiakban: EGSZB) az Európai Unió konzultatív szerve, ami 1957-es alapítása óta szakértői tanácsokkal látja el a főbb uniós intézményeket (Európai Bizottság, Európai Unió Tanácsa, Európai Parlament), nem a szociális párbeszéd része. Szerepe kiemelt jelentőséggel bír, amit a leginkább „kézzelfogható” módon az támaszt alá, hogy az Európai Bizottság az esetek négyötödében figyelembe veszi az EGSZB véleményét.⁵¹⁴ Az EGSZB egyik legfontosabb feladata, hogy „hídszerepet” töltsön be az európai intézmények és az úgynevezett „szervezett civil

⁵⁰⁹ https://www.uni-europa.org/wp-content/uploads/2016/06/EFA_OHS_HairdressingSector_signed_20160623.pdf (Letöltés ideje: 2021.01.11.)

⁵¹⁰ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=479&langId=en> (Letöltés ideje: 2019.10.01.)

⁵¹¹ A későbbiekben felsorolt reprezentatív munkavállalói és munkaadói érdekképviselők.

⁵¹² Ami általános fogalma szerint: „*két vagy több, független és autonóm szereplő közötti önkéntes együttműködés, amelynek célja egymás véleményének, álláspontjának kölcsönös megismerése, befolyásolása; adott esetben közös vélemény kialakítása annak érdekében, hogy harmadik (további) felekre befolyást gyakoroljanak.*” Ladó Mária–Tóth Ferenc: A konzultáció és intézményei az Európai Unióban, tagállamaiban és Magyarországon. „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány, 2001. p. 5.

⁵¹³ Kiss (2005) i.m. p. 479.

⁵¹⁴ <http://medosz.hu/letoltes/81> (Letöltés ideje: 2019.10.04.)

társadalom” között. A civil szervezetekkel való strukturált párbeszéd kialakítása révén ösztönzőleg kíván hatni azok szerepére az EU tagállamaiban és a világ más országaiban egyaránt.⁵¹⁵

Az EGSZB által kibocsátott véleményeket kötelező figyelembe venni a szerződések által meghatározott területeken, illetve a Bizottság, a Tanács és a Parlament önkéntesen is konzultálhat vele. Az EGSZB saját kezdeményezésű véleményt is kibocsáthat. Tagjai a gazdasági szereplők két nagy táborát, a munkaadói és a munkavállalói oldalt, valamint a különböző társadalmi érdekcsoportokat képviselik uniós szinten.⁵¹⁶ Nem utasíthatók, feladataik ellátása során függetlenek, és az Unió általános érdekében járnak el.⁵¹⁷ Véleményeinek elkészítését az uniós tevékenység különböző területei szerint hat szakosított szekció segíti (valamint albizottságokat is létrehozhat, hogy azok meghatározott kérdésekkel foglalkozzanak):⁵¹⁸

- „Mezőgazdaság, vidékfejlesztés és környezetvédelem” (NAT) szekció;
- „Gazdasági és monetáris unió, gazdasági és társadalmi kohézió” (ECO) szekció;
- „Foglalkoztatás- és szociálpolitika, uniós polgárság” (SOC) szekció;
- „Külkapcsolatok” (REX) szekció;
- „Egységes piac, termelés és fogyasztás” (INT) szekció;
- „Közlekedés, energia, infrastruktúra és információs társadalom” (TEN) szekció.

A tagállami kormányok által delegált jelölteket az Európai Unió Tanácsa nevezi ki 5 évre, akiknek megbízatása megújítható. Az, hogy az egyes uniós tagállamok hány személyt jelölhetnek az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságba, az adott ország népességétől függ. Magyarországról négy fő szakszervezeti képviselő vesz részt az EGSZB munkájában.⁵¹⁹ Munkájukért nem kapnak fizetést, de utazási és szállásköltségeiket a bizottság fedezi. Legtöbbször továbbra is saját munkahelyükön tevékenykednek hazájukban, ami azt jelenti, hogy kapcsolatban tudnak maradni a „delegáló” szervezetekkel.

⁵¹⁵ <http://www.szef.hu/nemzetkozi-kapcsolatok/kapcsolatok/ecosoc> (Letöltés ideje: 2019.10.06.)

⁵¹⁶ https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-economic-social-committee_hu (Letöltés ideje: 2019.10.06.)

⁵¹⁷ <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/15/az-europai-gazdasagi-es-szocialis-bizottsag> (Letöltés ideje: 2019.10.06.)

⁵¹⁸ <https://www.eesc.europa.eu/hu/sections-other-bodies> (Letöltés ideje: 2019.10.06.)

⁵¹⁹ A 2015-2020 közötti időszakra a tagok jelölését a Kormány 1655/2015. (IX.14) Korm. határozata tette meg.

III.2.2.2. A tanácsadó bizottságok és ügynökségek

Az Európai Unió szintjén zajló konzultációnak a tripartit módon működő tanácsadó bizottságok biztosítanak szervezett keretet, emellett három úgynevezett EU-s ügynökség igazgatótanácsának munkájába kapcsolódhatnak be a szociális partnerek. A magyarországi szakszervezetek az alábbi tanácsadó bizottságokban (és a területhez kapcsolódó igazgatótanácsban) vesznek részt:

A Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Tanácsadó Bizottság⁵²⁰ és az Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség Igazgatótanácsa⁵²¹

Az Európai Unió szintjén két, szakszervezeti részvétellel működő tripartit irányítású intézmény foglalkozik a munkavédelmi politikák kérdéseivel. A munkavédelmi (luxemburgi) tanácsadó bizottság az Európai Bizottság ez irányú szabályozásokat előkészítő, megvalósító és értékelő munkáját segíti, míg a (bilbaói) munkavédelmi ügynökség a közösségi politikák megvalósításának eszköze. A bilbaói irányító testület és a luxemburgi tanácsadó bizottság munkája a vonatkozó közösségi rendeletek által szabályozottan⁵²² szorosan összekapcsolódik, a luxemburgi tanácsadó bizottság tagja, póttagja kerülhet a bilbaói ügynökség irányító testületébe. Ezzel biztosított, hogy a politikai, az Európai Bizottsággal kapcsolatos munka és a megvalósításban, a portfólióba tartozó ügyek előre vitelében való részvétel hatékony legyen mindhárom oldal részéről.

Az Európai Szociális Alap Tanácsadó Bizottság⁵²³

Az Európai Szociális Alap (a továbbiakban: ESZA) jelentős mértékben hozzájárul az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés uniós stratégiájához, és az Európai Unió költségvetésének számottevő részét teszi ki.⁵²⁴ A Tanácsnak fontos szerepe van mind az ESZA források felhasználásával kapcsolatos szakpolitikai vélemények megfogalmazása, így kvázi azok formálása, mind a közvetlen finanszírozási mechanizmusok vonatkozásában.

⁵²⁰ Advisory Committee on Safety and Health at Work

⁵²¹ Administrative Board of the European Agency for the Safety and Health at Work

⁵²² A Tanács 2005. június 24-i 1112/2005/EK Rendelete az Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség létrehozásáról szóló 2062/94/EK rendelet módosításáról

⁵²³ European Social Fund Committee

⁵²⁴ Európai Bizottság: 2014–2020-as programozási időszak. Monitoring és értékelés az európai kohéziós politikában. Európai Szociális Alap. <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=71723> (Letöltés ideje: 2019.10.06.)

A Bizottságban áttekintésre kerülnek a tagállami döntési mechanizmusokkal kapcsolatos kérdések is, például az adott operatív programok monitoring bizottságainak működésével kapcsolatos tapasztalatok, így különösen a szociális partnerek részvétele és véleményformálási lehetősége. A tagállamoknak ún. monitoring bizottságokat kell felállítaniuk és tagjait kinevezniük annak ellenőrzésére, hogy a strukturális és beruházási alapokból származó forrásokat⁵²⁵ felhasználó operatív programok végrehajtása és a célkitűzések előrehaladása megfelelően történik-e. Hazánkban jelenleg a 10 operatív program⁵²⁶ mindegyike külön Monitoring Bizottsággal rendelkezik, amely az Operatív Program legfelsőbb szintű koordinációs és stratégiai döntéshozó testülete. A Bizottság a civil szervezetek, a szociális partnerek, a regionális fejlesztési ügynökségek, több ellenőrző szervezet, az Európai Bizottság, valamint az érintett kormányzati szervek képviselőiből áll.

Az ESZA forrásokkal kapcsolatban meg kell említenünk azt is, hogy Magyarországon a csatlakozást követően rendelkezésre állnak kifejezetten olyan támogatási lehetőségek, amelyek a szociális partnerek, így a szakszervezetek számára is elérhetők. Ilyenek a nemzeti keretekben elérhető finanszírozási források (lásd a hazai 2007-2013 között futó TÁMOP, a 2014-2020 támogatási ciklusban⁵²⁷ pedig GINOP pályázatokat), a nemzetközi szakszervezeti szövetségek által benyújtott programokra elosztott források és az általános hozzáférésű, ún. „brüsszeli kiírású” pályázatok, amelyekre az egyes nemzeti keretek között működő szakszervezetek/szociális partnerek által alkotott nemzetközi pályázati teamek (konzorciumok) adhatnak be támogatási kérelmet.

A hazai szakszervezetek országos és ágazati szinten szinte mindegyik lehetőséggel éltek az elmúlt években; legtöbb esetben a munkáltatói érdekképviseletekkel, konzorciumi együttműködés keretében. Ezeknek a pályázatoknak köszönhetően építettek ki országos, ingyenes jogsegélyhálózatot,⁵²⁸ valósítottak meg munkavédelmi pályázatokat,⁵²⁹ vagy éppen bővítették a szervezeti kapacitásaikat.⁵³⁰ Olyan „sajátos” pályázatok is megvalósultak,⁵³¹ melyek korábban működő állami mechanizmusokat váltottak fel, autonóm, a szociális

⁵²⁵ Ezek az Európai Regionális Fejlesztési Alap, az Európai Szociális Alap, a Kohéziós Alap, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap és az Európai Tengerügyi és Halászati Alap

⁵²⁶ https://www.palyazat.gov.hu/az_europai_bizottsag_altal_elfogadott_operativ_programok_2014_20
(Letöltés ideje: 2019.10.13.)

⁵²⁷ Az EU hétéves költségvetési ciklusokat határozza meg.

⁵²⁸ Jogpont, Jogpont+, Jogpont+Mini és a Jogpontok konstrukciók (TÁMOP és GINOP konstrukciók keretében).

⁵²⁹ GINOP-5.3.4. pályázatok

⁵³⁰ TÁMOP-2.5.3.A és TÁMOP-2.5.3.C pályázatok

⁵³¹ A GINOP 5.3.3-15 és GINOP 5.3.3-18-as pályázati konstrukción belül

partnerségben gyökerező módon. A Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálat célja a kollektív munkaügyi érdekvitában álló felek között a bizalom helyreállítása, a konfliktushelyzet megszüntetése, a munkahelyi béke megőrzése, illetve helyreállítása, a munkaügyi kapcsolatok kultúrájának javítása. E név alatt – egy európai uniós pályázatnak köszönhetően – a szociális partnerek (az Innovációs és Technológiai Minisztérium⁵³² együttműködésével) a kollektív munkaügyi érdekviták megoldásának országos, egységes elveken nyugvó, szakmailag független támogató rendszerét alakították ki.⁵³³

2018. május 2-án a Bizottság javaslatot fogadott el a 2021–2027 közötti időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretre, kiemelve, hogy az ESZA+ rendelet⁵³⁴ tervezetének 8. cikke szerint a tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a megosztott irányítás alatt finanszírozott intézkedések végrehajtásában a szociális partnerek is részt vegyenek. A tagállamoknak megfelelő összeget kell allokálniuk a szociális partnerek és civil szervezetek kapacitás-építését támogató intézkedésekre.

Munkavállalók Szabad Mozgása Tanácsadó Bizottság⁵³⁵

A Bizottság 1968-ban került felállításra az EU Tanácsadó Bizottságainak (a továbbiakban Bizottság) sorában. Tagállamonként hat tag vehet részt a Bizottság munkájában (2-2-2 kormányzati, munkáltatói és munkavállalói képviselő). A szociális partnerek tagállami képviselőit a tagállamok munkáltatói és munkavállalói érdekképviseleti szervei delegálják (hivatalosan a kormányokon keresztül). Az európai szintű szociális partnerek is részt vesznek az üléseken, elsősorban koordinálják az egyes oldalak képviselőinek álláspontját, az egyes tagállami képviselők azonban ettől eltérő álláspontokat is megfogalmazhatnak és képviselhetnek.

⁵³² Korábban a Pénzügyminisztérium, illetve a Nemzetgazdasági Minisztérium közreműködésével

⁵³³ Kun Attila – Bankó Zoltán – Szabó Imre Szilárd: A munkaügyi tanácsadó és vitarendező szolgálat. In: Glavanits Judit (szerk.) A gazdasági jogalkotás aktuális kérdései, Dialóg Campus Kiadó, 2019. p. 141-152.

⁵³⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0382&from=RO> (Letöltés ideje: 2020.12.24.)

⁵³⁵ Advisory Committee on Free Movement of Workers

A Bizottság működésében a résztvevők egyenrangúak, az ülésen (évente 2-3 alkalommal ül össze) minden egyes résztvevőnek joga van felszólalni, véleményt mondani, vagy kérdést feltenni.⁵³⁶

Az üléseket az EU Bizottság hívja össze, finanszírozza, végzi az összes adminisztratív teendőt, elnöklí az üléseket és szakértői az egyes napirendi pontokhoz szakmai anyagot készítenek, amelyeket az ülésen röviden be is mutatnak. A Bizottság előkészítő anyagaihoz a résztvevők véleményt mondhatnak, javaslatokat fogalmazhatnak meg és kérdéseket tehetnek fel az EU Bizottság képviselőinek. A napirenden szereplő kérdésekben az EU bizottság is kérhet tájékoztatást a tagállamoktól, s a szociális partnerektől. A résztvevők külön is felvethetnek számukra fontos témákat, illetve az EU Bizottság a saját, vagy/és a résztvevők javaslata alapján tanulmányokat, elemzéseket készítenek.

Szakképzési Tanácsadó Bizottság⁵³⁷ és az Európai Szakképzés-fejlesztési Központ Igazgatótanácsa (CEDEFOP)⁵³⁸

A Szakképzési Tanácsadó Bizottság működésével közvetlenül segíti az Európai Bizottságot e közös szakképzési politika konkrét megvalósításában, annak felkérésére vagy saját kezdeményezése alapján.⁵³⁹ A CEDEFOP tripartit ügynökség, amelynek alaptevékenységéhez tartozó feladatokat szakértők látják el. Figyelemmel kíséri a munkaerő-

⁵³⁶ A Bizottság célja, feladata és hatásköre:

- az EU Bizottságot segíti a munkavállalók szabad áramlására vonatkozó EU jog tagállami végrehajtásának/alkalmazásának vizsgálatában,
- segíti a tagállamok munkaügyi/foglalkoztatási politikájának koordinálását azzal a céllal, hogy egy egységes EU munkaerőpiac jöjjön létre és működjön,
- a Bizottság által vizsgált témakörök elsősorban:
 - a) információcsere a tagállami és az európai munkaerőpiac fejlődéséről, fejlesztési lehetőségeiről,
 - b) a munkavállalók áramlásának figyelemmel kísérése és elősegítése a tagállamok között, a munkavállalók szakmai képzésének fejlesztéséhez eszközök találása,
 - c) minden olyan segítség nyújtása, amely a munkavállalók és családtagjaik munkaerőpiacok közötti mozgását megkönnyíti,
 - d) figyelemmel kíséri egyúttal a szabad mozgás jogszerűségét, az ehhez kapcsolódó EU bírósági döntéseket, s szükség esetén javaslatot fogalmaz meg új EU szintű szabályozásra, vagy egyéb EU szintű akcióra, ennek a tevékenységnek a központjában a munkavállalók, munkakeresők és családtagjaik közötti egyenlő bánásmód garantálása, s a diszkrimináció tilalma áll,
 - e) részt vett és folyamatosan részt vesz az EURES program fejlesztésében,
 - f) javaslatot fogalmaz meg a szabad mozgást elősegítő tájékoztató anyagok kidolgozására, készítésére, terjesztésére, s megvizsgálja ezek gyakorlati hatását,
 - g) vizsgálja a harmadik országok munkavállalói bevonásának lehetőségét és feltételeit is,
 - h) figyelemmel fogja kísérni az újonnan felállított Európai Munkaügyi Hatóság működését.

⁵³⁷ Advisory Committee on Vocational Training

⁵³⁸ Management board of the European Center for the Development of Vocational Training

⁵³⁹ A Tanács 1963. április 2-i 63/266/EGK Határozata a közös szakképzési politika megvalósítása általános elveinek megállapításáról

piaci trendeket, valamint segíti az Európai Bizottságot, az EU-országokat, valamint a munkáltatói és a munkavállalói szervezeteket abban a törekvésükben, hogy a képzési kínálat mindenütt a lehető legjobban tükrözze a munkaerőpiacon jelentkező szükségleteket.⁵⁴⁰

A Szociális Biztonsági Rendszerek koordinációjával foglalkozó Tanácsadó Bizottság⁵⁴¹

A tagállami szociális partnerek és kormányok részvételével (1-1-1 fő) működő tanácsadó bizottságnak az Európai Bizottság vagy az igazgatási bizottság felkérésre vagy saját kezdeményezésére joga van megvizsgálni a szociális biztonsági rendszerek koordinációjára vonatkozó közösségi rendelkezések különösen a személyek egyes csoportjai tekintetében történő végrehajtásából eredő általános kérdéseket vagy elvi kérdéseket vagy problémákat; az ilyen ügyekre vonatkozó véleményt kialakítani az igazgatási bizottság számára, és javaslatokat tenni az említett rendelkezések felülvizsgálatára.⁵⁴²

Az Európai Alapítvány az Élet- és munkakörülmények javításáért Igazgatótanácsa (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, a továbbiakban: EUROFOUND)⁵⁴³ az élet- és munkakörülmények javításával foglalkozó uniós ügynökség.⁵⁴⁴ Az elsősorban kutató- és szakpolitikai tanácsadó intézet a tagállamok munkaadóinak, munkavállalóinak és kormányainak képviselőiből álló igazgatótanácsa évente kétszer ülésezik. Az Eurofound összehasonlító, független kutatást végez, amely a gyakorlati tapasztalatot vizsgálja, és azonosítja a szociál-, foglalkoztatási és munkával kapcsolatos szakpolitikákban bekövetkező sikeres változás tényezőit.⁵⁴⁵

⁵⁴⁰ https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/cedefop_hu (Letöltés ideje: 2019.10.02.)

⁵⁴¹ Advisory Committee for the Coordination of Social Security Systems

⁵⁴² Az Európai Parlament és a Tanács 883/2004/EK Rendeletének 75. cikke

⁵⁴³ Administrative Board of the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions

⁵⁴⁴ <https://www.eurofound.europa.eu/> (Letöltés ideje: 2019.10.13.)

⁵⁴⁵ <https://www.eurofound.europa.eu/hu/about-us/who-we-are/faq> (Letöltés ideje: 2019.10.23.)

III.2.3. Az ágazati szociális párbeszéd

Az EUMSZ 152. cikkének értelmében az Európai Unió (EU) elismeri és támogatja a szociális partnerek európai szintű szerepvállalását, valamint önállóságuk tiszteletben tartása mellett elősegíti a szociális partnerek közötti párbeszédet.

Az uniós szabályozás szerint az ágazati szakszervezeteknek és munkaadói szervezeteknek meg kell felelniük bizonyos feltételeknek,⁵⁴⁶ így:

- konkrét ágazathoz vagy szakmához tartoznak és európai szinten is szervezettek;
- olyan szervezetekből állnak, amelyek maguk is részei a tagállamok szociális partneri struktúráinak, és jogosultak megállapodások tárgyalására, és amelyek több tagállamban reprezentatívak;
- megfelelő jogosultsággal rendelkeznek a konzultációs folyamatban való részvételhez.

Az ágazati párbeszéd „szintjének dinamikáját, vitalitását legjobban az mutatja, hogy vajon maguk a szociális partnerek mennyiben kívánnak élni a közösségi jog által biztosított lehetőségeikkel.”⁵⁴⁷ Az európai szociális párbeszéd ágazati szintű alapja ugyanis „kizárólagosan az ágazati szociális partnerek önálló kezdeményezése, közös akarata – amelyhez az Európai Bizottság csak szakmai, politikai és pénzügyi támogatást ad”.⁵⁴⁸

1998-ban a Bizottság sajátos struktúrák felépítése mellett döntött: ezek lettek az „ágazati szociális párbeszéd bizottságok”. Az európai szinten megvalósuló ágazati szociális párbeszédet az európai munkaadók és munkavállalók képviselői gazdasági ágazatonkénti csoportokban folytatják. Ez a párbeszédnek és a tárgyalásoknak egy olyan szintjét jelenti, amely lehetővé teszi az egyes ágazatok speciális problémáinak jobb megértését. A 98/500/EK határozat alapján negyven szakmai ágazatban állítottak fel bizottságokat, amelyek lefedik az európai gazdasági tevékenység legjelentősebb területeit. E bizottságok véleményét kikérik a szociális következményekkel járó, közösségi szintű fejleményekről. 2013. óta már 42 különféle bizottság fedi le Európa-szerte a szektorokat.⁵⁴⁹

Az ezekben a szektorokban működő cégek méretükben és a munkavégzésük mértéke szerint is nagyban eltérhetnek.

⁵⁴⁶ A Bizottság 1998. május 20-i 98/500/EK határozata, 1. cikk.

⁵⁴⁷ Ladó Mária: Az európai szociális párbeszéd – ágazati szinten. In: Szociális párbeszéd új keretek között. FSZH Társadalmi Párbeszéd Központ, 2008. p. 44.

⁵⁴⁸ Ladó i.m. p. 45.

⁵⁴⁹ Létezik például mezőgazdasági, fémipari, szállítási, cukoripari, kórházi, élő előadásokkal foglalkozó, textilipari és cipőipari stb. bizottság. Degryse, C and Tilly, P. i.m. 102.

Ennél is nagyobb különbség az, hogy néhány ágazatot (mint például a mezőgazdaságot és a szállítást) jobban befolyásolnak az európai irányelvek, mint másokat (például a fodrászati és kórházi ágazatokat).⁵⁵⁰ Ráadásul több ágazatnak hatalmas nemzetközi, globális versennyel kell szembesülnie, míg másoknak nem. Ezek a tények segítenek illusztrálni, hogy az ágazati szociális párbeszéd miért teljesen eltérő az egyes szektorokban.⁵⁵¹ Megjegyzendő az is, hogy az ágazati föderációknak esetenként több tucat tagállami ágazati szervezet munkáját kell koordinálniuk. A tagállami partnerek eltérő hagyományokkal rendelkeznek, különböző mértékben felkészültek érdekeik képviselésére (ez különösen igaz az újonnan csatlakozott államokban működő érdekképviselésekre), ahogyan az is, hogy tagállami szociális párbeszéd állapota (így a támogatói környezet) is meglehetősen differenciált, és a legtöbb témakörben, ha nem is ellentétes, de eltérő véleményt képviselnek.

Ezt az egyébként is összetett viszonyrendszert „az Európai Unió 2004. és 2007. évi bővítése tovább bonyolította,”⁵⁵² hiszen egyrészt megnövekedett a tagállami szociális partnerek száma, másrészt az új tagállamok ágazati szociális partnerei nem minden esetben tudnak eleget tenni az elvárásoknak. „Főként az érintettekkel folytatott beszélgetések alapján úgy véljük, hogy az új tagállamok ágazati szociális partnerei csak korlátozott mértékben kapcsolódtak be az ágazati szintű európai szociális párbeszédbe.”⁵⁵³ Mindez azért is kiemelendő, mert a folyamatban résztvevőknek sajátjuknak kell tekinteniük az európai szinten kidolgozott – egyébként igen jelentős volumenű – közös állásfoglalásokat, ajánlásokat és megállapodásokat, és azokat az adott tagállam munkaügyi kapcsolataihoz és munkajogi szabályozásához igazodó módon végre kell hajtaniuk.⁵⁵⁴

Ez a párbeszéd elsősorban az 1990-es években indult, az ESZSZ-hez tartozó, európai szakszervezetek szervezetei nagy szerepet vállaltak ebben a tekintetben: az EPSU a közszolgáltatásért, az UNI Europa a szolgáltatásokért és a kommunikációért, az IndustriAll a fémiparért, a bányaiparért, a vegyiparért és az energiaiparért stb. és az ETF a közlekedésért stb. felel. 2013 óta több mint 700 közös dokumentumot fogadtak el ennek az ágazati szociális párbeszédnek a keretében. Ezek több kategóriába tartoznak: néhány jogilag kötelező érvényű megállapodás (a tengerjáró személyek munkaidejéről, a polgári repülési szektor utazó személyzete munkaidejének megszervezéséről, a kórházi szektorban előforduló sérülések

⁵⁵⁰ Degryse, C and Tilly, P i.m. p. 102.

⁵⁵¹ Degryse, C and Tilly, P i.m. p. 102.

⁵⁵² Ladó i.m. p. 55.

⁵⁵³ Ladó i.m. p. 45.

⁵⁵⁴ Ladó i.m. p. 55.

megelőzéséről, a vasúti szektorban dolgozó mobil munkavállalók munkakörülményeiről, a fodrászati szektor foglalkozás-egészségügyi védelméről stb.), nemzeti szervezeteknek tett közös „ajánlások” (mint például magatartási kódexek, cselekvési keretek és iránymutatások stb.), európai intézményeknek címzett nyilatkozatok és közös álláspontok (a szektor egy adott európai kezdeményezésről kialakított álláspontjának keresztülviteléhez) és eszközök (például képzési intézkedések).⁵⁵⁵ Általánosságban véve az ágazati szociális párbeszéd fő céljai az egyes szektorok munkáltatói és munkavállalói közötti megállapodások kialakítása, kísérlet az európai politika alakítására, nemzeti szervezeteknél való javaslattétel közös prioritásokra és a szóban forgó szektor közös eszközökkel és/vagy közös munkaprogrammal való ellátására.

Az ágazati párbeszéd bizottságok évente legalább egy alkalommal üléseznek. Ezek a bizottságok 64 tagból állnak. Az elnökséget általában felváltva látja el a szakszervezetek vagy a munkaadói szervezet egy képviselője vagy – kérésük alapján – a Bizottság képviselője

⁵⁵⁵ Degryse, C and Tilly, P. i.m. p. 103.

IV. A hatályos hazai jogi szabályozás

E rész célja a hatályos jogi szabályozás (elsősorban kritikai) ismertetése, amelynek során a hatályos (polgári és munkajogi) joganyag értékelését is elvégzem, különös tekintettel az esetleges (az értekezés harmadik részében ismertetett) főbb nemzetközi jellemzők, standardok, elvárások, jogi normák, különböző nemzetközi bíróságok gyakorlatának összhangjával kapcsolatos kérdésekre. A vizsgált jogintézményekkel kapcsolatos problémákat, normatív és szakirodalmi forrásokat, bírói gyakorlatot az elvégzett és részleteiben ismertetett empirikus kutatás eredményei egészítik ki, több helyen *de lege ferenda* javaslatok megfogalmazásával.

„*A szakszervezetek szabályozása meglehetősen felemásra sikerült*” – vonja le a következtetést a hatályos joganyagról Kiss György „*A szakszervezetek jogdogmatikai helyzete és jogpolitikai lehetőségei a magyar munkajogi szabályozás alapján 1992-től napjainkig*” című,⁵⁵⁶ 2015-ben megjelent tanulmányában. Ugyanitt teszi fel a kérdést, hogy „*ha a szakszervezet társadalmi szervezet, mennyiben indokolt, illetve szükségszerű a szabályozása?*”⁵⁵⁷

Magyarország 1949-től az Alkotmányban,⁵⁵⁸ majd 2011-től az Alaptörvényben mondta ki a szervezkedési szabadság alapelvét. Az 1989. évi XXXI. törvénnyel módosított Alkotmány 70/C. § (1) bekezdése „*kifejezett rendelkezéssel biztosította az érdekvédelmi célú szervezetek alakítására és az ilyen szervezetekhez való csatlakozáshoz való jogot.*”⁵⁵⁹ Az Alkotmány az egyesülési jogot immár nem korlátozta ideológiai szempontok által vezérelve a dolgozókra,⁵⁶⁰ hanem azt, mint mindenkit megillető alapvető jogot ismerte el, meghatározva annak korlátait.⁵⁶¹ Az Alkotmánybíróság ítélezési gyakorlata szerint e jog „*az általános egyesülési jognak az érdekképviseleti szerveződésekre vonatkoztatott kifejeződése*”,⁵⁶² vagyis

⁵⁵⁶ Kiss György: A szakszervezetek jogdogmatikai helyzete és jogpolitikai lehetőségei a magyar munkajogi szabályozás alapján 1992-től napjainkig. In: Szakszervezetek és kollektív szerződések az új Munka Törvénykönyvében. MTA-PTE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport, I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015. p. 11-45.

⁵⁵⁷ Kiss (2015) i.m. p. 31.

⁵⁵⁸ Az 1949. évi XX. törvény

⁵⁵⁹ Juhász Gábor: A gazdasági és szociális jogok védelme az Alkotmányban és az Alaptörvényben. Fundamentum, 2012/1. p. 40.

⁵⁶⁰ Ennek alapjait és történetiségét lásd a dolgozat második részében.

⁵⁶¹ Czuglerné-Mélypataki i.m. pp. 18-19. Az Alaptörvény XVII. cikk (1) és (2) bekezdései

⁵⁶² 14. 58/1997. (XI. 5.) AB határozat, ABH 1997. 349-350.

„az Alkotmánybíróság az EU Alapjogi Charta szellemiségét megelőlegezve az egyesülési jogból származtatta a szervezkedésre való jogot.”⁵⁶³

Az Alaptörvény VIII. cikke szerint mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni, ami magában foglalja a szakszervezeteket és más (érdek)képviselői szervezeteket is. A rendelkezés ugyanakkor már nemcsak a szervezet létrehozását és az ahhoz való csatlakozást védi alkotmányosan, hanem a szervezetek tevékenységét is, amely értelmezhető az alkotmányos védelem egyfajta bővítésének (többlatszabályozásának) is. Új elem az Alaptörvényben, hogy nem csak az egyesülési jogot védi, hanem a kollektív munkajogot is.⁵⁶⁴ A munkaügyi kapcsolatok (amely önálló diszciplína)⁵⁶⁵ „alkotmányos garanciáinak szabályozása olyan terület, ahol az Alaptörvény szabályozási megoldásai egyértelmű előrelépést mutatnak az Alkotmányéhoz képest.”⁵⁶⁶ Az alkotmányos védelemmel összefüggésben ugyanakkor – az eltelt idő rövidege miatt is érthető módon – az alkotmánybírói gyakorlat egyelőre adós annak tisztázásával, hogy ez az érdekvédelmi szervezetek tevékenységei közül melyekre terjed ki.

A posztoszocialista országokra különösen jellemző, hogy a szakszervezetek törvényi szabályozása kvázi „demonstrálja” a szakszervezetek jogpolitikai szerepét.⁵⁶⁷ Noha a szakszervezet jogállásának általános szabályozása a munkajog területén érdemben nem változott a 2012-es Mt. hatályba lépésével, a törvény egyes vélemények alapján alapvetően változtatja meg a szakszervezet munkahelyi jelenlétének helyzetét.⁵⁶⁸ A törvényben biztosított jogok – a korábban hatályos 1992. évi XXII. törvénytől (továbbiakban: 1992. évi Mt.) eltérően – nem általánosságban „a szakszervezeteket”, hanem a munkáltatónál képviselővel rendelkező szakszervezetet illetik meg. A szakszervezet jogait (nem érintve a szakszervezeti tisztségviselők védelmére vonatkozó rendelkezést) a hatályos Mt. csekély

⁵⁶³ Juhász i.m. p. 40.

⁵⁶⁴ Gáva Krisztián–Smuk Péter–Téglási András: Az Alaptörvény értékei. Tudástár Budapest, Dialóg Campus Budapest, 2017. p. 77.

⁵⁶⁵ „A munka világát sokoldalúan közelíti meg: felhasználja, ötvözi, integrálja más tudományterületek megközelítéseit. A munkaügyi kapcsolatok, mint a munka világának szereplőit átfogó kapcsolatrendszer a gazdasági, jogi, szociológiai, történeti, pszichológiai, szociálpszichológiai jelenségek találkozási pontján helyezkedik el.” Tóth Ferenc: Munkahelyi, munkaügyi konfliktusok és viták, megelőzésük, megoldásuk eszközei – ahogy a munkavállalók látják. In: Koltay Jenő (szerk.): A munkaügyi kapcsolatok rendszere és a munkavállalók helyzete. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest 2000. p. 141.

⁵⁶⁶ Juhász i.m. p. 40.

⁵⁶⁷ A szocialista rendszer összeomlását követő „átmenet” okozta kihívásokról lásd: Traub-Merz, Rudolf–Pringle, Tim (eds): Trade unions in transition: From command to market economies. Friedrich-Ebert-Stiftung, Global Policy and Development, 2018.

⁵⁶⁸ Kiss (2015) i.m. p. 182.

tartalommal tölti meg, „a jogalkotó arra a minimális szintre redukálja, amely általában megillet egy meghatározott cél érdekében működő társadalmi szervezetet.”⁵⁶⁹ Álláspontom szerint szimbolikus üzenettel bír az is, hogy a szakszervezetekre vonatkozó joganyag a törvény végén kapott helyet, az üzemi tanácsokra vonatkozó szabályozást követően. Az Mt. immár nem tartalmaz rendelkezést az ún. országos (makroszintű) érdekegyeztetés tárgyában. A jogalkotó által választott szabályozási megoldás elvi indoka az, hogy az érdekegyeztetés körébe tartozó „alapvetően közjogi természetű joganyag idegen a magánmunkajog szabályozási tárgyától (a munkaviszony szabályaitól, illetve a munkáltatói és munkavállalói érdekképviselők egymáshoz való viszonyainak és a munkaviszonyt érintő megállapodásainak rendezésétől)”.⁵⁷⁰

Figyelemmel arra, hogy a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény (továbbiakban: Kjt.) általános háttértörvénye az Mt., így a Kjt. hatálya alatt működő szakszervezeteket megilletik a verseny- és nonprofit szférában működő szakszervezeteket érintő jogosultságok, a hatálya alatt működő szakszervezetek és szövetségeik pedig az Mt. szabályai szerint köthetnek kollektív szerződést. A közszférában az ún. szolgálati jogviszonyokra vonatkozó törvények a szakszervezeti jogok az Mt.-től eltérő, önálló szabályozást kaptak és nem szabályozzák a kollektív szerződés jogintézményét sem (ennek elemzését lásd a IV. 3. 7 fejezetnél).⁵⁷¹

IV.1. A szakszervezetek polgári jogi jogállása. Az egyesületekre vonatkozó szabályozás

Magyarországon a szakszervezetek az egyesület jogi formájában végzik tevékenységüket, annak egy különös típusaként, így elismeréséhez először az egyesületi „minőség” jogi feltételeit kell teljesítenie. A doktori értekezés harmadik részében hivatkozott ILO joganyagból és a hatályos hazai jogi szabályozásból⁵⁷² következően nem az elnevezésétől válik egy társadalmi szervezet szakszervezetté, ahogyan az az értekezés második részében kifejtésre került, hanem alapszabályában rögzített célja miatt, mely a munkavállalók

⁵⁶⁹ Kiss (2015) i.m. p. 182.

⁵⁷⁰ „Indoka az, hogy erre vonatkozóan külön törvény lépett hatályba előbb 2009-ben és a jogalkotó 2011-ben a tárgykör újabb törvényi rendezését valósította meg.” Részlet a T/4786. számú törvényjavaslat indokolásából. p. 84.

⁵⁷¹ A teljesség igénye nélkül ebbe a körbe sorolható a 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról (Hszt.), a 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról (Hjt), a 2011. évi CXCIX. törvény a közszolgálati tisztviselőkről (Kttv.) vagy éppen a 2018. évi CXXV. törvény a kormányzati igazgatásról (Kit.).

⁵⁷² 2011. évi CLXXV. tv. 4. § (1).

munkaviszonnal kapcsolatos érdekeinek előmozdítása és védelme. A szakszervezet alapítására, szervezetére, annak változásaira, illetve magára a működésre is az egyesületekre vonatkozó szabályok vonatkoznak, így jogállására alkalmazni kell a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) egyesületekre vonatkozó rendelkezéseit,⁵⁷³ illetve a 2011. évi CLXXV. törvényt az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról (továbbiakban: Ectv.). Fontos kihangsúlyozni, hogy noha a szakszervezetek (és maga a „szakszervezeti mozgalom”) a köznyelvben a civil szervezetekhez vannak sorolva, jogi értelemben, az Ectv. 2. § 6. pontja alapján nem minősülnek annak. A hatályos szabályozást több szakszervezet illeti kritikával, önálló szakszervezeti törvény megalkotását sürgetve,⁵⁷⁴ amely egyszerre szabályozná a polgári jogi jogállási és a munkajogi kérdéseket. A kérdés a rendszerváltozás időszakában is előtérbe került, ugyanakkor megjegyzést érdemel, hogy ezzel kapcsolatos részletes szakmai vita nem bontakozott ki, így érdemi kritika sem társult ahhoz, hogy a szakszervezetekre az általános (egyesületekre vonatkozó) joganyag terjedjen ki. Korábban a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény fő (általános) kategóriája a gazdálkodó szervezetek körén kívül nem az egyesület, hanem a társadalmi szervezet volt, mely körbe elsősorban az MSZMP, a Kommunista Ifjúsági Szervezet, a Hazafias Népfront, a szakszervezetek (SZOT) és a Nőtanács tartozott.⁵⁷⁵

A magam részéről a rendszerváltozás időszaka óta kialakult gyakorlatot nem tartom kritikátlanoknak és problémamentesnek.

Álláspontom szerint a szakszervezetekre egy speciális, akár egyfajta sui generis polgári jogi (az egyesületi jogot, mint mögöttes joganyagot alkalmazva) és kapcsolódó eljárásjogi szabályozást lenne szükséges alkotni, amely jóval rövidebb határidőket tenne lehetővé, különösen a bejegyzések és módosítások során, a gazdasági társaságokéhoz hasonló módon. Életszerűtlen, hogy míg egy gazdasági társaság rendkívül rövid időtartam alatt jöhet létre és különböző cégjogi átalakulások is csekély időt kívánnak meg (helyesen), addig a munkaügyi kapcsolatok másik párja (a szakszervezetek) számára ez hosszabb időtartamot és ellentmondásoktól sem mentes bírói gyakorlatot jelent.

⁵⁷³ Az egyesületre vonatkozó részletszabályokat a Ptk. 3:63–3:87. §-ai tartalmazzák.

⁵⁷⁴ Ld. pl. A Szakszervezetek Együttműködési Fórumának Programja: https://szef.hu/attachments/article/3412/04_00_A%20Szakszervezetek%20Egy%20C3%BCttm%20C5%B1k%20C3%B6d%20C3%A9si%20F%20C3%B3rma-program.pdf (Letöltés ideje: 2019. 12. 15.)

⁵⁷⁵ Sárközy Tamás (szerk.): Polgári jog – A jogi személy – Az új Ptk. magyarázata II/VI. 2003. p. 100.

Különösen problémásnak tartom a joganyagnak azt a változását, amely a szakszervezetek számára is kötelezővé tette, hogy a jóváhagyásra jogosult testület által elfogadott pénzügyi beszámolóját minden év május 31. napjáig helyezze letétbe az Országos Bírósági Hivatalnál, amely ezt követően nyilvánosan elérhetővé válik (lásd később). A szakszervezet gazdálkodását alapvetően belső, autonóm „ügynek” tartom, amely csak a kapcsolódó hatáskörrel rendelkező hatóságokra tartozik. Gondoljunk arra az egyszerű példára, hogy sztrájk esetén a munkáltató kiszámíthatja a szakszervezet nyilvános és részletes pénzügyi adatai alapján, hogy meddig tarthat a sztrájksegélye. Mindezekon túl felvethető az a problematika is, hogy míg a munkavállalók 10%-át képviselő szakszervezet egy hazai vállalati struktúrában jelentősebbnek is nevezhető 89 főt foglalkoztató gazdasági társaság esetében ugyan 9 taggal képes kollektív szerződést kötni, de szakszervezetet jogszerűen bejegyezni nem tud ilyen létszámmal.

A Ptk. 3:63. § (1) bekezdése értelmében az egyesület a tagok közös, tartós, alapszabályban meghatározott céljának folyamatos megvalósítására létesített, nyilvántartott tagsággal rendelkező szervezet. A szakszervezetek úgy alakulnak meg,⁵⁷⁶ hogy legalább tíz alapító tag egybehangzó akarattal kimondja az egyesület megalakítását a szakszervezet alakuló ülésén, elfogadja az alapszabályát, és megválasztja vezető tisztségviselőit. Ezt követően a szervezet képviselőjének kérnie kell a szakszervezet bírósági nyilvántartásba vételét. A kérelmet hatvan napon belül, a meghatározott formanyomtatványon kell benyújtani (egyesület nyilvántartásba vétele iránti kérelem), ehhez csatolni kell még az alakuló ülés tartása esetén annak jegyzőkönyvét,⁵⁷⁷ jelenléti ívét,⁵⁷⁸ az alapító tagok nevével, lakóhelyével és aláírásával ellátott, az alapszabály mellékletét képező tagjegyzéket, a szakszervezet alapszabályát, a tisztségviselők elfogadó nyilatkozatát, valamint a székhelyhasználat jogcímét igazoló okirat másolatát. A kérelmet a szervezet székhelye szerint illetékes törvényszéken kell benyújtani. A szervezet székhelye az az ingatlan, ami a szervezet központi ügyintézési helyeül szolgál, ahol az egyesület a részére küldött hivatalos küldeményeket átveszi. Az elektronikus úton benyújtott, nyilvántartásba vétel iránti kérelméhez csatolt létesítő okirat alapján a bíróság a kérelmet – elviekben – az érkezését követő 15 napon belül határoz. A szabályos bírósági nyilvántartásba vételnek a szakszervezet jogi személyisége keletkezése és a jogok gyakorlása szempontjából munkajogi jelentősége is van.

⁵⁷⁶ A Ptk. 3:64. § rögzíti az egyesület alapításának feltételeit

⁵⁷⁷ Amennyiben alakuló ülésre nem került sor, akkor a tagok alapszabályt elfogadó egybehangzó akaratnyilatkozatát tartalmazó okiratot.

⁵⁷⁸ Amennyiben alakuló ülésre nem került sor, akkor az alapszabály mellékletét képező tagjegyzéket.

A Legfelsőbb Bíróság ítélete kimondta,⁵⁷⁹ hogy a kollektív szerződés megkötésének feltétele a szakszervezet nyilvántartásba vétele, ugyanis megkötésére kizárólag akkor van lehetőség, ha a szerződést kötő felek, mint jogalanyok léteznek, azaz a szakszervezetet a bíróság már jogerősen bejegyezte. A jogi személyek közös szabályai a Ptk. 3:4. § (4) bekezdésében rögzítik, hogy a jogi személy az állami (bírósági) nyilvántartásba való jogerős bejegyzéssel jön létre, azaz az Alapszabály elfogadása önmagában ezt a kívánalmat még nem teljesíti. Fontos megjegyezni, hogy a már bejegyzett (és jogszerűen működő) szakszervezet határozataként meghozott döntések azok meghozatalával a tag és a jogi személy (szakszervezet) belső jogviszonyában főszabályként érvényessé és hatályossá is válnak; kivételes, hogy a hatályossá váláshoz szükséges az adatváltozás bejegyzése.⁵⁸⁰

Mindemellett a szakszervezet autonóm működésébe tartozik, hogy milyen belső szervezettel, struktúrával kíván működni, ezeket az alapszabályában (az egyesületekre vonatkozó joganyag minimális tartalmi követelményének megfelelően) szabadon alakíthatja ki. Ennek elkerülhetetlenül fontos szerepe van a munkajog területén, a jogaik gyakorlásában is [lásd később a tisztségviselői kör, az (alap)szervezeti struktúra és a működési terület(ek) kialakításánál]. A szakszervezet a Ptk. 3:64. § alapján nyilvántartott tagsággal rendelkezik és noha a szakszervezeti (egyesületi) tagság alapjait tekintve nem vagyoni jogviszony, a tagi jogállásának vannak vagyoni vonatkozásai is, például a tagdíjfizetés esetén.⁵⁸¹ A taggá válás nem lehet automatikus, az alapszabálynak meg kell határoznia, kik lehetnek a szakszervezet tagjai, hogyan keletkezik a tagsági (jog)viszony, a szakszervezet mely szerve (például elnökség, taggyűlés) vagy szervezeti egysége (csoport, alapszervezet) jogosult a tag felvételére, miként szűnhet meg a tagsági (jog)viszony (különösen a kizárás feltételei és az arra vonatkozó eljárás), illetve milyen jogaik, kötelezettségeik vannak a tagoknak. Szabadon meghatározható, hogy mely személyek léphetnek be, vagy milyen területen dolgozó munkavállalók (akár konkrét munkáltatókat is rögzítve) lehetnek a szakszervezet tagjai; illetve az alapszabály elismerhet ún. pártoló vagy tiszteletbeli tagokat is, elsősorban szimbolikus tartalommal feltöltve (csak tanácskozási joggal bírnak). A Ectv. 5. §-a további feltételeket is támaszt az egyesületként, így a szakszervezetként történő minősítés érdekében. Ennek értelmében nem minősül egyesületnek a természetes személyeknek az egyesülési jog alapján létrehozott olyan közössége, amelynek működése nem rendszeres, vagy nincs nyilvántartott tagsága vagy az egyesületre vonatkozó rendelkezésekben meghatározott

⁵⁷⁹ BH2011. 261.

⁵⁸⁰ BDT2020. 4211. [21] pont.

⁵⁸¹ Sárközy (2013) i.m. 107. Ilyenek pl. a tagok részére juttatott nyereség vagy a vagyonfelosztás kérdései.

szervezete. A szakszervezeti jogállás feltétele összegezve tehát a rendszeres működés, a nyilvántartott tagság és a szervezeti rend.⁵⁸² A 2011. évi CLXXXI. törvény (továbbiakban: Cnytv.) a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról 63. § b) szerint a tagjegyzék nem nyilvános. Ez a szakszervezetekre is irányadó, tekintve, hogy a szakszervezetek az Ectv. hatálya alá tartoznak.

Az egyesülési jogot ráadásul nem csak természetes személyek, hanem jogi személyek is gyakorolhatják, így létrehozhatók a szakszervezeti szövetségek, melyeknek értelemszerűen csak önállóan bejegyzett, természetes személy tagokat tömörítő szakszervezetek lehetnek a tagjai.⁵⁸³ Ezekről fogalmilag és tartalmát tekintve is különböznek az ún. „származtatott” jogi személyek. A korábban „*meglehetősen áttekinthetetlen helyzetet*”⁵⁸⁴ próbálta meg rendezni a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: Ptk.) az ún. belső, vagy más kifejezéssel élve a származékos jogalanyiség (jogi személyiség) tekintetében.⁵⁸⁵ A jogi személy szervezeti egységének jogalanyiségéről a Ptk. 3:32. § rendelkezik, miszerint e szervezetekre a jogi személy általános szabályait megfelelően alkalmazni kell, tehát jogalanyiségükhöz a jogi személyek nyilvántartásába történő bejegyzésére is szükség van, így az erre vonatkozó igazolás a bejegyzési kérelemhez csatolható. Minderre négy konjunktív feltétel teljesülése esetén van lehetőség: 1. A törvény ezt tegye lehetővé. 2. Az alapszabály rendelkezzen a szervezeti egységek jogi személlyé nyilvánításáról. 3. A szervezeti egység az alapítóktól és a jogi személytől elkülöníthető szervezettel rendelkezzen. 4. A szervezeti egység az alapítóktól és a jogi személytől elkülöníthető vagyonnal bírjon. Ezek az egységek azonban nem szerepelnek önállóan a bírósági névjegyzékben, egyedül az „anya jogi személyhez” kapcsolódó „származtatott jogi személyek” listában találhatóak meg.⁵⁸⁶ Ez a belső jogalanyiség természetesen nem lehet abszolút, amihez korlátokat az „anya jogi személy” állít.

⁵⁸² Bankó–Berke–Kiss (2017) i.m. p. 713.

⁵⁸³ Az Ectv. 4. § (3) szerint a szövetség olyan egyesület, amely két tag részvételével is alapítható, működtethető. A szövetség tagja egyesület, alapítvány, egyéb jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet vagy civil társaság lehet; szövetség tagja természetes személy nem lehet.

⁵⁸⁴ Sárközy Tamás: Szervezetek jogállása az új Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog* 2011/3. p. 8.

⁵⁸⁵ Ez a lehetőség számos helyen ismert megoldást adaptál a hazai jogi szabályozásba. Érdekesség, hogy például Lengyelországban 1991 óta önálló szakszervezeti törvény szabályozza ezeket az eljárásokat. A törvény szerint szakszervezet kétféle módon alapítható (ún. *törvényes* és ún. *belső* eljárás alapján). Lásd bővebben: Piotr Grzebyk: A szakszervezetek jogi helyzete a Lengyel Kollektív Munkajogban: vállalatoknál működő szakszervezetek. *Hungarian Labour Law E-Journal* (hlj.hu). 1. évf. 1. sz. 2014. pp. 78-90.

⁵⁸⁶ E helyütt: <https://birosag.hu/civil-szervezetek-nevjegyzeke> (Letöltés ideje: 2019. 08. 01.)

Megjegyzést érdemel, hogy a szakszervezetnek a korábbi szabályozás szerint csak magánszemélyek lehettek tagjai.⁵⁸⁷ A jelenlegi szabály értelmében jogi személy is lehet szakszervezet tagja, mely álláspontom szerint tovább bonyolítja a munkajogi szabályozást is, például a kollektív szerződések megkötésének feltételeihez kapcsolódóan (*lásd később*). A szakszervezetek szervezeti átalakulására (formaváltás, egyetemes jogutódlás mellett), egyesülésére (összeolvadás, beolvadás⁵⁸⁸), illetve szétválására (különválás, kiválás) elsősorban a Ptk. jogi személyekre vonatkozó általános szabályai vonatkoznak.⁵⁸⁹

A jogi személy törvényes képviselőjét a vezető tisztségviselő látja el. A közhiteles nyilvántartás tartalmazza a szakszervezet (illetve szövetség) bejegyzett képviselőjének adatait, meghatározva a képviselői jog terjedelmét (általános vagy különös), a joggyakorlás módját (önálló vagy együttes), a megbízás időtartamát, valamint a megbízás megszűnésének időpontját. Az „új” Ptk. hatályba lépése óta a képviselők megbízása nem lehet határozatlan idejű, a maximális idő öt évre szólhat, a szakszervezet tisztségviselőinek megbízása a határozott idejű megbízás időtartamának lejártával szűnik meg.⁵⁹⁰

IV.1.1. A szakszervezeti tevékenység „határai”

A szakszervezeti tag tagsági viszonyával kapcsolatos gondolatokat folytatva érdekes problémát vet fel, ha arra kérdezzük, hogy kiket nem(!) képviselhet a szakszervezet. A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII törvény (a továbbiakban: Hszt.) – a korábban hatályos szabályozástól eltérően⁵⁹¹ – kimondja, hogy a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományának tagja szakszervezetnek nem lehet tagja, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatoknál a hivatásos állomány érdekvédelmére szakszervezet nem működhet,⁵⁹² ezzel teljesen kizárva az egyesülési jog speciális, szakszervezeti jogának a gyakorlását. Két érdekvédelmi szervezet 2016-ban közös beadvánnyal fordult az alapvető jogok biztosához, kérve, hogy az

⁵⁸⁷ 1989. évi II. törvény az egyesülési jogról 3. § (3) bek.

⁵⁸⁸ A gyakorlatot (és a Ptk.-n túli joganyagot) bemutatva: Az átalakulás elhatározása esetén a gyakorlat az alábbiak szerint alakul. Meg kell határozni a vagyommérleg-tervezet fordulónapját, egyúttal dönteni szükséges a könyvvizsgáló személyéről. Az ügyvezetés felhatalmazása szükséges az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvény (a továbbiakban: Átv.) 2. § (3) bekezdése és 3–5. § szerinti feladatok elvégzésére, illetve elvégzetetésére. Az ügyvezetés felhatalmazása az Ectv. 10/C. § (5) bekezdése szerint a tagok tájékoztatására és nyilatkoztatására.

⁵⁸⁹ Sárközy (2013) i.m. p. 121.

⁵⁹⁰ Ptk. 3:25. § (1) bek.

⁵⁹¹ Az 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról is alkalmazott korlátozásokat (281. § (1). 282. §), melyek álláspontom szerint megfeleltek a hivatkozott ILO egyezményeknek.

⁵⁹² Hszt. 333. § (1) bek.

Alkotmánybíróság eljárását kezdeményezze.⁵⁹³ A panaszosok az alaptörvény-ellenességet a hazai és a nemzetközi jogforrásokra (az ILO 87., a 98. és a 151. számú Egyezményére, valamint az Európai Szociális Karta 5. cikkelyére) hivatkozással tartják alkotmányellenesnek. A Belügyminisztérium álláspontja szerint a szolgálati jogviszony bizalmi jellege zárja ki a szakszervezetek működését, ami egyben lehetetlenné teszi célja szerinti feladatainak ellátását is, mivel a polgári nemzetbiztonsági szolgálatoknál a munkatársak sem lehetnek tisztában más munkatársak feladataival, a foglalkoztatás körülményeivel, mivel ezek minősített adatot képezhetnek. Ezen indokolás mentén a minisztérium a szakszervezeti tagi nyilvántartásokban történő személyes adatok kezelését is ellentétesnek tartja az állomány tagjainak többségében védett jellegével, továbbá a Jelentés szerint „nem szerencsés” a polgári nemzetbiztonsági szolgálatot teljesítő hivatásos állományú személy(ek) szakszervezeti vezetőként való közszereplése sem. Az Alapvető Jogok Biztosa vizsgálata során megállapította, hogy noha a felsorolt ILO egyezmények szűk körben (fegyveres erők és a rendőrség) engednek bizonyos kivételeket a szervezkedés szabadságának általános biztosítása alól, az ugyanakkor nem vezethető le, hogy a korlátozás a szervezetalakítás tilalmát (a jog totális kiüresítését) jelentse, ugyanis a nemzeti jogalkotónak biztosítania szükséges az alapjog gyakorlási minimumot. A Jelentés azt is megjegyzi, hogy ezen kivételek nem alkalmazhatóak a polgári nemzetbiztonsági szolgálat hivatásos állományú tagjaira; tekintve, hogy a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok mind az Alaptörvényben való rendszertani elhelyezésüket, mind funkciójukat tekintve eltérnek a fegyveres erőktől és a rendőrségtől. Az Egyezményben foglalt „kivételek” pedig nem értelmezhetőek kiterjesztő módon. Külön érdekesség, hogy mivel sem a Hszt., sem az Ectv. nem rendelkezik a területen működő szakszervezetek sorsáról, így azok a Ptk.-ban meghatározott, az egyesületek megszűnésére vonatkozó rendelkezésekkel nincsenek összhangban, ami további jogi bizonytalanságot eredményez. Noha az Alapvető Jogok Biztosa a jelentésben feltárt visszasságok orvoslása érdekében felkérte a belügyminisztert a jogszabályi környezet módosítására oly módon, hogy az tegye lehetővé az Alaptörvényben meghatározott jog gyakorlását, eddig⁵⁹⁴ intézkedés (jogalkotás) nem történt.

Az értekezés harmadik részében utaltam arra, hogy számos ország munkajoga nyitja meg azt a lehetőséget, hogy az ún. „munkavállalóhoz hasonló jogállású” személyek érdekképviselői

⁵⁹³ Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-2047/2016. számú ügyben. Lásd még: Mélypataki Gábor: A szakszervezetek szerepe és lehetősége a közszolgálatban. Új Magyar Közigazgatás. 2018 (2). pp. 84-85.

⁵⁹⁴ 2020 tavaszáig.

kollektív szerződést kössenek a megbízói, megrendelői oldal érdekképviseleteivel.⁵⁹⁵ A munkavállalói minőség elhatárolásának a munkavállalóhoz hasonló jogállásoktól⁵⁹⁶ gyakorlati jelentősége van, ugyanis a munkavállaló a munkajogviszony alapján olyan szociális védelemben részesül, amely az önálló munkavégző jogviszonyaiban (vállalkozás, megbízás) nem található meg.⁵⁹⁷ Az Mt. tervezete tartalmazott erre vonatkozó szabályozási koncepciót,⁵⁹⁸ amely bevezette volna a munkavállalóhoz hasonló jogállású személy fogalmát⁵⁹⁹ (az indokolás szerint ezek polgári jogi szerződéssel foglalkoztatott személyek, akik rendszeres és tartós, azonos személy részére végzett tevékenysége nem leplez munkaszerződést), amely személy vonatkozásában a szabadságra, felmondási időre, végkielégítésre, kárfelelősségre, valamint a kötelező legkisebb munkabérré vonatkozó rendelkezéseket rendelte volna alkalmazni, amennyiben az érintett rendszeres havi jövedelme a minimálbér ötszörösét nem haladja meg. Ez az elképzelés azonban végül nem nyert politikai támogatást, és a szakszervezetek is élesen kritizálták, mivel véleményük szerint a javaslat nem célozta a foglalkoztatás kifehéritését és gyakorlati problémákat okozott volna a jogágak (polgári jog és munkajog) és jogviszonyok (megbízási szerződés, illetve munkaviszony) összemosása okán. Hazánkban így kétséges, hogy ilyen tartalmú megállapodások egyáltalán érvényesen létrejöhetnek-e és az ilyen irányú szervezkedési kísérletek is igen kezdetlegesek, a kérdés így elsősorban elméleti jelentőséggel bír. 2018-ban alakult meg a Magyar Mozgóképkészítők Szakszervezete, melynek alapszabálya tartalmazza, hogy „tagjai a magyar televíziózással és filmkészítéssel, vagy más területen mozgóképkészítéssel és annak kiegészítő feladataival foglalkozó *személyek*, akik a szervezet céljaival és értékeivel egyetértenek és támogatják azt”.⁶⁰⁰ A mozgóképek-alkotás, a film-, video-, televízióműsor-gyártás területe kifejezetten érintett a feketefoglalkoztatással összefüggő jogsértésekkel, különösen a színlelt szerződéssel történő foglalkoztatás problémájával, amely jogellenes „gyakorlatnak” a megváltoztatását tűzte ki célként a szakszervezet. Hasonló kihívások övezik a 2015-ben alakult és a személygépkocsival történő személyszállításra vonatkozó jogszabályok átalakításáért küzdő⁶⁰¹ Magyar Taxisok

⁵⁹⁵ Lásd az értekezés III. 1.2.3. alfejezetében „A német tarifaszervezési törvény (Tarifvertragsgesetz, TVG) 12a. paragrafusának „Arbeitnehmerähnliche Personen” rövid ismertetését.

⁵⁹⁶ Ehhez lásd különösen: Gyulavári i.m. 2014.; Szekeres Bernadett i.m.

⁵⁹⁷ Bankó–Berke–Kiss: i.m. p. 175.

⁵⁹⁸ A Tervezet 3. §-a.

⁵⁹⁹ Kiss György: The Problem of Persons having Similar Legal Status as Employees (worker) and The Absence of Regulation of this Legal Status in the Hungarian Labour Code. In: György, Kiss (ed.): Recent Developments in Labour Law, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2013. pp. 259-279.

⁶⁰⁰ <http://mmksz.hu/wp-content/uploads/2018/04/alapszabaly.pdf> (Letöltés ideje: 2019.03.02.)

⁶⁰¹ <http://kamaraonline.hu/cikk/uj-taxisrendeletet-kovetel-a-magyar-taxisok-szakszervezete> (Letöltés ideje: 2019.03.02.)

Szakszervezetének tevékenységét,⁶⁰² amely szervezet célja szerint a szervezkedési körébe tartozó „*egyéni vállalkozók, gazdasági társaságok*, valamint munkavállalók (tagok) részére a *vállalkozási és szolgáltatási* (munkavégzési) körülményekhez kapcsolódó szakmai alapon szerveződő” érdekképviselőt látja el. Noha a hazai jogi szabályozás – tipikusan – nem tekint munkavállalóként a taxisokra, a taxistársadalom (mint egyfajta érdekközösség) részéről időnként mégis megszervezésre kerülnek komoly érdekérvényesítéssel összefüggő nyomásgyakorló, ún. direkt munkaügyi akciók, melyek határozott nyomást jelentenek a kormányzatra is. Gondoljunk csak a legutóbbi Uber-vitára, melynek végén a személyszállítási szolgáltató a piaci pozícióit feladva vonult ki Magyarországról.⁶⁰³

IV.2. A szakszervezeti taglétszám jelentősége az érdekegyeztetés különböző fórumain

Magyarországon a szakszervezetek szervezettségének több szempontból is különös jelentősége van. Egyrészt a munkajogi szabályozás alapján fontos jogosultságok származnak belőle: a feleknek a szakszervezet részére járó munkaidő-kedvezmény biztosításához,⁶⁰⁴ illetve a kollektív szerződés megkötéséhez (a kollektív szerződés-kötési jogosultság megállapításához)⁶⁰⁵ elkerülhetetlenül tisztáznia kell a szakszervezet taglétszámát. Másrészt a taglétszám jelentősége a munkaügyi kapcsolatok különböző fórumain, az országos és a szektorális, ágazati érdekegyeztetés területén is megjelenik, noha a nemzetközi trendektől eltérően⁶⁰⁶ egyre csekélyebb súllyal jön számításba (lásd a későbbiekben).

IV.2.1. A magyarországi szakszervezetek taglétszáma

Hazánkban arra a kérdésre, hogy jelenleg hány tagja van a szakszervezeteknek, nehéz konkrét, hiteles adatot közölni, a becslések többnyire 250 és 350 ezres taglétszámról szólnak. Fogódzót négy statisztikai adatgyűjtés jelenthet: az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (jelenleg: Nemzeti Adó- és Vámhivatal) korábban publikált adatai, a Központi Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérései, az Országos Részvételt Megállapító Bizottság által közölt adatok (a közalkalmazottak vonatkozásában), illetve a szakszervezeti konföderációk által

⁶⁰² A területen működik még a Taxis Gépkocsivezetők Független Szakszervezete.

⁶⁰³ Fodor T. Gábor–Nádas György–Szabó Imre Szilárd: Kollektív munkaügyi viták és az alternatív vitarendezés lehetőségei a közúti közlekedés területén. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018. pp. 18-20.

⁶⁰⁴ Mt. 274. § (2).

⁶⁰⁵ Mt. 276. § (2).

⁶⁰⁶ Collective bargaining in Europe: towards an endgame. Volume I, II, III and IV. Torsten Müller, Kurt Vandaele and Jeremy Waddington. ETUI, Brussels, 2019.

készített önbevallás (többnyire az Európai Szakszervezeti Szövetség részére), melyek mind szerepelnek a nemzetközi statisztikai adatok között.⁶⁰⁷

A KSH 2001 és 2020 közötti adatait lásd az értekezés második részében (2.6.3.). Az APEH által korábban publikált adatok hozzávetőlegesen a KSH számait tükrözik, míg a szakszervezeti konföderációk önbevallása – politikai szempontok szerint is érthető módon (például a nyugdíjas tagokat is feltüntetve) – ennél magasabb számot mutat.⁶⁰⁸ Látványos képet fest a legutóbbi két KSH adatsor (a 2015-ös és a 2020-as) összevetése is: a 2020. I. negyedévi adatok alapján a 15–64 éves alkalmazottak 7,4%-a (276 ezer fő) válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy tagja valamelyik szakszervezetnek, 90% nyilatkozott úgy, hogy nem tagja semmilyen szakszervezetnek (3 337 ezer fő) és 2,7% (99 ezer fő) nem tudtt választ adni. Ezzel szemben a 2015. II. negyedévi adatok alapján ugyanerre a kérdésre a válaszok a következőképpen oszlottak meg: igennel 9% felelt (329 ezer fő), nemmel 88,8% (3 231 ezer fő), és 2,1% (77 ezer fő) nem tudja. Arra a kérdésre, hogy működik-e szakszervezet a megkérdezett munkahelyén, a 2020. I. negyedévi adatok alapján a 15–64 éves alkalmazottak 23,6%-a (883 ezer fő) válaszolt igennel, 65,5% (2 450 ezer fő) nemmel, míg 10,9% (409 ezer fő) nem tudott választ adni. A 2015. II. negyedévi adatok szintén ugyanerre a kérdésre az alábbiak szerint alakultak: működik: 25,1% (913 ezer fő), nem működik: 62,4% (2 271 ezer fő), nem tudja: 12,5% (453 ezer fő).

Egy szűkebb nemzetközi összehasonlítást, a rendszerváltást követően sok szempontból hasonló utat bejárt visegrádi négyeket vizsgálva a magyarországi számok némileg kedvezőtlenebb helyzetről árulkodnak. Csehország, Lengyelország és Szlovákia szakszervezeti szervezettsége is meghaladja a magyart (az OECD statisztikái alapján 21-

⁶⁰⁷ ICTWSS: Database on Institutional Characteristics of Trade Unions, Jelle Visser, Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS), University of Amsterdam (<http://uva-aias.net/en/ictwss>. Letöltés ideje: 2017. 01.04.).

⁶⁰⁸ A szakszervezeti taglétszámra vonatkozó további adatokat áttekintve Neumann László megállapítja, hogy az APEH által korábban közölt adatok nem térnek el szignifikáns mértékben a KSH által publikált adatsoroktól. „2001 óta a KSH munkaerő-felmérése háromévente tartalmaz egy kérdésblokkot, mely a munkavállalói érdekképviseletek szerepéről kérdezi a munkavállalókat. A mintegy 30 ezer megkérdezett személy adatait feldolgozva, a „teljeskörűsített” eredmények – nagyon jó közelítéssel – ugyanazt az eredményt adták, mint amelyet az APEH közöl a teljes populáció adatbázisa alapján, annak ellenére, hogy ezekre a kérdésekre viszonylag sok esetben érkezett »nem tudom« válasz, különösen akkor, ha az adott személy adatai – távollétében – valamelyik elérhető családtagtól származtak (KSH, 2002, 2005).” (Fazekas Károly–Köllő János: Munkaerőpiaci tükör. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 68. Ellenben a szakszervezeti konföderációs önbevallás alapján összeállított ICTWSS adatbázis magasabb számokat mutat. Forrás: https://aias.s3.eu-central-1.amazonaws.com/website/uploads/ICTWSS_v6_masterfile_final_20190606.xlsx: 2001: 1 millió, 2005: 841 ezer, 2007: 796 ezer, 2008: 786 ezer, 2012: 563 ezer. (Letöltés ideje: 2019. 07. 05.)

30%-kal magasabb szervezetségi mutatóval rendelkeznek). Az európai összesített adatokat lásd az értekezés harmadik részében.

IV.2.2. A magyarországi szakszervezetek „száma”

Külön elemzést érdemel, hogy ez a 270-300 ezer fő körüli taglétszám milyen szervezeti struktúrában oszlik meg. Találó megállapítás Rainer Girndt 2013-as tanulmányában, hogy a politikai rendszerváltás után létrejött az „ezer szakszervezet országa”.⁶⁰⁹ Nehéz pontos számot meghatározni arra vonatkozóan is, hogy konkrétan hány bejegyzett, jogi személyiséggel rendelkező szakszervezet működik ma Magyarországon, noha a civil és egyéb cégek nem minősülő szervezetek nyilvántartása és az országos névjegyzék közhiteles. Megjegyzem, hogy az alábbi számokból következtetés csak nagyon óvatosan vonható le, mivel azok több szempont miatt is torzítanak. Egyrészt a statisztikában éppúgy egy egységnek jelenik meg egy olyan szakszervezet, amelynek akár tízezer tagja van, mint az éppen 10 fős taglétszámmal működő.

A szakszervezetek pontos száma meghatározásának problematikáját az is okozza, hogy név szerinti keresés alapján sem lehet konkrét számot közölni, mivel nem minden szakszervezet nevében szerepel a „szakszervezet” kifejezés, mely összesen 984 civil szervezet esetében merül fel (ebből több mint 50 szervezet áll éppen törlés alatt és 1289 szervezetet már töröltek a nyilvántartásból). A második legnépszerűbb (leggyakoribb) szó, a „munkástanács” szerepeltetése (ami történetiségét tekintve az 1956-os forradalom idején létrejövő önszerveződő csoportosulások egyik legfontosabb típusa volt, így részint annak az ideológiának a folytatását tükrözi, másrészt a Munkástanácsok Országos Szövetsége szakszervezeti konföderációhoz történő kötődését) 196 esetben fordul elő (ebből 35 szervezet áll éppen törlés alatt és 366 szervezetet már töröltek a nyilvántartásból). A törölt szervezetek magas száma a vállalatok szerkezetátalakításával (különösen a munkáltatók jogutód nélküli megszűnésével) áll összefüggésben.

Amennyiben az egyesület formája szerinti besorolás alapján szűkítjük a keresést, megállapítható, hogy a bírósági adatbázis jelentős mértékben hiányos, hozzávetőlegesen 520 szervezet esetében van megadva a szakszervezet (mint kategória), számos esetben (33

⁶⁰⁹ Rainer Girndt: Magyarország szakszervezetei mozgásban: Kísérlet az erők koncentrálására. Friedrich Ebert Stiftung, Berlin 2013. p. 2.

szervezet esetében) téves cél szerinti besorolás megjelölésével (az egészségügyi tevékenység ellátásától a politikai tevékenységen át az egyéb kategóriáig).

További gondot okoz a pontos szám meghatározásánál, hogy az egyesület formája szerint külön vannak nyilvántartva a szakszervezeti szövetségek, melyeknél a cél szerint (munkavállalói érdekképviselő) nyilvántartott adat (alig 20 szervezet) többszöröse létezik a valóságban (saját kutatás alapján 50-80 közötti a számuk). Az eltérést a hibás cél szerinti meghatározás mellett a téves egyesületi forma szerepeltetése adja, így ezek például szakszervezetként és nem önálló jogi személy tagszervezeteket tömörítő szövetségként kerültek rögzítésre. Utóbbi még az országos konföderációknál is több esetben megjelenik.

Következtetésül tehát megállapítható, hogy az ezres vagy az azt akár több százszal meghaladó becslés nem áll távol a valóságtól, ugyanakkor azt is érdemes megjegyezni, hogy ez nem jelenti egyúttal a tényleges egyesületi működést. Erre utal, hogy tömegével fordul elő a pénzügyi beszámoló feltöltésének hiánya. Az Ectv-ben rögzített beszámolási szabályok szerint a civil szervezetek, illetve jogi személyiséggel rendelkező szervezeti egységei a működésükről, a vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetükről az adott üzleti év utolsó napjával kötelesek beszámolót készíteni a 224/2000. (XII.19.) Korm. rendelet alapján. Az Ectv. 29. § határozza meg a beszámoló tartalmát, amely a mérleget, eredménykimutatást, kettős könyvvitelnél a kiegészítő mellékletet, illetőleg a közhasznúsági mellékletet sorolja fel. A 2019. február 1-jei állapot alapján 2017-re vonatkozóan összesen 513 szakszervezet adott be ilyen beszámolót.⁶¹⁰ Ezek alapján kijelenthető, hogy számszerűen a szakszervezetek hozzávetőlegesen felének lehetnek problémái a szabályos működéssel, ugyanakkor ez elsősorban a kis létszámú, 10-50 fő közötti szervezeteket érinti, a nagyobb tagságot képviselő szakszervezeteknél ritkábban, elvétve fordulnak elő ilyen típusú hiányosságok.

Hazánkban jelenleg (a dolgozat második részében ismertetettek szerint) hat országos szakszervezeti konföderáció működik, melyek lefedik a szakszervezeti mozgalmi bázis jelentős részét.⁶¹¹

Új jelenség ugyanakkor, hogy az elmúlt években egyre több jelentős ágazati szakszervezet lépett a „függetlenedés” útjára, különösen a feldolgozóipar és a közlekedés területén.⁶¹²

⁶¹⁰ Ebből készítette el a Policy Agenda a szakszervezeti adatbázisát:

<https://www.policyagenda.hu/szakszervezeti-adatbazis-nyito/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 02.)

⁶¹¹ Rainer Girndt–Németh Edit: Félúton a rezignáció és a felemelkedés között – Aktuális események a magyar szakszervezeti mozgalomban. Friedrich Ebert Stiftung, Budapest-Berlin, 2018. p. 14.

⁶¹² Ilyen, nagyobb taglétszámmal bíró szakszervezetek – többek között – az Audi Hungária Független Szakszervezet, a Vasúti Dolgozók Szabad Szakszervezete Szolidaritás, a Mozdonyvezetők Szakszervezete, a

IV.2.3. A taglétszám különböző szempontok szerinti megoszlása (összetétele)

A KSH munkaerő-felmérésének adatai alkalmasak a szakszervezeti szervezettség különböző szempontok szerinti bemutatására és ebből következtetések levonására, illetve ezek az ágazati szervezettséget is bemutatják.⁶¹³ 2015-ben⁶¹⁴ a három legnagyobb szakszervezeti szervezettséggel rendelkező nemzetgazdasági ág a villamosenergia, gáz, gőzellátás, légkondicionálás (29,0%), a szállítás, raktározás (22,3%) és az oktatás (19,0%). Átlag alatti (9,0%) a munkavállalók szakszervezeti szervezettsége (a KSH adatfelvétele alapján a három legalacsonyabb szakszervezeti szervezettséggel rendelkező nemzetgazdasági ág) az információ, kommunikáció (0,9%), a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat (1,4%), és az építőipar (2,0%) területén. A KSH adatfelvétele alapján az öt legnagyobb szakszervezeti taglétszámmal rendelkező nemzetgazdasági ág a következő: feldolgozóipar (64 883 tag); oktatás (58 693 tag); szállítás, raktározás (53 123 tag); humánegészségügyi, szociális ellátás (45 691 tag); közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás (44 299 tag). Megjegyzést érdemel ugyanakkor az is, hogy a felmérés egyes területeken magasabb taglétszámokat mutat annál, mint amit a szakszervezetek pénzügyi beszámolója vagy például a közalkalmazottak esetében az ún. KOMT mérés (lásd a későbbiekben) tükröz (ez különösen megjelenik az oktatásügy és a humánegészségügyi, szociális ellátás területén, ahol a KSH felmérése jelentős mértékben eltérő számot mutat a Munkaügyi Kapcsolatok Információs Rendszerében elérhető adatokhoz képest).⁶¹⁵ Ennek oka lehet a tagdíjak nem megfelelő beérkezése, a befizetés alóli nagy arányú mentesítés vagy a hivatásrendi kamarák, karok (melyeknek a törvény alapján mindenki a „tagja”) sokszor téves szerepfelfogása miatti fogalmi keveredés a munkavállalók részéről, azaz szakszervezetként neveznek meg kényszerképviselő alapján létrejött szervezeteket.

Az adatok alapján megállapítható, hogy azokban az ágazatokban magasabb a szakszervezetek szervezettsége, ahol a nagyobb foglalkoztatók működnek. A vállalatméret szerinti bontásnál megállapítható, hogy ahol 50 főnél alacsonyabb a telephelyen⁶¹⁶ dolgozók száma, ott átlag alatti a szakszervezeti szervezettség; a 10 fő alatti munkavállalói létszámmal bíró telephelyen dolgozók esetében 4% alatti szervezettség mérhető. Ugyanakkor 50 fő

Városi Tömegközlekedési Dolgozók Szakszervezeti Szövetsége vagy a Légiközlekedési Egyesült Szakszervezet. E szervezetek taglétszáma feltehetően meghaladja a 35-40 ezer főt.

⁶¹³ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_szerv9_01_28.html (Letöltés ideje: 2019. 07. 01.)

⁶¹⁴ A 2020-as ágazati adatok az értekezés lezárásakor még nem álltak rendelkezésemre.

⁶¹⁵ http://www.mkir.gov.hu/tag2014/dokumentumok/2014_tablázat_2.pdf (Letöltés ideje: 2019. 08. 06.)

⁶¹⁶ Ezt a kifejezést a KSH használja, ugyanakkor megjegyzendő, hogy ez a fogalom statisztikai szempontból értelmezhetetlen, emellett a „telephely” és az „önálló telephely” fogalmaknak sajátos munkajogi értelme van. Lásd bővebben: Kiss (2005) i.m. pp. 106-107.

telephelyi foglalkoztatotti létszám felett arányosan nő a szervezettség. 50-299 fő között 13,2%, míg ahol legalább 300 fő foglalkoztatotról beszélünk, ott 16,6% vallotta magát szakszervezeti tagnak.⁶¹⁷ Ezek az adatok semmiképp nem nevezhetők meglepőnek. A szakszervezetek érdemi tevékenységet a nagyobb foglalkoztatóknál tudnak kifejtetni (a bérharcnak és a kollektív szerződések megkötésének is ezeknél van elsősorban helye és szerepe), a KKV szektorban kevés sikerrel tudnak megjelenni, melynek további lehetséges okai között a szervezeti szétaprózottság és az elérhető (vonzó) szolgáltatások hiánya szerepel. Ez az összefüggés megmutatkozik abban az esetben is, ha a szakszervezeti szervezettséget a munkáltató tulajdonformája szerint vizsgáljuk. Rendkívül alacsony számot mutatnak a tisztán magántulajdonban lévő cégek (4,7%), valamivel kedvezőbb a helyzet az önkormányzati tulajdonban lévő munkahelyeken (8,5%), míg továbbra is erős a jelenlét a tisztán állami tulajdonú munkáltatóknál (19,5%), ahol a munkaügyi kapcsolatok kultúrája hagyományosan fejlettebbnek tekinthető.⁶¹⁸

A KSH által történő adatgyűjtés nem csak a tagságra kérdezett rá, hanem a szakszervezeti jelenlétre is, közelebbről arra, hogy létezik-e szakszervezet az adott munkáltatónál. 2001-es adatok szerint az alkalmazottak 37%-a állította, hogy biztosan tud szakszervezet működéséről⁶¹⁹ a munkahelyén, 2015-ben már csak 25%,⁶²⁰ míg 2020-ban összesen 23,6% volt ez az arány.⁶²¹ Ennek alapján megállapítható, hogy a szervezett munkahelyek száma az elmúlt 14 évben szignifikánsan csökkent.

A fenti számok természetesen nem csak önmagukban elemezhetők, hanem olyan szempontból is lehet megállapításokat tenni, hogy mindez milyen összefüggésben áll például a kollektív szerződéses lefedettséggel. Magyarországon jelenleg körülbelül 910 ezer⁶²² munkavállaló dolgozik kollektív szerződés hatálya alatt, ráadásul a KSH kutatásai alapján ez a szám is csökkent az elmúlt négy évben (2016-2020).⁶²³

⁶¹⁷ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_szerv9_01_28.html (Letöltés ideje: 2019. 07. 01.)

⁶¹⁸ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_szerv9_01_26.html (Letöltés ideje: 2019. 07. 01.)

⁶¹⁹ Kelemen Melinda: Szakszervezeti taglétszám Magyarországon.

http://www.liganet.hu/news/9210/Szakszervezeti_ltszm.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 10.)

⁶²⁰ Kelemen i.m.

⁶²¹ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_munkmin_9_18_03_01.html (Letöltés ideje: 2020. 11. 28.)

⁶²² Munkaügyi Kapcsolatok Információs Rendszere (MKIR).

Forrás: <http://www.mkir.gov.hu/lcinternet.php> (Letöltés ideje: 2019. 08. 01.)

⁶²³ 1. A 15–64 éves alkalmazottak arról, hogy van-e a munkahelyen kollektív szerződés? 2020. I. negyedév.

Van: 18,5% Nincs: 57,8% Nem tudja: 23,8%

2. 15–64 éves alkalmazottak arról, hogy van-e a munkahelyen kollektív szerződés? 2015. II. negyedév.

Van: 20,6% Nincs: 57,3% Nem tudja: 22,1%

Ebből egy munkáltatóra kiterjedő hatályú kollektív szerződésekben 630 ezer munkavállaló érintett. Így le lehet vonni azt a következtetést is, hogy Magyarországon az ún. potyautas (*free rider*) effektus kifejezetten erős, azaz az elsősorban vállalati szinten elért vívmányokból (értve itt mindenekelőtt a kollektív szerződés személyi hatályát) azok is ugyanúgy részesednek, akik nem tagjai a szakszervezeteknek. Ez ellen a szakszervezetek rendszeresen szót emelnek, különösen azoknál a munkáltatóknál, ahol jelentős a szervezettségük.⁶²⁴ A „potyautasok” számát meg lehet adni a kollektív szerződés által lefedett munkavállalók és a szakszervezeti tagok számának különbségéént.⁶²⁵ Ez az arány [amely megállapításához az összes szakszervezeti tag számából ki kell vonni az olyan jogállási törvények hatálya alatt dolgozó szakszervezeti tagokat, ahol jogszabály nem ad lehetőséget a kollektív szerződés megkötésére (Kit., Hszt., Kttv.)] magasnak mondható, 60-65% feletti. Megjegyzem ugyanakkor, hogy az MKIR által szolgáltatott adatok alapján nem lehet releváns következtetésekre jutni.

Az adatbázis ömlesztett adatsorai nehezen láthatók át, illetve a kollektív szerződések nyilvántartásának naprakészsége is kérdéseket vet fel, különös tekintettel arra, hogy egy új kollektív szerződés megkötését követően a szerződést kötő felek általi (minisztérium felé történő) bejelentés elmaradásához nem fűződik jogkövetkezmény.⁶²⁶

Kiemelendő az a tény is, hogy a KSH által megkérdezettek alig fele (48,8%) válaszolt igennel arra a kérdésre 2020-ban, hogy a kollektív szerződés befolyásolja-e valamely munkakörülményüket.⁶²⁷ Ebből az adatból (önmagában) – kellő óvatossággal – két ellentétes tényezőre lehet következtetni.

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_munkmin_9_18_03_04.html (Letöltés ideje: 2020.11.28.)

⁶²⁴ A 2019-es évből lásd pl. a VDSZSZ Szolidaritás programját (2019-2023): „*Ugyanígy aktív szerepvállalásra kell törekednünk azokban a kérdésekben is, amelyek a szakszervezetek külső környezetének kedvező elmozdítását szolgálhatják. Ilyen kérdés mindenekelőtt a „potyautas szindróma” felszámolása és a hatályos munkajogi szabályozás jelentős korrekciója.*” A Vasutasok Szakszervezete is kiemeli (2019): „*Az országos érdekegyeztetés fórumain továbbra is kezdeményezzük a „potyautas” kérdés jogi úton történő megoldását, amelyre Európa szerte számos megoldást alkalmaznak.*”

Ezekről bővebben: <http://www.liganet.hu/page/316/artID/9049/html/ahol-kollektiv-szerzodeskotesi-dijat-fizetnek%E2%80%A6.html> (Letöltés ideje: 2020. 01. 05.)

⁶²⁵ Chaison, G. N. – Davale, D. G. (1992): The Choice Between Union Membership and Free-Rider Status. *Journal of Labour Research*, Vol. 13. No. 4. pp. 355-369.

⁶²⁶ 2/2004. (I. 15) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól

⁶²⁷ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_munkmin_9_18_03_06.html?lang=hu (Letöltés ideje: 2020.12.28.)

Egyrészt számos, ún. „papagájklauzulákat” tartalmazó (a törvényi rendelkezéseket sokszor szó szerint ismétlő) kollektív szerződés létezhet a hazai munkaerőpiacon, másrészt a munkavállalók relatív többsége nincs tudatában a tartalmi vívmányoknak. A két következtetés természetesen nem zárja ki egymást.

IV.2.4. A taglétszám jelentősége az érdekegyeztetés különböző fórumain

A korábban, 2011-ig működött Országos Érdekegyeztető Tanács (OÉT), a Gazdasági és Szociális Tanács (GSZT), illetve a Gazdasági Egyeztető Fórum (GEF) megszűnésével a társadalmi egyeztetés és párbeszéd színterén egy új, ágazatközi intézmény, a társadalmi párbeszéd makroszintű fórumaként aposztrofált testület jött létre. Ez a Kormánytól és az Országgyűléstől független konzultációs és javaslattevő fórum, melynek tagjai a magyarországi szakszervezetek, egyházak, gazdasági kamarák, civil szervezetek, illetve a hazai tudományos élet egyéb képviselői. Jelen tanulmány nem tér ki az érdekegyeztetés állapotára, annak minősítésére, így a *Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács (NGTT)* elemzésére, noha a szakszervezeti szervezettség (jelenlét) ott is sajátos jelentőséggel bír.⁶²⁸ A Tanács tevékenységében részt vehet az a szakszervezeti szövetség, amely legalább négy nemzetgazdasági ágban és legalább tizenkét alágazatban tevékenykedő tagszervezettel rendelkezik, és legalább nyolc megyében tagszervezettel vagy tagszervezetei területi, illetve megyei szervezettel rendelkezik/rendelkeznek, továbbá tagszervezetei együttesen legalább százötven munkáltatónál rendelkeznek önálló vagy a tagszervezet alapszabálya szerinti munkahelyi szervezettel.⁶²⁹ Konkrét taglétszámot mérő eljárás tehát nem létezik, pusztán a szervezetek országos jelenléte kerül igazolásra. Ez a feltételrendszer álláspontom szerint rendkívül tág teret enged az NGTT-ben való részvételre (a jogosultság igazolására), amely nem szerencsés egy ilyen típusú érdekegyeztetési „csúcsszerv” esetében.

⁶²⁸ 2011. évi XCIII. törvény a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanácsról (a továbbiakban: NGTT törvény) 4. § (8) bek. a)-ac).

⁶²⁹ A tagsági feltételeknek való megfelelés vizsgálatára irányuló eljárás részletszabályait a Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata tartalmazza. Ennek alapján a részvételi jogosultság igazolását a Tanács soros elnökére kell benyújtani az NGTT törvényben meghatározott határidőig. A részvételi jogosultság vizsgálatának lefolytatásához az alábbi dokumentumok benyújtása szükséges. 1. Nyilatkozat az NGTT törvényben foglalt részvételi jogosultságot megalapozó feltételek fennállásáról. 2. Megállapodás koalíció megkötéséről, amennyiben a feltételek elérése érdekében a munkavállalók érdekképviselői szervezetei egymással koalícióra léptek. 3. A bírósági nyilvántartási adatokat tartalmazó, 90 napnál nem régebbi bírósági kivonat; érvényes létesítő okirat. A szervezetek részvételi jogosultsága feltételeinek fennállását az oldalak két-két képviselőjével kiegészült elnökség vizsgálja. Az NGTT szervezeti és működési szabályzata elérhető itt: <http://ngtt.hu/dokumentumtar/> (Letöltés ideje: 2019. 08. 05.)

Álláspontom szerint az országos érdekegyeztetés területén a legitimitás megszerzésére⁶³⁰ egyfajta „szociális választásokon” kerülhetne sor, melynek lebonyolítására mintaként szolgálhat a társadalombiztosítási önkormányzatok választásával kapcsolatos korábbi szabályozás. A felvetés a szakszervezeti mozgalom egy részéről is időről-időre felmerülő igényként fogalmazódik meg. Legutóbb (2011-ben) két konföderáció (Liga Szakszervezetek és Munkástanácsok Országos Szövetsége) is javaslatot tett az országos szakszervezeti választásokra.⁶³¹

A *Versenyszféra és a Kormány Állandó Konzultációs Fóruma (VKF)* 2012. február 22-én alakult meg a korábbi OÉT megszűnése által keltett űr pótlására a Kormány, valamint annak a három-három munkáltatói (Általános Fogyasztási Szövetkezetek és Kereskedelmi Társaságok Országos Szövetsége, Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége, Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége) és munkavállalói (Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, Magyar Szakszervezeti Szövetség,⁶³² Munkástanácsok Országos Szövetsége) érdekképviselőinek a részvételével, amelyeket a Kormány hívott meg. Jelenleg ez az egyetlen olyan fórum a versenyszférában, amely a tripartit párbeszéd intézményes lehetőségét nyújtja a munka világát érintő kérdésekben. Amennyiben a három oldal közös nevezőre jut egy adott kérdésben, akkor konszenzussal ajánlásokat fogadhat el, emellett felhatalmazással rendelkezik megállapodások megkötésére is (kiemelendő ebben a körben a minimálbérrel és a garantált bérminimummal kapcsolatos tárgyalások lefolytatása). Ez azonban nem jelent konkrét kötelezettséget a Kormányra nézve. A minimálbér/garantált bérminimum kapcsán felmerülő érdekegyeztetési „vétójog” kérdése szorosan kapcsolódik a 124/2008. (X. 14.) AB határozathoz, amely – többek között – alkotmányellenesnek állapította meg az Országos Érdekegyeztető Tanácsról szóló T/1306. számú törvényjavaslatot (a továbbiakban: OÉTtv.). Az Alkotmánybíróság – a köztársasági elnöki indítványának nyomán – elsősorban azt vizsgálta, adható-e alkotmányosan az OÉT-nek és a szakszervezeteknek a jogszabályalkotásban egyetértési jog.⁶³³ A köztársasági elnök véleménye kiemeli, hogy amennyiben az OÉT-et alkotó szakszervezeti szövetségek közhatalmi jogosítványokat kapnak, a konkrét „*hatáskör-gyakorlás vonatkozásában*”

⁶³⁰ A legitimitással összefüggő kérdésekről lásd: Prugberger Tamás: Az országos, az ágazati, valamint a területi érdekegyeztetésről de lege lata és de lege ferenda. Miskolci Jogi Szemle, 2010/2. sz. pp. 5-11.

⁶³¹ <https://www.liganet.hu/6445-a-liga-elnoksegenek-2011-evi-beszamolaja.html>
[Letöltés ideje: 2021.01.01.]

⁶³² Jogelődje a Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége.

⁶³³ Bragyova András alkotmánybíró különvéleménye kiemeli, hogy „a köztársasági elnök indítványa egyértelműen az OÉT összetételét, benne a szakszervezeti képviselő megoldását kifogásolja azzal érvelve, hogy a szakszervezeti oldal demokratikus legitimitációja hiányzik, ezért az OÉT nem gyakorolhat közhatalmat.”

demokratikus legitimációval kell rendelkezniük.⁶³⁴ Álláspontja szerint „*az OÉT – összetételéből fakadóan – nem lehet közhatalom gyakorlásának letéteményese, hiszen nem rendelkezik az ahhoz szükséges legitimációval*”.⁶³⁵ Az Alkotmánybíróság egy korábbi határozatát⁶³⁶ idézve ebben az esetben is kiemelte, hogy „*az Alkotmány tehát a jogszabályalkotás tekintetében egy zárt rendszert képez: megjelöli a kibocsátót, megjelöli a jogszabály nevét, rendelkezik egymáshoz való hierarchikus viszonyokról s az Alkotmány, a 32/A. §-a révén, gondoskodik a jogforrási hierarchia Alkotmánnyal való összhangjának garanciájáról is.*” A hatályos alkotmányjogi szabályozás – álláspontom szerint – 2021-ben sem tenné lehetővé ezt a jogszabályi megoldást, ahhoz az Alaptörvény – ezt megalapozó – módosítása lenne szükséges.

A dolgozat témáját tekintve a VKF egy olyan sajátos konzultációs fórum, ahol nincsen konkrét szerepe a szakszervezeti szervezettségnek (és így a taglétszámnak sem), noha vitathatatlanul azok a szakszervezeti konföderációk a tagjai, amelyek a versenyszférában jelentős szervezettséggel bírnak.

Az Európai Unió szabályozásával összhangban megalkotásra került az ágazati érdekegyeztetésről szóló jogszabály,⁶³⁷ amely egyfajta kísérlet az európai szociális párbeszéd magyarországi „elterjesztésére”.

Az ágazati szintű párbeszéd a csatlakozást megelőzően a szociális párbeszéd magyar gyakorlatának gyenge pontja volt. „A csatlakozási tárgyalások folyamán az Európai Bizottság többször jelezte, hogy az ágazati párbeszéd fejletlensége gondot jelent. Európai mércével mérve jelentős a lemaradás az ágazati kollektív szerződések kötésében”.⁶³⁸ Magyarországon az *Ágazati Párbeszéd Bizottságok* (továbbiakban: ÁPB-k) működésének a célja, hogy a középszintű kollektív szerződéseket „megalapozza”. A Kormány ebben a párbeszédben közvetlen módon nem vesz részt, de a költségvetési törvény alapján támogatja

⁶³⁴ Részlet az AB határozat indokolásából (2.3.) „*Ehhez az Alkotmány 2. § (1) és (2) bekezdése alapján az kellene, hogy az egyetértési joggal felruházott szakszervezeti szövetségek a közhatalomgyakorlással érintettek (adott esetben az összes választópolgár) túlnyomó többségét tagjaik között tudják.*”

⁶³⁵ Latorcai Csaba: Az Országos Érdekegyeztető Tanács hatáskörének változásai a közhatalom gyakorlása vonatkozásában. Pécsi Munkajogi Közlemények. III. évfolyam/I. szám, 2010. p. 68.

⁶³⁶ ABH 2006. 485.

⁶³⁷ Az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről szóló 2009. évi LXXIV. törvény (továbbiakban: ÁPB tv.)

⁶³⁸ Lux Judit: Ágazati párbeszéd bizottságok a Phare-program után. In: Szociális párbeszéd új keretek között. FSZH Társadalmi Párbeszéd Központ, 2008. p. 57.

ezeket a bizottságokat.⁶³⁹ Az Országos Munkaügyi Tanács 2001 februárjában döntött az ágazati érdekegyeztetés fejlesztését célzó, „Az autonóm társadalmi párbeszéd megerősítése” című PHARE program⁶⁴⁰ indításáról, amelynek közvetlen célja az ÁPB-k megalakítása volt.⁶⁴¹ Szintén ennek a programnak a keretében került megalapozásra az addig a munkaügyi kapcsolatok területén hiányosságnak számító, integrált törzsadatbázissal működő információs rendszer.⁶⁴²

Az ágazati párbeszéd bizottság az ágazat helyzetét, fejlődését, gazdasági és munkaügyi folyamatait érintő kérdésekkel foglalkozik. Megalakulásukkor rögzített egyik fő küldetésük az ágazati szintű kollektív tárgyalások előmozdítása lett volna. Ki lehet jelteni, hogy e céljukat az ágazati párbeszéd bizottságok nem érték el, hiszen az egyetlen, a magánbiztonsági ágazatban megkötött ágazati kollektív szerződést leszámítva (amelyet azóta fel is mondtak), új ágazati kollektív szerződés az ÁPB-k létrejöttét követően nem került megkötésre.⁶⁴³ Az ÁPB-k felépítését, működését 2004 és 2009 között a „Megállapodás az Ágazati Párbeszéd Bizottságok létrehozataláról és működtetéséről a jogi szabályozás megalkotásáig terjedő időszakban” című dokumentum szabályozta,⁶⁴⁴ ez a megállapodás volt az alapja az Országgyűlés által 2006 decemberében elfogadott, „Az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről” szóló törvénynek.⁶⁴⁵

⁶³⁹ Ennek alapját Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről szóló 2018. évi L. törvény 1. melléklet XV. fejezet Nemzetközi tagdíjak, nemzetközi kapcsolattal összefüggő feladatok jogcímcsoport, ÁHT azonosítója: 244190 terhére a fejezeti kezelésű előirányzatok kezeléséről és felhasználásáról szóló 9/2018. (X. 19.) PM rendelet 1. mellékletének 22. pontjában foglalt jogcím képezi.

⁶⁴⁰ Az Európai Közösségek Bizottsága és a Magyar Köztársaság Kormánya által 1990. szeptember 3-án aláírt Keretmegállapodás alapján az Európai Unió segítséget nyújt Magyarország gazdasági és társadalmi átalakulásához, amely a PHARE program keretében valósul meg.

⁶⁴¹ Az EU 2001 áprilisában fogadta el a projektet. Az ezt követően kiírt előcsatlakozási szakértői pályázatot Dánia nyerte el. A projekt-szerződést 2002. június 20-án írta alá az EU nagykövete a Kormánnyal. A projekt előkészítésére Operatív Bizottság jött létre, amely később az OÉT Ágazati Tanácsává alakult, s mely folyamatosan figyelemmel kísérte a program megvalósítását, valamint döntéseket hozott a projekt részleteiről. 2003. március 3-án az Országos Érdekegyeztető Tanács három oldala emlékeztetőt írt alá az Ágazati Párbeszéd Bizottságok létrehozásának állásáról.

⁶⁴² „Harry Bocksteins, a Belga Szövetségi Foglalkoztatási, Munkaügyi és Társadalmi Párbeszéd Minisztérium Kollektív Munkaügyi Kapcsolatok Főigazgatósága főtanácsadója (General advisor, Directorate General Collective Labour Relations Federal Public Service Employment, Labour and Social Dialogue) 2003. október 5-i, A társadalmi párbeszéd információs rendszere című tanulmányában vázolta fel a szociális párbeszéd, a munkaügyi kapcsolatok információs rendszerének koncepcióját. A tanulmányban foglaltak képezik alapját a magyar munkaügyi kapcsolatok rendszer integrált információs rendszerének, amelyet 2006-tól nevezünk Munkaügyi Kapcsolatok Információs Rendszernek (MKIR).” Szociális párbeszéd új keretek között. FSZH Társadalmi Párbeszéd Központ, 2008. p. 183.

⁶⁴³ Nacsa Beáta: Az Ágazati Párbeszéd Bizottságok működésének jogi – munkajogi elemzése. A középszintű érdekegyeztetés változásai Magyarországon a PHARE projektől napjainkig, illetve az Ágazati Párbeszéd Bizottságok kapcsolatai a makroszintű érdekegyeztetés intézményeivel c. kutatás zárótanulmánya. Civil Európa Egyesület, 2010. p. 36.

⁶⁴⁴ http://www.apk.org.hu/engine.aspx?page=tpk_APK_APBT (Letöltés ideje: 2019.10.13.)

⁶⁴⁵ T/1307 törvényjavaslat

A köztársasági elnök az elfogadott törvényeket nem írta alá, előzetes normakontroll-eljárást kezdeményezett az Alkotmánybíróságnál. Az Alkotmánybíróság döntése az ÁPB-kezt nem közvetlenül, hanem csak „áttételesen” érintette a reprezentativitási kritériumokhoz kötődően.⁶⁴⁶ Az AB határozat értelmében szükséges törvénymódosítási javaslatot az Országgyűlés 2009. június 22-én elfogadta és megszavazta az ÁPB tv-t.

Ez alapján az ágazati szintű szociális párbeszédben részt vehet az a munkavállalói érdekképviselő (ágazati szakszervezet), amely⁶⁴⁷

1. az adott ágazatban legalább tíz munkáltatónál alapszabálya szerint képviselőre jogosult szervezet működött, illetőleg tisztségviselővel rendelkezik és az e munkáltatóknál munkaviszonyban foglalkoztatott érdekképviselői tagok létszáma eléri az ágazatban foglalkoztatottak létszámának egy százalékát, vagy
2. legalább három munkáltatónál, ahol az érdekképviselő alapszabálya szerint képviselőre jogosult szervezet működött, illetőleg tisztségviselővel rendelkezik, az érdekképviselői tagok száma eléri az ágazatban munkavállalók létszámának tíz százalékát, vagy
3. az Ágazati Részvételt Megállapító Bizottsághoz intézett kérelem benyújtása időpontjában azon munkáltatók működő telephelyein, ahol alapszabálya szerint képviselőre jogosult szervezet működött vagy tisztségviselővel rendelkezik, a megelőző öt éven belüli utolsó üzemi tanácsi választásokon a jelöltjei által együttesen megszerzett redukált szavazatok száma eléri az ágazatban foglalkoztatottak számának öt százalékát.

A bizottságok „másik oldalán”, tehát a munkáltatói oldalon az az érdekképviselő vehet részt, amelynek – az adott ágazatba főtevékenysége szerint besorolt – tagjai foglalkoztatják az ágazatban munkaviszonyban álló munkavállalók legalább öt százalékát, illetve az, amelynek, vagy amely tagszervezeteinek legalább negyven, az ágazatba főtevékenysége alapján besorolt munkáltató a tagja. Ettől eltérően, a törvény lehetőséget ad arra, hogy munkáltatói

⁶⁴⁶ Az Alkotmánybíróság 124/2008 (X.14.) sz. határozatában megállapította, hogy jogalkotó hatáskörrel csak maga az Alkotmány ruházhat fel egy szervezet. A vizsgálat tárgyát az képezte, hogy a jogalkotási eljárásban gyakorolt egyetértési jog biztosítása alkotmányosan megengedhető-e? Ugyanis a makroszinten működő Országos Érdekegyeztető Tanács (vagy az abban részes országos szakszervezeti szövetség) nélkül a kormány vagy a miniszter adott tárgykörben kiadott rendelete formai okból válna törvénytörővé. Mivel sem az OÉT, sem az OÉT-ben részt vevő szakszervezeti konföderációk nincsenek nevesítve az Alkotmányban, mint jogalkotó szervek, ezért jogszabályalkotásra a jogszabály kibocsátásához kapcsolódó egyetértési joguk alapján való törvényi felhatalmazásuk alkotmányellenes.

⁶⁴⁷ ÁPB tv. 5. §. - 9. §

érdekképviselőt megillető jogosultságokkal rendelkezessen az a munkáltató vagy azoknak a munkáltatóknak az összessége, amelynek a munkaviszonyban foglalkoztatottak száma együttesen eléri az ágazatban munkaviszonyban állók létszámának nyolcvan százalékát, feltéve, hogy munkáltatói érdekképviselőt alapítására az alapító tagok legkisebb létszámára vonatkozó, külön törvény szerinti feltétel teljesítésének igazolt hiánya miatt nem került sor.⁶⁴⁸ Ez irányadó jelenleg a postai ágazatra, ahol egy nagy foglalkoztató teszi ki ezt a feltételt.

Az ÁPB tv. azt is lehetővé teszi, hogy az ágazati szintű szociális párbeszédben való részvétel feltételeinek elérése érdekében a munkavállalók, illetőleg a munkáltatók érdekképviselői egymással koalícióra léphessenek.

Az ágazati párbeszéd bizottságban az ÁPB tv. alapján az arra jogosultak kollektív szerződést, illetve egyéb megállapodást köthetnek,⁶⁴⁹ kérhetik a kollektív szerződés ágazatra történő kiterjesztését a társadalmi párbeszédért felelős minisztertől.⁶⁵⁰ Az ágazatban dolgozók, valamint az ágazatban működő munkáltatók érdekeit jelentősen érintő, fent említett kérdésekben az ágazatban hatáskörrel rendelkező államigazgatási szerv köteles tájékoztatást adni az ágazatban működő ágazati párbeszéd bizottság részére, illetve köteles annak kezdeményezésére konzultálni.⁶⁵¹ Jelenleg Magyarországon 22 ágazati, alágazati, illetve szakágazati párbeszéd bizottság létezik.⁶⁵² Ezeket „fogja össze” az Ágazati Párbeszéd Bizottságok Tanácsa (a továbbiakban: ÁPB-T) a miniszter és az ágazati párbeszéd bizottságok munkavállalói, illetve munkáltatói oldalainak képviselőiből álló tripartit testület, melynek feladata, hogy intézményi keretet nyújtson az ÁPB-k működéséhez szükséges koordinációs tevékenység ellátásához. Ennek keretében az ÁPB-T, illetve annak oldalai egymással együttműködnek, véleményt nyilváníthatnak, javaslatot tehetnek és nyilatkozatot adhatnak ki.

A létrejött részletes jogi szabályozás mellett (álláspontom szerint indokolatlanul bonyolult számítási módszerrel) ugyanakkor látható, hogy általában véve az ágazati szociális párbeszéd

⁶⁴⁸ ÁPBtv. 8. §

⁶⁴⁹ ÁPBtv. 14. §

⁶⁵⁰ ÁPBtv. 17. §

⁶⁵¹ Petrovics Zoltán: Az ágazati párbeszéd bizottságok és az Ágazati Részvételt Megállapító Bizottság. Munkajog. 2017/1. 72.

⁶⁵² https://nfsz.munka.hu/Lapok/agazati_parbeszed_bizottsagok.aspx (Letöltés ideje: 2019.08.05.)

hiánya,⁶⁵³ az ágazati kollektív szerződések alacsony száma⁶⁵⁴ és az ily módon érintettek korlátozott köre továbbra is kiemelt hiányossága a magyarországi szociális párbeszédnek, melyen érdemben az Európai Unióhoz történő csatlakozás sem javított.⁶⁵⁵ Erre plasztikus példa a vasút területe. A vasúti alágazatban a középszintű szociális párbeszéd ÁPB szintű intézményesülése jelentős késéssel követte az általános trendet. Ennek okai eléggé szerteágazók voltak, kétségtelen, hogy a felek bizalma mind egymás iránt, mind magával ennek a konkrét intézményrendszerével szemben hosszú időn keresztül fennálltak. Ez a megközelítés egyaránt jellemezte a munkavállalói oldal attitűdjét, de maguk a munkáltatók is kellő idegenkedéssel viseltettek ezzel szemben. Ami egyébként konkrétan az alágazati feltételrendszert illeti, tulajdonképpen a feltételek akár kifejezett ösztönzést is jelenthettek volna a (fő) szereplők számára, hiszen a 2000-es évek közepén felgyorsult a vasúti szektorban a liberalizáció, a derogáció, majd később a privatizáció maga is (ennek csúcsát jelentette az áruforgalmi tevékenység kiszervezése, majd a MÁV Cargo magánosítása). Ez a folyamat pedig mintegy kiáltott volna egy előremutató ágazati szabályozásért. Mindazonáltal a szubjektív körülmények mellett paradox módon az is nehezítette a középszintű szociális párbeszéd intézményesülését, hogy – Magyarországon szinte egyedülálló módon – a vállalati szinteken nagyon kiépült és szofisztikált érdekegyeztetési gyakorlat jellemző, mindez megerősítve akkor még a szakszervezetek számára rendkívül erős érdekérvényesítési jogosítványokkal (lásd sztrájkjog) és kifejezetten felkészült érdekvédőkkel.

2018. február 12-én alakult meg a *Közszolgáltató Vállalkozások Konzultációs Fóruma* (a továbbiakban: KVKF), mely a közüzemi ágazat tekintetében az országos szintű érdekegyeztetés színtere. A Fórum működése kapcsán szükséges megemlíteni, hogy az egyik fő probléma és dogmatikai nehézség magának a közszolgáltatások körének és azok fogalmának megfelelő behatárolása és meghatározása. A közszolgáltatás fogalmának értelmezéseit és azok körét az egyes tudományterületek eltérő szempontok szerint vizsgálják

⁶⁵³ Nem volt feltétlenül az sem szerencsés, hogy az EU-s ágazati szociális párbeszéd struktúráját leképezve az ÁPB-k gyakorlatilag „felülről” jöttek létre, tényleges előzmények, akarat/igény (és elszántság) hiányában, melynek ugyanakkor komoly oka volt, hogy csak így lehetett bekapcsolódni az európai uniós ágazati szociális párbeszédbe. Több mint tíz év távlatából lehet, hogy néhány olyan mintát kellett volna kiragadni és támogatni (pl. villamosenergia-ipar), ahol valódi igény volt erre a munkáltatók és a szakszervezetek részéről, és azt követően leképezni a rendszert. A közvetlen konzultációk a munkáltatói szervezetek és a szakszervezetek között ágazati szinten a projektet megelőzően alig voltak jelen a magyarországi társadalmi párbeszédben.

⁶⁵⁴ A villamosenergia-iparon kívül csak a vendéglátó- és az építőipar rendelkezik ágazati kollektív szerződéssel. Ezek közül a villamosenergia-ipari rendelkezik a legtöbb normatartalommal. Az ágazati kollektív szerződést a felek rendszeresen módosítják, ld.: <https://www.vd.hu/2019-ben-is-az-egyetlen-kiterjesztett-aksz-a-villamosenergia-ipari-agazati-kollektiv-szerzodes> (Letöltés ideje: 2019.10.23.)

⁶⁵⁵ Ld. erről: Kun Attila: Hungary: Collective Bargaining in Labour Law Regimes. In: Liukkunen Ulla (szerk.) *Collective Bargaining in Labour Law Regimes*, Cham: Springer International Publishing, pp 333-356 Paper Chapter 12. (2019) (*Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law* 2214-6881; 32)

(közgazdaságtudományi, szociológiai, jogtudományi, közigazgatás-tudományi stb.). Szűkebb megfogalmazás szerint értjük ez alatt mindazon – állami vagy magánszemélyek által nyújtott – szolgáltatást, amely a lakosság széles körének nyújt valamilyen ellátást, és nem minősül az állam egyoldalú, közhatalmi aktusának. A kérdés a munkaügyi kapcsolatok körében a hazai sztrájkjogi szabályozás kapcsán is kiemelt figyelmet kap.

A KVKF-et együttműködési megállapodás hozta létre, melyet a KVKF 16 tagjának képviselői írtak alá. A KVKF ügyrendje⁶⁵⁶ értelmében a köztulajdonban működő, közszolgáltatásokat közvetlenül érintő gazdasági tárgyú kormányzati döntések előkészítésében közreműködő háromoldalú konzultatív, véleményező és javaslattevő fórum, mely szervezeti keretet biztosít a köztulajdonban működő közszolgáltatást végző vállalatok országos és ágazati munkaadói, illetve munkavállalói szereplőinek, valamint a Kormánynak azzal a céllal, hogy rendszeres egyeztetéseket folytassanak a munkabéke megőrzése érdekében. A KVKF ügyrendje szerint a munkavállalói oldal tagjai a köztulajdonban működő közszolgáltatásokat végző vállalkozások (al)ágazati szinten reprezentatív szakszervezetei, továbbá a VKF munkavállalói érdekképviselői. A „reprezentativitás” megállapítását az ügyrend a felekre bízta.

Az Országos Közszolgálati Érdekegyeztető Tanács (OKÉT) a közszféra valamennyi jogviszonyát (a közalkalmazotti törvény, a közszolgálati tisztviselőkről szóló törvény, a kormányzati igazgatásról szóló törvény, a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény és a honvédek jogállásáról szóló törvény hatálya alatti jogviszonyok) együttesen érintő munkaügyi, foglalkoztatási, bér- és jövedelempolitikai kérdések országos szintű érdekegyeztetési fóruma.⁶⁵⁷ Ezzel kapcsolatban azonban mindenképpen szükséges megjegyezni, hogy jelenleg az OKÉT működése által érintett jogviszonyok közül csak a közalkalmazotti körben létezik (taglétszámon alapuló) reprezentativitási felmérés.⁶⁵⁸ Az OKÉT-ban a Kormány szakszervezeti oldalról kizárólag az OKÉT alapszabálya szerint meghatározott országos szakszervezeti szövetségekkel egyeztet.⁶⁵⁹

⁶⁵⁶ <https://munkastanacsok.hu/wp-content/uploads/2018/02/meg%C3%A1llapod%C3%A1s-%C3%A9s-%C3%BCgyrend.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 08. 06.)

⁶⁵⁷ Az OKÉT megalakításáról a Kjt. rendelkezett először, de tevékenységét szabályozza a közszolgálati tisztviselők jogállásáról szóló 2011. évi CXCV. törvény (Kttv.) és a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény.

⁶⁵⁸ Kisgyörgy Sándor–Pásztóy András: Az országos szintű szociális dialógus Magyarországon és bővítésének lehetőségei. LIGA Szakszervezetek, Norvég Projekt 2013/14, Budapest 2014. p. 30.

⁶⁵⁹ Kjt. 4 § (2) bek.

Az OKÉT munkavállalói oldalának ma már minden NGTT tag szakszervezeti konföderáció a részese (Értelmiségi Szakszervezeti Tömörülés, Hetedik Szövetség, LIGA Szakszervezetek, Magyar Szakszervezeti Szövetség, Munkástanácsok Országos Szövetsége, Szakszervezetek Együttműködési Fóruma), mivel minden egyes szervezet tömörít „közsférés” tagokat. A taglétszám „súlya” az OKÉT alapszabályának függeléke alapján a szervezetek által birtokolt mandátumok számánál jelenik meg; a dokumentum ugyanakkor legalább hat éve nem módosult, noha a szakszervezetek közötti „erősorrend” az évek során jelentős mértékben változott.

A *Közalkalmazottak Országos Munkaügyi Tanácsa* (a továbbiakban: KOMT) a közalkalmazotti jogviszonyt érintő munkaügyi, foglalkoztatási, bér- és jövedelempolitikai kérdések országos szintű, ágazatközi érdekegyeztetési fóruma.

A Kjt. szerint a KOMT-ban a Kormány a reprezentatív, valamint az alapszabályában meghatározott országos szakszervezeti konföderációkkal egyeztet. Országos szakszervezeti konföderáción ágazati szakszervezeteket, illetve ágazati szakszervezeti szövetségeket tömörítő, legalább három különböző ágazatot képviselő munkavállalói érdekképviseleti szervezetet kell érteni. Országos szinten azt az országos szakszervezeti konföderációt kell reprezentatívnak tekinteni, amelynek legalább három reprezentatív ágazati szakszervezet a tagja, és tagszervezetei a közalkalmazottak legalább 5%-át képviselik.⁶⁶⁰ A KOMT országos szakszervezeti résztvevőinek definiálásában a reprezentativitás korlátozott szerephez jut, a kérdés részben az alapszabály szintjén (azaz egymás kölcsönös elismerése alapján) dől el.⁶⁶¹ A különböző szinteken történő (országos, ágazat, alágazat, szakágazat) reprezentativitás megállapítása a Kjt. alapján háromévente történik. 2005-ben 136135 tagot (ami 23,82%-os szervezettséget jelentett a 571476 fős közalkalmazotti állományi létszámon belül), 2008-ban 113122 tagot (ami 21,66%-os szervezettséget jelentett az 523 518 fős közalkalmazotti létszámon belül), 2011-ben 101062 tagot (ami 19,68%-os szervezettséget jelentett az 513504 fős közalkalmazotti létszámon belül), míg 2014-ben 75339 tagot (ami 15,93%-os szervezettséget jelentett az 472991 fős közalkalmazotti létszámon belül) regisztráltak a szakszervezetek.⁶⁶² 2014 óta azonban nem került sor további felmérésre.

⁶⁶⁰ Kjt. 6/A. § (4) bek.

⁶⁶¹ Berki Erzsébet–Gedei Henriett: Résztvételi és reprezentativitási szabályok az Európai Unióban és a hazai munkajogban (kézirat) p. 41.

2014-ben összesen egy szakszervezeti konföderáció (Szakszervezetek Együttműködési Fóruma) minősült reprezentatívnak a KOMT reprezentativitási felmérése alapján.

⁶⁶² Az Országos Reprezentativitást Megállapító Bizottság (ORMB) adatai.

Forrás: <http://www.mkir.gov.hu/#>

Az akkori szabályok szerint 2017-ben került volna sor az újabb mérésre, ez azonban nem valósult meg, 2019 végéig meghosszabbításra került a 2014-ben megállapított reprezentativitás hatálya. A Közalkalmazottak Országos Munkaügyi Tanácsának 2019. március 25-i ülésén újabb megállapodás született a kormányzati, a munkavállalói és az önkormányzati oldal között abban, hogy a Kjt. 6/A. § (5) bekezdése, valamint Kjt. hatálya alá tartozó munkáltatóknál működő szakszervezetek reprezentativitásának megállapításáról szóló 24/2011. (III. 9.) Korm. rendelet alapján a 2014. március 31. napjával megállapított reprezentativitási eredményeket 2020. december 31. napjáig javasolják hatályában fenntartani, azaz további egy évvel elhalasztják az ún. közalkalmazotti létszámszámlálást. Egyúttal abban is megállapodtak, hogy a munkavállalói oldal készít javaslatot egy új reprezentativitási rendszerre. Egyetértés esetén a kormány gondoskodik arról, hogy még a hosszabbítási határidő lejárta előtt az új jogszabályok alapján lehessen lebonyolítani a számlálást.

A közigazgatáson belüli további országos érdekegyeztető fórum a *Közszolgálati Érdekegyeztető Fórum* (a továbbiakban: KÉF). A közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Kttv.) 198. §-a alapján a közigazgatási szervek, valamint a közszolgálati tisztviselők érdekeinek egyeztetése, a vitás kérdések tárgyalásos rendezése, valamint a megfelelő megállapodások kialakítása céljából a Kormány, az országos önkormányzati érdekképviselői szervezetek, valamint a kormánytisztviselők és a köztisztviselők országos munkavállalói érdekképviselői szervezeteinek tárgyalócsoportja részvételével működik. Tagja így bármely – a területen működő – szakszervezet lehet, reprezentativitási feltétel nincs, arról a KÉF Szervezeti és Működési Szabályzata sem rendelkezik. A Fórumot a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény 171. §-a is szabályozza a Kttv.-vel szinte szó szerint megegyező módon.

Mindez összefoglalóan az alábbi képet mutatja:

1. számú táblázat:

**A magyarországi érdekegyeztető fórumrendszer bemutatása
a szakszervezeti taglétszám jelentősége szempontjából.**

Az érdekegyeztető fórum neve	Az érdekegyeztetés területe, jellege	Szakszervezeti szervezettség/taglétszám jelentősége a részvétel szempontjából
Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács	Országos – multipartit fórum (az egyházak, a tudomány, a gazdaság, a munkavállalói és munkáltatói érdekképviseltek, a művészet és a civil szervezetek részvételével), a Kormány nem tagja a fórumnak.	Jogszabály határozza meg, a szakszervezeti jelenlét kerül vizsgálatra.
Versenyszféra és a Kormány Állandó Konzultációs Fóruma	Versenyszféra – tripartit fórum, a versenyszférában működő országos szakszervezeti és munkáltatói szövetségek, valamint a Kormány részvételével.	Nincs jelentősége, a tagokat a Kormány jelöli ki.
Ágazati Párbeszéd Bizottságok	Versenyszféra ágazatai – bipartit, ágazati szakszervezetek és munkáltatói érdekképviseltek részvételével.	A részvételhez kapcsolódó egyik vagylagosan teljesíthető szempontként szerepel.
Közzolgáltató Vállalkozások Konzultációs Fóruma	Köztulajdonban működő közszolgáltató vállalatok – tripartit, ágazatközi fóruma, Kormány, a szektorban érintett munkáltatói érdekképviselő, a VKF tag szakszervezeti konföderációk és ágazati szakszervezetek részvételével.	A résztvevő felek megállapodása alapján.
Országos Közzolgálati Érdekegyeztető Tanács	Közzolgálat egészét átfogó érdekegyeztetés – a Kormány, az országos önkormányzati érdekképviselői szervezetek és az országos szakszervezeti szövetségek fóruma.	A résztvevő felek megállapodása alapján.
Közalkalmazottak Országos Munkaügyi Tanácsa	Közalkalmazottak – ágazatközi érdekegyeztető fórum.	Taglétszám alapú mérés.
Közzolgálati Érdekegyeztető Fórum	Kormányzati igazgatási szervek, valamint a kormánytisztviselők érdekegyeztető fóruma - a Kormány, az országos önkormányzati érdekképviselői szervezetek, valamint a kormánytisztviselők és a köztisztviselők szakszervezeteinek részvételével.	A résztvevő felek megállapodása alapján.

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Noha a hatályos munkajogi szabályozásban (lásd alább) a taglétszám jelentősége egyre inkább felértékelődik, a különböző országos, ágazati és szektorális érdekegyeztetés területén ez a szempont (általában a támogatottság bármilyen eszközzel történő mérése) egyre inkább érzékelhetetlenné vált.

A munkáltatói szint feletti munkaügyi kapcsolatokhoz kapcsolódó szabályozás a rendszerváltozás óta nem koherens, több helyütt ellentmondásos, kifejezetten gyenge minőségű, ötlettelen, ad hoc jogalkotási megoldásokat tükröz.

Véleményem szerint egységes, normatív szabályozásra lenne tehát szükség, amely némileg egységesíteni (egyszerűsíteni) lenne képes a szakszervezeti struktúrát. Fontos azonban kiemelni, hogy miközben a munkavállalók előnyére válhat a szakszervezeti szervezetek sokaságának elkerülése, a szakszervezeti mozgalom állami beavatkozáson keresztül, törvényhozási eszközökkel megszabott egyesítése ellentétes lenne a 87. sz. Egyezmény 2. és 11. cikkében lefektetett elvekkel. Az ILO Egyezmények és Ajánlások Alkalmazásának Szakértői Bizottsága *„ebben a kérdésben – miközben teljes mértékben méltányolja bármely kormány óhaját egy erős szakszervezeti mozgalom előmozdítására, elkerülve azokat a hibákat, amely a kis és versengő szakszervezetek indokolatlan sokaságából erednek, és amelyek függetlenségét veszélyeztetheti a gyengeségük -,”* fokozottan felhívta a figyelmet arra a tényre is, hogy ilyen esetekben kívánatosabb, hogy egy kormány a szakszervezetek önkéntes egyesülésének ösztönzésével törekedjen erős és egységes szervezetek létrehozására, melyhez számos eszköz ismert.⁶⁶³

Kifejezetten támogatandónak (és a szakszervezeti „mozgalomra” nézve némileg serkentőnek is) tartom azt a korábbi felvetést is ezzel összefüggésben, hogy a demokratikus legitimáció megszerzésére országos (makro) szinten egyfajta „szociális választásokon” kerüljön sor (ennek lebonyolítására mintaként szolgálhat a társadalombiztosítási önkormányzatok választásával kapcsolatos korábbi szabályozás).

⁶⁶³ Lásd 1985-ös Kivonat, 224. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. p. 67-68.

IV.3. A szakszervezeti jogok és gyakorlati érvényesülésük az empirikus felmérés fényében

A 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről (továbbiakban: Mt.) kollektív munkajogi változásait élesen kritizálta az összes szakszervezeti konföderáció.⁶⁶⁴ A szakszervezetek elsősorban korábbi jogaik elvételéről,⁶⁶⁵ visszavágásáról,⁶⁶⁶ végső soron szerepük marginalizálódásáról⁶⁶⁷ beszéltek.

A törvény hatályba lépése óta elegendő tapasztalat gyűlhetett össze a szakszervezeteknél arról, hogy valójában a gyakorlat szempontjából mit jelentenek a változások, a jelenlegi vélemények igazolják-e a változások hevében megfogalmazott kritikákat. Doktori dolgozatom megírásakor fontosnak tartottam, hogy az értekezés részét képezze egy fejezet, ahol a kutatási metodológia olyan eszközzel egészül ki, amely lehetőséget nyújt arra, hogy – a jogszabályok és a vonatkozó szakirodalom elemzésén túl – a vizsgálat tárgykörében szereplő szakszervezetek véleménye is megjelenhessen arról, hogy a jogszabályi környezet mennyire alkalmas arra, hogy munkavállalói érdekképviseleti feladataikat elláthassák. Ennek eléréséhez a leghatékonyabb módszernek egy saját kérdőív elkészítését tartottam, bízva abban, hogy a megfelelő mintavétel hozzájárulhat érdemi, tartalmi következtetések levonásához és alkalmat adhat további elemzések elvégzésére.

⁶⁶⁴ Példák a versenyszférában működő szakszervezeti konföderációk elmúlt években született állásfoglalásaiból:

1. A LIGA Szakszervezetek álláspontja: „*A kollektív jogok területén pedig a változás a jogok érvényesítésére szolgáló garanciák szisztematikus eltávolításában jelenik meg.*” Részlet a tanulmány szakszervezeti előszavából. In: Dabis Erzsébet–Feleky Gábor–Lőrinczi János–Rossu Balázs–Ruzs Molnár Krisztina: Elemző tanulmány – az új Munka Törvénykönyvének hatásvizsgálata. (Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, TÁMOP-2.5.3.C-13/1-2013-0001). 2015. 3. Lásd részletesen: Az új Mt. története (2011): <http://www.liganet.hu/page/88/art/6296/akt/0/html/az-uj-mt-tortenete.html> (Letöltés ideje: 2019. 12. 26.).
2. A Munkástanácsok Országos Szövetségének véleménye az Mt. tervezetéről (2011): „*lényegesen korlátozza a szakszervezetek munkahelyi jogait*”. http://www.vpdsz.hu/2011pdf/fajl/pdf_08/Mt_MOSZ_velemeney_110804.pdf (Letöltés ideje: 2019. 12. 26.)
3. A Magyar Szakszervezeti Szövetség (2018) az ún. „fehér könyvben” így fogalmaz: „*a szabályozásból kirajzolódó tendencia egyértelmű: a cél a szakszervezetek szerepének gyengítése, így a munkavállalói érdekek védelmének korlátozása a nemzetközi standardok által megkívánt minimális szintre, sőt bizonyos esetekben még ez alá is...*” https://www.vpdsz.hu/uploads/Feher_konyv.pdf (Letöltés ideje: 2019. 12. 26.)

⁶⁶⁵ Lásd az ún. szakszervezeti „kifogás” jogának megszűnése, amellyel kapcsolatban a szakszervezetek jelezték, hogy annak elhagyásával párhuzamosan legalább a bírósági eljárásban biztosítani kellene a munkáltatói döntés végrehajtásának felfüggesztését a szakszervezet alapos indítványára.

⁶⁶⁶ Például a munkaidő-kedvezmény mértékének csökkentése, a munkáltató részéről a „benntagadt órák” törvényben előírt megváltásának megszűnése, védett tisztségviselők számának korlátozása stb.

⁶⁶⁷ Egyes szakszervezeti vélemények szerint szimbolikus üzenettel bírt már önmagában az is, hogy a szakszervezetekre vonatkozó joganyag a törvény végén kapott helyet, ráadásul a munkavállalói participációt megvalósító üzemi tanácsi szabályozást követően.

A részletes módszertani megjegyzéseket lásd a doktori értekezés bevezető részében (11-15. o.).

Az egyes kérdéseknél részletesen elemzem a tárgyalta jogintézményeket, az alábbiak szerint:

1. a szakszervezetek kollektív szerződéskötési joga,
2. a szakszervezeti tisztségviselők és a munkajogi védelem,
3. a munkaidő-kedvezmény jogintézménye,
4. az egyes Mt.-ben rögzített szakszervezeti jogok gyakorlása,
5. a szakszervezet és az üzemi tanács viszonya.

A kérdőívet 23 szakszervezet és szakszervezeti szövetség vezető tisztségviselője töltötte ki, akik (válaszaik alapján) összesen 82750 szakszervezeti tagot képviselnek. A taglétszám összesítésekor a kérdőíven megadott adatok számtani közepét vettem alapul (például, ha 1001 és 2000 fő közötti volt a megjelölt taglétszám, akkor 1500-zal számoltam). A kérdőívet kitöltők összesen 444 munkáltatónál rendelkeznek képviselettel. Ilyen volumenű kutatásra az elmúlt években e tárgykörben még nem került sor.

Az értekezésben található összegzés a továbbiakban a szakszervezetek körében végzett kérdőíves adatfelvétel elemzésére támaszkodik (annak meghatározott sorrendjében), amelyhez kapcsolódik az egyes jogintézmények bemutatása és esetenként elemzése a szakirodalom és a joggyakorlat alapján.

IV.3.1. A véleménykutatás eredményei. Szervezeti kérdések

A feldolgozás során az egyes válaszokat két alapvetőnek tekintett változóval összefüggésben elemeztem, ezek: a kérdőívet kitöltő szervezetek összesített elemszáma, illetve a szervezetek által képviselt szakszervezeti tagok összlétszáma. A kicsi elemszám miatt más változók (például ágazatok vagy az egyesületi formák) közötti összefüggések kimutatására csak kivételes esetekben került sor.

1.1. A kérdőív első kérdése az volt, hogy mi a (szak)szervezet egyesületi formája; azaz, hogy a kérdőívet kitöltő vezető tisztségviselő szakszervezetet vagy szakszervezeti szövetséget képvisel-e.

1. sz. ábra

Egyesületi forma 1, 2.

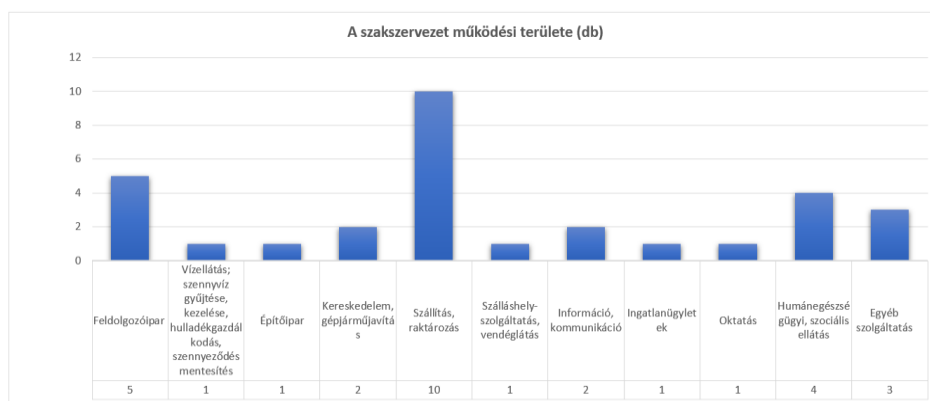
1.2. A kérdőívet kitöltő szervezetek működési területe

A kérdőívet kitöltő szakszervezet működési területénél azokat a nemzetgazdasági ágakat kellett megjelölni, ahol a szakszervezet/szakszervezeti szövetség jelen van. A meghatározásnál a TEÁOR'08 struktúrájának 1. szintjét alkalmaztam, amely a gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere az EU tevékenységi osztályozásának, a NACE Rev.2-nek magyar nyelvű változata. Az 1893/2006/EK rendelet alapján 2008. január 1-jétől a TEÁOR'08-at alkalmazzuk a gazdasági egységek főtevékenységének meghatározására, a gazdasági és társadalmi mutatók számításánál, valamint a statisztikai adatok publikálásánál.⁶⁶⁸

⁶⁶⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 1893/2006/EK rendelete (2006. december 20.) a gazdasági tevékenységek statisztikai osztályozása NACE Rev.2 rendszerének létrehozásáról, és a 3037/90/EGK tanácsi rendelet, valamint egyes meghatározott statisztikai területekre vonatkozó EK-rendeletek módosításáról.

A kérdőívet kitöltő szakszervezetek 11 nemzetgazdasági ágban vannak jelen⁶⁶⁹ a választható 19 kategóriából⁶⁷⁰ az alábbi megoszlás szerint:

2. sz. ábra
Működési terület

Bár ezen adatsor nem alkalmas mélyreható következtetések levonására, az megállapítható, hogy azokban az ágazatokban volt a legmagasabb a kérdőívet kitöltők száma, ahol egyébként is jelentősnek mondható a szakszervezeti szervezettség. A Központi Statisztikai Hivatal adatfelvétele alapján a négy legnagyobb szakszervezeti taglétszámmal rendelkező nemzetgazdasági ág a következő: feldolgozóipar (64 883 tag); oktatás (58 693 tag); szállítás, raktározás (53 123 tag); humánegészségügyi, szociális ellátás (45 691 tag).⁶⁷¹

⁶⁶⁹ Ahonnan érkezett kitöltés: Feldolgozóipar; Vízellátás; szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladék-gazdálkodás, szennyeződésmentesítés; Építőipar; Kereskedelem, gépjárműjavítás; Szállítás, raktározás; Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás; Információ, kommunikáció; Pénzügyi, biztosítási tevékenység; Ingatlanügyletek; Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység; Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység; Oktatás; Humánegészségügyi, szociális ellátás; Művészet, szórakoztatás, szabadidő; Egyéb szolgáltatás.

⁶⁷⁰ Ahonnan nem érkezett kitöltés (8 nemzetgazdasági ág): Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat; Bányászat, kőfejtés; Villamosenergia, gáz, gőzellátás, légkondicionálás; Pénzügyi, biztosítási tevékenység; Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység; Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység; Művészet, szórakoztatás, szabadidő; Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás (utóbbi ágazat területén működő szakszervezetek részére a kérdőív nem került kiküldésre a fentiekben jelzett módszertani problémák miatt).

⁶⁷¹ Szabó Imre Szilárd: i.m. JURA 2019/2. A KSH, Munkaerőfelmérés 2015. II. negyedévi kiegészítő felvétele. Elérhető elektronikusan itt: https://www.ksh.hu/stadat_evkozi_9_1 (Letöltés ideje: 2019. 08. 01.)

1.3. A szakszervezet/szövetség (tagszervezeteinek összesített) taglétszáma

A válaszadók 14 kategóriából választhatták ki a rájuk vonatkozó adatot.

3. sz. ábra

Összesített taglétszám

A minta láthatóan erős szórást mutat. Megtalálhatók benne a relatíve kisebb taglétszámú szervezetek (5 db 500 fős taglétszám alatti), 500 és 5000 fős taglétszám között 12 szervezet töltötte ki a kérdőívet, míg ezt meghaladó, kifejezetten nagy taglétszámú szakszervezetek vezetői közül 6-an válaszoltak a kérdőívben megfogalmazott kérdésekre.

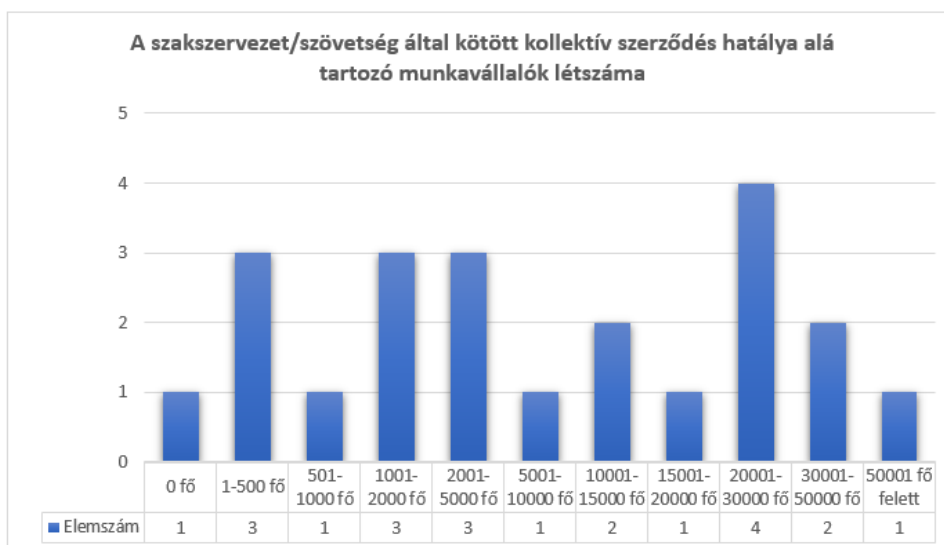
1.4. A szakszervezet/szövetség tagszervezetei által kötött kollektív szerződések száma

A válaszadók által kötött hatályos, egy munkáltatóra kiterjedő hatályú kollektív szerződések száma 198 db, míg a többmunkáltatós (Mt. 276. § (5) szerinti) kollektív szerződés 2 db, a munkáltatói érdekképviselői szövetséggel kötött (Mt. 276. § (2) b) szerinti) kollektív szerződések száma szintén 2 db. Ezek a kollektív szerződések megközelítőleg 300 ezer munkavállaló munkaviszonyát szabályozzák.⁶⁷²

⁶⁷² A taglétszámnál is alkalmazott számtani középpel becsülve.

4. sz. ábra

A kollektív szerződések hatálya alá tartozók létszáma

Magyarországon jelenleg körülbelül 910 ezer⁶⁷³ munkavállaló dolgozik kollektív szerződés hatálya alatt. A kérdőívet kitöltő szervezetek által kötött kollektív szerződések így az érintett munkavállalói kör kb. 30%-át érintik.⁶⁷⁴

A kutatásban szereplő következő ábrákon a két kiemelt változó szerinti adatsor együtt szerepel. Egyrészt a válaszadó szervezetek által képviselt taglétszám (oszlop, adatsor 1), másrészt a válaszokat adó szervezetek száma (vonal, adatsor 2). Ez lehetőséget ad arra, hogy összevessük, van-e jelentős eltérés az egyes válaszok között a szakszervezetek taglétszáma alapján, azaz mennyire válaszolnak eltérően a nagyobb és a kisebb taglétszámú szervezetek vezetői a feltett kérdésekre.

⁶⁷³ Munkaügyi Kapcsolatok Információs Rendszere (MKIR). Forrás: <http://www.mkir.gov.hu/lcinternet.php> (Letöltés ideje: 2019. 08. 01.)

⁶⁷⁴ Megjegyzem ugyanakkor, hogy a Munkaügyi Kapcsolatok Információs Rendszere (MKIR) által szolgáltatott adatok alapján nem lehet releváns következtetésekre jutni. Az adatbázis ömlesztett adatsorai nehezen láthatók át, illetve a kollektív szerződések nyilvántartásának naprakészsége is kérdéseket vet fel, különös tekintettel arra, hogy egy új kollektív szerződés megkötését követően a szerződést kötő felek általi (minisztérium felé történő) bejelentés elmaradásához nem fűződik jogkövetkezmény. 2/2004. (I. 15) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól

IV.3.2. A kollektív szerződéskötési jog. A szakszervezetek kollektív szerződéskötési joga

IV.3.2.1. Az általános szabályok

A hatályos Mt. által hozott egyik legfontosabb változás, amint arra az előzőekben számos utalás történt, hogy szakszervezeti oldalról lényegesen megváltozott (leegyszerűsödött) a kollektív szerződés megkötésének a feltétele. Az új szabályozás világosan elválasztja ezt a fajta „alkuképességet” az üzemi tanácsi választáson elért eredménytől, mely korábban a vállalati szintű reprezentativitás megállapítására is szolgált. A jogalkotó a 92-es Mt. 32. §-ában mintegy általános szabályként csupán azt rögzítette, hogy kollektív szerződés kötésére az a szakszervezet, illetve munkáltatói érdekképviseleti szervezet jogosult, amely érdekképviseleti tevékenységében a kollektív szerződést kötő másik féllel szemben független, melyet azonban a hatályos Mt. mellőz. Ennek oka, hogy a szakszervezetnek már önmagában lényeges fogalmi eleme az egymás irányában (munkáltató-szakszervezet) megnyilvánuló függetlenség.⁶⁷⁵ A törvény a szakszervezetek koalícióban való fellépését ösztönözte (több szakszervezet esetén igen magas támogatottsági „küszöbhez” kötve a szerződéskötési jogosultságot). Abban az esetben, ha a munkáltatónál egy szakszervezet rendelkezett képvisellel, úgy azzal a feltétellel köthetett kollektív szerződést, ha jelöltjei az üzemi tanácsi választáson leadott szavazatok több mint felét megszerezték. Amennyiben a munkáltatónál több szakszervezet rendelkezett képvisellel, akkor valamennyien együttesen köthettek kollektív szerződést, ha a szakszervezetek jelöltjei átlépték az 50%-ot. Létezett továbbá az egyedüli kollektív szerződés megkötését lehetségessé tevő 65%-os feltétel is (azt a szempontot szem előtt tartva, hogy így magasabb munkavállalói támogatottságot érjen el, mintha több szakszervezet együttesen kötné meg a kollektív szerződést). Egészen kimerítő jelleggel szabályozásra került a szakszervezeti alany nélküli kollektív szerződés esete is (kollektív szerződéskötési képességgel rendelkező szakszervezet hiányában a kollektív szerződés tervezetéről a munkavállalók szavaztak).

A „reprezentativitás” terminológiai problémája kizárólag a korábbi Mt. szóhasználatában bír jelentőséggel, ugyanis az nem jelentette még önmagában azt, hogy a szakszervezet egyúttal rendelkezik kollektív szerződéskötési képességgel is, melynek alapvető lényege, hogy milyen kellékei vannak az alanyiságnak. Ennek a kritériumai egészen sokfélék lehetnek, így pl. a taglétszám, a finansziális háttér, a tradíciók ereje és az ellenérdekű félre való

⁶⁷⁵ Mt. 32-33. §§ rendelkeztek a kollektív szerződéskötési képességről.

nyomásgyakorlás képessége.⁶⁷⁶ A változtatás mögött – a nemzetközi gyakorlat mellett – elsősorban az üzemi tanács és a szakszervezetek közötti szerepzavar feloldása szerepelt indokként *(lásd később)*.⁶⁷⁷ A törvény elfogadásának időszakában zajló tudományos diskusszió során ezzel kapcsolatban több kritikai vélemény is elhangzott, a kollektív autonómia kiterjesztéséről szóló érveket önellentmondásnak tartva.⁶⁷⁸

A szerződéskötési képességet immár a szakszervezeti taglétszámhoz köti az Mt. 276. § (2) bekezdése.⁶⁷⁹ A munkáltató (több munkáltató) által kötött kollektív szerződés esetében a kollektív szerződéskötési képesség (többlet)kelléke az, hogy az adott munkáltatóval munkaviszonyban álló (azaz a kollektív szerződés hatálya alá tartozó) munkavállalóknak legalább tíz százaléka az adott szakszervezet tagja legyen.⁶⁸⁰ Amennyiben több szakszervezet tesz eleget ennek a követelménynek, úgy kizárólag együttesen jogosultak a kollektív szerződés megkötésére.

A magam részéről ezzel a szabályozási koncepcióval kifejezetten egyetértek, mivel nemzetközi összehasonlításban sem tekinthető magasnak az ún. „10%-os” feltétel, (ugyanakkor a régióban is léteznek ennél szofisztikáltabb megoldások)⁶⁸¹ ráadásul a szakszervezetek egységesülésére ez a megoldás kifejezett motivációt jelenthet, anélkül, hogy az a szervezkedési szabadságot és az érdekvédelmi munkát bármilyen szinten is sértené.

⁶⁷⁶ Kiss (2019) i.m. p. 212.

⁶⁷⁷ Berke Gyula–Kiss György–Lőrincz György–Pál Lajos–Pethő Róbert–Horváth István: „Tézisek az új Munka Törvénykönyve szabályozási koncepciójához” – Összefoglalás. In: Pécsi Munkajogi Közlemények, 2009/3. sz. p. 158.

⁶⁷⁸ Lásd például: Lehoczkyne i.m. „*Várható, hogy a munkáltatók többségénél nem lesz kollektív szerződéskötésre jogosult szakszervezet. Ennek fényében az 1992-es törvény sokkal őszintébben támogatta a kollektív autonómia érvényesülését az üzemi tanácsai választási eredményekhez kötött (és Európában távolról sem egyedülálló) kollektív szerződéskötési joggal. Különös figyelemmel arra is, hogy az erga omnes hatályú kollektív szerződések megkötésére így a munkavállalók többségének bizalmát élvező szakszervezetek váltak jogosulttá. Ennek fényében a szakszervezeti kollektív szerződéskötési jogosultságot a munkahelyi jelenlét tíz százalékához kötni (mindenféle alternatív megoldás kizárásával, sőt megtiltásával, hiszen az Mt. megtiltja a kollektív szerződésre vonatkozó normáktól való eltérést) és egyidejűleg a „kollektív autonómia kiterjesztéséről” beszélni finoman szólva is önellentmondás.*”

⁶⁷⁹ Egyes vélemények szerint a hatályos mérték „elégségessége” erőteljes kritika alá vonható. Lásd: Prugberger–Nádas (2014) i.m. p. 587.

⁶⁸⁰ Berke Gyula – Bankó Zoltán – Szabó Imre Szilárd: Prevenció. A tanácsadás lehetősége. A Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálat keretében – A kollektív megállapodások. HVG-ORAC, Budapest, 2017. p. 14.

⁶⁸¹ Szintén a szakszervezeti taglétszámon alapul a lengyel kollektív szerződéskötési képesség szabályozása (Labour Code of 26 June 1974 (Dz.U. 1974 Nr 24 poz. 141; Art. 241. § 1.). A munkahelyi szintű reprezentativitás meghatározásának feltételei: 1.) egy reprezentatív, „több munkáltatós” (kvázi ágazati) szakszervezet tagszervezete és az adott munkáltató munkavállalói közül legalább 7% az adott munkáltatói (vállalati) szintű szakszervezet tagja; 2.) az adott munkáltató munkavállalóinak legalább 10%-a munkáltató szintű szakszervezet tagja; 3.) az előző két eset hiányában a legnagyobb szakszervezet a vállalaton belül.

Amint arról már szó esett, a szakszervezet jogi személy, a típusnak megfelelő létesítő okiratán alapuló bírósági nyilvántartással jön létre, az Mt.-ben rögzített szakszervezeti jogok is csak a jogerős bejegyzést követően gyakorolhatók.

IV.3.2.2. A több munkáltató által megkötött kollektív szerződés alanyi kellei (feltételei) szakszervezeti oldalról

Kifejezetten ellentmondásosnak tartom a több munkáltató által megkötött kollektív szerződéssel kapcsolatos joganyagot. A több munkáltató által megkötött kollektív szerződés esetében a munkáltatók önállóan azonos tartalmú kollektív szerződést kötnek a náluk kollektív szerződéskötési képességgel rendelkező szakszervezettel, szakszervezetekkel. Az Mt. lehetőséget ad arra, hogy a szakszervezet(ek) a kollektív szerződést munkáltatói érdekképviselői szervezettel kössék meg, e szervezetek (rendszerint) az Ectv. 4. § (3) bekezdése szerinti szövetség jogi formájában működnek.⁶⁸² Céljuk, az Alaptörvény rendelkezései szerint, a tagjaik szociális és gazdasági érdekeinek előmozdítása és védelme. Az Mt. 276. § (1) bekezdés a) pontja alapján a munkáltatói érdekképviselői szervezetek jogszabály szerinti megalakulása, illetve működése mellett a kollektív szerződéskötési képességnek további kelleit is rögzíti: tagjainak fel kell hatalmazniuk az érdekképviselőt kollektív szerződés kötésére. A felhatalmazás jogi formája jellegzetesen az alapszabályban való ilyen tárgyú rendelkezés.⁶⁸³

A munkáltatói érdekképviselő által kötött (ágazati/alágazati) kollektív szerződés esetében⁶⁸⁴ a szakszervezet kollektív szerződéskötési képességhez a (hatálya alá tartozó) munkáltatóknál foglalkoztatott munkavállalók tíz százalékos szervezettsége szükséges.

Kérdésként merül fel, hogy abban az esetben, amikor munkáltatói érdekképviselő köti a kollektív szerződést, a jogosultságot összességében vagy külön-külön kell-e „vizsgálni” az egyes munkáltatóknál a munkavállalói (szakszervezeti) oldalon, illetve, hogy a jogosultság vizsgálata eltér-e abban az esetben, ha nem munkáltatói érdekképviselő köti meg a több munkáltatóra kiterjedő kollektív szerződést, hanem a munkáltatók azt önállóan teszik, érdekképviselő nélkül. A munkáltatói érdekképviselő által kötött kollektív szerződés esetében kiolvasható az a törvényből, hogy a jogosultságot összességében kell vizsgálni (erre

⁶⁸² A munkáltatói érdekképviselőket létrejöttére és működésére az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény (Etv.) alkalmazandó a Polgári törvénykönyv szabályai mellett.

⁶⁸³ Berke-Bankó-Szabó i.m. pp. 12-13.

⁶⁸⁴ Mt. 276. § (1) bek.

utal az Mt. 276. § (2) bek. b. pontjában olvasható „hatálya alá tartozó” kifejezés); azaz nem szükséges, hogy minden egyes munkáltatói érdekképviselői tag foglalkoztatónál megvalósuljon a 10%-os szakszervezeti szervezettség, a megkötött kollektív szerződés ex lege terjed ki a tagokra. Ettől eltérően, ha nem munkáltatói érdekképviselő köti meg a több munkáltatóra kiterjedő hatályú kollektív szerződést, úgy szükséges annak a feltételnek a fennállta, amely az ún. egy munkáltató kollektív szerződésekre is irányadó; minden egyes munkáltatóval „szemben” szerepeljen kollektív szerződés kötési képességgel bíró szakszervezet (szakszervezetek). Így végső soron igen széles alanyi körrel bíró kollektív szerződések is létrejöhetnek, praktikus szempontok miatt (a későbbi vitás helyzetek elkerüléséért) így már a megkötésnél is külön figyelmet kell fordítani arra, hogy az esetleges későbbi módosítási igény kivel (kikkel) szemben keletkeztet tárgyalási kötelezettséget. Munkáltatói oldalról ez a kérdés nem releváns, tekintve, hogy a több munkáltató által kötött kollektív szerződés nem mutat semmilyen eltérő jellegzetességet a kollektív szerződéskötési képesség szempontjából az egy munkáltató által megkötöthöz képest.⁶⁸⁵

IV.3.2.3. „A szakszervezet” és „a szövetség”. A szakszervezeti szövetség kollektív szerződés kötési képességének szabályozási ellentmondásai.

A szakszervezet számára az Mt.-ben biztosított jogok a munkáltatónál képvisellel rendelkező szakszervezetet illetik meg. A munkáltatónál képvisellel rendelkező szakszervezet az, amelyik alapszabálya szerint a munkáltatónál képviselőre jogosult szervezet működtet vagy tisztségviselővel rendelkezik.⁶⁸⁶ Maga a fogalom is azt feltételezi, hogy a szakszervezeti tevékenység alapvetően a munkáltatói szervezet keretei között zajlik, ahogyan a szakszervezeti jogok többsége is ezt tükrözi (gondoljunk például a szakszervezetek számára biztosított munkaidő-kedvezmény intézményére, *lásd később*).

A jogi szabályozás munkáltatói szintről lassan három évtizede képtelen „felszabadítani” a szereplőket, de ennek okai csak részben a munkajogban keresendők. A kérdést történetileg is meghatározza az alapvetően mikro szinten szerveződő szakszervezeti mozgalom struktúrája és a kollektív alku erősen decentralizált jellege, melynél megkerülhetetlen szempont, hogy a szakszervezeti bevételek túlnyomó többsége is vállalati (nagyon kivételes esetben ágazati, alágazati) szinten realizálódik.

⁶⁸⁵ Bankó–Berke–Kiss: i.m. p. 735.

⁶⁸⁶ Mt. 270. § (2)

Ebben a rendszertani logikában számos ellentmondást hordoz a szakszervezeti szövetség lehetséges szerepe, különösen a kollektív szerződések megkötése és azok – különösen kötelmi jogi – alakítása terén. Véleményem szerint az Mt. amellet, hogy rendszertanát tekintve nincs összhangban az ágazati/középszintű érdekegyeztetést és kollektív szerződéskötést is szabályozó ÁPB tv.,⁶⁸⁷ önmagában is szabályozási problémával bír. A probléma leginkább elméleti jellegű, mivel nem alakult ki, illetve nem intézményesült megfelelően az ágazati érdekképviseleti (belső) struktúra sem a munkaadói, sem a szakszervezeti oldalon, így az ÁPB-k jelentősége marginálissá vált. A szakszervezeti szövetség ugyanakkor az Mt. szabályai alapján munkaszervezeti szinten akkor jogosult a kollektív szerződés megkötésére, ha a munkáltatónál képviselettel rendelkező legalább egy tagszervezete megfelel a fentiekben is taglalt feltételeknek és tagszervezetei erre felhatalmazták.⁶⁸⁸ Tehát a szövetséget csak abban az esetben teszi jogosulttá az Mt. kollektív szerződés kötésére, ha legalább egy tagszervezete eléri a „tíz százalékos” küszöböt. Ez a megkötés felveti a fentebb hivatkozott ILO egyezményeknek történő teljeskörű megfelelés kérdését is, ugyanis ebben az esetben arról van szó, hogy hiába bír a szakszervezeti szövetség megfelelő „representativitással” összességében (úgy, hogy egyes képviselettel rendelkező tagja[i] nem érik el a 10%-ot), mégsem rendelkezik a kollektív szerződés megkötéséhez megfelelő alanyi kellékkel/feltétellel, egy ezt korlátozó munkajogi szabály miatt. Ez az eset előállhat a gazdasági társaságok átalakulásával (a Ptk. szerinti összeolvadással, beolvadással), különösen azonos tevékenységet végző vállalatoknál bekövetkező szerkezeti változásokkal, például megyei/regionális gazdasági társaságok átalakításával. Ebben az esetben tehát nem arról van szó, hogy a tíz százalékos szervezettséget több szakszervezet együttesen is teljesíthesse (koalíció kötése a kollektív szerződéskötési jogosultság elérésére),⁶⁸⁹ hanem arról, hogy a szakszervezetek egy meghatározott szervezeti forma (szakszervezeti szövetség) keretében nem gyakorolhatják ezt a jogot, hiába képviselik szövetségként (amely polgári jogi szabályok szerint is egy szoros együttműködést feltételez) a törvényileg meghatározott szervezett munkavállalói létszám (10%) akár többszörösét. Álláspontom szerint szükséges lenne ezt a szabályt úgy módosítani, hogy a munkáltatónál szakszervezeti szövetségként működő szakszervezet tagszervezeteinek a munkáltatóval

⁶⁸⁷ Lásd a korábbiakban.

⁶⁸⁸ Mt. 276. § (3) bek.

⁶⁸⁹ A Versenyszféra és a Kormány Állandó Konzultációs Fóruma munkavállalói oldalának Mt. módosító javaslatai között szerepel, hogy a törvény tegye lehetővé, hogy az Mt. 276. § (2) bekezdése szerinti, tíz százalékos szervezettséget több szakszervezet együttesen is teljesíthesse (koalíció kötése a kollektív szerződéskötési jogosultság elérésére).

munkaviszonyban álló tagjai együttes taglétszáma legyen az irányadó a kollektív szerződéskötési jogosultság megállapításakor.

IV.3.2.4. A kollektív szerződés módosítása

Továbbra is ellentmondásokkal terhelt (egyfajta „konstrukciós hiba”) az a jogi helyzet, ha a szakszervezet vagy a szakszervezeti szövetség a kollektív szerződés megkötését követően felel meg a kollektív szerződéskötési képesség feltételeinek. A szakszervezetek szervezettsége (és így annak aránya) – természetesen – folyamatosan változhat. Az Mt. hatályba lépése óta eltelt években számos olyan eset fordult elő, hogy egy időközben megerősödött (ami a kötő fél oldaláról sokszor ezzel egyidejű jelentéktelenné válást eredményezett) szakszervezet nem tudott alanyává válni a kollektív szerződésnek, ugyanis a kollektív szerződés módosítására a megkötésére vonatkozó szabályok irányadók (ideértve az alakiságra vonatkozó kellékeket is).⁶⁹⁰ A módosításra ugyanis csak a kollektív szerződést kötő felek jogosultak. Így az a szakszervezet, amely a kollektív szerződés megkötését követően felel meg az ún. „10%-os” szervezettségi feltételnek, jogosult a kollektív szerződést kötő felekhez intézett jognyilatkozattal kollektív szerződés módosítását kezdeményezni, és a módosítással kapcsolatos tárgyaláson – tanácskozási joggal – részt venni. Felmondani nem jogosult azt (tekintve, hogy annak nem alanya), ráadásul a tanácskozási jog is egy kontúrtalan jogintézmény e tekintetben (a törvény ebben az esetben csupán az újratárgyalásra ad lehetőséget). A rendelkezés jelenleg hatályos tartalma („csak az módosítsa, aki kötötte”) látványosan nem illeszkedik bele az Mt.-nek a kollektív szerződéskötési képességgel kapcsolatos szabályrendszerébe, ugyanis a kollektív szerződéskötési képességet nem lehet sem az általános jogképességgel, sem a cselekvőképességgel azonosítani. A kollektív szerződéskötési képesség ugyanis csak meghatározott jogügylet (a kollektív szerződés) létrehozására irányuló sajátos alanyi képesség, ugyancsak sajátos (alanyi érvényességi) kellékekkel. *„A kollektív szerződéses jogügylet ugyanis azzal a sajátossággal rendelkezik, hogy a felek megállapodása nem csupán a feleket jogosítja, illetve kötelezi, azaz nem csupán ún. relatív, kötelmi hatálya van, hanem harmadik személyek tekintetében is hatályosul.”*⁶⁹¹

⁶⁹⁰ Az 1992-es Mt. 39. § (5) bekezdésében foglalt szabályozáshoz, amely szerint az újabb üzemi tanácsi választásokon kollektív szerződéskötési képességet szerzett szakszervezet felmondhatta a kollektív szerződést.

⁶⁹¹ Berke Gyula: előadás, munkajogi szakjogász képzés, PTE-ÁJK, Budapest, 2019. november

Az emberi erőforrások minisztere által 2019. év végén benyújtott javaslat⁶⁹² egy 2015. évi, akkor a Kormány által javasolt módosítási tervezettel megegyezően⁶⁹³ tartalmazta, hogy az a szakszervezet (szakszervezeti szövetség), amely a kollektív szerződés megkötését követően felel meg a jogosultsági feltételnek, a kollektív szerződéshez félként csatlakozhat, miután az erre vonatkozó jognyilatkozatát tizenöt napon belül a szerződéskötő felekkel írásban közli. Ezt követően akár fel is mondhatja azt, tekintve, hogy a több szakszervezet által kötött kollektív szerződés esetében arra bármelyik szakszervezet jogosult. E rendelkezéstől azonban kifejezetten szabad lett volna az eltérés, így biztosított lett volna annak (kollektív szerződéses) kikötése, hogy valamennyi vagy bizonyos számú szerződéskötő szakszervezet csak együttesen gyakorolhatja a felmondás jogát.⁶⁹⁴ A módosítások végül nem nyertek politikai támogatást, és elmaradtak. Ezt a magam részéről helytelennek, egyúttal nemzetközi munkajogba ütköző megoldásnak is tartom (amely a kollektív autonómia kiteljesedésének és a kollektív szerződés „közjogias” természetének szab korlátot), ráadásul mértékadó munkajogász körökben is vitatott az az alapvetően polgári jogi (kötelmi jogi) kérdés is, hogy a kollektív szerződéses felek egyező akaratából lehet-e új (később kollektív szerződési képességet szerző) alanya egy kollektív szerződésnek.

A hatályos szabályozás lényegében azt eredményezi, hogy hiába válik a kollektív szerződés megkötését követően egy szakszervezet jelentőssé, ameddig fennáll a kollektív szerződés, lényegében kizorul annak módosításából, így nem tud érdemi befolyást gyakorolni a munkafeltételek alakítására. Különösen látványossá válik ez a probléma egy vállalati szerkezetátalakítást követően. A munkáltató személyében bekövetkező változás nyilvánvalóan nem érinti azt, hogy a szakszervezet a munkáltatónál képvisellettal rendelkezik és megvannak az ehhez kapcsolódó jogai. (Ennek indoka az, hogy a munkáltató személyében bekövetkező változás tényállásai önmagukban nem érintik a szakszervezet, illetve a tisztségviselők helyzetét, jogállását, hiszen erről maga a szakszervezet jogosult rendelkezni). A munkáltató személyében bekövetkező változás azonban kétségtelenül érintheti a szakszervezeti kollektív szerződéskötési képességet – az átadás-átvételt követő időpontban irányadó szabályok szerint. Előállhat ugyanis olyan helyzet egy polgári jogi beolvadás során (Ptk. 3:44. §), hogy az átvevőnél van érvényesnek és hatályosnak minősíthető kollektív

⁶⁹² T/8013. számú törvényjavaslat

⁶⁹³ 2015 októberében a www.kormany.hu oldalon a kormányzat közzétette a foglalkoztatással kapcsolatos jogszabályok módosításának a tervezetét

⁶⁹⁴ A részletes indokolás így fogalmaz „*a Javaslat megoldást nyújt arra a helyzetre, ha a szakszervezet vagy a szakszervezeti szövetség a kollektív szerződés megkötését követően felel meg a kollektív szerződéskötési képesség feltételeinek. Ekkor a kollektív szerződés módosításának kezdeményezése helyett, a hatékonyabb jogalkalmazás érdekében a kollektív szerződéshez félként csatlakozhat. [Mt. 276. § (8) bekezdés]*”.

szervezés, amely az Mt. 282. § alapján rögtön „kiszorítja” az átadónál korábban hatályos kollektív szerződéseket, függetlenül azok tartalmától (azaz attól, hogy a munkavállalóra kedvezőbb vagy sem az átadó vállalatoknál érvényes és hatályos kollektív szerződések rendelkezéseinél). Még egyszerűbben: az átvevőnél korábban jelentős szervezettséggel bíró, ugyanakkor az integrációt követően a megnövekedett munkavállalói létszám következtében már a 10%-os határt nem sokkal elérő szakszervezet ki tud „szorítani” nála akár többszörös taglétszámmal bíró (korábban az átadó társaságoknál működő) szakszervezet(ek)et a kollektív szerződés alanyi köréből.⁶⁹⁵

A Kúria 6/2018. számú munkaügyi elvi határozata alapvetően érinti a szakszervezetek kollektív szerződéskötési képességét. A döntés megállapítja egy kollektív szerződéskötési képességgel nem rendelkező szakszervezet szerződéskötési képességét, és a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseire támaszkodva kimondja, hogy a kollektív szerződés megkötésében részes felet a módosításából jogszerűen nem lehetett volna kizárni.⁶⁹⁶

IV.3.2.5. A kollektív szerződéskötési képesség elvesztése munkavállalói oldalon; a 10% alá eső szakszervezeti szervezettség

A szakszervezet kollektív szerződéskötési képességének megállapításához az adott munkáltatónál foglalkoztatott munkavállalóknak a szerződéskötést megelőző félévre számított átlagos statisztikai létszámát kell alapul venni. Így előfordulhat, hogy a kollektív szerződés hatálybalépését követően olyan változás történik, hogy a szakszervezet taglétszáma a minimum küszöb alá esik.

Amint az említésre került, a 92-es Mt.-ben szabályozásra került az ún. szakszervezeti alany nélküli kollektív szerződés esete is,⁶⁹⁷ mely azonban pusztán elméleti jelentőséggel bírt, „az Mt. hatályban léte alatt egyetlen ilyen esetről sincs adat”.⁶⁹⁸ A kollektív szerződéskötési képesség elvesztése szempontjából ugyanakkor ez a rendelkezés dogmatikai jelentőséggel bírt, Román László kifejezésével élve ugyanis „jogszabályi *összehangolatlanság*” állt fenn.

⁶⁹⁵ http://www.szaksz.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1102:2019-09-17-16-50-45&catid=4:fooldal&Itemid=1 (Letöltés ideje: 2019. 10. 21.) Szintén jelentős kihívást okoz az említett kérdés az alábbi esetben is: <https://liganet.hu/10776-ot-kollektiv-szerzodesbol-egy-lesz.html> (Letöltés ideje: 2020. 12. 25.) A látványos ellentmondást végül a szervezetek egyesülése rendezte: <https://szakszervezetek.hu/hirek/21117-egyesített-erovel-keszulnek-a-bertargyalasokra> (Letöltés ideje: 2020. 03. 22.)

⁶⁹⁶ Lásd bővebben: Balogh Áron Péter: A kollektív szerződés módosítása szerződéskötési képesség hiányában. Munkajog, 2019. 3:1. pp. 50-56.

⁶⁹⁷ 1992. évi XXII. törvény 33. § (6) bek.

⁶⁹⁸ Berke Gyula: A kollektív szerződés a magyar munkajogban. Pécsi Munkajogi Közlemények, Monográfiák, Pécs, 2014. p. 130.

A 92-es Mt. úgy rendelkezett, hogy ha a kollektív szerződést együttesen kötötték, annak hatálya – egységesen – csak egyik-egyik oldal valamennyi tagjának jogutód nélküli megszűnése esetén szűnt meg. Az ellentmondás abban állt, hogy ha a kollektív szerződésben alanyként megmaradó szakszervezetek nem voltak „tarifaképesek” együtt sem, akkor a kollektív szerződés hatályban tartására nézve „elvileg” a munkavállalók szavazásos jóváhagyására lett volna (csak) szükség.⁶⁹⁹

A kollektív szerződéskötési jogosultság taglétszámhoz kötésével a kollektív szerződés hatályával kapcsolatban hasonló (elméleti és gyakorlati) kérdés már nem merül fel. A felek jogutód nélküli megszűnésére vonatkozó szabályok analóg alkalmazásával ítéltető meg az az eset, ha a szakszervezet elveszíti, illetve a szakszervezetek elveszítik kollektív szerződéskötési képességüket. Az Mt. 281. §-nak az Mth. 85 § (41) bekezdéseivel beiktatott rendelkezései szerint amennyiben a kollektív szerződést egy szakszervezet (szakszervezeti szövetség) kötötte, úgy a kollektív szerződéskötési képesség elvesztése a kollektív szerződés megszűnéséhez vezet.⁷⁰⁰

Ha a kollektív szerződést több alany kötötte a munkavállalói oldalon, úgy csak valamennyi kollektív szerződéskötési képességének elvesztése vezet a kollektív szerződés megszűnéséhez; amíg egy szakszervezet is rendelkezik megfelelő alanyi kellékkel (10%-ot meghaladó taglétszám), addig a kollektív szerződést alkalmazni kell. Az Mth. 15. §-a átmeneti szabályt alkalmazott (2012. december 31. napjáig) arra a tényállásra, ha a kollektív szerződéskötési képesség elvesztésére az Mt. hatálybalépése miatt került sor, ami – ahogyan az Mth. indokolásában is olvasható – azt a jogalkotói szándékot tükrözte, hogy az Mt. hatálybalépésével a korábban megkötött kollektív szerződések esetében ne álljon be az azonnali érvénytelenség abból az okból, hogy az azt megkötő felek kollektív szerződéskötési képessége az Mt. alapján hiányozna.

A gyakorlati kérdés és probléma ma leginkább az ún. „járulékos” kérdésekhez tapad. Egyrészt ahhoz, hogy a jogosultság elvesztése mikor következik be, azaz hogyan kell alkalmazni azt a szabályt, ami a munkavállalóknak a szerződéskötést megelőző félévre számított statisztikai létszámát jelenti (az azonnali érvénytelenség megállapításához kapcsolódóan), illetve mi módon történhet munkáltatói oldalról az ehhez elengedhetetlen

⁶⁹⁹ Román László: A munkajog alapintézményei. III. kötet. Pécs, Janus Pannonius tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1997. pp. 122-123.

⁷⁰⁰ Bankó–Berke–Kiss (2017) i.m. p. 755.

tudomásszerzés. Problémát okoz a taglétszám igazolásának megfelelő módszere (lásd később). Amennyiben a taglétszám átmenetileg (akár néhány nap erejéig) nem éri el a küszöbértéket, attól – álláspontom szerint – a kollektív szerződés még hatályban maradhat, feltéve, hogy a fentiekben említett féléves átlaglétszám megfelel a jogosultsági feltételnek.⁷⁰¹

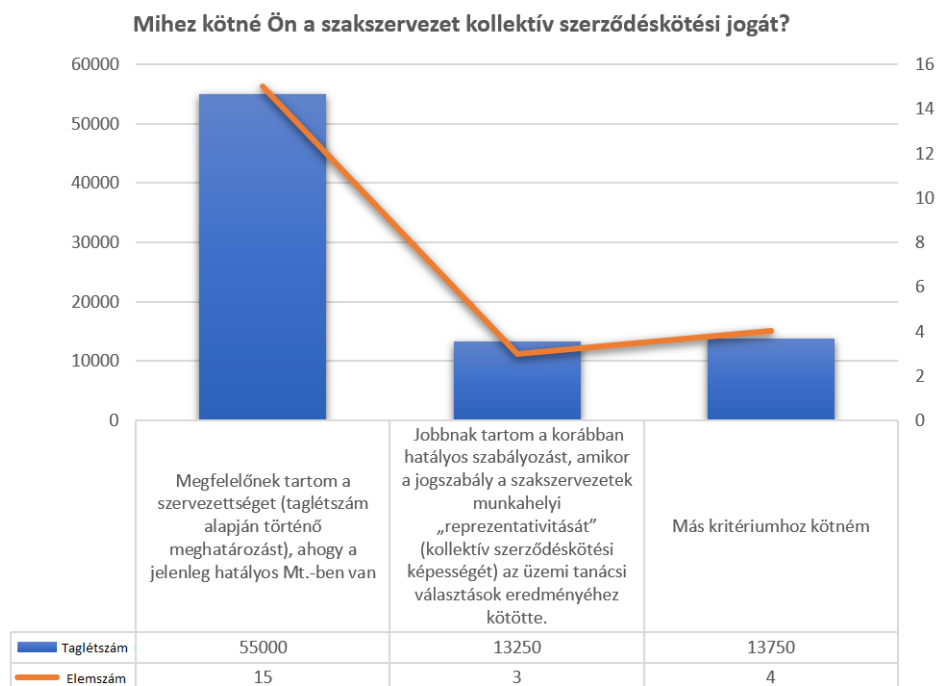
Munkáltatói oldalról a tudomásszerzés vitathatatlanul fennáll, ha maga (maguk) az érintettek adnak erről tájékoztatást. A másik eset, ha a felek előzetesen kötnek ki (a kollektív szerződés kötelmi részében vagy egyéb megállapodásban) olyan megállapítási mechanizmust (ennek eszközeit lásd később), amely alapján egyértelműen bizonyossá válik az alanyiség elvesztése.

IV.3.2.6. A kollektív szerződéskötési jog „megfelelő” szabályozásának lehetőségei a szakszervezetek nézőpontjából

A kutatás során a válaszadóknak azon lehetőségek közül kellett választani, hogy megfelelőnek tartják-e a szervezettséget (taglétszám alapján történő meghatározást), ahogy a jelenleg hatályos Mt.-ben van, vagy jobbnak tartották a korábban hatályos, az 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről szerinti szabályozást, amikor a jogszabály a szakszervezetek munkahelyi reprezentativitását (következésképpen kollektív szerződéskötési képességét) az üzemi tanácsi választások eredményéhez kötötte; esetleg teljesen más kritériumhoz kötnék-e ezt a jogot.

⁷⁰¹ Az Mt. 281. § (4) bek. alapján közvetett módon vezethető le, hogy ha a szakszervezeti taglétszám egy adott napon nem éri el az adott napon érvényes, megelőző fél évre számított átlagos statisztikai létszám 10%-át, akkor ettől a naptól számított 6. hónap végével a kollektív szerződés megszűnik. Ld.: <https://munkaugyilevelek.hu/levelek/2013/07/08/1701/+szakszervezeti+tagok+%C3%A1tl%C3%A9p%C3%A9se++kollekt%C3%ADv+szerz%C5%91d%C3%A9s+megsz%C5%B1n%C3%A9se/> (Letöltés ideje: 2017.01.08.)

5. sz. ábra

Kollektív szerződéskötési jog 1.

A válaszok alapján – némileg meglepő módon – megállapítható, hogy a szervezetek vezetőinek jelentős többsége (a válaszadók 68%-a, ami a képviselt taglétszám 67%-a) kedvezőnek tartja ezt a jogszabályi változást. 14% válaszolta azt, hogy a korábbi jogalkotói megoldást tartotta jobbnak, ami a képviselt taglétszám 16%-át jelenti. Megközelítőleg hasonló arányban válaszoltak azok, akik egészen más megoldásban gondolkoznak. Így felmerült javaslatként a közvetlen választás intézményének alkalmazása; azaz, hogy a munkavállalók a munkahelyeken kifejezetten arról szavazzanak, melyik szakszervezet legyen jogosult a kollektív szerződés megkötésére. Olyan alternatíva is megfogalmazódott, hogy országos szakszervezeti konföderációhoz való tartozás szerint, egyfajta „szociális választásokon” elért eredmény (támogatottság) alapján legyen lehetőség munkáltatói szinten a kollektív szerződés alanyává válni. A fentiekből mindazonáltal csak kellő óvatossággal lehet megfelelő következtetéseket levonni, a szakszervezetek szakmai javaslataikban továbbra is rendszerint kitartanak amellyel, hogy nem feltétlenül a taglétszám, hanem a támogatás vagy az alkuképesség mérheti csak igazán a szakszervezetek erejét.⁷⁰² Amint azt fentebb kifejtettem, a szabályozási elgondolást helyesnek tartom (bár teljessé akkor válna, ha a felvetett problémák, különösen a kollektív szerződéshez való csatlakozás lehetőségét rendezné a jogalkotó), ugyanakkor a korábban hatályos megoldás demokratikusabb

⁷⁰² Lásd a szakszervezeti konföderációk fent hivatkozott állásfoglalásait.

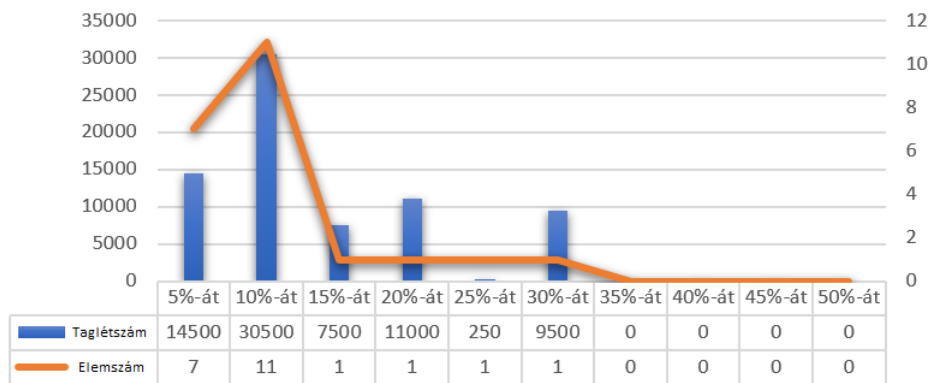
megoldást jelentett, amely a kollektív szerződés szakszervezeti alanyainak legitimitását is nagyban erősítette, illetve a plurális működés esetén serkentőleg hatott a szakszervezetek közötti versenyre.

Külön kérdésként szerepelt, hogy a szervezettségi kritérium alkalmazása esetén hány százalékos szervezettséghez kötnék ezt a jogot.

6. sz. ábra

Kollektív szerződéskötési jog 2.

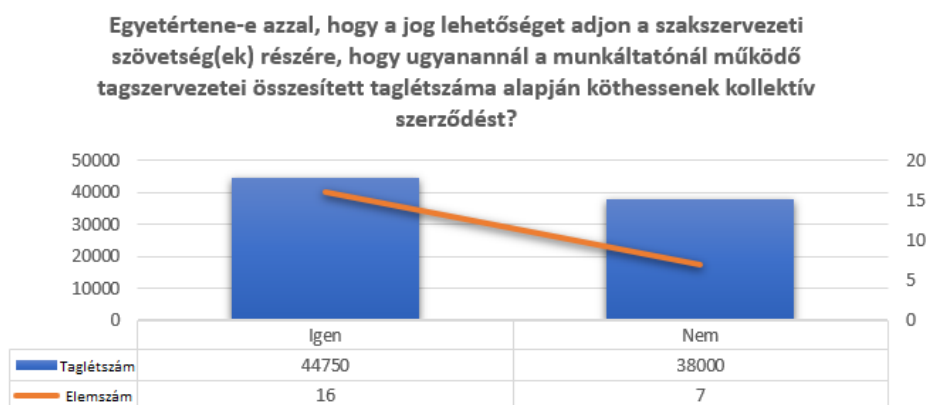
A szervezettségi kritérium alkalmazása esetén hány százalékos szervezettséghez kötné a szakszervezet kollektív szerződéskötési jogát?

A válaszadók 50%-a (taglétszám alapján 42%-a) hagyná meg a jelenlegi 10%-os mértéket, míg 18%-a (taglétszám alapján 39%-a) növelné azt. Ebből leszűrhető, hogy a nagy taglétszámú szakszervezeti vezetők elsősorban saját pozíciójukat tartották szem előtt a kérdés megválaszolásakor. A válaszadók 32%-a (a taglétszám alapján 20%-a) csökkentene a mértéket. Ezt a választ az elsősorban kisebb taglétszámmal rendelkező szervezetek vezetői adták.

Az egyik leginkább megosztó kérdés volt, hogy a válaszadók változtatnának-e a szakszervezeti szövetségek kollektív szerződéskötési jogán.

7. sz. ábra

Szerződéskötési jog 3.

A válaszadó szervezetek 70%-a (a taglétszám alapján 54%-a) támogatná az erre vonatkozó törvénymódosítást. Az adatokból kitűnik, hogy a változtatást ellenzők (30%, a taglétszám alapján 46%) az elsősorban nagyobb, több ezer fős taglétszámmal bíró szervezetek köréből kerültek ki. Külön megemlítendő, hogy a válaszadó szakszervezeti szövetségek körében is rendkívül megosztó a kérdés. A szövetségek vezetői fele-fele arányban támogatnák, illetve vetnék el a javaslatot. Miután a kérdőív alapján nem kellett a választ indokolni, nem tudható, mennyire gondolták át a válaszadók a mögöttes problémát, miszerint a jognak vagy a szakszervezeteknek kellene-e alkalmazkodni a munkáltatói oldalon bekövetkező strukturális változásokhoz, ha a kollektív szerződéskötést egyébként preferáljuk.

8. sz. ábra

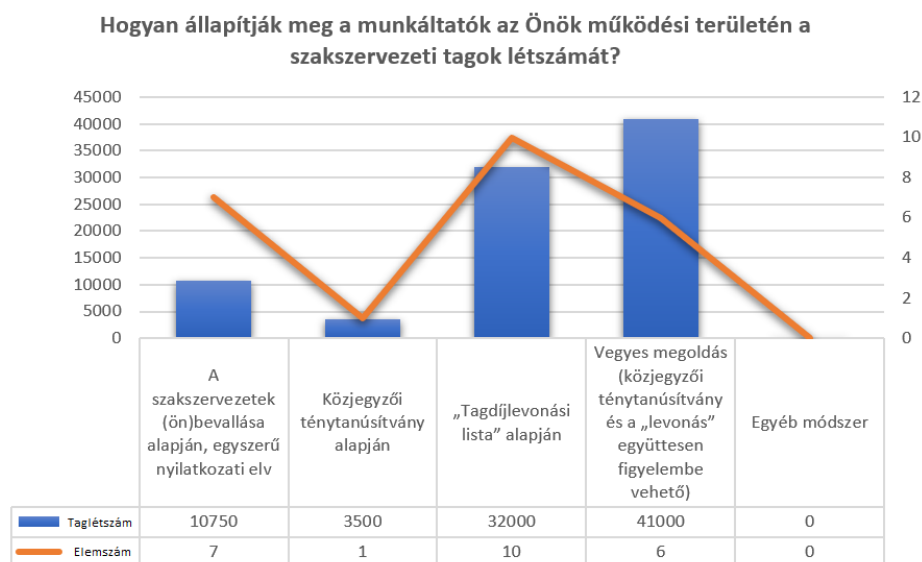
Kollektív szerződéskötési jog 4.

A Versenyszféra és a Kormány Állandó Konzultációs Fóruma munkavállalói oldalának évek óta közös javaslata, hogy a törvény tegye lehetővé, hogy az Mt. 276. § (2) bekezdése szerinti tíz százalékos szervezettséget több szakszervezet együttesen is teljesíthesse (koalíció kötése a kollektív szerződéskötési jogosultság elérésére).⁷⁰³ A kérdőívre válaszoló szervezetek 71%-a, (a taglétszám alapján 46%-a) ért egyet a javaslattal. Ebből egyértelműen kiderül, hogy szignifikáns különbség mutatkozik a válaszadók által képviselt tagszervezet taglétszáma alapján. Szinte kizárólag a nagyobb taglétszámmal bíró szervezetek vezetői elleneztek a javaslatot, ami a válaszadók 29%-át (a taglétszám alapján 54%-a) tette ki. Vélelmezem, hogy az ilyen típusú válaszoknál meghatározó kiindulópont volt a szakszervezetek saját, aktuális helyzete; azaz ahol a kérdés nem okoz problémát, ott nem merül fel igényként a jogalkotó „beavatkozása”. A kérdőívre adott válaszoknál ez a szempont több helyen is megjelenik, ugyanis az elsősorban véleményt, reflexiókat mért fel, amely nem feltétlenül kvadrál az ún. „szakmai” álláspontokkal. Álláspontom szerint a koalíció kötésének megteremtése alapjaiban tenné értelmetlenné a hatályos szabályozást, ugyanakkor a feszültség kezelhető lenne az egyesületi jog által biztosított (és a fentiekben részletezett) szövetség számára biztosított kollektív szerződéskötési jog átalakításával.

IV.3.2.7. A szakszervezeti taglétszám megállapítása

9. sz. ábra

A taglétszám megállapítása

⁷⁰³ A VKF munkavállalói oldalának javaslatai a munka törvénykönyve, valamint a sztrájk törvény egyes rendelkezéseinek módosítására.
http://www.liganet.hu/news/8493/Mt._es_sztrajk_tv._ossz_szakszervezeti_javaslat_VKF-re_20150316.pdf
 (Letöltés ideje: 2020. 01. 01.)

A magyar munkajogban a feleknek a szakszervezet részére járó munkaidő-kedvezmény biztosításához, illetve a kollektív szerződés megkötéséhez (a kollektív szerződéskötési jogosultságának megállapításához) elkerülhetetlenül tisztázniuk kell a szakszervezet taglétszámát. Az első látásra egyszerűnek tűnő kérdés mögött azonban több, a szabályozatlanságból is eredő probléma bontakozhat ki.⁷⁰⁴

A szakszervezet hitelt érdemlően akkor tudja igazolni a létszámát, ha a tagságra vonatkozó információkat a munkáltató számára rendelkezésre bocsátja. Adatvédelmi okokból azonban ezen felül – a hiteles és valós taglétszám munkáltató általi verifikálására – a szakszervezetnek, mint adatkezelőnek sem kötelezettsége, sem joga nincs. A szakszervezeti hovatartozás az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény szerint különleges adat,⁷⁰⁵ így a szakszervezet nem kötelezhető arra (összhangban a nemzetközi standardokkal), hogy tagnyilvántartását és/vagy a tagok belépési nyilatkozatát – a tagok kifejezett, írásbeli hozzájárulása hiányában – a munkáltatónak megtekintésre átadja.⁷⁰⁶

A taglétszámmal kapcsolatos tájékoztatás megadása ugyanakkor kötelessége a szakszervezeteknek, ez praktikusán az adott munkáltatóknál szokásos módon történik. Az Mt. 6. § (1) bekezdésében a munkaszerződés teljesítése tekintetében megfogalmazott általános szabály a kollektív munkajogi jogalanyok tekintetében is irányadó. E szabály szerint a felek úgy kötelesek eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

1. A legkézenfekvőbb mód, amelyet a jogszabályok lehetővé tesznek, az a szakszervezet képviselőjének írásban tett „egyszerű” nyilatkozata (köznapi kifejezéssel élve egyfajta „bizalmi” elv alapján, ami az egyik legfontosabb eleme a működő munkaügyi kapcsolatoknak, így nemzetközileg is igen elterjedt logikán alapul). Eltérő megállapodás hiányában ez a legegyszerűbb, de ugyanakkor a legkevésbé ellenőrizhető módja a taglétszám megállapításának, ezért például a köztulajdonban a menedzsment számára egyúttal a legkevésbé vállalható megoldás. Ez ugyanakkor nem jelenti a munkáltató szempontjából, hogy hibásan járna el; ahogy a kutatásból is kiderült, a bizalmi elv alkalmazása sok helyen jelen van a munkaerőpiacon. A válaszadók 29%-a esetében (ami a képviselt taglétszám 12%-a) ezt az eljárásmodot alkalmazzák.

⁷⁰⁴ Az igazolás módjáról és a felmerülő gyakorlati problémákról bővebben: Szabó Imre Szilárd: Bizalom hiányában – A szakszervezeti taglétszám jelentősége a magyar munkajogi szabályozásban. Pécsi Munkajogi Közlemények, 2016/2.

⁷⁰⁵ 2011. évi CXII. törvény 3. § 3.

⁷⁰⁶ Mt. 271. § (1) bek.

2. A korábbi (és jelenlegi) gyakorlat alkalmazza ennek a nyilatkozatnak egy „minősített” változatát, amikor is közjegyző igazolja a bemutatott aktuális tagnyilvántartás alapján a szakszervezet taglétszámát. Az adott tag munkaviszonyának fennállását a munkáltatónál viszont kizárólag a munkáltatónak van lehetősége igazolni. Így megoldás, hogy a szakszervezet a tagnyilvántartását a közjegyző rendelkezésére bocsátja, a munkáltató pedig a vele munkaviszonyban állók jegyzékét adja át a közjegyzőnek. A közjegyző a két adatsort összevetve megállapítja a munkaviszonyban álló szakszervezeti tagok létszámát, majd ezt közjegyzői okiratba foglalja. A törvényhez kapcsolódó magyarázatok szerint a közjegyzői ténytanúsítvány, mint megoldás alkalmas lehet a taglétszám igazolására.⁷⁰⁷ Kérdés azonban ez esetben is, hogy maga a szakszervezeti tagnyilvántartás mennyiben valós és aktuális.

A gyakorlatban bizonytalanságot okoz az az eset, ha a munkáltató kizárólag az általa javasolt taglétszám igazolási módot tartja elfogadhatónak (vitatja a számára átadott tanúsítványt és – alappal vagy anélkül – különböző elvárásokat fogalmaz meg, például a szakszervezet minden egyes tagjától szerezzen be nyilatkozatot a tagsági jogviszony – január elsejei – fennállásáról, és ezeket a nyilatkozatokat is egyesével juttassa el a közjegyzőnek). Ezzel egy nagy létszámú szakszervezet esetében gyakorlatilag teljesíthetetlen feladatot állít a taglétszám igazolása elé. Megítélésem szerint ez a munkáltatói magatartás az Mt. 7. § (1) bekezdésében foglalt általános magatartási követelménybe, a joggal való visszaélés tilalmába is ütközhet.⁷⁰⁸

A munkajogi kommentárokat tekintve az egyik elsők között javasolt igazolási módszertant elvéve alkalmazzák kizárólagosan a munkahelyeken, mindössze egyetlen válaszadó (4%, ami egyben a képviselt taglétszám 4%-a is) jelölte meg egyedüli opcióként, ugyanakkor vegyesen ennél jóval többen alkalmazzák, a következő lehetőséggel kombinálva.

3. A legkevésbé vitatott verifikálási módszer az úgynevezett „levonásos” taglétszám (azaz a tag megbízása alapján a munkabérből való munkáltatói levonás) alapján történő megállapítás. A szakszervezeti tagdíj levonásának szabályait az Mt. mellett a munkavállalói érdekképviseleti tagdíjfizetés önkéntességéről szóló 1991. évi XXIX. törvény tartalmazza. A munkáltató a szakszervezeti tagdíj levonásáért és a szakszervezet

⁷⁰⁷ Kozma Anna–Lőrincz György–Pál Lajos–Pethő Róbert: A Munka Törvénykönyvének magyarázata. (Szerkesztette: Kardkovács Kolos), HVG-ORAC Kiadó, 2016. p. 515.

⁷⁰⁸ Mt. 7. § (1) Tilos a joggal való visszaélés. E törvény alkalmazásában joggal való visszaélés különösen, ha az mások jogos érdekeinek csorbítására, érdekérvényesítési lehetőségeinek korlátozására, zaklatására, véleménynyilvánításának elfojtására irányul vagy ehhez vezet.

részére történő átutalásért ellenértéket nem követelhet.⁷⁰⁹ A munkáltató a munkavállalók munkabéréből a szakszervezeti vagy egyéb érdekképviseleti tagdíjat a munkavállaló írásbeli kérelmére köteles levonni, és a munkavállaló által megjelölt szakszervezet vagy egyéb munkavállalói érdekképviselet javára köteles a kérelemben meghatározott összeget átutalni.⁷¹⁰

A jogszabály 2. §. (1) bek. b) pontja alapján a munkáltató köteles évenként egy alkalommal – az érdekképviselet kérésére – a kérelmező munkavállalók nevét és a levont tagdíj mértékét tartalmazó jegyzéket az eltelt időszakra vonatkozóan összeállítani és az érdekképviselet rendelkezésére bocsátani.

Utóbbi megoldással kapcsolatban a gyakorlatban előtérbe került az a kérdés is, hogy közérdekű adatnak minősülhet-e a levonás révén megállapított létszám a közfeladatot ellátó szervek esetében. Álláspontom szerint nincs olyan méltányolandó érdek, amely ezen adatkör titkosságát indokolná. Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (továbbiakban: Info tv.) 26. §-a akként szabályozza ezt az alkotmányos alapjogot, hogy *„az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szervnek vagy személynek (a továbbiakban együtt: közfeladatot ellátó szerv) lehetővé kell tennie, hogy a kezelésében lévő közérdekű adatot és közérdekből nyilvános adatot – az e törvényben meghatározott kivételekkel – erre irányuló igény alapján bárki megismerhesse.”* Ekképp foglalt állást 2007. március 22-én – a szakszervezeti tagdíjlevonás összesített adatának kiadásával kapcsolatban – az adatvédelmi hatóság is.⁷¹¹

Kizárólag tagdíjlevonási lista alapján a válaszadók 42%-ánál (ami a képviselt taglétszám 37%-a) állapítják meg a taglétszámot, mely jellemzően a közszférában, a versenyszférában a köztulajdonban működő vállalatoknál és a kifejezetten magas létszámú munkavállalót (több ezer főt) foglalkoztatóknál jellemző.

Ennek a módszernek a kizárólagos használatát a gyakorlatban a szakszervezetek azért kritizálják, mert – különböző okokból – nem minden tag járul hozzá tagdíjfizetési kötelezettségének munkáltatói levonással történő teljesítéséhez.

⁷⁰⁹ Mt. 272. § (9) bek.

⁷¹⁰ 1991. évi XXIX. törvény 1. §

⁷¹¹ Ügyszám: 512/K/2007-3. Az állásfoglalás jogalapja az akkor hatályos 1992. évi LXIII. törvény (Avtv.) volt. *„A szakszervezeti tagdíj levonására vonatkozó adatok a (...) mint közfeladatot ellátó szerv kezelésében lévő adatok, és ebből következően közérdekű adatok. Ez önmagában megalapozza a közérdekű adat jellegét, mivel a „kezelésében lévő” és a „tevékenységére vonatkozó” adat nem együttes feltétele e fogalomnak.”*

Mindazonáltal ismert emellett az a gyakorlat is, hogy a tagok a szakszervezet alapszabályában rögzített más módon (például banki átutalással, csoportos beszédési megbízással stb.) teljesítik tagdíjfizetési kötelezettségüket, mint ahogyan azt sem lehet vitatni, hogy a tagdíjfizetés alól egy szakszervezet – akár átmenetileg – mentesítést ad tagjainak.

Ilyenkor jöhet szóba az egyes módszerek (közjegyzői eljárás és levonás) együttes alkalmazása, amelyre a válaszadók 25%-ánál (ami a képviselt taglétszám 47%-a) kerül sor.

Figyelemre méltó továbbá az az elméleti megoldás is, amikor a szakszervezet az éves adóbevalláshoz kiadott igazolások alapján igazolja taglétszámát, ugyanakkor a kutatás során ilyen megoldást egyetlen válaszadó sem jelzett. Véleményem szerint a jövőben megfontolandó lenne egy ilyen típusú verifikálási eszköz alkalmazásának a lehetősége is. Az az elméleti felvetés, hogy az éves pénzügyi beszámolóknál rögzített tagdíjbevétel legyen igazolási alap, megoldhatatlan, ugyanis ellenőrizhetetlen, hogy a tagdíjat utaló (egyres munkavállalók éppen hol is állnak munkaviszonyban, ha egyáltalán munkavállalókról beszélünk.

A vita feloldására alkalmazható továbbá két klasszikus alternatív vitarendezési eljárás is (közvetítés, döntőbíráskodás). A felek a konfliktus rendezése érdekében tőlük független, a konfliktusban nem érintett személy közvetítését vehetik igénybe, akit közösen kérnek fel közreműködésre. A vitában nem érintett, a felektől független személy igénybevétele a vita rendezése érdekében – általános tapasztalatként – gyorsítja a vita rendezését. Az ilyen közvetítő személy nem dönti el a vitás kérdést, megpróbálja a felek álláspontját közelíteni, megkísérli a vita konfliktus nélküli feloldását. Ebben az esetben pl. megoldási alternatívákat javasolhat arra, hogy milyen megoldást alkalmazzanak a közöttük lévő, a taglétszám igazolásáról szóló vita mindkét fél számára elfogadható megoldására. Ezen eljárások gyakorlati problémáiról részletesebben a későbbiekben lesz szó.

IV.3.3. A szakszervezeti tisztségviselők és a munkajogi védelem

IV.3.3.1. A szakszervezeti tisztségviselő fogalma

A szakszervezeti tisztségviselő fogalmának rendkívül fontos jelentősége van a munkajogi szabályozás területén,⁷¹² ugyanakkor a fogalomnak nincs tételes jogi definíciója.

A tisztségviselők — az általánosan elfogadott értelmezés szerint — a szakszervezet azon tagjai, akik a szakszervezet életében kulcsfontosságú feladatokat töltenek be és akiket a szakszervezet alapszabálya szerint, az abban jelölt megbízatásra megválasztottak.⁷¹³

Megjegyzem ugyanakkor, hogy a tisztségviselői minőséghez még tagsági jogviszony sem szükséges. A Ptk. a vezető tisztségviselői megbízás keretében lehetővé teszi, hogy az alapszabály felhatalmazása alapján a vezető tisztségviselők legfeljebb egyharmada az egyesület tagjain kívüli személyekből is megválasztható legyen. A munkáltatónak az érdekképviselő autonómiájából és függetlenségéből fakadó – a tisztségviselő személyére vonatkozó – döntését tudomásul kell vennie, abba nincs beavatkozási, befolyásolási lehetősége⁷¹⁴ és a megválasztás szabályszerűségének bizonyítását sem kérheti. A tisztségviselő ugyanakkor – a közkeletű téves értelmezéssel szemben – nem feltétlenül azonos a szakszervezet ügyvezető szervében tisztséget betöltő személyekkel (például elnökségi tagokkal), vagy – amennyiben létezik – a felügyelő bizottságának tagjaival. Ugyanakkor tisztázatlan e tekintetben a szakszervezet (elsősorban belső) munkatársainak, szakértőinek (például szakszervezeti jogtanácsos) státusza, míg – egy Kúriai ítélet nyomán is – különösen kiemelendő, hogy a szakszervezet képviselőjében eljáró tisztségviselőt, amennyiben munkavállaló is, jogainak gyakorlása során kötelezik az Mt. szabályai.⁷¹⁵

A polgári jogi képviselő fogalma is eltérő tartalommal bír. A szakszervezetek nevében (természetüknél fogva) a létesítő okiratában (alapszabályában) feljogosított személy tehet jognyilatkozatot. Törvényes képviselő lehet a vezető tisztségviselő⁷¹⁶ vagy ha a jogi személy létesítő okirata vagy szervezetére és működésére vonatkozó belső szabályzata a jogi személy

⁷¹² Lásd: Mt. 232. §, 270. § (2) b), 273. §, 294. § (1) e).

⁷¹³ Gyulavári Tamás (szerk.): Munkajog. ELTE Eötvös Kiadó, 2016. p. 443.

⁷¹⁴ EBH 2007, 1631.; EBH 2004, 1147.

⁷¹⁵ Az Mfv.I. 10.190/2013. számú ügyben kifejtett álláspont, „*amely szerint a rendkívüli (ma azonnali hatályú) munkáltatói felmondásban foglalt azon indok jogszerű, miszerint a szakszervezet elnöke a jogait nem a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének megfelelően, a munkáltatóval kölcsönösen együttműködve, a rendeltetésének megfelelően gyakorolta.*” Bankó–Berke–Kiss (2019) i.m.

⁷¹⁶ Ptk. 3:29.

szervezetén belül képviseleti joggal járó tisztséget határoz meg, akkor e tisztség betöltője a jogi személy önálló képviselője [szervezeti képviselő].⁷¹⁷

Tisztségviselésre ennél tágabb körben is lehetőséget lehet biztosítani, azonban az alapszabálynak (mint legfőbb statútumnak) megfelelően tartalmaznia kell, hogy mi módon (például az alapszervezeti struktúra felsorolásával) válik jogosulttá az adott munkáltatóval munkaviszonyban álló személy, hogy védett tisztségviselőként kerüljön megjelölésre, vagy „rajta keresztül” feleljen meg – az addig jogok gyakorlására nem képes – érdekképviselőt a munkáltatónál képvisellettal rendelkező szakszervezet jogi státuszának biztosításának, az Mt. [tisztségviselővel rendelkezik]⁷¹⁸ fordulata alapján (lásd lentebb). Ez a kérdés rendszerint felmerül a szakszervezet alapszervezetében tisztséget vállaló személyek esetében, amit a szakszervezeti zsargon „titkár” vagy éppen „bizalmi” kifejezéssel illet. A korábbi Mt. hatálya alatt felmerült a jogalkalmazásban,⁷¹⁹ hogy bizonyos esetekben szakszervezetek „visszaélhettek” ezzel a lehetőséggel; azaz felmerült, hogy a tisztségviselők számának meghaladásával (nagy számával) a szakszervezet túllépte-e az érdekképviselői tevékenység által indokolt és ésszerű mértéket. Amennyiben ennek a felvetésnek az igazságtartalma valós, akkor az Mt.-nek erre érdemben kellett volna reflektálnia, ugyanakkor a létrejött szabályozás (az alábbiakban olvasható) igazságtalanságokat eredményez (lásd az önálló telephelyek problematikája, illetve a védett tisztségviselők számának meghatározási metódusa).

IV.3.3.2. A szakszervezeti tisztségviselők munkajogi védelme

Az Mt. a védelemben részesülő tisztségviselők számát jelenleg nem a taglétszámhoz köti, hanem az üzemi tanácsok struktúrájához hasonlóan telephelyi szabályokat alkalmazva, a telephelyen dolgozó munkavállalók létszámához (korábban a védelem bármely tisztségviselő számára – számbeli korlátok nélkül – elérhető volt). A telephelyhez történő igazítás újabb ellentmondásokkal jár, miközben további igazságtalanságokat eredményez, például a regionális egységgel rendelkező vállalatoknál, ahol 4000 fő felett már nem nő a munkajogi védelemben⁷²⁰ részesülők száma.⁷²¹

⁷¹⁷ Ptk. 3:30.

⁷¹⁸ Mt. 270. § (2) bek.

⁷¹⁹ EBH 2003. 967.

⁷²⁰ Az Mt. 273. § (1) bek. alapján a munkajogi védetség esetén a közvetlen felsőbb szakszervezeti szerv hozzájárulása szükséges a szakszervezet által az Mt. szerint meghatározott módon megjelölt tisztségviselő munkaviszonyának a munkáltató általi felmondással történő megszüntetéséhez, valamint a tisztségviselőnek az Mt. 53. § szerinti munkaszerződésétől eltérő foglalkoztatásához („kirendelés”, „kiküldetés”, „átirányítás”).

⁷²¹ Mt. 273. § (3) bek.

E mögött az a vélekedés állhat, mely szerint korábban túlzottan magas volt a védett tisztségviselők száma. Egyetértek ugyanakkor azokkal a kritikai véleményekkel, melyek szerint az érdekképviselőhez kapcsolódó feladatok mennyisége és így a munkajogi védelem rendeltetése sokkal inkább függ a szakszervezet taglétszámától, mint a munkavállalói létszámtól,⁷²² ezért az ehhez (a munkavállalói létszámhoz) kapcsolódó szabályozást⁷²³ is érdemes lenne felülvizsgálni.

IV.3.3.2.1. Az ún „közvetlen felsőbb szakszervezeti szerv” problematikája

Nehezen értelmezhető az Mt. 273. §. (1) bekezdésének fogalomhasználata, a „közvetlen felsőbb szakszervezeti szerv” meghatározás is, amely számos ellentmondást hordoz.

A 92-es Mt. lényegében a 67-es Mt. által tartalmazott rendelkezést örökítette tovább. A hatályos Mt. nem hozott érdemi változást sem tartalmában, sem fogalomhasználatában, mivel a szabályozás összhangban áll a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 135. számú egyezményében foglaltakkal, illetve megfelel a 143. sz. Ajánlás III. részének (5-8. pont) is,⁷²⁴ noha a védelemre jogosultak köre jelentős mértékben szűkült. Munkajogi védettség esetén a közvetlen felsőbb szakszervezeti szerv hozzájárulása szükséges a szakszervezet által az Mt. szerint meghatározott módon megjelölt tisztségviselő munkaviszonyának a munkáltató általi felmondással történő megszüntetéséhez, valamint a tisztségviselőnek a munkaszerződésétől eltérő foglalkoztatásához (kirendelés, kiküldetés, átirányítás). A szakszervezet az előzőek szerinti munkáltatói intézkedéssel kapcsolatos álláspontját a munkáltató írásbeli tájékoztatásának átvételétől számított nyolc napon belül írásban közli.⁷²⁵ A tájékoztatásnak, ha a szakszervezet a tervezett intézkedéssel nem ért egyet, az egyet nem értés indokait tartalmaznia kell. Ha a szakszervezet véleményét a fenti határidőn belül nem közli, úgy kell tekinteni, hogy a tervezett intézkedéssel egyetért.⁷²⁶ Kivételes a helyzet azonban az azonnali hatályú felmondások⁷²⁷ esetén – legalábbis a korábbi bírói gyakorlat szerint –, mivel az előzetes véleménykérés elmaradása az intézkedés jogellenességét nem eredményezi.

⁷²² Kártyás Gábor: A szakszervezeti tisztségviselők munkajogi védelme és legújabb fejleményei. In: Bankó Zoltán–Berke Gyula–Tálné Molnár Erika (szerk.): Quid Juris? Ünnepi kötet a Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete megalakulásának 20. évfordulójára. Pécs, Magyarország, Budapest, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Kúria, Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete, 2018. p. 207.

⁷²³ Mt. 273. § (3) bek.

⁷²⁴ A jogi szabályozás a szakszervezeti vezető konfrontációs tevékenysége miatt alkalmaz erősebb/fokozottabb felmondási védelmet.

⁷²⁵ Mt. 273. § (1) – (6) bek.

⁷²⁶ BH 2007. 385.

⁷²⁷ Mt. 78. § (1) bek.

Nem szükséges a szakszervezet egyetértése fegyelmező jellegű intézkedésekhez, azaz a hátrányos jogkövetkezmény megállapításához és értelemszerűen (a maiori ad minus) például írásbeli figyelmeztetéshez sem.⁷²⁸

Ugyanakkor helyesen megtartotta az új Mt. is a hozzájárulás szükségességét a munkáltató tisztségviselőt érintő Mt. 53. § szerinti intézkedéseikhez.

A felek tájékoztatási kötelezettségének körében⁷²⁹ elvárható, hogy a szakszervezet a közvetlen felsőbb szakszervezeti szerv megnevezéséről és elérhetőségéről tájékoztassa a munkáltatót.⁷³⁰ Az EBH2009. 2066. számú ítélet szerint amennyiben a munkáltató kellő gondossággal megkereste a szakszervezetet a szakszervezeti tisztségviselő munkaviszonyának felmondással való megszüntetéséhez szükséges hozzájárulás megadása iránt, és azt megkapta, a perben nem értékelhető a terhére az, hogy az intézkedő szakszervezeti szerv nem volt jogosult a hozzájárulásra.

E jog gyakorlásához szükséges meghatározni azt, hogy mely szakszervezeti szerv gyakorolhatja a szakszervezeti tisztségviselő védelmével kapcsolatos nyilatkozattétel jogát. A közvetlen felsőbb szakszervezeti szervet elsősorban a szakszervezet alapszabálya rögzíti, ennek hiányában a szakszervezet nyilatkozata irányadó. Ha a választott szakszervezeti tisztséget betöltő munkavállaló munkaviszonyának felmondással történő megszüntetéséhez szükséges egyetértés megadására jogosult szervet a szakszervezet belső szabályzata nem határozza meg, a bíróság jogszerűen veszi figyelembe a szakszervezet álláspontját és az általa követett gyakorlatot.⁷³¹ A gyakorlatban ezt a jogot egy alapszervezeti tisztségviselő esetében gyakorolhatja például a helyi (alapszervezeti) taggyűlés, a szakszervezet ügyvezető szerve (elnökség), az ügyvezető szerv tisztségviselője felett a döntéshozó szerv (közgyűlés), de többségében a szakszervezetek közül szervezetileg független ágazati szövetséget vagy országos konföderációt (ágazatközi szövetséget) jelölnek meg a jognyilatkozat megtételére jogosult (egyetértési jogot gyakorló) felsőbb szervként. Jelenleg mindkét megoldás levezethető a törvény szövegéből, ugyanakkor amennyiben a jogalkotó szándéka az, hogy egy független, a konfliktustól (egy vagy akár több fokkal) „távolabb” eső, elvi szinten rögzített, kvázi független szakszervezeti szerv kezébe helyezi a védelem biztosításának lehetőségét, akkor az pontosabb meghatározást igényelne, akár tételesen felsorolva, hogy kik

⁷²⁸ BH 1978. 448.

⁷²⁹ A felek tájékoztatási kötelezettsége az együttműködési kötelezettségből vezethető le (Mt. 6. § (4) bek.).

⁷³⁰ Az Mt. 6. § (4) bekezdése, valamint az Mt. 18. §-a alapján is.

⁷³¹ EBH2000. 238.

jogosultak azt gyakorolni, nevesítve az ágazati és az országos szakszervezeti szövetséget, mint opciót. Ennél is praktikusabb lenne viszont az a megoldás, ami az érintett szakszervezetre bízta az egyetértést gyakorló szerv meghatározását, mindenféle strukturális („szervi”) megkötés nélkül. A plurális szakszervezeti világban az érdekképviseltek nem feltétlenül épülnek fel ilyen mértékben hierarchikusan, mint ahogyan az a hatályos törvény szövegéből következne.

Előremutatónak tartanám emellett az Mt. módosítását és a 273. § (6) bekezdése szerinti, a hozzájáruló nyilatkozat megtagadásával kapcsolatos viták területével bővíteni a kötelező döntőbíráskodás esetkörét. A kötelező döntőbírói eljárás jelenleg nagyon szűk körben, mindössze két esetben kötelező,⁷³² s ebben a körben az Mt. meghatározza, hogy a felek megállapodásának hiányában a döntőbíró a felek jelöltjei közül sorsolással kell kiválasztani.⁷³³ Méltánytalannak gondolom mindezek mellett a hatályos jogi szabályozásnál a szakszervezet számára biztosított rendkívül rövid határidőt, különösen más szubjektív határidőkkel (például az azonnali hatályú felmondásnál rendelkezésre álló 15 nap) összevetve. A szakszervezet a 273. § (1) bekezdésben foglaltak szerinti munkáltatói intézkedéssel kapcsolatos álláspontját a munkáltató írásbeli tájékoztatásának átvételétől számított nyolc napon belül írásban közli. A tájékoztatásnak, ha a szakszervezet a tervezett intézkedéssel nem ért egyet, az egyet nem értés indokait tartalmaznia kell. A bíróságoknak vizsgálni kell az érintett tisztségviselők szakszervezetben betöltött szerepét, az általuk ellátott érdekvédelmi tevékenységet, valamint azt is, hogy az egyetértés elmaradása milyen hatással jár a munkáltató működésére⁷³⁴. Ha a szakszervezet véleményét a fenti határidőn belül nem közli, úgy kell tekinteni, hogy a tervezett intézkedéssel egyetért.⁷³⁵ A bíróság az egyetértést nem pótolhatja utólagosan visszamenőleges hatállyal.⁷³⁶

Utalva a „felsőbb” szakszervezeti szervvel kapcsolatosan vázolt gondolatmenetre, megjegyzem, hogy ilyen rövid határidő (nyolc nap) mellett szinte lehetetlen, hogy a szakszervezet szakmailag teljes mértékben felmérje döntésének esetleges következményét. Amennyiben ráadásul egy saját „belső” szervét (közgyűlés, küldöttgyűlés) jelölte meg

⁷³² A 236. § (4) bekezdésében és a 263. §-ban foglaltakkal kapcsolatban felmerült vitában döntőbíró dönt. Ezek az üzemi tanács választásával és működésével kapcsolatos indokolt költségek megállapítása, valamint a jóléti célú pénzeszközök felhasználása tekintetében, ahol a munkáltató és az üzemi tanács közös döntése szükséges, de a felek megállapodása hiányában a döntőbíró eljárása kötelező.

⁷³³ Mt. 293 § (2) bek.

⁷³⁴ EBH2010. 2249

⁷³⁵ BH2007. 385.

⁷³⁶ EBH2001. 459.

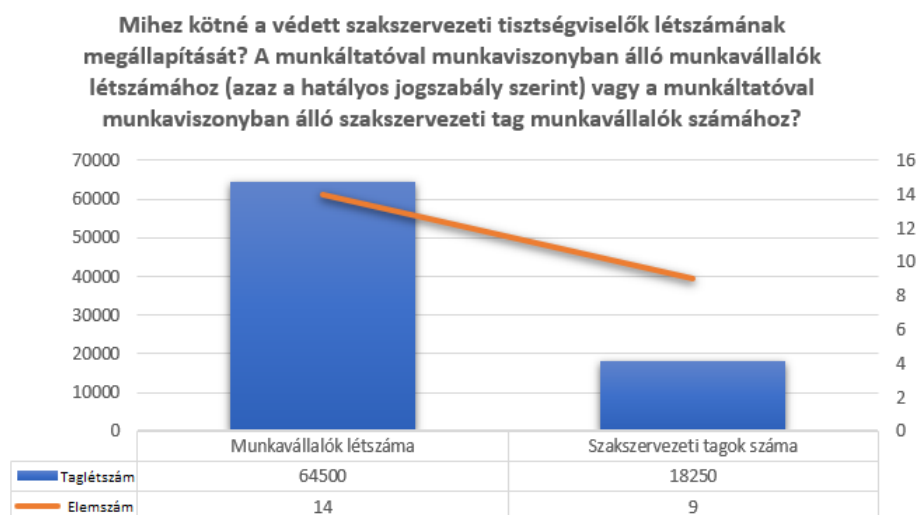
jogosultként a jognyilatkozat megtételére, úgy kétséges lehet annak ilyen rövid időn belül történő szabályszerű összehívása is, tekintve, hogy annak határideje (rendszerint) szintén kötött, még a rendkívüliség esetében is.

A munkajogi védettség kapcsán végül arra is felhívom a figyelmet, hogy az Mt. alapján jelenleg a szakszervezet abban az esetben jogosult a megjelölt védett tisztségviselő helyett másik tisztségviselőt megjelölni, ha a tisztségviselő munkaviszonya vagy szakszervezeti tisztsége megszűnt.⁷³⁷ Utóbbi feleslegesen korlátozza a szakszervezetet abban, hogy változtatási igény esetén, például ha más jogcímen védetté válik a tisztségviselő (üzemi tanácsi elnökké/munkavédelmi képviselővé választják) szervezetpolitikai érdekeit megfelelően érvényesíteni tudja.

A munkajogi védelemhez kapcsolódó első kérdés arról szólt, hogy mihez kötné a válaszadó a védett szakszervezeti tisztségviselők létszámának megállapítását? A munkáltatóval munkaviszonyban álló munkavállalók létszámához (azaz a hatályos jogszabály szerint) vagy a munkáltatóval munkaviszonyban álló szakszervezeti tag munkavállalók számához?

10. sz. ábra

Munkajogi védettség 1.

Itt is érdekes különbséget látunk a válaszadó szervezetek taglétszáma között. Alapvetően a kisebb szervezetek változtatnának a munkajogi védelem gyakorlatán, elszakítva annak meghatározását a munkavállalók létszámától és kötnék a képviselt szakszervezeti tagok számához (a válaszadók 39%-a, ami a képviselt taglétszám 22%-a), míg a döntő többség (a

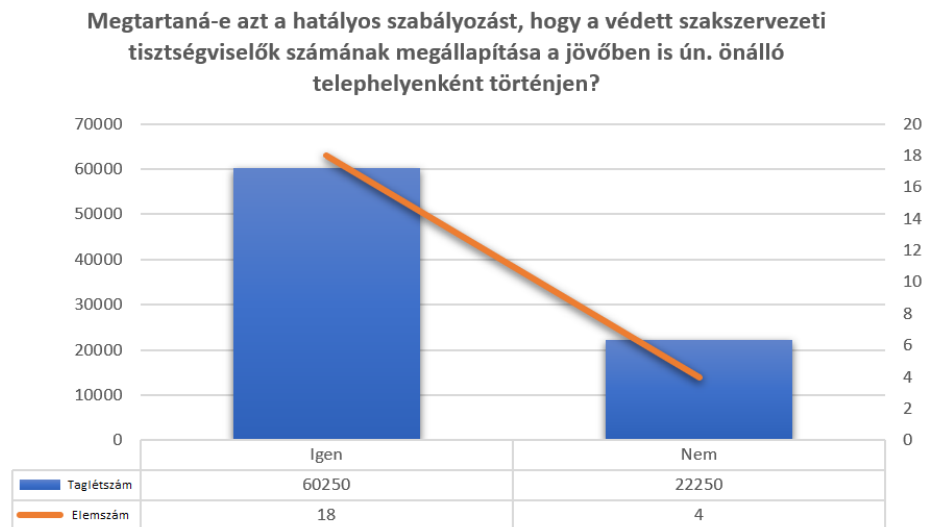
⁷³⁷ Mt. 273. § (5) bek.

válaszadók 61%-a, ami a képviselt taglétszám 78%-a) nem változtatná meg a jelenlegi rendező elvet. Megjegyzem, erre vonatkozó módosítási szándék nem merült fel a szakszervezeti mozgalom bármely szereplője részéről, így a kérdés pusztán egy elvi lehetőséget vázolt a válaszadók számára.

A következő két kérdés a hatályos szabályok gyakorlati alkalmazására vonatkozott.

11. sz. ábra

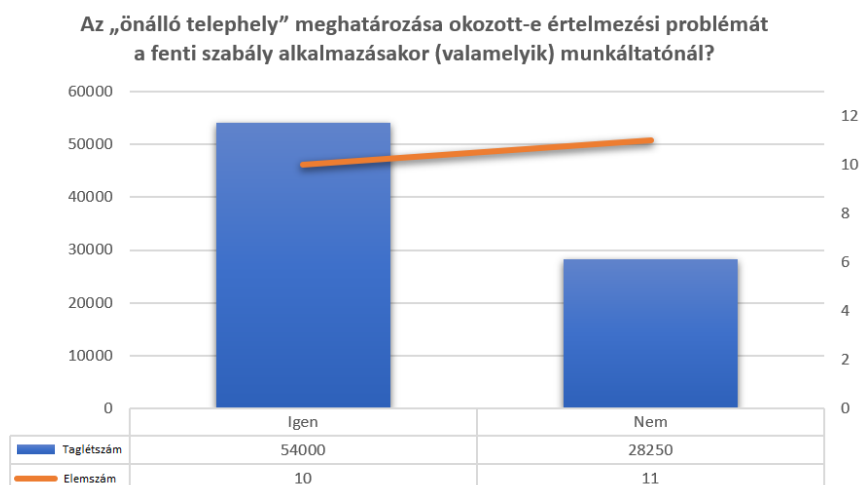
Munkajogi védettség 2.

A döntő többség (82%, ami a képviselt taglétszám 73%-a) megtartaná azt a hatályos szabályt, hogy a védett tisztségviselők számának megállapítása önálló telephelyi szinten történjen. Önállónak minősül a munkáltató telephelye, ha vezetője az üzemi tanácsot megillető egyes részvételi jogok tekintetében jogkörrel rendelkezik.⁷³⁸ Ugyanakkor számos probléma jelentkezik az önálló telephely meghatározásakor.

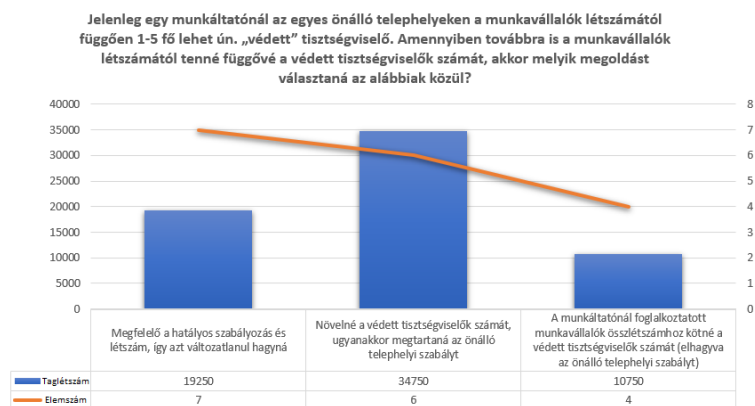
⁷³⁸ Mt. 236. § (2) bek.

12. sz. ábra
Munkajogi védetség 3.

A „telephely” és az „önálló telephely” fogalmaknak sajátos munkajogi értelme van.⁷³⁹ A válaszadók 45%-a (ami a képviselt taglétszám 66%-a) jelezte, hogy volt már ebből fakadó értelmezési probléma a védett tisztségviselők létszámának meghatározásakor. Ilyen gyakorlati kérdés/félreértés volt, hogy csak azon telephelyen jelölhető munkajogi védelemre szakszervezeti tisztségviselő, ahol üzemi tanácsot választottak, vagy hogy csak azt a telephelyet kellene-e önállónak tekinteni, amelynek vezetője valamennyi részvételi jog kapcsán kompetensnek minősül. A telephelyhez történő igazítás új ellentmondásokkal is jár, miközben további igazságtalanságokat eredményez, például a regionális egységgel rendelkező vállalatoknál, ahol 4000 fő felett már nem nő a munkajogi védelemben részesülők száma.

13. sz. ábra
Munkajogi védetség 4.

⁷³⁹ Lásd bővebben: Kiss György: Munkajog. Osiris, Budapest, 2005. pp. 106-107.

A szakszervezeti konföderációk véleménye alapján a választott szakszervezeti tisztségviselőt megillető munkajogi védelemre vonatkozó hatályos szabályozás a szakszervezeti tisztségviselők jelentős részét védelem nélkül hagyja, így a szervezkedés szabadságához, valamint a kollektív alkuhoz való jogot sérti, ezért javasolják, hogy az Mt. 273. § (3) bekezdése a védettként megjelölhető tisztségviselők számát emelje fel, és arányosan igazítsa hozzá a munkáltatók reális foglalkoztatási adataihoz (mikro-, kis- és közepes vállalkozások túlnyomó aránya a munkáltatókon belül).⁷⁴⁰

A kérdőívre válaszolók esetében a taglalt szabályozási probléma megjelenik. 41% (ami a képviselt taglétszám 30%-a) szerint megfelelő a hatályos szabályozás, 35%-a (ami a képviselt taglétszám 54%-a) tartaná meg úgy az önálló telephelyi szabályt, hogy egyben növelné a védett tisztségviselők létszámát, míg 24%-a (ami a képviselt taglétszám 17%-a) a munkáltatónál foglalkoztatott munkavállalók összlétszámához kötné a védett tisztségviselők számát, az önálló telephelyi szabály elhagyásával. Ezt jellemzően azok a szervezetek válaszolták, akiknek a működési területén kevés önálló telephely működik az egyébként kifejezetten nagy létszámot foglalkoztató munkáltatóknál.

A védett tisztségviselők létszámának növelésére adott válaszok nagyon széles skálán oszlanak meg, mely statisztikai értelemben az elemszám szóródása miatt önállóan nem értelmezhető.

Azok esetében, akik a korábban adott válaszuk alapján (lásd 11. ábra: a válaszadók 39%-a, ami a képviselt taglétszám 22%-a) a szervezett munkavállalók létszámához kötnék a védettségre jogosultak számát (abból kiindulva, hogy egy fő védett tisztségviselő minden, a munkáltatónál képviselettel rendelkező szakszervezetet automatikusan megilletne), jellemzően ezt 20 és 50 fős taglétszám után tennék meg (33-33% jelölte meg ezt a két opciót, ugyanakkor ezek kisebb taglétszámmal rendelkező szervezetek voltak, így a képviselt taglétszám többségét nem tették ki). A 200 tagonkénti vagy azt meghaladó mértéket a nagyobb szervezetek választották lehetőségként (a válaszadók 25%-a, ami a képviselt taglétszám 54%-a). A válaszadók többsége (57%-a) nem maximalizálná a védett tisztségviselők létszámkeretét.

⁷⁴⁰ VKF munkavállalói oldala i.m.

IV.3.4. A munkaidő-kedvezmény jogintézménye

A szakszervezetek számára az egyik leginkább jelentős „érvágás” 2012-ben a munkaidő-kedvezmény rendszerének átalakítása volt, mely a kollektív szerződés-kötési jogosultság mellett a másik legfontosabb olyan terület, ahol a szakszervezeti taglétszám (kifejezett munkajogi) jelentőséggel bír.

A munkaidő-kedvezmény azt biztosítja, hogy a szakszervezet megfelelően tudja ellátni érdekképviseleti tevékenységét (ne a szabadidő terhére legyen arra kizárólag lehetőség). A munkaidő-kedvezmény időtartamára a tisztségviselőt díjazás, mégpedig távolléti díj illeti meg, amely számításának szabályait az Mt. 148-152. §-ai tartalmazzák.

Az értekezés harmadik részében hivatkozott 135. sz. ILO egyezmény olyan mértékű kedvezmény biztosítását írja elő, amely a munkavállalók képviselői számára lehetővé teszi feladataik gyors és hatékony elvégzését. A szakszervezetek szempontjából a „bennragadt” munkaidő-kedvezmények pénzbeli megváltási lehetőségének megvonása számít jelentős (anyagi) veszteségnek,⁷⁴¹ különösen a köztulajdonban álló cégeknél, ahol ez a szabály – kizárólag (jog)politikai alapon – kógens (azaz a szerződő felek még egyező akarattal sem térhetnek el). A köztulajdonban álló munkáltatókra vonatkozó törvényi korlátozások körében különös helyet foglal el az Mt. 206. §-a, amelynek megítélése napjainkban heves viták keresztüzében áll. Kétségtelen mindenesetre az, hogy az Mt. 205-206. §-ai a kollektív megállapodásos szabadsággal kapcsolatosan olyan megoldást hoztak létre, amely alkotmányossági szempontból is megfontolást érdemel. Az Alaptörvény XVII. cikkéből következhet-e az ún. kollektív szerződéses autonómiának olyan korlátozása, amely a köztulajdonban álló munkáltatók esetében érvényesül. Másként: az Alaptörvény említett rendelkezése lehetővé teszi-e azt, hogy a jogalkotó a kollektív szerződéses autonómiát többféle tartalommal határozza meg (mintegy megkettőzze), s hogy különösen a munkáltató tulajdonosi hátterére tekintettel eltérő szabályokat alkosson. A hazai munkajogi irodalomban egyes álláspontok szerint az Mt. tulajdonképpen kétféle szakszervezetet különböztet meg, illetve az egyik szakszervezet (a köztulajdonú cégeknél működő) koalíciós szabadságát (alapjogát) eltérően korlátozza, mint a másikat, és ezzel tulajdonképpen e szakszervezetek számára kizárja azt a lehetőséget, hogy bizonyos kérdésekben érdemi kollektív tárgyalásokat folytassanak, illetve megállapodást kössenek.⁷⁴²

⁷⁴¹ Mt. 274. § (4) bek.

⁷⁴² Lásd bővebben: Fodor T. Gábor–Szabó Imre Szilárd: Néhány gondolat a köztulajdonban álló munkáltatókra vonatkozó munkajogi szabályozás munkaügyi kapcsolatokra gyakorolt hatásairól. In. A XIV. Magyar

A „megváltás” intézménye korábban jelentős teaurálási lehetőséget jelentett az érintett szakszervezetek részére. Az Mt. előkészítésénél a vállalatvezetők érvelésében is az volt a praktikus hivatkozási alap: „*ha nem használják fel, akkor nincs is rá szükség...*”, de egyes – a jogalkotás előkészítésében kiemelt szerepet játszó – szakértők álláspontja szerint ez a munkaidő-kedvezmény intézményével kifejezetten ellentétes is.⁷⁴³ A törvény ráadásul rögzíti, hogy kizárólag érdekképviselési tevékenységre lehet fordítani (mely egyébként következik a joggal való visszaélés tilalmából is).⁷⁴⁴

Ilyen lehet például a szakszervezeti gyűlés, egyeztetés, szervezői munka, képzések, vagy akár tanulmányutakon történő részvétel. Noha a versenyszférában nincs kizárva, hogy a felek kollektív szerződésben rendelkezzenek a pénzbeli megváltás lehetőségéről, a gyakorlat nem igazán terjedt el az elmúlt években.

A hatályos szabályok szerint naptári évenként igénybe vehető összes munkaidő-kedvezmény a munkáltatóval munkaviszonyban álló minden két szakszervezeti tag után havi egy órára módosult. Az igénybe vehető munkaidő-kedvezményt a szakszervezet január elsejei taglétszáma alapján kell meghatározni,⁷⁴⁵ ami azonban a konkrét garanciális és részletszabályok hiányában esetenként vitákat válthat ki. A január elseje egy teljesen statikus viszonyítási alap, mely nincs tekintettel az esetleges évközi változásokra. Különösen gond lehet ez egy esetleges szervezeti változásnál (például munkáltatói jogutódlásnál), mindenekelőtt a köztulajdonban álló munkáltatóknál, az eltérést nem engedő szabályok következtében. Ebből a szabályozási megoldásból a gyakorlatban az a probléma adódik, hogy a ki nem adott munkaidő-kedvezmény iránti igényt a szakszervezet miként érvényesítheti, hiszen arra nincs mód, hogy a tárgyéven (jogellenesen) ki nem adott munkaidő-kedvezmény későbbi kiadására kötelezze a bíróság a munkáltatót.⁷⁴⁶ Az sincs szabályozva, hogy egy

Munkajogi konferencia kiadványa. Wolters Kluwer, Budapest, 2018.; Berke Gyula–Petrovics Zoltán: Kollektív munkaügyi viták és az alternatív vitarendezés lehetőségei a közüzemek területén. HVG-ORAC, 2018.; Ferencz Jácint–Fodor T. Gábor–Kun Attila–Trenyisán Máté: Az Mt. szabályrendszeréből adódó új érdekképviselési szempontok érvényesítési lehetőségei. (Kollektív alku a köztulajdonban álló munkáltatóknál), Készült a TÁMOP 2.5.3.A-13/2 „Társadalmi partnerek kapacitásfejlesztése Konvergencia Régióban” program támogatásával. Egyesült Villamosenergia-ipari Dolgozók Szakszervezeti Szövetsége (EVDSZ), Ergofit Kft. 2014. (tanulmány). Elérhető: <http://www.vd.hu/tamoptanulmanyok/2014-szeptember-30-10794.html>. (Letöltés ideje: 2019.12.13.)

⁷⁴³ Pál Lajos érvelése a Klubrádió 2013. októberi vitaműsorában, vagy például Bankó Zoltán–Berke Gyula–Kiss György: Kommentár a munka törvénykönyvéhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2017. p. 730.: „*Ennek keretében ugyanis az is könnyen előfordulhatott, hogy a munkaadó finanszírozta a munkavállalói érdekképviselési szervezetek sztrájkalapját.*”

⁷⁴⁴ Kozma–Lőrincz–Pál–Pethő: A Munka Törvénykönyvének magyarázata. (Szerkesztette: Kardkovács Kolos), HVG-Orac Kiadó, 2016. p. 515.

⁷⁴⁵ Mt. 274. § (2) bek.

⁷⁴⁶ A kommentár-irodalomban felmerült olyan álláspont, mely szerint kézenfekvő volna ezekben az esetekben „*a jogalap nélküli gazdagodás (Ptk. 6:579–6:582. §) szabályainak alkalmazása, ám bírói gyakorlatunk ez ideig*

esetleges többes tagság esetén melyik szakszervezet jogosult élni ezzel a lehetőséggel (praktikusan jelenleg mindegyik), amelyet nem tartok problémásnak, tekintve, hogy az ezzel kapcsolatos visszaéléseket álláspontom szerint rendezik a munkajogi alapelvek (különös tekintettel a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményére), ugyanakkor annak korlátozását, hogy egy munkavállaló hány szakszervezetnek legyen tagja, kizárólag a szakszervezeti alapszabályok hivatottak rendezni (korlátozni).

A törvény a bejelentés módját is meghatározza, a szakszervezet a munkáltatónak a munkaidő-kedvezmény igénybevételét – előre nem látható, halasztást nem tűrő és rendkívül indokolt esetet kivéve – legalább öt nappal korábban köteles bejelenteni.⁷⁴⁷

A munkaidő-kedvezmény a tárgyév végéig vehető igénybe, egyik hónapról a másikra viszont szabadon átvihető, mely rendelkezés akár „új stratégiai lehetőséget adhat a szakszervezeti munkában.”⁷⁴⁸

Kedvező változásként lehet tekinteni arra az „újdonságra”, mely szerint a munkaidő-kedvezményt a szakszervezet által megjelölt munkavállaló veheti igénybe (a korábbi munka törvénykönyve ezt a szakszervezeti tisztségviselők számára biztosította).⁷⁴⁹

Az Mt. külön nevesíti – a munkajogi védelemmel rendelkező – szakszervezeti tisztségviselők⁷⁵⁰ munkaidő-kedvezményét, amely a munkáltatóval való konzultáció teljes tartamára szól.⁷⁵¹ Ennek tartama nem számít bele a munkaidő-kedvezmény mértékébe, így azt kvázi „pluszként” a tagok után érvényesíthető munkaidő-kedvezményhez hozzá kell adni. A szabály értelme és „bontása” erősen kérdéses.

Véleményem szerint a konzultáció külön kezelése és ezáltal kvázi többlet munkaidő-kedvezmény biztosítása kedvező lehetőséget nyújt a szakszervezetek számára (különösen ott, ahol alacsony a munkavállalói létszám), ugyanakkor felesleges azt kizárólag a védelemre

nem foglalt állást ebben a kérdésben, illetve a jogalap nélküli gazdagodás szabályai munkajogban való egyáltaláni alkalmazásának kérdésében sem. A további bírói gyakorlatra vár a jogellenesen ki nem adott munkaidő-kedvezmény jogkövetkezményeinek kialakítása.” Bankó–Berke–Kiss (2019) i.m. p. 757.

⁷⁴⁷ Mt. 274. § (3) bek.

⁷⁴⁸ Laki Mihály–Nacsá Beáta–Neumann László: Az új Munka Törvénykönyvének hatása a munkavállalók és a munkáltatók közötti kapcsolatokra. Kutatási zárójelentés. Műhelytanulmányok MT-DP – 2013/2 Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 2013. p. 18.

⁷⁴⁹ A Kúria ezt eseti döntésében is megerősítette: „a munkaidő-kedvezmény nem közvetlenül, hanem a szakszervezet rendelkezése alapján, a szakszervezeten keresztül illeti meg a szakszervezeti tisztségviselőket” (BH 2014.345.).

⁷⁵⁰ Mt. 273. § (3)-(4) bek.

⁷⁵¹ Mt. 274. § (1) bek.

jogosult tisztségviselőkre alkalmazni. Egyrészt egyáltalán nem biztos, hogy a védelemre jogosult tisztségviselő képviselné a szakszervezetet a konzultáción, másrészt kifejezetten nehéz abban az esetben ezt értelmezni (adott esetben adminisztrálni), mikor a szakszervezet által egy munkavállaló teljes egészében mentesítve van (a szakzsargon ezt „függetlenítettnek” nevezi) a munkavégzés alól.

Az úgynevezett „függetlenített” szakszervezeti vezetők (amennyiben a szakszervezet taglétszáma ezt lehetővé teszi, dönthet úgy, hogy egyes tisztségviselők teljes munkaidejükben mentesüljenek munkavégzési kötelezettségük alól, és érdekképviselési tevékenységet végezzenek) munkaidő-kedvezményének terjedelmével kapcsolatban is számos gyakorlati bizonytalanság tapasztalható. Ez különösen megjelenik köztulajdonban lévő cégeknél működő szakszervezetek esetében, ahol az Mt. (alapjogilag is megkérdőjelezhető módon)⁷⁵² kógens rendelkezéseket tartalmaz, így – az uralkodó értelmezés szerint – nem adható a törvényben foglaltakon felül semmilyen külön juttatás.⁷⁵³ A kérdés itt alapvetően az, hogy lehet-e a köztulajdonban álló munkáltatóknál alkotmányosan eltérően szabályozni a kollektív autonómia tartalmát és határait, mint általában a munkajogban, azaz a munkáltató tulajdoni forma alapján való jogi megkülönböztetése (mint alapjogkorlátozó rendelkezés) megfelel-e az alapjogkorlátozás tesztjének (szükséges, alkalmas és arányos). Az Alapvető Jogok Biztosa az egyik vasutas szakszervezet beadványára adott válaszként⁷⁵⁴ kifejtette, hogy a köztulajdonban álló munkáltatók vegyes jellegűek, mivel formálisan a versenyszféra (magánszféra) munkáltató közé tartoznak, a rájuk irányadó szabályok tartalmukat tekintve inkább kógens és közjogias jellegűek. Minderre figyelemmel a köztulajdonnal való hatékony gazdálkodás követelménye teszi azt

⁷⁵² Fodor T. Gábor–Szabó Imre Szilárd: Néhány gondolat a köztulajdonban álló munkáltatókra vonatkozó munkajogi szabályozás munkaügyi kapcsolatokra gyakorolt hatásairól. In: Petrovics Zoltán (szerk): A XIV. Magyar Munkajogi Konferencia konferenciakötete. 2017.

⁷⁵³ Ennek értelmezésében igen komoly vita alakult ki munkajogászok között. Az egyik csoport úgy értelmezi a fenti rendelkezéseket, főleg az Mt. 206. §-át, hogy a szabályozás semmiféle olyan kollektív szerződéses rendelkezést nem engedélyez, amely a törvényben foglaltakon felül külön juttatást tesz lehetővé a szakszervezetek részére. Az Mt. 206. §-ának azért van kiemelkedő jelentősége a köztulajdonban álló munkáltatók számára, mert az tulajdonképpen a kollektív szerződés kötelmi részének mozgásterét általános jelleggel determinálja. Ahogy Fodor T. Gáborral az idézett cikkben kifejtettük, a magunk részéről ezen álláspontokat pusztán tételes jogi alapon is cáfoljuk. Azt a törvényi rendelkezést, hogy kollektív szerződés vagy a felek megállapodása bizonyos törvényi rendelkezésektől nem térhet el, nem lehet kiterjesztő módon értelmezni. Az Mt. 206. §-ából önmagában álláspontunk szerint nem következik az, hogy nem lehet olyan jogosultságot biztosítani a szakszervezetnek, amely az Mt. XXI. fejezetében nem szerepel. A kógenca mibenlétének általános felfogása – és álláspontunk – szerint az Mt. 206. §-a nem jelent többet, mint hogy a XXI. fejezettől nem lehet eltérni (azaz az itt szabályozott jogosítványok eltérő szabályozása a tilos, nem általában a szabályozás). Ugyanígy, ha valamilyen kötelmet a törvény nem szabályoz, és a kollektív szerződés ilyen irányú kötelmet állapít meg, úgy ez nyilvánvalóan nem jelenti a „törvénytől való eltérést”. Elismerem természetesen azt, hogy álláspontunk vitatható, akár erős kritikával is illelhető.

⁷⁵⁴ Ügyszám: AJB-612/2017

szükségessé, hogy a szerződési szabadság és a kollektív alku intézménye korlátozásra kerüljön a köztulajdonban álló munkáltatók esetében. Álláspontom szerint (osztva a panaszos véleményét) a köztulajdon védelme kifejezetten a szakszervezetekkel szemben – a kollektív alku intézményének korlátozása által – sem nem szükséges, sem nem arányos, hiszen maga a kollektív megállapodások létrejötte a köztulajdonban sem képzelhető el a másik fél, jelen esetben a (köz)tulajdonos, illetve a menedzsment aktív közreműködése nélkül. Tulajdonképpen a kérdés arra szűkül le, hogy az állam megbízik-e a saját irányítása alatt álló munkáltatók vezetésében.

A fentiekén túl a munkáltatónál egyidejűleg betöltött munkakör bizonyos értelmezések szerint jogdogmatikailag is vitatható.⁷⁵⁵ A munkaidő-kedvezmény szabályozására az értekezés összegzésében kísérlek meg egy elvi irányt megfogalmazni, mivel jelenleg ez biztosítja sok száz szakszervezeti tisztségviselő munkavégzésének az alapját és így a megélhetését is. A munkaidő-kedvezmény felhasználásáról (kik és milyen mértékben vehetik igénybe), ahogyan azt a Kúria egy eseti döntésében⁷⁵⁶ is megerősítette, a szakszervezet dönt, mivel az „rajta keresztül” illeti meg a szakszervezeti tisztségviselőket.

Kérdésként merül fel, hogy a munkáltatónak van-e ellenőrzési joga a munkaidő-kedvezmény felhasználásáról (rendeltetésszerűségéről)? Álláspontom szerint a munkaidő-kedvezmény felhasználása a szakszervezeti autonómia körébe tartozik. Ennek gyakorlása során alapvetően a munkajogi alapelvek kötik a szakszervezetet, azaz a munkaidő-kedvezmény felhasználása nem ütközhet a jóhiszeműség és tisztesség elvébe, vagy különösen a joggal való visszaélés tilalmába.⁷⁵⁷ Az érdekképviseleti tevékenység ellátása sem szűkíthető kizárólag azokra a feladatokra, amik a munkaidő-kedvezményt biztosító munkáltatónál merülnek fel, így a munkaidő-kedvezmény tartama alatt a munkavállaló részt vehet az ágazati, konföderációs, nemzetközi/transznacionális stb. feladatok elvégzésében is.

Határozott álláspontom, hogy ennek a jogintézménynek a szabályozása az egyik kulcsponthoz tartozó kérdés a szakszervezetek működésére nézve, és ebből fakad a legtöbb rendszerszintű probléma (lásd az értekezés következtetéseinél).

⁷⁵⁵ Berke Gyula előadása az MTA Emberi Erőforrások Gazdaságtana Bizottság Munkaügyi Kapcsolatok Albizottsága, valamint a Budapesti Corvinus Egyetem Munkagazdaságtani Központja által 2016. november 4-én a Budapesti Corvinus Egyetemen a „Munkaügyi kapcsolatok a 'köztulajdonban álló' vállalatoknál” címmel rendezett szakmai fórumon. Ld.: <http://www.liganet.hu/page/198/artID/9346/html/qllami-korlatok.html> (Letöltés ideje: 2018.02.04.)

⁷⁵⁶ BH 2014. 345.

⁷⁵⁷ Kártyás Gábor: A függetlenített szakszervezeti vezetők. (<https://ado.hu/rovatok/munkaugyek/a-fuggetlenített-szakszervezeti-vezetők>)

14. sz. ábra
Munkaidő-kedvezmény 1.

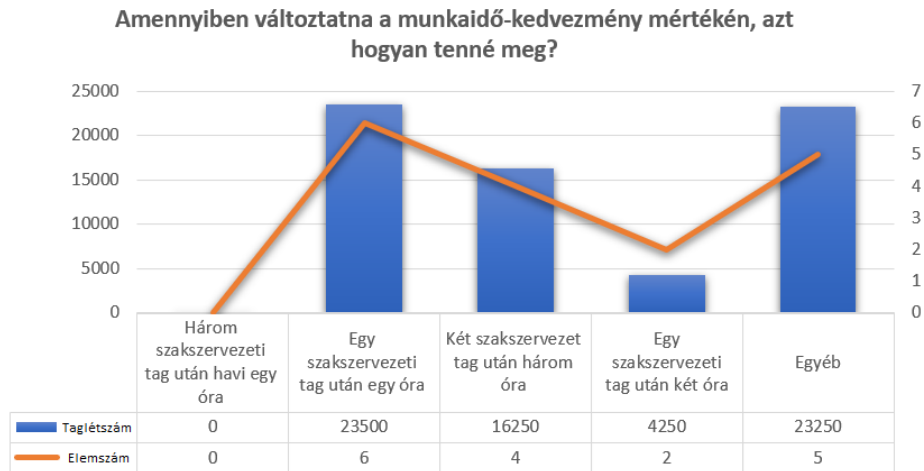

A kérdőív külön foglalkozott a munkaidő-kedvezmény intézményével. A szakszervezeti konföderációk véleménye alapján a munkaidő-kedvezmény hatályos szabályai az érdekképviseleti munka hatékony végzését nem teszik lehetővé. Módosító javaslatukban azt kezdeményezik, hogy a munkaidő-kedvezmény mértéke havonta tagonként egy óra legyen, alternatívaként javasolva, hogy a munkaidő-kedvezmény mértéke havonta minden három, a munkáltatóval munkaviszonyban álló szakszervezeti tag után két óra legyen (gyakorlatilag a korábbi Mt. szerinti), illetve az Mt. „a nemzetközi kötelezettségvállalásoknak (ILO 140. sz. Egyezmény) megfelelően biztosítson minden tíz szakszervezeti tag után évente egy nap fizetett képzési szabadságot.”⁷⁵⁸

A kérdőívre választ adó szakszervezeti vezetők 32%-a (ami a képviselt taglétszám 22%-a) gondolja úgy, hogy a most hatályos mérték elegendő az érdekképviseleti munkájuk ellátásához, míg 68% (ami a képviselt tagság 78%-a) gondolja azt, hogy az nem elégséges.

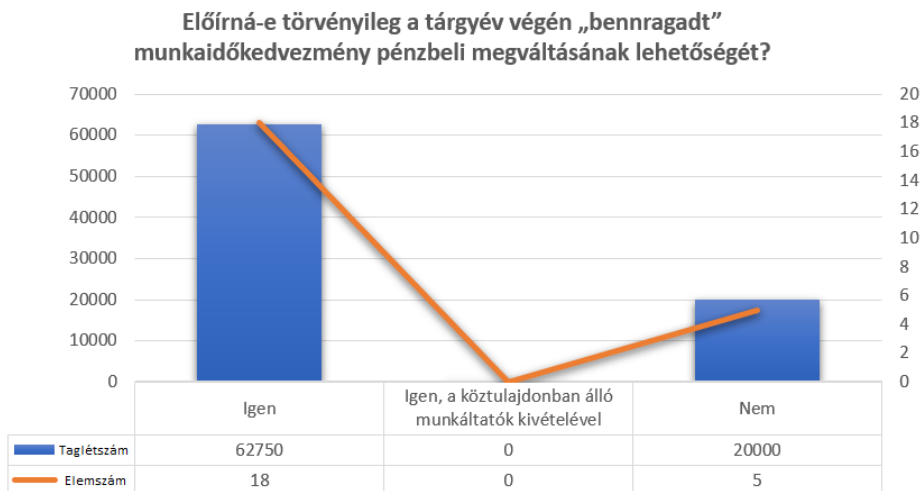
⁷⁵⁸ VKF munkavállalói oldala i.m.

15. sz. ábra

Munkaidő-kedvezmény 2.

Arra a kérdésre, hogy mi lenne a megfelelő mérték, a válaszadók 100%-a növelné a szakszervezeti tagonként járó órák számát (értelemszerűen, mivel akik szerint elegendő a hatályos mérték, azok nem adtak választ erre a kérdésre, ugyanakkor az esetleges csökkentési „szándék” kifejezésére is lehetőséget kellett biztosítani). A munkaidő-kedvezményt növelni szándékozók többsége a konföderációk által tett javaslat szerinti mértékben tennék azt. 35% (ami a képviselt taglétszám szintén 35%-a) az egy tag utáni egy órát javasolja, míg az egyéb kategóriában szinte kivétel nélkül a korábban hatályos törvényi mértéket jelölte meg a válaszadók 29%-a (ami a képviselt taglétszám 35%-a).

16. sz. ábra

Munkaidő-kedvezmény 3.

Érthető okokból a válaszadók nagy többsége, 78% (ami a képviselt taglétszám 76%-a) állítaná vissza azt a korábbi Mt. 25. § (5) bekezdésében foglalt szabályt, mely szerint a munkáltató a szakszervezet kérésére a munkaidő-kedvezményből fel nem használt időtartamot, de legfeljebb a munkaidő-kedvezmény felét köteles volt pénzben megváltani. A köztulajdonra vonatkozó eltérő szabályozást egyik válaszadó sem tartotta indokoltnak.

IV.3.5. Az egyes szakszervezeti jogok gyakorlása

Előljáróban érdemes leszögeznünk, hogy a szakszervezetek érdek- és igényérvényesítése egy igen komplex probléma, amely csekély bírói gyakorlattal, számos esetben ellentmondásos (kidolgozatlan) tételes jogi szabályozással rendelkezik.

IV.3.5.1. A munkavállalók tájékoztatásának joga

17. sz. ábra

Szakszervezeti jogok 1.

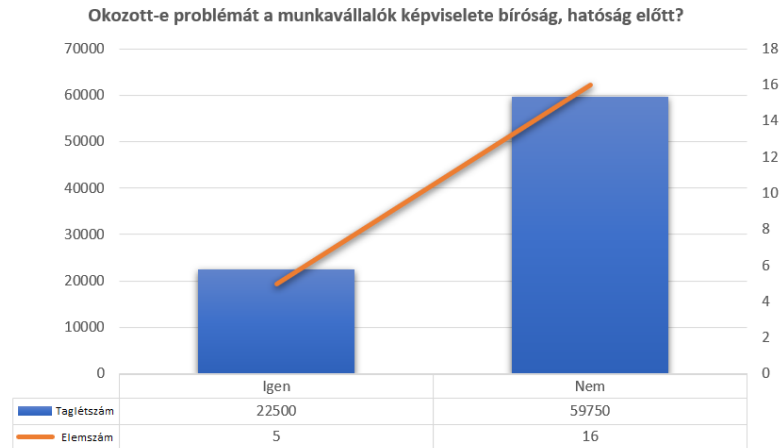
A legkevesebb problémát a munkavállalók tájékoztatásának joga jelentette a munkaviszonnyal és a munkaügyi kapcsolatokkal kapcsolatos kérdésekben. Ez a jog a szakszervezetet valamennyi munkavállaló tekintetében megilleti. Noha korábban a munkajogi szabályozás szélesebb körben tette lehetővé a tájékoztatást,⁷⁵⁹ gyakorlati probléma ennek értelmezéséből a válaszadók 18%-ánál (ami a képviselt taglétszám 22%-a) jelentkezett, és leginkább az ún. propaganda jog gyakorlásával (lásd később) együtt okozott nehézséget.

⁷⁵⁹ A korábbi Mt. 19. § (2) bekezdése szerint a szakszervezet a munkavállalókat anyagi, szociális és kulturális, valamint élet- és munkakörülményeiket érintő jogaikról és kötelezettségeikről tájékoztathatta.

IV.3.5.2. Munkavállalók képviselete bíróság, hatóság előtt

18. sz. ábra

Szakszervezeti jogok 2.

Az Mt. 272. § (6)–(7) bekezdéseiben foglalt szabályozás a szakszervezet képviseleti jogáról tartalmilag megegyezik a korábbi Mt. 19. § (2)–(3) bekezdéseiben foglaltakkal. A szakszervezetek kettős képviseleti joggal rendelkeznek. A munkáltatóval szemben saját hatáskörben is eljárhatnak, bíróság, hatóság, egyéb szerv előtt azonban csak meghatalmazás alapján képviselhetik tagjukat. Az 1967. évi II. törvény a Munka Törvénykönyvéről 15. § (2) bekezdésének értelmében a szakszervezet a munkaviszonyt érintő kérdésekben a dolgozó érdekében – nevében és helyette – külön meghatalmazás nélkül is eljárhatott. A 8/1990. (IV. 23.) AB határozatban az Alkotmánybíróság megállapította, hogy ez a rendelkezés alkotmányellenes, mert a szakszervezet meghatalmazás nélküli képviseleti joga sérti a dolgozó önrendelkezési jogát.⁷⁶⁰ Ezzel összefüggő problémát a szervezetek 24%-a jelzett (ami a képviselt taglétszám 27%-a).

Problémaként a válaszadók a szakszervezetek perbeli képviseleti jogára való szabályozást jelölték meg a 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) és az ahhoz kapcsolódó jogszabályok változásával. A 2018. január 1-től hatályos polgári perrendtartás a szakszervezetek képviseleti jogát – a korábbi perrendtartási szabályozáshoz képest már jelentősen leszűkítve – kizárólag a munkaügyi perekben teszi lehetővé. Volt olyan szakszervezet, aki azt javasolta, hogy azt a több évtizeden át kialakult és fenntartott

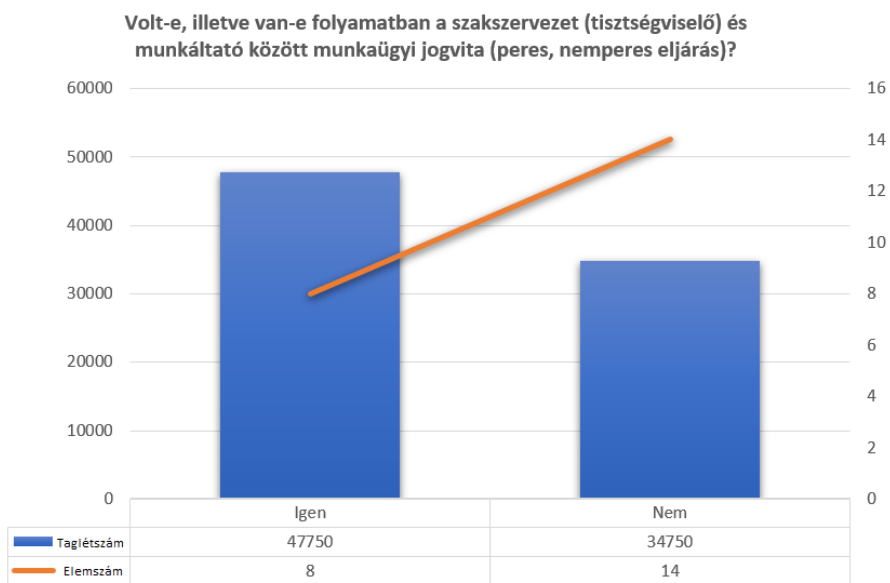
⁷⁶⁰ Bankó–Berke–Kiss i.m. p. 720.

gyakorlatot, hogy a szakszervezet (kamarai) jogtanácsosa (kötelező) jogi képviselőnek minősül, vitathatatlaná kell tenni, mert ezzel nyer tényleges értelmet és valós tartalmat a szakszervezetek képviseleti joga. Ugyanis egyes bíróságokon kialakulni látszott egy olyan gyakorlat, ami a kamarai jogtanácsosok perbeli eljárását jelentősen lerontotta, s így a szakszervezetek képviseleti jogát nagymértékben ellehetetlenítette. Volt olyan eset, hogy a szakszervezeti kamarai jogtanácsosokat nem tekintették jogi képviselőnek (a Pp. 75.§-re hivatkozva), csak egyszerű meghatalmazottnak, ugyanakkor a gyakorlat az elmúlt időszakban megnyugtató módon tisztázta a kérdést, elfogadva a jogtanácsos jogi képviselői minőségét.

Szorosan kapcsolódik ehhez a kérdéshez, hogy volt-e, illetve van-e folyamatban a szakszervezet (tisztviselő) és munkáltató között munkaügyi jogvita (peres, nemperes eljárás)?

19. sz. ábra

Szakszervezeti jogok 3.

A válaszadók 36%-a (ami a képviselt taglétszám 58%-a) válaszolt igennel, ami azt jelenti, hogy a nagyobb taglétszámú szervezeteknél (ahol vélelmezhetően a tisztviselők száma is magasabb) rendszeresebbek a szakszervezetek/tisztviselők és a munkáltató közötti jogviták. Ilyenek voltak például a munkabérrrel kapcsolatos, a munkavégzéshez kapcsolódó egyéb juttatásokkal kapcsolatos, a munkaviszony megszüntetésével kapcsolatos perek

(felmondás jogellenességének jogkövetkezménye iránti perek stb.), a munkáltatóval vagy a munkavállalóval szembeni kártérítési perek, vagy a kollektív szerződéssel kapcsolatos perek. Itt jegyezném meg, hogy kifejezetten előnyösnek tartanám a szakszervezetek számára lehetővé tett actio popularis jellegű közérdekű igényérvényesítés szabályozását, ami pergazdaságossági szempontból is megfontolandó lenne, illetve nem sértené a munkavállalók önrendelkezési jogát a keresetindításnál, utalva a tárgyban született (korábban hivatkozott) Alkotmánybírósági határozat tartalmára.

IV.3.5.3. Belépési jog a munkáltató területére

20. sz. ábra

Szakszervezeti jogok 4.

A belépni kívánó személynek nem kell munkaviszonyban állnia a munkáltatóval, akinek a területére be kíván lépni,⁷⁶¹ a munkáltató csupán a munkajogviszony hiányára való tekintettel nem tagadhatja meg a területére való belépést. Ennek ellenére ez a látszólag egyszerű jogi szabályozás számos helyen generál feszültséget, ugyanis a válaszadók 24%-a (a képviselt taglétszám 34%-a) jelezte, hogy a felek kölcsönös együttműködési kötelezettsége (például előírt előzetes tájékoztatás) nem egyértelmű, és voltak esetek, amikor erre hivatkozással nem engedték be a szakszervezet képviselőit. Olyan eset is előfordult, hogy a munkáltatóval munkaviszonyban álló szakszervezeti tisztségviselő belépését ugyanannál a munkáltatónál lévő másik telephelyen tagadták meg.

⁷⁶¹ Mt. 275. §-a alapján a belépni kívánó személynek nem kell munkaviszonyban állnia a munkáltatóval, akinek a területére be kíván lépni. A munkáltató csupán a munkajogviszony hiányára való tekintettel nem tagadhatja meg a területére való belépést.

A médiában számos ilyen eset kapott igen jelentős publicitást az elmúlt években (ld. Suzuki,⁷⁶² Hankook,⁷⁶³ Dunaferr⁷⁶⁴), amely nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy Magyarország a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség által összeállított szakszervezeti jogsértésekről szóló indexében kifejezetten a problémás csoportban (rating 3)⁷⁶⁵ szerepel.

Kiemelendő, hogy jelenleg a jogsérelem orvoslására a bírósági úton kívül érdemben nincs más lehetőség, ha a szakszervezetek tételes jogai sérülnek. Ezzel a problematikával a hatályos 1996. évi LXXV. törvény a munkaügyi ellenőrzésről sem kezd érdemben semmit [a munkaügyi hatóság hatásköre (3.§) nem terjed ki ilyen esetekre] és a 2020 végén elfogadott (2021. március 1-jén hatályba lépő) foglalkoztatást elősegítő szolgáltatásokról és támogatásokról, valamint a foglalkoztatás felügyeletéről szóló 2020. évi CXXXV. törvényben sem került szabályozásra. Ugyan a Met. hatályos szövege tartalmazza, hogy a törvény a jogszabályi feltételeknek meg nem felelő foglalkoztatás, illetve munkavállalás visszaszorítására, valamint a munkavállalók és érdekképviselői szervei jogainak védelmére lett alkotva, de ennek oka az volt, hogy még 1996-ban léteztek konkrét jogosultságai ezen a területen. Így a munkaügyi ellenőrzés kiterjedt a munkavállalók gazdasági és társadalmi érdekei védelme céljából szakszervezet szervezését biztosító szabályokkal összefüggő munkáltatói köteleességekre, a választott szakszervezeti tisztséget betöltő munkavállalónak, az üzemi és a közalkalmazotti tanács tagjának és a munkavédelmi képviselőnek a munkajogi védelmére, valamint kedvezményére vonatkozó szabályok ellenőrzésére, illetve a szakszervezet által kifogásolt intézkedésekkel összefüggő munkáltatói köteleességek végrehajtására vonatkozó szabályok betartására.⁷⁶⁶ Véleményem szerint felvethető az a szabályozási koncepció is, hogy az Mt. XXI. fejezetében foglalt egyes (amelyek hatósági eszközökkel is bizonyíthatók) szakszervezeti jogok megfelelő érvényesülésének vizsgálata kerüljön ismét a munkaügyi ellenőrzés hatáskörébe, a jogsértéshez pedig kapcsolódjon szankció (pl. munkaügyi bírság kiszabása).

⁷⁶² Az esetről dokumentumfilm is készült. PartizánDOKU | Egy magyar szakszervezet eltírásának története: https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=OKtRFTDUwoc&feature=emb_logo (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)

⁷⁶³ <http://nol.hu/belfold/szokatlan-szakszervezeti-osszefogas-a-hankook-ellen-1478097> (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)

⁷⁶⁴ https://nepszava.hu/3102437_nem-engedik-be-a-szakszervezeti-vezeteket-a-dunaferr-gyaraba (Letöltés ideje: 2021.01.02.)

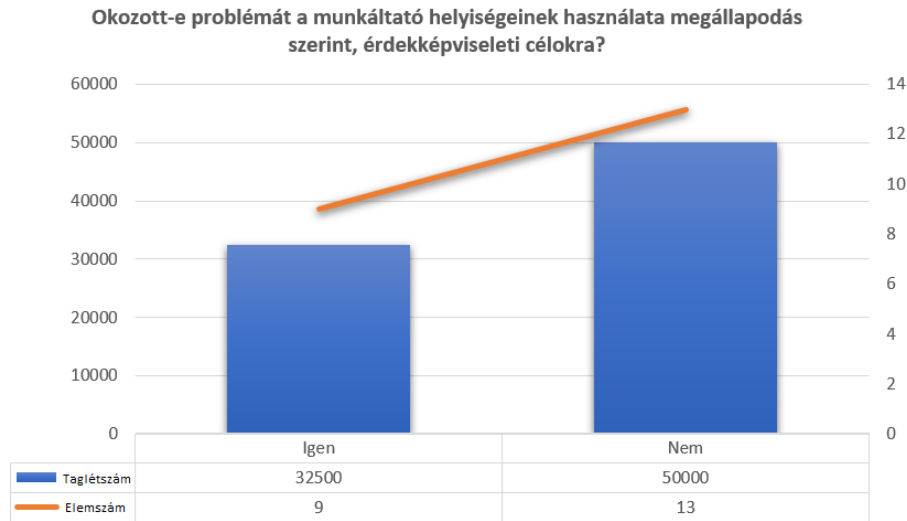
⁷⁶⁵ Regular violations of right. ITUC Global Rights Index. The world's worst countries for workers: <https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2019-06-ituc-global-rights-index-2019-report-en-2.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)

⁷⁶⁶ A Met. 3. § (1) bekezdés h), i), j) pontjai

IV.3.5.4. A munkáltató helyiségeinek használata

21. sz. ábra

Szakszervezeti jogok 5.

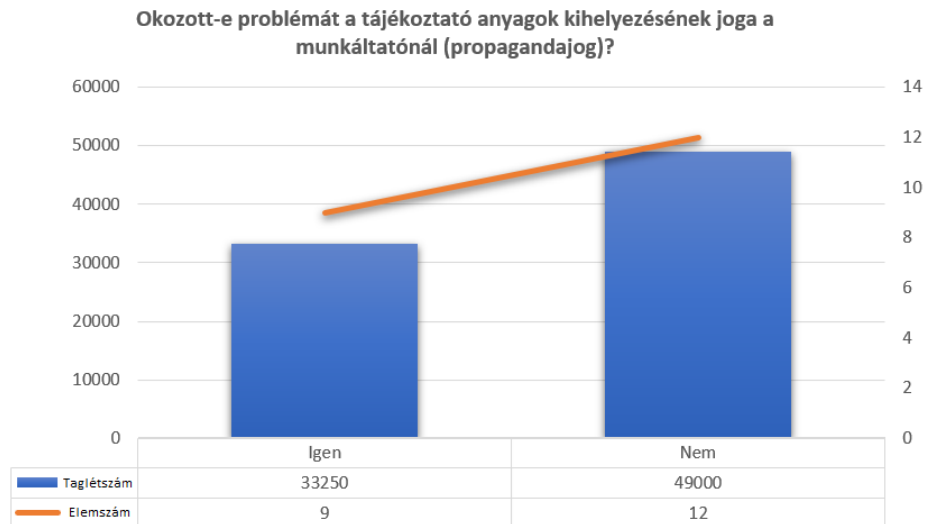
A szakszervezet jogosult arra, hogy munkaidő után vagy munkaidőben a munkáltató helyiségeit érdekképviseleti tevékenysége céljából használja.⁷⁶⁷ A helyiséghasználati jogosultság gyakorlásának kereteit a törvény nem határozza meg, hanem a felek megállapodására bízva, ami konkretizálhatja az igénybe vett helyiséget, az igénybevétel időtartamát, a helyiség felszerelését, költségeit stb. Ebből fakadóan szintén potenciális érdekvitát jelent a munkahelyeken, hogy ez a megállapodás konkrétan mit is tartalmazhat. A válaszadók 41%-a (ami a képviselt taglétszám 39%-a) jelölte meg, hogy volt már emiatt konfliktusa a munkáltatókkal. Olyan eset is előfordult, amikor a szakszervezet az egyenlő bánásmód követelményét sérelmezte, ugyanis a munkáltató merőben eltérően szabályozta a helyiséghasználat jogát az egyébként kollektív szerződéskötésre jogosult szakszervezetek körében. A megállapodás lehet formális, de az sem kizárt, hogy a felek a Ptk. szabályai szerint kössenek például bérleti szerződést.

⁷⁶⁷ Mt. 272. § (8) bek.

IV.3.5.5. A „propagandajog”

22. sz. ábra

Szakszervezeti jogok 6.

Az Mt. kifejezetten rögzíti a szakszervezet jogát arra, hogy a munkavállalókat a szakszervezet tevékenységéről informálja.⁷⁶⁸ Ezt a jogot az Mt. a munkáltató kötelezettségeként fogalmazza meg, aki köteles annak lehetőségét biztosítani, hogy a szakszervezet a tevékenységével kapcsolatos tájékoztatást a munkáltatónál közlétegye. Az Mt. 272. § (3) bekezdése alkalmazásában a szakszervezet számára ugyanakkor kötelezően betartandó szabály, hogy öncélúan nem fogalmazhatnak meg és nem tehetnek közzé olyan felhívást, amely a munkáltató gazdasági, üzleti, üzemi, illetve hivatali titokkörét sértené vagy egyébként hátrányos megítéléséhez vezetne. Általános tartalmi korlát továbbá, hogy a közzétételre kerülő felhívásoknak a szakszervezet tevékenységi körével összefüggésben kell lenniük. A szakszervezet ezt a jogát rendeltetésének megfelelően, az együttműködési kötelezettségének eleget téve, nem csak a szolgálatteljesítési időn kívül gyakorolhatja.⁷⁶⁹ Mindazonáltal e jog értelmezése is igen sok vitát generál a munkahelyeken.

A válaszadók 43%-a (ami a képviselt taglétszám 40%-a) jelezte, hogy érzése szerint korlátozták az ún. propagandajogának gyakorlását. Ilyen eset volt (a kutatási kérdőívben megadott egyéb megjegyzés alapján), hogy a munkáltató nem engedte kihelyezni a tájékoztató anyagokat vagy éppen utólag tüntették el a kihelyezett szakszervezeti dokumentumokat. Itt jellemzően a munkáltató jogos gazdasági érdekének védelme, mint

⁷⁶⁸ Mt. 272. § (3) bek.

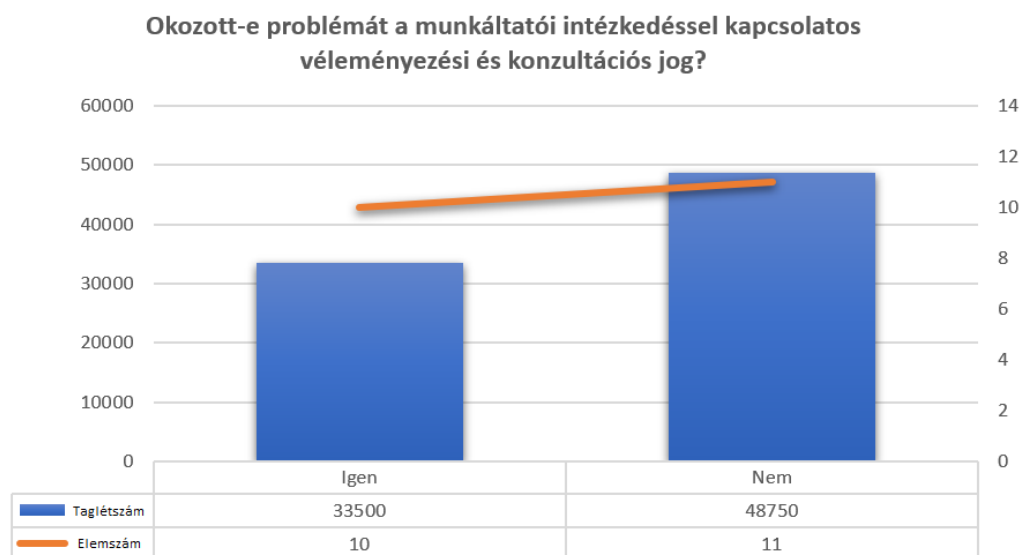
⁷⁶⁹ BH2011. 263.

általános magatartási szabály merült fel indokként, de az utóbbi időben a GDPR⁷⁷⁰ is megjelent egyfajta „általános” hivatkozásként. A technika és a közösségi média térnyerésével új típusú problémakört is jeleztek az érdekképviselők. Ez pedig a különböző (jellemzően Facebook csoportokban) megjelenő tájékoztató anyagokkal kapcsolatos moderálási elvek és az ezekhez fűződő szakszervezeti felelősség kérdése. A Legfelsőbb Bíróság a BH2011. 263. ítéletében kimondta, hogy a szakszervezet a tájékoztatásra irányuló jogát rendeltetésének megfelelően, az együttműködési kötelezettségének eleget téve, nem csak a szolgálatteljesítési időn kívül gyakorolhatja.

IV.3.5.6. Véleményezési és konzultációs jog

23. sz. ábra

Szakszervezeti jogok 7.

Az Mt. 272. § (5) bekezdésének értelmében a szakszervezet jogosult a munkáltatói intézkedéssel (döntéssel) vagy annak tervezetével kapcsolatos véleményét a munkáltatóval közölni.

Ezt a jogot a korábbi Mt. 22. § (1) bekezdése is rögzítette, ugyanakkor nem állítható párhuzamba a korábbi véleményeztetési joggal, hiszen annál jóval gyengébb jogosítványt takar. A problémát jelző válaszadók döntő többsége (70%-a) is elsősorban a jogosítvány „parttalanságát” és „értelmetlenségét” jelezte. 48% szerint (ami a képviselt taglétszám 59%-a) okozott már problémát e jog gyakorlása a munkahelyeken.

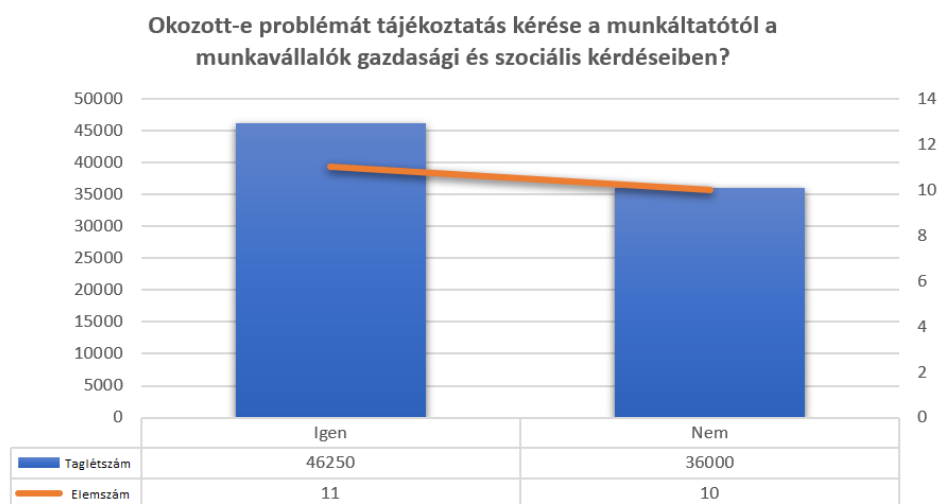
⁷⁷⁰ 2016. április 27-i (EU) 2016/679 európai parlamenti és tanácsi rendelet

Noha a munkáltató a konzultációt köteles megtartani, s a konzultáció ideje alatt – illetve legkésőbb a bejelentéstől számított hét napig – a tervezett intézkedését nem hajthatja végre, ugyanakkor a problémát jelző szakszervezetek véleménye szerint ezek az előírások nem sokat érnek. A munkáltatót egyrészt, érdemben nem befolyásolja a szakszervezeti álláspont, másrészt, a konzultációs kötelezettség megszegése esetén – ideértve a döntés végrehajtásának elhalasztására vonatkozó előírást is – hiába fordulna bírósághoz a szakszervezet (igaz, a vita gyors lezárása érdekében a törvény igen szoros határidőket rögzít), a bíróság ugyan kimondhatja a jogsértés megtörténtét, de a döntést nem teheti semmissé, illetve a konzultáció lefolytatása sem „kényszeríthető” így ki.⁷⁷¹ Így tulajdonképpen a jog önmagában egy „eszmeccserét” tesz lehetővé. Ez ugyanakkor egyben „kulturális” kérdéssé is vált. Azokon a helyeken nem okoz problémát a jog gyakorlása, ahol akár a kollektív szerződés kötelmi része, akár a kialakult gyakorlat érdemi érdekegyeztetési eljárást rögzít. Ez jellemzően a nagy foglalkoztatotti létszámmal bíró munkahelyeken tapasztalható.

IV.3.5.7. Tájékoztatás kérése a munkáltatótól

24. sz. ábra

Szakszervezeti jogok 8.

A legtöbb problémát a gyakorlatban a szakszervezeti vezetők válaszai alapján (válaszadók 52%-a, ami a képviselt taglétszám 56%-a) a tájékoztatás kérése jelenti a munkáltatótól a munkavállalók gazdasági és szociális kérdéseiben.

⁷⁷¹ Konzultációra vonatkozó szabály megszegésére hivatkozás esetén nemperes eljárás keretében a jogellenesség megállapításának lehet helye, konzultáció lefolytatása azonban nem kényszeríthető ki (EBH2014. M.24.).

Az Mt. szerint a szakszervezet a munkáltatótól a munkavállalók munkaviszonnal összefüggő gazdasági és szociális érdekeivel kapcsolatban kérhet tájékoztatást.⁷⁷² A munkáltató a tájékoztatást akkor tagadhatja meg, ha a szakszervezet által kért információk nem tartoznak ebbe a körbe. Emellett megtagadható a tájékoztatás akkor, ha ez olyan tény, információ, megoldás vagy adat nyilvánosságra kerülésével járhat, amely a munkáltató jogos gazdasági érdekeit vagy működését veszélyeztetné.⁷⁷³ A felek közötti érdekvita kapcsán gyakran felmerül e szabály értelmezése, esetleg kereteinek konszenzuális rendezési igénye (például eltérő álláspontok alakulhatnak ki arról, hogy mi veszélyezteti a munkáltató működését). Az adatszolgáltatás, az éves bértárgyalásokhoz szükséges adatok és információk előzetes közlésének kifejezett kötelezettsége nincs a jogszabályban. A probléma feloldását jelentősen elősegítheti, amennyiben a felek kollektív szerződésben – annak kötelmi részében – részletesen megállapodnak a munkáltató által adandó információk körében és mélységében, ez a gyakorlat azonban egyelőre kisebbséget jelent. Ebben szintén jelentős segítséget nyújthatna az érdekviták feloldására és megelőzésére hivatott alternatív vitarendezési eszközök fokozottabb „elterjedése”.

IV.3.6. A szakszervezet és az üzemi tanács

A rendszerváltást követően létrejött szabályozás megosztotta az érdekképviselési jogköröket a szakszervezetek és az üzemi tanácsok között, amellyel ellentmondásos szabályozást, gyakorlatot és szerepfelfogást alakított ki. Az Mt. megalkotását megelőző ún. „Tézisek” erre külön figyelmet is szenteltek.⁷⁷⁴ A törvényalkotó szándékaival (egyfajta duális rendszer kialakítása) szemben az érdekképviselések fenntartották kizárólagos érdekvédő szerepüket az üzemi tanácsok „elfoglalásával”, jobb esetben a felettük megvalósuló „gyámkodással”. A kollektív alku és konzultáció összemosódása azt mutatta, hogy olyan munkahelyeken, ahol a

⁷⁷² Mt. 272. § (4) bek.

⁷⁷³ Mt. 234. § (1) bek.

⁷⁷⁴ „Mára egyértelművé vált, hogy az üzemi tanácsi és a szakszervezeti jogok Mt-beli szabályozása kudarcot vallott. Már az eredeti szabályozással kapcsolatban is sok probléma volt tapasztalható, elsősorban a következetes szétválasztás és a valóban érdemi részvételi jogok hiánya miatt. A későbbi „lopakodó szabályozás” miatt mindinkább keveredtek az üzemi tanácsi és szakszervezeti hatáskörök. A minden elvi alapot nélkülöző szabályozásmódosítások mára olyan egyveleget alakítottak ki, amelyben az eligazodás mind nehezebb. A jelenlegi helyzet alapvetően nem a munkáltatók és a munkavállalók párbeszédét segíti elő, hanem sokkal inkább a viták elmélyítésére alkalmas. Amennyiben fennmarad a kollektív munkajog kettőssége, indokolt átgondolni mind a szakszervezeti jogok, mind az üzemi tanács jogkörének a szabályozását. Kérdéses, hogy szükséges-e fenntartani a szakszervezetek részvételi jogait. Ezzel összefüggésben felül kell vizsgálni az üzemi tanács részvételi jogkörében rejlő differenciáltabb lehetőségeket, különös tekintettel az üzemi megállapodásokra. Amennyiben a kollektív munkajog duális rendszere megszűnik, a jogi szabályozásnak a jelenleginél hatékonyabban kell biztosítani a munkáltatót terhelő tárgyalási köteleiséget, de ennél tovább a jogalkotás nem mehet.” Berke–Kiss–Pál–Pethő–Lőrincz–Horváth i.m. p. 158.

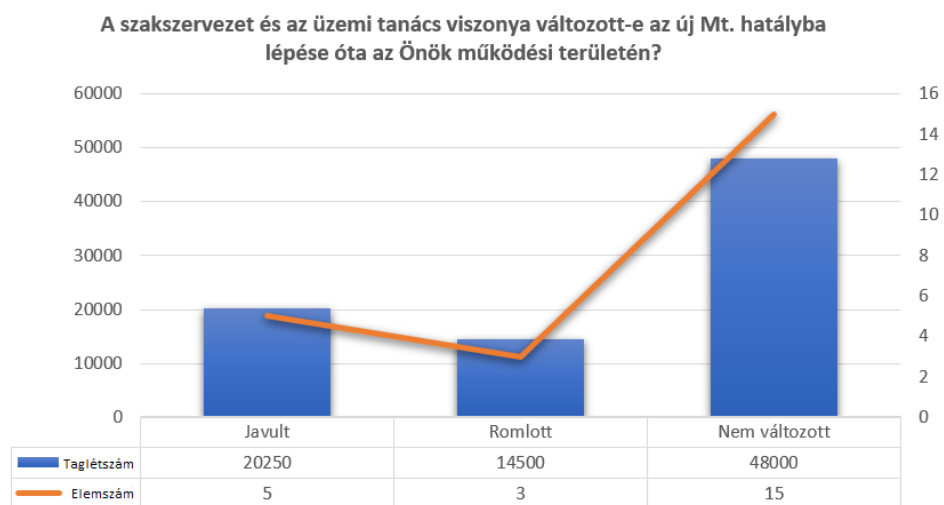
munkavállalók kollektív munkaerő-piaci alkupozíciója gyenge, elhalványult a különbség a kollektív alku és a konzultáció között.⁷⁷⁵ A szakszervezet ilyen esetben nem képes kollektív szerződést kötni, ellenben a munkáltatóval konzultációkat folytat le, átlépve az üzemi tanács szerepébe, a vállalatvezetés pedig a kollektív alku témakörébe tartozó kérdésekben kéri ki az üzemi tanács véleményét.

Az Mt. – egyes szakszervezeti vélemények szerint – látszólag az üzemi tanácsot a szakszervezetekhez képest is előtérbe kívánja helyezni. Ráadásul egyfajta versenyhelyzetbe is hozza a két szereplőt azzal, hogy kollektív szerződés kötésére jogosult szakszervezet hiányában kvázi kollektív szerződéskötési joggal ruházza fel az üzemi tanácsokat. Utóbbi szabály hatályon kívül helyezését a szakszervezeti konföderációk szintén egységesen javasolják.⁷⁷⁶

Az üzemi tanács választásának eredménye az Mt. hatályba lépése óta immár nem befolyásolja a szakszervezet kollektív szerződéskötési képességét. A kérdőív negyedik része a szakszervezet és az üzemi tanács viszonyának változására terjedt ki. A kérdés úgy szólt, hogy ha a válaszadó egy munkáltatónál jelen lévő szakszervezet tisztségviselője, az alábbi kérdéseket e munkáltatóra nézve válaszolja meg. Ha a válaszadó által képviselt szakszervezet több munkáltatónál van jelen, vagy szakszervezeti szövetség tisztségviselője, akkor a kérdésekre általános ismeretei alapján válaszoljon.

25. sz. ábra

Szakszervezet és az üzemi tanács 1.

⁷⁷⁵ Tóth A. (2000) i.m. p. 246.

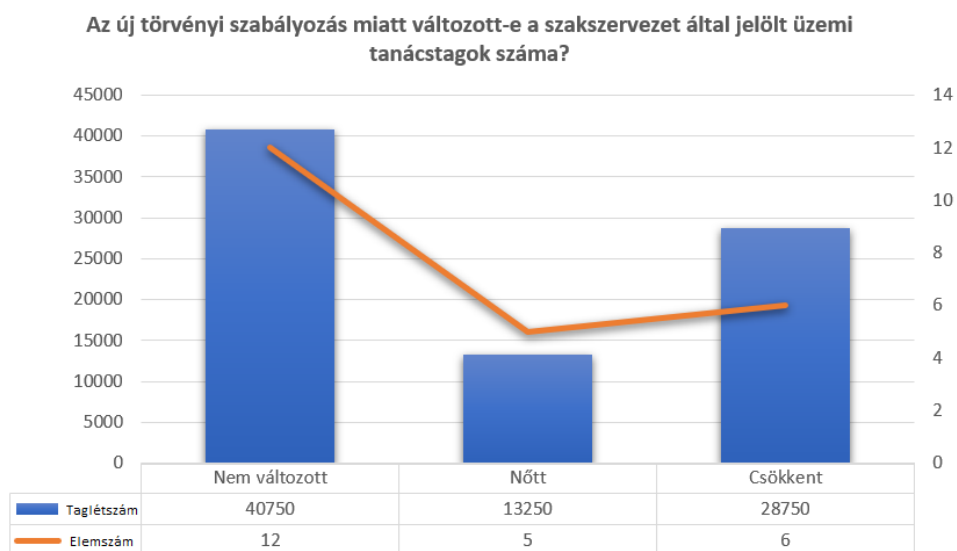
⁷⁷⁶ Hivatkozva arra, hogy e szabály a szakszervezetet gyengíti az üzemi tanáccsal szemben, amit az ILO 135. sz. Egyezménye tilt. VKF munkavállalói oldal i.m.

A kérdésre adott válaszok látszólagos ellentmondást tükröznek a fent leírtakkal. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a válaszadók 13%-a (ami a képviselt taglétszám 18%-a) nyilatkozott arról, hogy romlott a szakszervezet és az üzemi tanács viszonya. Kifejezett javulásról a válaszadók 22%-a (ami a képviselt taglétszám 24%-a) adott számot, a szervezetek vezetőinek kétharmada érdemi változást nem tapasztalt. A válaszok között hatalmas szórás mutatkozik a taglétszám és a működési terület (ágazat) tekintetében is, így a kérdést alapvetően a szakszervezetek által választott „üzemi tanácsi stratégia” határozza meg.

Ez jellemezte azt is, ami a következő ábrán szerepel, azaz, hogy az új törvényi szabályozás miatt volt-e változás a szakszervezetek által jelölt üzemi tanácstagok számában.

26. sz. ábra

Szakszervezet és az üzemi tanács 2.

Azzal, hogy az Mt. jelentős változást hozott a szakszervezet kollektív szerződéskötési képességével kapcsolatos szabályozásban, érthető várakozás fogalmazódott meg, hogy mindez azzal a következménnyel jár, hogy (feltehetően) erősen csökken a szakszervezetek érdekeltsége az üzemi tanácsi választásokban.⁷⁷⁷ Ugyanakkor az üzemi tanácsi választás továbbra is a szakszervezetek közötti megmérettetés egyik terepe, mely „stratégiailag” sem elhanyagolható; gondoljunk csak a szakszervezeti tisztségviselők munkajogi védelmi keretének csökkenésére, a munkaidő-kedvezményrel kapcsolatos kérdésekre vagy akár arra a szintén praktikus szempontra, hogy bizonyos információkat nehezebb megtagadni az üzemi tanácstól, mint a szakszervezettől (az üzemi tanácsok tájékoztatási jogának keretében).

⁷⁷⁷ Berke (2014) i.m. p. 156.

Nem utolsósorban a vállalat felügyelő bizottságába történő munkavállalói küldöttek delegálási jogára is itt nyílik lehetőség.⁷⁷⁸

A szakszervezeti ütközőzóna kiemelt színtere a „magasabb szintű” üzemi tanácsok felállítása.⁷⁷⁹ Az Mt. 250. § (1) bekezdése értelmében az üzemi tanácsok – egyfajta lehetőségként – központi üzemi tanácsot hozhatnak létre, melyből érzékelhető a jogalkotónak az a szándéka, hogy minden olyan szinten megalakuljon az üzemi tanács, ahol a munkáltatói döntések megszületnek, így „teljességében” érvényesüljön a participáció. Ezt a szakszervezetek sem hagyják figyelmen kívül, egyes nagyobb (jellemzően a köztulajdon területén működő) vállalatoknál pedig egyfajta szakszervezeti szimpátiaszavazás/erőpróba „eredményeként” jönnek létre ezek a participációs fórumok.

A központi üzemi tanács megalakítása delegálással történik, taglétszáma a tizenöt főt nem haladhatja meg. A delegálás rendjére vonatkozó értelmezési szabályt az Mt. nem tartalmaz, azt lényegében az üzemi tanácsok döntésére hagyja. Ebből következően az üzemi tanácsoknak, illetve a központi üzemi tanácsoknak kell megállapodniuk (együttműködniük) a delegálás, illetve a képviselet olyan módjában, hogy minden munkavállaló képviselete biztosított legyen.⁷⁸⁰ Az Mt. 251. §-a szabályozza a vállalatcsoport szintű üzemi tanács létrehozását, amely szintén delegálással történik. Az eddigi ítélkezési gyakorlat szerint a központi üzemi tanács megalakításának jogszerűségét a bíróság nem vizsgálhatja, a választás lebonyolításával kapcsolatos vitára vonatkozó szabályok hatálya nem terjed ki a központi üzemi tanács delegálás útján történő megalakítására.⁷⁸¹ Az Mt. 249. § (1) bekezdése a munkavállaló, a munkáltató és a munkáltatónál képviselettel rendelkező szakszervezet számára kizárólag az üzemi tanács választása körében a jelölés és a választás lebonyolításával vagy eredményének megállapításával kapcsolatban ad lehetőséget arra, hogy a bírósághoz forduljanak.⁷⁸² Erre hivatkozott a Törvényszék abban az esetben⁷⁸³ is, ahol a kérelmező – többek között – „a demokratikus alapjogok sérelmére is” hivatkozva kérte a kérelmének helyt adó döntés meghozatalát, ugyanis a delegálás során a többséget alkotó küldöttek figyelmen kívül hagyták azt a tényt, hogy milyen eredményt értek el a kérelmező szakszervezet jelöltjei

⁷⁷⁸ Ptk. 3:58. §

⁷⁷⁹ Szabó Imre Szilárd: Jogesetek az üzemi tanácsok létrejöttéhez kapcsolódóan. Munkajog, 2020/4. lapszám. pp. 52-56.

⁷⁸⁰ Bankó–Berke–Kiss (2019) i.m. p. 709.

⁷⁸¹ BH 2010.307.

⁷⁸² Sem a korábbi, sem a hatályos Mt. rendelkezései nem terjednek ki a központi üzemi tanács delegálással történő megalakítására.

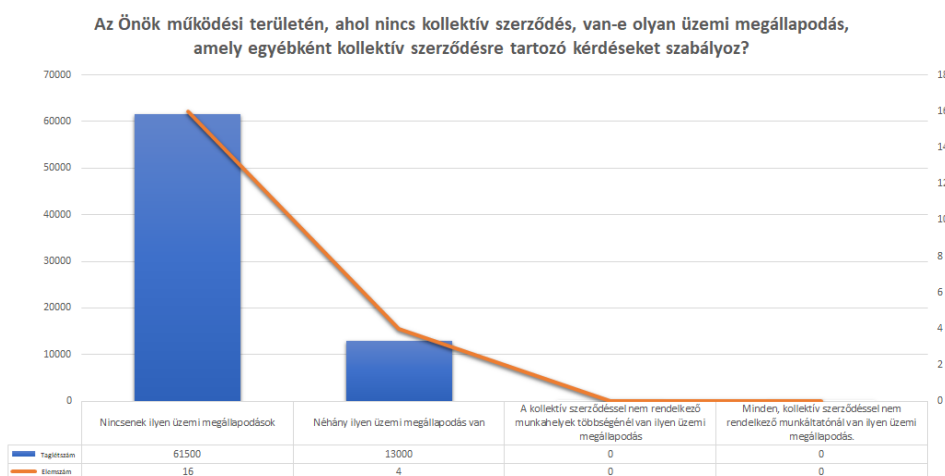
⁷⁸³ 8.Mpkf.690082/2019/3.

az üzemi tanácsi választásokon, így végül semmilyen képviselte nem keletkezett (nem tudott delegálni) a központi üzemi tanácsban. A bírósági döntés tartalma szerint, tekintettel arra, hogy a központi üzemi tanács tagjait az egyes üzemi tanácsok delegálják, e körben nem értelmezhető a jelölés és a választás fogalma, és mivel nem történik választás, értelemszerűen annak eredménye bíróság által sem vizsgálható (*non ius*). Magyarán egy szakszervezeti ütközőzónának minősülő központi üzemi tanácsi delegálás esetén, ha a felek nem egyeznek meg (előre) a delegálás módjában (elveiben), az üzemi „demokrácia” ily módon értelmezhetetlenné válik, mivel a többséget alkotók akár 100 százalékos (kizárólagos) részvétellel is megjelenhetnek a magasabb szintű üzemi tanácsban. Megjegyzem, hogy ez az egyes szakmacsoportok megjelenése szempontjából is hagy maga után kívánnivalót, ugyanis a többséget adó munkakörökben dolgozó munkavállalók az egész participációs intézményrendszert leuralhatják (*mindent visznek*), kiszorítva egyéb munkavállalói csoportok érdekeit. A jelenség a hazai gyakorlatban egyáltalán nem minősül elméletinek.

A többségnél nem változott a szakszervezet által jelölt üzemi tanácstagok száma, míg közel ugyanannyian válaszoltak arra, hogy nőtt, illetve csökkent az üzemi tanácsi jelenlétük. eltérés itt a szakszervezetek taglétszáma szerint volt. Míg a válaszadók 22%-a (ami a képviselt taglétszám 16%-a) esetében nőtt a jelenlét, addig 26% szerint (ami a képviselt taglétszám 35%-a) csökkent. Az első kérdéssel összevetve ez tudatos szakszervezeti stratégiát jelenthet, ugyanis a viszony romlásáról jóval kevesebben adtak számot.

27. sz. ábra

Szakszervezet és az üzemi tanács 2.

Az Mt. lehetővé teszi, hogy a munkáltató és az üzemi tanács üzemi megállapodással, a munka díjazásának kivételével munkaviszonyból származó jogokat és kötelezettségeket is szabályozhasson. Ilyen tartalmú megállapodás megkötésének feltétele, hogy a munkáltató nem tartozik általa kötött kollektív szerződés hatálya alá, vagy a munkáltatónál kollektív szerződés kötésére jogosult szakszervezet nincs.⁷⁸⁴ A kérdéscsoport (és egyben a kérdőív) utolsó kérdése arra vonatkozott, hogy a válaszadó szakszervezeti vezető tud-e a saját működési területén ún. normatív hatályú üzemi megállapodás létéről.

A válaszadók 20%-a (ami a képviselt taglétszám 17%-a) nyilatkozott úgy, hogy néhány ilyen megállapodásról van ismerete; ezek elsősorban a szolgáltatóipar, illetve a humánegészségügyi, szociális ellátás területén jelentkeztek. Az üzemi megállapodások térnyeréséről tehát (egyelőre) egyáltalán nem beszélhetünk.

IV.3.7. A szakszervezeti jogok gyakorlása, mint kollektív érdekvita-forrás

Számos Mt.-ben foglalt szakszervezeti jogosultság konkrét tartalmának kialakítása eleve a felekre – értsd tulajdonképpen: érdekvitájukra – van bízva. Ezekben az ügyekben megegyezés nélkül az adott jogosultság „gyakorolhatatlanná” válik, a bírósági út pedig elhúzódó és nehézkes, jogerős döntést követően az érdekvita meghaladottá válik. Egyértelművé lenne szükséges tenni, hogy az alábbi szakszervezeti jogok gyakorlásával kapcsolatos esetek az érdekvita tárgykörébe tartoznak. Az alternatív vitarendezési (AVR) technikák gyors, olcsó, rugalmas, a felek igényeihez alkalmazkodó eljárások. Ide tartozik a felek összehívása, a békéltetés, a facilitátor alkalmazása, a mediáció, a döntés előtti semleges értékelés, az egyeztetési bizottság alkalmazása, a döntőbizottság, az ombudsman, a panaszbizottság, az arbitráció stb.⁷⁸⁵ Fogalmilag az AVR⁷⁸⁶ a bírósági eljárás mellett, illetve akár ahelyett is alkalmazható módszereket foglalja magában, mely technikákról összefoglalóan kijelenthető, hogy közös jellemzőjük a hozzáférhetőség, a gyorsaság, a szakértelem, a költséghatékonyság és a felek igényeihez való alkalmazkodás, rugalmasság.

⁷⁸⁴ Mt. 268. § (1)

⁷⁸⁵ Bankó–Berke–Kiss i.m. p. 791.

⁷⁸⁶ Angolul: alternative dispute resolution, rövidítve: ADR.

Mackie, Karl J. ed. (1991): A handbook of dispute resolution: ADR in action. Routledge and Sweet & Maxwell, London and New York, p. 1.

Részletesen lásd: Rúzs Molnár Krisztina (2005): A mediáció az alternatív vitamegoldás rendszerében, különös tekintettel munkajogi szerepére, Doktori Értekezés, Szeged.

Nacsa Beáta: A kollektív érdekviták rendezésének munkajogi szabályozása. Vizsgálódás a nemzetközi munkajog elvei és a szociális partnerek szabályozási elvárásai tükrében. Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Budapest, 2008. pp. 199-234.

Az Európai Unió szabályozásában az AVR eljárások fokozatos térnyerését figyelhetjük meg,⁷⁸⁷ a magyar jogalkotás viszont csak közvetve alapozta meg, hogy az állam jogon kívüli, alternatív mechanizmusokkal támogassa a kollektív munkaügyi viták feloldási kultúrájának formálását.⁷⁸⁸ Az érdekvita és jogvita közötti elhatárolás az egyes AVR eljárások során rendkívül árnyaltan jelenik meg. A szakirodalom az érdekvitát több elnevezéssel is illeti, így szabályozási, gazdasági, szervezeti, ipari, sőt politikai vitaként is olvashatjuk. A különbség alapvető lényege, hogy az érdekvita során jelentkező konfliktus nem kifejezetten egy jog vagy kötelezettség megsértéséből fakad, hanem éppen a kvázi „írott jog” jövőbeli megalkotásáról szól, amit alapvetően tárgyalás és megállapodás során érnek el a felek. Kiss György álláspontja szerint ez a megkülönböztetés leegyszerűsítve felfogható a döntésmechanizmus oldaláról is, mivel a kollektív érdekvitában a döntést megelőző érdekkülönbségek jelennek meg, míg a jogvita a döntést követően, ezáltal „valamilyen jogviszonyból származó jog vagy köteletség megsértéséből származó jogi nézetkülönbség”.⁷⁸⁹

Az Mt. elnagyoltan igyekszik szabályozni a tárgykört, így hozzávetőlegesen határozza meg a vitamegoldási jogintézményeket és azok tartalmát. Megjegyzést érdemel, hogy lényegesen rövidebben vette át az 1992. évi Mt. kollektív munkaügyi vitákra vonatkozó szabályait, amellyel szemben pontosan az volt az egyik alapvető kritika, hogy elnagyolt, túl rövid, vázlatos. Az Mt. jelenleg a korábbi öt paragrafus helyett csupán három paragrafust szentelt ennek a kérdéskörnek a közel 300-ból, amiből két jogalkotói elképzelésre lehet következtetni. Megfelelőnek találták a korábbi, vázlatos szabályozást vagy az Mt. jogpolitikai céljaival némileg ellentétes módon (a kollektív tárgyalások és ezzel összefüggésben a kollektív szerződések kötésének ösztönzése) nem kívánt nagyobb teret és ösztönzést adni az alternatív vitarendezési eljárásoknak a részletes szabályozással.

Külön nevesítve létezik az egyeztető bizottsági eljárás, valamint a döntőbíráskodás, de a szakirodalom ettől elkülöníti az egyes eljárásokat (közvetítés, békéltetés, egyeztetés).

Az egyeztető bizottsághoz konkrét jogi kötelezettség nem tapad, felállítása lehet eseti vagy állandó (kollektív szerződésben vagy üzemi megállapodásban rögzített). Számos kritika éri a jogszabályt amiatt, hogy a korábbi törvénytől eltérően nem rendelkezik az egyes

⁷⁸⁷ Rác Zoltán: Quo vadis, MKDSZ? Az alternatív vitarendezés helyzete a munkajog területén. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXIII, Miskolci Egyetem. 2015. p. 334.

⁷⁸⁸ Kun Attila: Az új munka törvénykönyve, In Jakab András – Gajdusek György (szerk): A magyar jogrendszer állapota. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016. pp. 385-414.

⁷⁸⁹ Kiss: i.m. p. 486.

vitarendezési eljárásokról, melyeket a magam részéről nem osztok teljességében. Észrevételem elsősorban inkább a viták és a vitarendezés rendszertanára vonatkozik, melynek például a konzultáció is részét képezi, amit érdemes lenne a vitarendezéssel együtt (azt rendszertanilag és szerkezetileg is megelőzően) szabályozni, tekintve, hogy a gyakorlatban a szakszervezet és a munkáltató közötti konzultációt követően merülnek fel olyan helyzetek, amikor megnő az AVR eljárásokra vonatkozó igény.

Kifejezetten előremutatónak tartanám akár a kötelező döntőbíráskodás (mint alternatív vitarendezési eljárás) esetkörének kibővítését minden olyan esetre, amikor a felek (szakszervezet, üzemi tanács és munkáltató) közötti vitában a jogalap nem kérdéses, csak a jogosultság terjedelme vagy annak gyakorlási módja (az úgynevezett mérték/mód vitákra).⁷⁹⁰ Ilyen javaslatot már tettek szociális partnerek, így például a Munkástanácsok Országos Szövetsége részéről a VKF felé 2017-ben eljuttatott javaslatban szerepelt, hogy a döntőbírói eljárása kötelező egy sor (az alábbiakban is részletezett) esetben.⁷⁹¹

Megjegyzést érdemel ugyanakkor az is, hogy a döntőbíráskodással kapcsolatban merül fel jelenleg a legtöbb elméleti és gyakorlati kérdés, melynek bonyolultsága és számos eltérő értelmezési lehetősége miatt kijelenthető, hogy szinte teljességgel megszűnt az „alkalmazása”, jelenleg üresen „lóg” a fentebb részletezett szabályozási környezetben. Mindez annak ellenére van így, hogy az érdekviták egy kifejezetten nagy „egységének”, a

⁷⁹⁰ Hazánkban a Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálat (MTVSZ) szerepe kiemelkedő az alternatív vitarendezésben. Célja a kollektív munkaügyi érdekvitában álló felek – így egyfelől munkáltatók (és érdekképviseleteik), másfelől szakszervezetek, üzemi, illetve közalkalmazotti tanácsok – között a bizalom helyreállítása, a konfliktushelyzet megszüntetése, a munkahelyi béke megőrzése, illetve helyreállítása. A Szolgálat jogi háttérét az állami foglalkoztatási szerv, a munkavédelmi és munkaügyi hatóság kijelöléséről, valamint e szervek hatósági és más feladatainak ellátásáról szóló 320/2014. (XII. 13.) Korm. rendelet biztosítja. A Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálat Szervezeti, Eljárási és Magatartási Kódexe. https://www.munkaugyivitarendezes.hu/download/mtvsz_kodex.pdf (Letöltés ideje: 2020. január 3.)

⁷⁹¹ A szövegezésben magam is részt vettem, amely az alábbi eseteket rögzítette:

- a) a 234. § (1) bekezdésében foglalt tájékoztatás adás vagy konzultáció lefolytatásának kötelező voltával kapcsolatos;
- b) a 236. § (4) bekezdésében foglalt;
- c) a 249. § (1) bekezdésében foglalt;
- d) a 263. §-ban foglalt;
- e) a 272. § (2) bekezdésében foglaltak esetén a tájékoztatás módjával és tartalmával összefüggő;
- f) a 272. § (3) bekezdésében foglaltak esetén a tájékoztatás módjával összefüggő;
- g) a 272. § (4) bekezdésében foglaltak esetén a tájékoztatás módjával és tartalmával összefüggő;
- h) a 272. § (8) bekezdésében foglaltak esetén a helyiség megállapításával és a használat módjával összefüggő;
- i) a 273. § (3) bekezdése szerinti, a védelemre jogosult tisztségviselők számának megállapításával kapcsolatos;
- j) a 273. § (6) bekezdése szerinti, a hozzájáruló nyilatkozat megtagadásával kapcsolatos;
- k) a 274. § (1)-(2) bekezdésében meghatározott munkaidő-kedvezmény mértékének megállapításával kapcsolatos.

kollektív jogalanyok törvényben rögzített jogainak gyakorlásához és értelmezéséhez tapad, ami talán a legplasztikusabban mutatja be a kollektív érdek- és jogviták közötti elhatárolás nehézségét. A döntőbíráskodás lehet „klasszikus” döntőbírói vagy az egyeztető bizottság segítségével végig vitt formális eljárás, melyben a felek (munkáltató és az üzemi tanács vagy a szakszervezet) előzetesen írásban arról is megállapodhatnak, hogy a döntés jogát átruházzák egy harmadik (semleges) félre. Ebben az esetben az erre a tevékenységre felkért független, pártatlan személy (arbitrátor) a felek meghallgatását és az ügy érdemi áttanulmányozását követően el is dönti a felek közötti vitát.

Az egyeztető bizottság egy paritásos testület, amelybe azonos számú tagot delegál a munkáltató és az üzemi tanács/szakszervezet, egy semleges elnök vezetésével. „Az egyeztető bizottság próbálja meg feloldani a vitát, eredménytelenség esetén pedig átalakulhat ún. döntőbíróvá, ha ebben a felek előzetesen írásban megállapodtak.”⁷⁹² A döntőbírói eljárás jelenleg nagyon szűk körben, mindössze két, az üzemi tanács jogaihoz köthető esetben kötelező,⁷⁹³ az Mt. meghatározza, hogy a felek megállapodásának hiányában a döntőbíró a felek jelöltjei közül sorsolással kell kiválasztani [Mt. 293. § (2) bekezdés]. A döntőbíráskodás, mint megoldás azonban szintén több (például magához az eljáráshoz vagy a jogi kötőerőhöz kapcsolódó) kérdést is felvet. Zavart okoz, hogy az Mt. alkalmazásában munkaviszonyra vonatkozó szabály a jogszabály, a kollektív szerződés és az üzemi megállapodás, valamint az egyeztető bizottságnak az Mt. 293. §-ában foglaltak szerint kötelező határozata (Mt. 13. §). Ugyanakkor szintén az Mt. 293. §-a szól a döntőbíró határozatairól is. Mindezek alapján nem egyértelmű, hogy a döntőbíró ugyancsak kötelező határozata, „tehát az egyeztető bizottság kötelező határozatával azonos jogi természetű döntése is munkaviszonyra vonatkozó szabálynak minősül-e.”⁷⁹⁴ Ezt a zavart a jogalkotónak szükségszerűen fel kell oldania, egyúttal törvényileg kimondani, hogy a döntőbíró

⁷⁹² Rácz: i.m. p. 327.

⁷⁹³ Az Mt. 236. § (4) bekezdésében és a 263. §-ában foglaltakkal kapcsolatban felmerült vitában döntőbíró dönt. Ezek az üzemi tanács választásával és működésével kapcsolatos indokolt költségek megállapítása, valamint a jóléti célú pénzeszközök felhasználása, ahol a munkáltató és az üzemi tanács közös döntése szükséges, de a felek megállapodása hiányában a döntőbíró eljárása kötelező.

⁷⁹⁴ „Ha az Mt. 13. §-át nyelvtanilag értelmezzük, akkor a döntőbíró határozatát nem tekinthetjük munkaviszonyra vonatkozó szabálynak. Másként viszont nem teremtődik meg a kötelező erő, amelyet kifejezetten kihangsúlyoz a 293. § (2) bekezdése: »döntése a felekre kötelező«. Mindezek alapján azt a kiterjesztő jogértelmezést tekintjük helyesnek, amely a döntőbíró határozatát is munkaviszonyra vonatkozó szabálynak minősíti.” (Gyulavári Tamás: A kollektív munkaügyi vitarendezés korábbi és hatályos szabályozása. Budapest, 2016, Kézirat, GINOP 5.3.3-15 projekt.)

határozatának hatálya ugyanaz, mint a jogerős bírósági ítéleté; annak végrehajtására a bírósági végrehajtásról szóló jogszabályok irányadók.⁷⁹⁵

A kérdőívben hét, az Mt.-ben is szabályozott szakszervezeti jog gyakorlati érvényesülésére kérdeztem rá. Sorrendben következnek a gyakorlatban legkevesebb problémát jelentő jogok a legtöbb vitát generálókig. Ahol a szakszervezet jelezte, hogy a jog gyakorlása problémát jelent, ott kértem, hogy konkrétan írja le annak tartalmát vagy jellegét.

IV.3.8. A közszolgálat és a fegyveres és rendvédelmi szektor eltérő szabályozása

A negyedik rész bevezetőjében már jelzett szempontok okán a kutatás a nem tért ki a közszolgálati és a fegyveres és rendvédelmi szektor szakszervezeteinek helyzetére, ugyanakkor rendkívül szembeötlő változások zajlottak le az elmúlt évtizedben, mely említést érdemel, különös tekintettel a nemzetközi norma-megfelelésre. A 2012. január 1-jével hatályba lépett jogszabály-módosítások drasztikusan érintették a rendészet és a közszféra egyes területein a szakszervezetek működését. A Hszt. hatálya alatt a törvénymódosítás értelmében a munkavállalói érdekképviselői tagdíjfizetés önkéntességéről szóló 1991. évi XXIX. törvényt nem kell alkalmazni, a munkáltató a szakszervezeti tagdíjat csak beleegyezése esetén köteles levonni [Hszt. 312. § (5) bek.].⁷⁹⁶

⁷⁹⁵ Ezeket az ellentmondásokat javasolt tisztázni a már idézett módosító javaslat, melynek a döntőbíró eljárására vonatkozó szabályai javasolják, hogy az Mt. rögzítse az alábbiakat.

- Döntőbíró eljárása kizárólag a felsorolt bekezdésben meghatározott esetekben vehető igénybe.
- A döntőbíró határozata ellen kereset csak a határozat érvénytelenítése körében terjeszthető elő.
- A fél, továbbá az, akire a határozat rendelkezést tartalmaz, a határozatnak a részére történt kézbesítésétől számított 15 napon belül keresettel a határozat érvénytelenítését kérheti a bíróságtól, ha
 - a) a döntőbíró kijelöléséről, illetve annak eljárásáról nem volt szabályosan értesítve, vagy egyébként nem volt képes az ügyet előterjeszteni;
 - b) a határozatot olyan ügyben hozták, amelyre a döntőbíró hatásköre nem terjed ki; ha a határozat a döntőbíró hatáskörén kívül eső ügyre is tartalmaz rendelkezést, de a hatáskörébe tartozó kérdésekre vonatkozó döntések elválaszthatók azoktól, amelyekre annak hatásköre nem terjed ki, az érvénytelenítést csak ez utóbbi rendelkezések vonatkozásában lehet kérni;
 - c) a döntőbíró személye vagy eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának;
 - d) a határozat a magyar közrendbe ütközik.
- A perben a bíróság a polgári perrendtartásról szóló törvény XXIII. fejezete alapján jár el.
- A fent meghatározott határidő elmulasztása jogvesztéssel jár.
- A döntőbíró határozatának hatálya ugyanaz, mint a jogerős bírósági ítéleté; annak végrehajtására a bírósági végrehajtásról szóló jogszabályok irányadók.

Kapcsolódó módosítások: Mt. 7. § (2) Ha a joggal való visszaélés munkaviszonyra vonatkozó szabály által megkívánt jognyilatkozat megtagadásában áll és ez a magatartás nyomós közérdeket vagy a másik fél különös méltánylást érdemlő érdekét sérti, a bíróság a jognyilatkozatot ítéletével – a 273. § (6) bekezdése szerinti esetben a *döntőbíró határozatával* – pótolja, feltéve, hogy az érdeksérelem másképpen nem hárítható el.

⁷⁹⁶ „A rendvédelmi szervnél működő szakszervezetek vonatkozásában a munkavállalói érdekképviselői tagdíjfizetés önkéntességéről szóló 1991. évi XXIX. törvényt nem kell alkalmazni, a rendvédelmi szerv a hivatásos állomány tagjának illetményéből a szakszervezeti tagdíjat a rendvédelmi szerv és a hivatásos állomány tagjának erre vonatkozó megállapodása esetén vonja le. A rendvédelmi szerv szakszervezeti tagdíj levonásáért és a szakszervezet részére történő átutalásáért ellenértéket nem követelhet.”

Ezzel jelentősen nehezebbé vált, hogy a szakszervezetek hozzájussanak legfőbb bevételi forrásukhoz. Egyszersmind a taglétszámok jelentős visszaesését hozta magával, hiszen a tagdíjfizetés bonyolulttá válásával adminisztratív módon lehetetlenültek el a szakszervezetek, miközben az ágazati érdekegyeztetésben a szakszervezetek helyett a Magyar Rendvédelmi Kar (MRK) részvételét írja elő a törvény, ahol összeférhetlenségi és egyidejűleg az MRK-ban sem tisztségviselői, sem ügyintéző testületi tagság nem látható el. Az MRK jogi státusa szerint köztestület, de látszólag szakszervezeti jogosultságokkal is rendelkezik. Ezek a fegyveres szerveknél dolgozók olyan jogosultságait, érdekeit érintik, amelyeknek védelmére a nemzetközi jog alapján a szakszervezetek jogosultak. A jogok MRK részére történő biztosítása gyengítheti, ellehetlenítheti, „feleslegessé” teheti a szakszervezeteket, s a dolgozók szervezkedési szabadságát.

A Hszt. által alkalmazott megoldás a szakszervezeti tagdíj levonásáról véleményem szerint nincs összhangban az Mt. szabályozási szellemiségével és a taglétszám igazolásának jelentőségével sem, mely ebben a „szektorban” így nehezen válik követhetővé. Egyedüli kivételt ez alól a Nemzeti Adó- és Vámhivatal jelent, ahol továbbra is (egy megállapodás alapján) alkalmazzák a munkáltatói tagdíjlevonás intézményét (minden egyes taggal történő új nyilatkozatok megkötését követően).

A módosítás csökkentette a szakszervezeti tisztségviselők munkaidő-kedvezményének mértékét. E csökkentés nyomán a kedvezmény mértéke olyan alacsony, hogy az már nem biztosítja megfelelően a szakszervezeti munka gyors és hatékony elvégzését.

Az új szabályozás több lényeges korlátozást vezetett be:⁷⁹⁷

- szűkítette a munkaidő-kedvezményben részesíthető szakszervezetek körét (csak azok a szakszervezetek jogosultak e kedvezményre, amelyek taglétszáma eléri az adott fegyveres szerv hivatásos állománya legalább 10%-át, de legalább 30 tagja van);
- a munkaidő-kedvezmény mértéke a tisztségviselő havi munkaidejének (szolgálatljesítési idejének) maximum 10%-a (függetlenül a tagok számától, a szakszervezeti munka mennyiségétől, minőségétől);
- a kedvezmény csak a védelemre is jogosult tisztségviselőket illeti meg, azaz szervezeti egységenként egyetlen főt;

⁷⁹⁷ A 2015. július 1-jével hatályba lépett új szolgálati törvény (2015. évi XLII. törvény) lényegében átvette a 2012-ben módosított szabályozást (a korábbi Hszt. 34/C. § (1–2) bekezdését).

- a különböző tisztségviselőket megillető munkaidő-kedvezmény nem vonható össze, így nem lehetséges, hogy a szakszervezetnek legalább egy olyan tisztségviselője legyen, aki csak szakszervezeti munkát végez teljes munkaidejében, akkor sem, ha a taglétszám ezt igényelné;
- a munkaidő-kedvezmény igénybevételét legalább tíz nappal korábban be kell jelenteni a munkáltatónak, ennél rövidebb idejű bejelentésre csak nagyon kivételes esetben van lehetőség;
- a munkaidő-kedvezménybe beleszámít a munkáltatóval folytatott tárgyalás, konzultáció időtartama is;
- a munkaidő-kedvezmény fel nem használt részét a munkáltató nem köteles pénzben megváltani.

Az új szabályozás ellentétes lehet a 143. sz. ILO Ajánlás 10. (1) és 11. (1) pontjában foglalt követelményekkel *(lásd a korábbiakat)*. A szakszervezeti jogokra vonatkozó jelentős korlátozások egységesen vonatkoznak a fegyveres szerveknél dolgozó minden személyre, függetlenül a szervezet konkrét tevékenységétől, valamint attól, hogy az érintett dolgozó hivatásos állományban vagy közalkalmazottként tevékenykedik-e.

A vonatkozó ILO egyezmények az értekezés harmadik részében leírtak szerint megengedik ugyan a szervezkedési szabadság korlátozását, ám kizárólag a fegyveres szervek és a rendőrség vonatkozásában.⁷⁹⁸

Az érintett szakszervezetek által kezdeményezett alkotmányjogi panaszt az Alkotmánybíróság érdemi vizsgálat nélkül elutasította.⁷⁹⁹ A szakszervezetek alapjogi kifogásai alapján az Alapvető Jogok Biztososa sem kezdeményezett eljárást.⁸⁰⁰

A honvédek jogállásáról szóló törvény⁸⁰¹ szerint szintén megszűnt a tagdíj-levonás lehetősége (az 1991. évi XXIX. törvény alkalmazása), a taglétszám igazolása jelenleg a szervezetek által tett nyilatkozat alapján történik, nincs külön megállapodás a Hjt. hatálya alá tartozók esetében sem. Nemzetközi gyakorlat szerinti megfeleléséről, összehasonlításról sem beszélhetünk, mert a katonai érdekvédelem területén jelentős eltérések tapasztalhatók országonként, éppen a nemzeti jogalkotás szintjére zsugorított normarendszernek

⁷⁹⁸ Lásd bővebben: az érintett szakszervezetek által benyújtott alkotmányjogi panasz: [http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/b66ff392dcd1d3c1257f4f005dd273/\\$FILE/IV_3405_0_2015_ind%20C3%ADtvany.002.pdf/IV_3405_0_2015_ind%20C3%ADtvany.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/b66ff392dcd1d3c1257f4f005dd273/$FILE/IV_3405_0_2015_ind%20C3%ADtvany.002.pdf/IV_3405_0_2015_ind%20C3%ADtvany.pdf) (Letöltés ideje: 2017.02.02.)

⁷⁹⁹ IV/3163-3/2012. sz. végzés, kelt 2012. október 30.

⁸⁰⁰ AJB-2327/2013., kelt 2014. március 19-én.

⁸⁰¹ 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról.

köszönhetően (ld. a szervezkedési szabadság korlátozása a fegyveres erőkre és a rendőrségre vonatkozóan).⁸⁰²

A Hszt.-hez hasonló korlátozások érvényesek a Kttv.-ben és a Kit.-ben is. Feladata ellátása érdekében az államigazgatási szerv kormánytisztviselői közül legalább 10%-ának – de legalább harminc fő kormánytisztviselőnek – a tagságával rendelkező szakszervezetnél választott tisztséget betöltő és a szakszervezet által a Kttv. vonatkozó rendelkezése⁸⁰³ szerint megjelölt kormánytisztviselőt a beosztás szerinti havi munkaideje tíz százalékának megfelelő munkaidő-kedvezmény illeti meg. Ezen túlmenően a konzultáció időtartamára mentesül a munkavégzési kötelezettség alól. A munkaidő-kedvezmény nem vonható össze, annak igénybevételét legalább tíz nappal korábban be kell jelenteni.⁸⁰⁴ A szakszervezeti tagdíj levonása nem kötelező,⁸⁰⁵ arra csak a munkáltató és a közszolgálati tisztviselők megegyezése (azaz a munkáltató beleegyezése) esetén kerülhet sor.

⁸⁰² Lásd pl. 87. sz. ILO Egyezmény 9. cikk (1) bekezdése és a 151. sz. ILO Egyezmény 1. cikk (3) bekezdése.

⁸⁰³ Kttv. 201. § (2) bek.

⁸⁰⁴ Kttv. 202. § (1) – (2) bek.

⁸⁰⁵ Kttv. 197. § (6) bek.

Összefoglalás, következtetések

1. Globális jelenség, hogy a szakszervezetek ma már egyre inkább nem az „igazság kardjaként” és „forradalmi megújítóként” szerepelnek, hanem funkciójuk elsősorban a meglévő munkavállalói érdekek mentésére koncentrálódik. Egyre erősebb „szerkezeti korlátok között” működnek, a gyorsuló technológiai változások következményeként folyamatosan csökken az alacsonyabb képzettséggel rendelkező munkavállalói rétegek iránti munkaerő-piaci igény, a magasabb képzettségűek – nem feltétlen a kollektív alku által – egyre magasabb bért követelnek és érnek el. Ezek a hatások folyamatosan erősödnek a globalizáció, a piaci korlátok lebomlása következtében, aminek eredményként egyfajta „kettős következmény” figyelhető meg: gyengülnek a szakszervezetek és csökken a mozgásterük az újraelosztás területén.⁸⁰⁶ Tekintettel arra, hogy a tőke / munka viszonylatában a „cserearányok” – különösen a válságok alatt és azok következményeként – jelentősen és folyamatosan romlanak, így a jövedelmek és a társadalmi egyenlőtlenségek kiegyenlítésében továbbra is szerepük van (lenne). A példák továbbra is azt mutatják: azok az országok, ahol a szociális partnerség és a hatékony szociális rendszerek (kiegészülve proaktív foglalkoztatáspolitikával) működnek, azok általában sikeresebbek és versenyképesebbek. Mindemellett azt is láthatjuk, hogy a szociális párbeszéd, a működő munkaügyi kapcsolatok – melynek részét képezik a kollektív tárgyalások – együttesen járulnak hozzá (egyfajta alkotóelemekként) a demokratikus, jogállami működéshez is (azaz a szakszervezetek részei a fékek és ellensúlyok átfogó rendszerének). Tehát az bármily meglepő is, az erős szociális dialógus nemhogy gyengítené a versenyképességet, hanem ellenkezőleg, növeli azt.⁸⁰⁷ Az ilyen paradoxon mindazonáltal nem ismeretlen a modern közgazdaságtanban.⁸⁰⁸

2. Az egyesülési szabadság, a szervezkedési jog, a kollektív tárgyaláshoz és fellépéshez való jog, ideértve mindenképp a sztrájkhoz való jogot, továbbá a tájékoztatáshoz és a szabad

⁸⁰⁶ Baccaro, Lucio (2011), 'Labor, Globalization, and Inequality: Are Trade Unions Still Redistributive?' *Research in the Sociology of Work*, 22, 270.

⁸⁰⁷ Lásd: Piero Saffra megközelítését az érdekérvényesítő erő közgazdasági hatásairól. *Production of Commodities by means of Commodities*. 1960.

Pogátsa Zoltán: Miért kolthetnek keveset a magyar háztartások? „*A hozzáadott érték elosztása a bér és a profit között nem a neoklasszikus termelési függvény szerint történik, azaz nem a két termelési tényező egyébként sem függetleníthető termelékenysége szerint, hanem a két fél nyers érdekérvényesítő erejének megfelelően.*” <https://g7.hu/adat/20201228/miert-kolthetnek-keveset-a-magyar-haztartasok/> (Letöltés ideje: 2021.01.03.)

⁸⁰⁸ “There is no more paradox in this [case for monopolies] than there is in saying that motorcars are traveling faster than they otherwise would because they are provided with brakes” Joseph A. Schumpeter: *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper & Brothers, 1942.

véleménynyilvánításhoz való jog az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában,⁸⁰⁹ a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) Egyezményeiben és Ajánlásaiban, az Emberi Jogok Európai Egyezményében, a felülvizsgált Európai Szociális Chartában, az Európai Unió Alapjogi Chartájában és / vagy a legtöbb nemzeti alkotmányban is garantált alapvető jogok. A szociális párbeszéd ma már az Európai Unió mindennapi működésének, fejlődésének nélkülözhetetlen részévé vált, döcögősnek tűnő működése ellenére a szociális partnerek számára páratlan lehetőségeket kínálva. A nemzetközi és európai szintű szabályozás elsődleges célja, hogy a nemzetállami munkaügyi kapcsolatok szabályozása és a struktúra kialakításának egyes elemei közel azonos alapokon nyugodjanak, mindenekelőtt a szervezkedési szabadság jogának elismerésével. A civil szervezetek és a különböző közhatalmi jelleggel (és sok esetben jogokkal) felállított köztestületek szerepét nem szabad és kifejezetten káros a szociális partnerekével összekeverni.⁸¹⁰ Ennek megfelelően az értekezés harmadik részében a szakszervezetekre vonatkozó nemzetközi joganyag (az egyetemes, az európai és az EU-s szabályozás) különböző szempontjait és gyakorlatát vázoltam fel, amelybe a hazai jogi szabályozás is „illeszkedik”.

3. Az értekezésben tárgyaltak egyértelműen rávilágítanak arra, hogy milyen érzékeny kérdéseket vet fel a szakszervezet jogállásának és magának a kollektív munkajognak a szabályozása. Nem lehet természetesen szó nélkül elmenni amellett sem, hogy a szakszervezet jogállásával, így különösen a kollektív szerződés megkötésének jogával (képességével és/ vagy jogosultságával) kapcsolatos kérdések nem csak jogdogmatikai, de erősen jogpolitikai természetű vitákat is felvetnek, mindamelllett, hogy egy egyébként is erőteljesen átpolitizált jogágról beszélünk a kollektív munkajog esetében.

4. Az értekezés második része (történeti rész) viszonylagos terjedelmességével ahhoz kívánt hozzájárulni, hogy a hazai jogi és szerkezeti változásokat átfogóan lássuk. A különböző tudományterületeken kutatók (történészek, szociológusok, jogászok) szinte elvétele foglalkoznak a dolgozatban is vizsgált témakörrel, így a doktori értekezés e tekintetben szakmai támogatást adhat a területet kutatóknak. Véleményem szerint a történeti kialakulás

⁸⁰⁹ A polgári szabadságjogok elengedhetetlenek a – tág értelemben vett – szakszervezeti jogok gyakorlásához, így különösen a személyek szabadságához és biztonságához való jog; az önkénytől való mentesség; a vélemény- és véleménynyilvánítás szabadsága; a gyülekezési szabadság; a független és pártatlan bíróság általi tisztességes eljáráshoz való jog és a szakszervezeti szervezetek tulajdonának védelméhez való jog. Lásd: International Labour Conference 81st Session 1994; Report III (Part 4B). 14.

⁸¹⁰ ETUC program: <https://www.etuc.org/en/european-trade-union-confederation-14th-congress-etuc19> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)

és fejlődés ismerete nélkül napjaink gyakorlata sem érthető meg teljességében (nem vitatva azt sem, hogy a szakszervezeti szerveződés, ennek szocializációja, a vezetők kiválasztása és még számos izgalmas, egyúttal kevésbé feltárt terület feltárása szintén előre vihetné a kérdés teljesebb megismerését és megértését).

5. Közismert, hogy a rendszerváltozás Magyarországon (is) a szakszervezeti struktúra szinte totális megváltozását eredményezte, a „rég típusú” szakszervezeti mozgalom nem felelt meg (nem felelhetett meg) az új társadalmi és politikai (és később gazdasági) körülmények követelményeinek. Az is világosan kimutatható ugyanakkor, hogy a korábbi struktúra (annak szervezeti, kulturális és gyakran humán feltételeivel együtt) jelentős részben fennmaradt, maga a (munka)jogi szabályozás a munkáltatói („vállalati”) szintről lassan három évtizede képtelen „felszabadítani” a szereplőket. Megjegyzem ugyanakkor, hogy a vállalati szintről történő – számos szakértő által kívánatosnak gondolt – „kitöréshez” elengedhetetlen lenne a jogszabálytól való eltérés bizonyos lehetőségeinek magasabb (például ágazati, szakágazati, alágazati) szintű kollektív megállapodáshoz kötése, de ez is csak az egész szabályozás strukturális átalakítása után képzelhető el. A szakszervezetekre vonatkozó kérdéseket tehát történetileg is meghatározza az alapvetően mikroszinten szerveződő szakszervezeti mozgalom struktúrája (lásd munkaidő-kedvezmény), a kollektív alku erősen decentralizált jellege, melynél megkerülhetetlen szempont, hogy a szakszervezeti bevételek túlnyomó többsége is vállalati (nagyon kivételes esetben ágazati, alágazati) szinten realizálódik.

6. Külön kihívást okoz, hogy az európai szociális párbeszéd az európai és nemzeti szintek közötti szoros kapcsolattól, valamint az ágazatok közötti és ágazati szintektől függ, mely Magyarországon – kevés kivételtől eltekintve – nem tudott kiépülni érdemben az elmúlt harminc évben sem. Nem alakult ki tehát egységes ágazati érdekképviseleti struktúra sem a munkaadói, sem a szakszervezeti oldalon, pláne nem intézményesült olyan mértékben, hogy az megfelelő alapul szolgálja annak kiteljesedéséhez. A makroszinten is jelen lévő munkáltatói partnerek tényleges befolyása az ágazati szakpolitikákra számos esetben megkérdőjelezhető; az Ágazati Párbeszéd Bizottságoknál ez kifejezetten jól megfigyelhető a megállapodások hiánya, illetve magának az érdemi működés elégtelensége kapcsán is. Ugyanakkor a magyar gazdaság duális jellege is megnehezítette az ágazati érdekegyeztetési rendszer kialakulását. Nincs igazán gazdasági érdek az ágazati struktúrák kialakításában, kijelenthető, hogy jelenleg sem a multinacionális cégek, sem a – munkavállalók 70%-át foglalkoztató – hazai kis- és középvállalkozási kör nem igazán érdekelt ebben.

7. A foglalkoztatáspolitikai hangsúlyok is igen eltolódtak. Egyes kormányzati időszakokban (különösen az EU csatlakozást követő időszakban) hiányzott és kifejezetten le is értékelődött az ágazati szakpolitikák jelentősége. Az egymást követő kormányok ad hoc koncepciókkal éltek, azokat elsősorban a sodródás jellemezte (rövid távú költségvetési, politikai érdekeknek alárendelten), mely megnehezítette a közép- és hosszú távra tervezést, ami a megegyezéseknek fontos eleme lenne. Annak ellenére, hogy a költségvetés bevételeinek továbbra is nagy hányada származik a munkavállalók és a munkaadók befizetéseiből, teljesen hiányzik (illetve elhalt) az ezek feletti bármilyen (autonóm) irányítás és / vagy kontroll, miközben az ezekből képzett (részben ágazati) alapok (lásd szakképzési, rehabilitációs, TB, munkaerő-piaci stb.) felhasználása sok európai országban tripartit felügyelettel működik.

8. A posztszocialista országokra különösen jellemző, hogy a szakszervezetek jogi (törvényi) szabályozása erősen demonstratív a szakszervezetek jogpolitikai megítélésében. A szakszervezet jogállásának általános szabályozása a munkajog területén érdemben nem változott a 2012-es Mt. hatályba lépésével, noha a törvény egyes, az értekezésben ismertett vélemények alapján alapvetően változtatja meg a szakszervezet munkahelyi jelenlétének helyzetét. A hatályos munkajogi szabályozás által létrehozott egyik legfontosabb változás, hogy szakszervezeti oldalról felértékelődött a szervezettség kérdése, ami a kollektív szerződés megkötésének feltételévé vált (kollektív szerződéskötési képesség). Ugyanakkor a különböző országos, ágazati és szektorális érdekegyeztetés területén ez a szempont (általában a támogatottság bármilyen eszközzel történő mérése) egyre inkább érzékelhetetlenné vált.

9. A munkáltatói szint feletti munkaügyi kapcsolatokhoz kapcsolódó szabályozás a rendszerváltozás óta nem koherens, több helyütt ellentmondásos, kifejezetten gyenge minőségű, ötletlen, ad hoc jogalkotási megoldásokat tükröz. A szereplők számossága (sokasága) átláthatatlanná teszi a rendszert; amit plasztikusan szemléltet, hogy egyetlen más EU tagállamban sincs hat országos szakszervezeti konföderáció jelen az országos érdekegyeztetés munkavállalói oldalán (a munkaadói oldalán kilenc!, nem beszélve a gazdasági kamara egyre növekvő befolyásáról). Ez a szervezett munkavállalókra vagy akár a munkaképes korú lakosság számára vetítve különösen furcsa. Egységes, normatív szabályozásra lenne tehát szükség, amely némileg egységesíteni (egyszerűsíteni) lenne képes a szakszervezeti struktúrát. Támogatandónak (és talán a „mozgalomra” nézve némileg serkentőnek is) tartom azt a korábbi felvetést is ezzel összefüggésben, hogy a demokratikus legitimitáció megszerzésére országos (makro) szinten egyfajta „szociális választásokon”

kerüljön sor (ennek lebonyolítására mintaként szolgálhat a társadalombiztosítási önkormányzatok választásával kapcsolatos korábbi szabályozás). Mindezekhez elsősorban aktív politikai támogatásra és támogató empátiára lenne szükség. Fontos azonban kiemelni, hogy miközben a munkavállalók előnyére válhat a szakszervezeti szervezetek sokaságának elkerülése, a szakszervezeti mozgalom állami beavatkozáson keresztül, törvényhozási eszközökkel megszabott egyesítése ellentétes lenne a 87. sz. Egyezmény 2. és 11. cikkében lefektetett elvekkel. Az ILO Egyezmények és Ajánlások Alkalmazásának Szakértői Bizottsága *„ebben a kérdésben – miközben teljes mértékben méltányolja bármely kormány óhaját egy erős szakszervezeti mozgalom előmozdítására, elkerülve azokat a hibákat, amely a kis és versengő szakszervezetek indokolatlan sokaságából erednek, és amelyek függetlenségét veszélyeztetheti a gyengeségük –,”* fokozottan felhívta a figyelmet arra a tényre is, hogy ilyen esetekben kívánatosabb, hogy egy kormány a szakszervezetek önkéntes egyesülésének ösztönzésével törekedjen erős és egységes szervezetek létrehozására, melyhez számos eszköz ismert.⁸¹¹

10. Az Mt. – legalábbis az alkotók szándéka szerint – a munkaviszonyra vonatkozó szabályok rendszerében alapvetően új jogpolitikai célkitűzést követve, a korábbiakhoz képest jelentősen bővíteni kívánta az ún. kontraktuális alapú szabályozás szerepét, a kollektív autonómia lehetőségeit, azaz a kollektív munkajogi jogalanyok megállapodásainak szabályozó lehetőségeit. Az Mt. mindezt sajátos rendszerképző szabályok komplex szisztémájával valósítja meg, amely jogalkotói elgondolás helyessége nem vitatható, de a szabályozás teljes átalakítása és erőteljes jogpolitikai támogatás nélkül nem hoz(hat) valós eredményeket sem mennyiségi sem minőségi értelemben. Azaz nem lesz sem több kollektív szerződés, illetve a minőség sem javul érdemben.⁸¹² Ez viszont egyéb foglalkoztatáspolitikai eszközökért is kiált, különös tekintettel a megfelelő kapacitással bíró államigazgatási háttérre és a foglalkoztatáspolitikai felértékelődésére. A Szociális Jogok Európai Bizottsága több ponton elmarasztalta Magyarországot, az egyik fő kritika a kollektív alku hatékony promotálásának, támogatásának hiányosságaira mutat rá.⁸¹³ A módosított Európai Szociális Charta „A kollektív alkuhoz való jog” című 6. §-a szerint ugyanis a kollektív alkuhoz való jog hatékony gyakorlásának biztosítása érdekében a Felek vállalják, hogy elősegítik a

⁸¹¹ Lásd 1985-ös Kivonat, 224. bek. Bővebben: Egyesülési Szabadság i.m. pp. 67-68.

⁸¹² Gyulavári Tamás megállapítása szerint ez a kísérlet kudarcot vallott: *„However, the 2012 reform seems to be a failure.”* Gyulavári Tamás: *The Hungarian Experiment to Promote Collective Bargaining: Farewell to ‘Principle of Favour’.* 2020. Megjelent: *The Sources of Labour Law* p. 259.

⁸¹³ Kun (2016) 390. p. *European Social Charter (revised) European Committee of Social Rights January, Conclusions 2014 (HUNGARY) 2015, hudoc.esc.coe.int/eng#.*

munkavállalók és a munkáltatók közös konzultációit,⁸¹⁴ ahol szükséges és célszerű, ott támogatják a munkáltatók vagy munkáltatói szervezetek és munkavállalói szervezetek önkéntes tárgyalásainak mechanizmusait annak érdekében, hogy kollektív egyezményekkel szabályozzák a foglalkoztatás előírásait és feltételeit,⁸¹⁵ előmozdítják a munkaügyi viták rendezéséhez szükséges megfelelő békéltető és önkéntes döntéshozatali mechanizmus megteremtését.⁸¹⁶

11. A szakszervezeti jogok különböző aspektusai szoros kapcsolatban (átfedésben) vannak egymással, így egyes jogok érvényesülése értelemszerűen hatással van több másik jog gyakorlati megvalósulására. A hatályos szabályozás „ellentmondásai” számos területen jelentkeznek a kollektív munkajog területén (például a szakszervezeti taglétszám igazolására vonatkozó eljárások; a hatályos kollektív szerződés mellett kötési képességet szerző szakszervezet helyzetének ellentmondásossága; a kollektív szerződéskötési képesség elvesztése; a munkaidő-kedvezmény megállapítása, számítási módja, indokai, alkalmazási problémái vagy éppen a köztulajdonra vonatkozó eltérő szabályozás által teremtett „korlátok”), amelyek a kollektív munkajogi alanyok között jog- és érdekviták forrásait jelenthetik. Megállapítható, hogy az Mt. szakszervezetekkel kapcsolatos fogalomhasználata több, az értekezésben is vizsgált elemében („tisztviselő”, „felsőbb szerv”) elszigetelt, munkajogi tartalma bizonytalan és feloldatlan, ugyanakkor polgári jogi szempontból eltérő értelmezést is hordoz.

12. A szakszervezet polgári jogi jogállásával összefüggésben a magam részéről a rendszerváltozás időszaka óta kialakult egyesületi jogi gyakorlatot nem tartom kritikátlanak és problémamentesnek. Álláspontom szerint a szakszervezetekre egy speciális, akár egyfajta sui generis polgári jogi (az egyesületi jogot, mint mögöttes joganyagot alkalmazva) és kapcsolódó eljárásjogi szabályozást lenne szükséges alkotni, amely jóval rövidebb határidőket tenne lehetővé, különösen a bejegyzések és módosítások során, a gazdasági társaságokéhoz hasonló módon. Életszerűtlen, hogy míg egy gazdasági társaság rendkívül rövid időtartam alatt jöhet létre és különböző cégjogi átalakulások is csekély időt kívánnak meg (helyesen), addig a munkaügyi kapcsolatok másik párja (a szakszervezetek) számára ez hosszabb időtartamot és ellentmondásoktól sem mentes bírói gyakorlatot jelent. Felvethető az a problematika is, hogy míg a munkavállalók 10%-át képviselő szakszervezet egy hazai

⁸¹⁴ 2009. évi VI. törvény a Módosított Európai Szociális Karta kihirdetéséről, Article 6. (1).

⁸¹⁵ Uo. Article 6. (2).

⁸¹⁶ Uo. Article 6. (3).

vállalati struktúrában jelentősebbnek is nevezhető, 89 főt foglalkoztató gazdasági társaság esetében ugyan 9 taggal képes kollektív szerződést kötni, de szakszervezetet jogszerűen bejegyezni nem tud ilyen létszámmal.

13. Szükségesnek tartanám tehát a szakszervezetek munkajogi „támogatásának”, nem utolsósorban magának a munkaidő-kedvezmény intézményének jelentős átgondolását, ami a szabályozás egyik legérzékenyebb területe. Érdekképviselői vezetők körében nyilvánvalóan provokatívnak hat, de az a meglátásom, hogy az egy munkavállalóra igénybe vehető – az értekezésben részletesen bemutatott – munkaidő-kedvezmény, és ezáltal az ún. „függetlenített” tisztségviselők helyzetének újragondolása elkerülhetetlen lenne egy megújított rendszerben. Egy ilyen szisztéma működhetne akár úgy is, hogy a szakszervezet által foglalkoztatott tisztségviselők és szakértők bérköltségét egy állami (foglalkoztatási) „alapból” lehessen finanszírozni, amelyet egy megfelelő módszertan mellett a munkáltatói, munkavállalói és kiegészítő állami befizetések biztosítanának. Ezáltal a „főállású” szakszervezeti tisztségviselő munkáltatója immár jogdogmatikailag is vitathatatlan módon lehetne a szakszervezet, ugyanakkor ennek anyagi terheitől a tagság (mely egyébként sincs abban a helyzetben, hogy fenntartható módon finanszírozza a humán költségeket) jelentős részben mentesülne. Védelmi szabályként rögzíteni lehetne egyúttal azt is, hogy amennyiben ez a konstrukció bármilyen okból megszűnik (például a tisztségviselői minőségben történő változás, így a visszahívás, lemondás, mandátum lejártának esetei), a munkáltatónak kötelező lenne újra- és / vagy továbbfoglalkoztatni a munkavállalóját egy meghatározott ideig járó objektív munkajogi védettség mellett. Megfontolandónak tartanám azt is, hogy a szereplők ezzel a lehetőséggel csak bizonyos szervezetségi szint elérése után élhessenek, ami nagyban elősegítené a szakszervezetek – elsősorban józan érdekalapokon nyugvó – fúzióját. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a legtöbb szakszervezeti jogosítványt jogállás- és szektorsemleges lenne szükséges biztosítani, a kollektív szerződéses szabályozás lehetőségeinek differenciálása mellett. Véleményem szerint a jelenlegi szélsőséges különbségek (közsféra-versenyszféra) nehezen indokolhatóak, a közszolgálat esetében pedig a hatályos szabályozás bizonyos elemei kifejezetten ellentétesek lehetnek a nemzetközi joggal.

Az értekezés részét képező saját direkt-kutatás ahhoz kívánt hozzájárulni, hogy képet kapjunk a gyakorlati visszajelzésekből. A kutatás eredményeiből is világosan kitűnik, hogy az Mt. hatályba lépését követő nyolcadik év fordulóján indokolt a kollektív munkajogi

szabályozás átfogó felülvizsgálata. Álláspontom szerint ennek elkerülhetetlen elemét kell, hogy képezze a fenti kérdésekkel igen szoros összefüggésben lévő, a kollektív munkaügyi érdekviták megfelelő rendezésére hivatott intézmény megerősítése és a jelenleginél jóval erőteljesebb jogszabályi támogatása, a döntőbíráskodás esetkörének a fejezetben is jelzett irányú és körű bővítésével. A kutatás azt is világosan tükrözi, hogy mivel az álláspontok igen érdek- (helyzet) vezéreltek, csak nagyon széles, alapos érdekegyeztetés után lehet e szabályokat megváltoztatni.

Irodalomjegyzék

A szerző témában megjelent publikációi⁸¹⁷

- Jogesetek az üzemi tanácsok létrejöttéhez kapcsolódóan, *MUNKAJOG* 2020/4., 52-56.
- Kun Attila, Szabó Imre Szilárd, Rácz Ildikó: National report on Hungary, Stage 2 Representing and Regulating Platform Work: Emerging Problems and Possible Solutions, iRel-Smarter Industrial Relations to Address New Technological Challenges in the World of Work (2020)
- Munkajogi elvi kérdések: a szociális párbeszéd és a kollektív szerződések mozgásteréről GLOSSA IURIDICA JOGI SZAKMAI FOLYÓIRAT VII. évfolyam - Különszám pp. 157-169., 13 p. (2020)
- A szakszervezeti jogok gyakorlati érvényesülése PÉCSI MUNKAJOGI KÖZLEMÉNYEK XIII. évfolyam - különszám pp. 6-53., 48 p. (2020)
- A magyarországi munkavállalók szakszervezeti szervezettsége és a szakszervezeti taglétszám jelentősége az érdekegyeztetés különböző fórumain. *JURA*, 2019/2.
- Jogértelmezési kérdések a szakszervezet jogállásával kapcsolatban. *PRO FUTURO - A JÖVŐ NEMZEDÉKEK JOGA* 8: 4 pp. 79-95., (2019).
- A sztrájk jogintézményének elmúlt 20 évéről. In: *Miskolczi, Bodnár Péter; Kun, Attila; Boóc, Ádám (szerk.) Gazdaság és jog: húsz év jogalkotási fejleményei a civilisztika területén Budapest, Magyarország: Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, (2019) pp. 257-274.*
- Szakszervezetek és a „túlórátörvény”. Avagy hol vannak „a szakszervezetek”? *MUNKAJOG* 2019: 1 pp. 70-73.
- Az alternatív vitarendezés meghonosításának újszerű kísérlete és kihívásai a kollektív munkaügyi érdekviták területén. In: *Pál Lajos; Petrovics, Zoltán (szerk.) Visegrád 15.0: A XV. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai Budapest, Magyarország: Wolters Kluwer (Budapest), (2018) pp. 451-462.*
- Kun Attila, Bankó Zoltán, Szabó Imre Szilárd: A munkaügyi tanácsadó és vitarendező szolgálat. In: *Glavanits, Judit (szerk.) A gazdasági jogalkotás aktuális kérdései Budapest-Pécs, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó, (2019) pp. 141-152.*
- Fodor T. Gábor, Nadas György; Szabó Imre Szilárd: Kollektív munkaügyi viták és az alternatív vitarendezés lehetőségei a közúti közlekedés területén. *BUDAPEST: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (2018).*

⁸¹⁷ <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10057363>

- Bankó Zoltán, Berke Gyula, Szabó Imre Szilárd: Prevenció. A tanácsadás lehetősége a Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálat keretében: A kollektív megállapodások. *Budapest, Magyarország: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (2017).*
- Czuglerné Ivány Judit, Kun Attila, Szabó Imre Szilárd: Az alternatív vitarendezés alanyai a munkavállalói oldalon; mitől kollektív egy érdekvita? (szakszervezet, üzemi tanács) *Budapest, Magyarország : HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (2017).*
- Fodor T. Gábor, Szabó Imre Szilárd: Néhány gondolat a köztulajdonban álló munkáltatókra vonatkozó munkajogi szabályozás munkaügyi kapcsolatokra gyakorolt hatásairól. *XIV. Magyar Munkajogi Konferencia, konferenciakötet (szerk: Petrovics Zoltán). Magyarország: Wolters Kluwer (Budapest), (2017).*
- Kun Attila, Szabó Imre Szilárd: A Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálat *MUNKAJOG 2017: 1 pp. 70-71.*
- Sztrájkjogi problémák. *MAGYAR MUNKAJOG / HUNGARIAN LABOUR LAW: E-FOLYÓIRAT 1 pp. 45-63. (2016).*
- A kollektív szerződések szerepe a megújult munkajogi szabályozásban. *MAGYAR MUNKAJOG / HUNGARIAN LABOUR LAW: E-FOLYÓIRAT 1 pp. 13-39 (2015).*
- A magyar kollektív munkajog egyes jogértelmezési kérdéseiről. *DEBRECENI JOGI MŰHELY 14: 3-4 Paper: DOI 10.24169/DJM/2017/3-4/6 (2017).*
- Bizalom hiányában: A szakszervezeti taglétszám jelentősége a magyar munkajogi szabályozásban. *PÉCSI MUNKAJOGI KÖZLEMÉNYEK 2: 2016 pp. 7-29 (2017).*
- Best practices on Service in Alternative Dispute Resolution. *PÉCSI MUNKAJOGI KÖZLEMÉNYEK 11: 1-2 pp. 123-124. (2018).*
- A munkaügyi kapcsolatok alapvonalai. *In: Homicskó, Árpád Olivér (szerk.) Munkaerőpiaci alapismeretek Budapest, Magyarország: Patrocinium Kiadó, (2018) pp. 74-79., 6 p.*

Felhasznált nemzetközi (és idegen nyelvű) irodalom jegyzéke

- Achur J (2011) Trade Union Membership 2010. London: Department for Business, Innovation and Skills
- Baccaro, Lucio: 'Labor, Globalization, and Inequality: Are Trade Unions Still Redistributive?' Research in the Sociology of Work, 22. 2011.
- Barnard, Catherine: EU Employment Law, Oxford University Press; 4 edition, Oxford, 2012.
- Brecht-Heitzmann, Holger – Kempen, Otto Ernst – Schubert, Jens Martin – Seifert, Achim (Hrsg.): Tarifvertragsgesetz. Frankfurt am Main, 2014, Bund Verlag, 1694.
- Chaison, G. N. – Davale, D. G. (1992): The Choice Between Union Membership and Free-Rider Status. Journal of Labour Research, Vol. 13. No. 4. pp. 355-369.
- Clark PF (2009) Building More Effective Unions, 2nd ed. Ithaca, NY: ILR Press
- Collective bargaining in the public service. The way forward. Genf, ILO, 2015.
- Davies, Paul – Freedland, Mark: Kahn-Freund's Labour and the Law, London Stevens & Sons, Third Edition, 1983.
- Degryse, Christophe–Tilly, Pierre:1973-2013: 40 years of history of the European Trade Union Confederation, European Trade Union Institute, 2013.
- Giving globalization a human face: general survey on the fundamental conventions concerning rights at work in light of the ILO declaration on social justice for a fair globalization. International Labour Office. 2012.
- Gladstone, Alan–Pankert, Alfred-Yemin, Edward (1989): A Munkaügyi Kapcsolatok rendszere az iparilag fejlett piacgazdaságokban. In: A munkavállaló, a munkáltató és az állam. Munkaügyi Kutatóintézet Kiadványai, Budapest, 1989.
- Gyulavári Tamás – Hős Nikolett: The Road to Flexibility? Lessons from the New Hungarian Labour Code. EUROPEAN LABOUR LAW JOURNAL 2012/4.
- Gyulavári Tamás. The Hungarian Experiment to Promote Collective Bargaining: Farewell to 'Principle of Favour'. (2020) Megjelent: The Sources of Labour Law
- Heery, E. – Abott, B.: Trade Unions and the Insecure Workforce. In Heery, E. – Salmon, J. (szerk.): The Insecure Workforce. London/New York, 2000, Routledge
- Introduction Labour rights, human rights, International Labour Organization, International Labour Review, Vol. 137, No. 2, 1998.
- Isabelle Van Hiel: The right to form and join trade unions protected by article 11 ECHR. The European convention of human rights and the employment relation, 2013.
- Joseph A. Schumpeter: Capitalism, Socialism and Democracy, Harper & Brothers, 1942.
- K. Busch, Gary: The Political Role of International Trade Unions. London: Macmillan. 1983.

- Kelly, John: Trade union membership and power in comparative perspective. *The Economic and Labour Relations Review* 2015, Vol. 26(4)
- Kenneth, Lapides: *Marx and Engels on the Trade Unions*. Praeger 1987.
- Kiss György: The Problem of Persons having Similar Legal Status as Employees (worker) and The Absence of Regulation of this Legal Status in the Hungarian Labour Code In: György, Kiss (ed.): *Recent Developments in Labour Law*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2013.
- Kovács Erika: The Image of Trade Unions in the European Social Charter, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2008/I.
- Kun Attila: Hungary: Collective Bargaining in Labour Law Regimes. In: Liukkonen Ulla (szerk.) *Collective Bargaining in Labour Law Regimes*, Cham: Springer International Publishing, pp 333-356 Paper Chapter 12. (2019) (*Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law* 2214-6881; 32).
- Müller, Hermann: *Marx Károly és a szakszervezetek*. Ford.: Dr. Bánóczy László. Budapest., 1923.
- Müller, Torsten; Vandaele, Kurt; Waddington, Jeremy. ETUI, Brussels, 2019.: *Collective bargaining in Europe: towards an endgame*. Volume I, II, III and IV.
- Piero Saffra: *Production of Commodities by means of Commodities*. 1960.
- Piotr Grzebyk: A szakszervezetek jogi helyzete a Lengyel Kollektív Munkajogban: vállalatoknál működő szakszervezetek. *Hungarian Labour Law E-Journal (hllj.hu)*. 1. évf. 1. sz. 2014.
- R. A. Leeson, *United We Stand, An Illustrated Account of Trade Union Emblems* (Bath: Adams & Dart, 1971).
- Rainone, Silvia, After the ‘Hairdressing Agreement’, the EPSU Case: Can the Commission Control the EU Social Dialogue? (December 14, 2020). ETUI Research Paper - Policy Brief 15/2020.
- Reinhard Marx: *A tőke: védőbeszéd az emberért*. Szent István Társulat, Budapest, 2009.
- Samuel, Lenia: *Alapvető Szociális Jogok. Az Európai Szociális Karta esetjoga*. Strasbourg, Európa Tanács, 1997.
- Świątkowski, A. M.: *Labour Law: Council of Europe*. AH Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer Law & Business, 2014.
- Simms M, Holgate J and Heery E *Union Voices: Tactics and Tensions in UK Organizing*. Ithaca, NY: ILR Press, 2013
- Smith, Adam: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 1776 Book 1, Chapter 8 Of the Wages of Labour.
- Sophia Lawrence and Junko Ishikawa (szerk.): *Social Dialogue Indicators: Trade Union Membership and Collective Bargaining Coverage, Statistical Concepts, Methods and Findings*, ILO, Geneva, 2005, Working Paper No. 59.

Swepston, Lee: Human rights law and freedom of association: Development through ILO supervision, *International Labour Review*, Vol. 137, No. 2, 1998.

Thomas Piketty: *A tőke a 21. században*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2015.

Traub-Merz, Rudolf–Pringle, Tim (eds): *Trade unions in transition: From command to market economies*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Global Policy and Development, 2018.

Waddington, J: Trade union membership retention in Europe: the challenge of difficult times. *European Journal of Industrial Relations*, 2014.

Webb, Sidney; Webb, Beatrice. *History of Trade Unionism*. Printed by the authors especially for the Amalgamated Society of Engineers. ASIN: B00085AVQA. 1898.

Wrigley, Chrid: *Labour and Trade Unions in Great Britain, 1880–1939*. In: Digby A., Feinstein C., Jenkins D. (eds) *New Directions in Economic and Social History*. Palgrave, London. 1992.

Felhasznált hazai irodalom jegyzéke

Ágoston Péter: A munka rabsága. Deutsch Zsigmond és Társa Kiadása, Budapest, 1909.

Balogh Áron Péter: A kollektív szerződés módosítása szerződéskötési képesség hiányában. Munkajog, 2019.

Balogh Sándor – Főglein Gizella – Szakács Sándor – Pamlényi Ervin (szerk.): Nehéz esztendőkről krónikája 1949-1953, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1986.

Bankó Zoltán: A távmunkával kapcsolatos jogalkotási, jogalkalmazási és foglalkoztatáspolitikai tapasztalatok Magyarországon. Magyar munkajog/Hungarian labour law. E-folyóirat, 2016/2.

Bankó Zoltán: Az atipikus munkajogviszonyok. A munkajogviszony általánostól eltérő formái az Európai Unióban és Magyarországon. PTE-ÁJK, 2008.

Berke Gyula – Bankó Zoltán – Szabó Imre Szilárd: Prevenció. A tanácsadás lehetősége. A Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálat keretében – A kollektív megállapodások. HVG-ORAC, Budapest 2017.

Berke Gyula – Horváth István: Munkajogi örökségünk. In: Pécsi Munkajogi Közlemények, 2009/1. sz.

Berke Gyula – Kiss György – Lőrincz György – Pál Lajos – Pethő Róbert – Horváth István: „Tézisek az új Munka Törvénykönyve szabályozási koncepciójához” – Összefoglalás. In: Pécsi Munkajogi Közlemények, 2009/3. sz.

Berke Gyula – Kiss György: Kommentár a munka törvénykönyvéhez, Wolters Kluwer Kft., 2017.

Berke Gyula – Petrovics Zoltán: Kollektív munkaügyi viták és az alternatív vitarendezés lehetőségei a közüzemek területén, HVG-ORAC, 2018.

Berke Gyula: A kollektív szerződés a magyar munkajogban. Pécsi Munkajogi Közlemények, Monográfiák, Pécs, 2014.

Berke Gyula: Pernecky Béla, a munkajogász In: Bankó, Zoltán; Berke, Gyula; Pál, Lajos; Petrovics, Zoltán (szerk.) Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére Budapest, Magyarország: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019.

Berki Erzsébet – Gedei Henriett: Részvételi és reprezentativitási szabályok az Európai Unióban és a hazai munkajogban (kézirat)

Berki Erzsébet: Gazdaságpolitika és szakszervezetek 1956-1988. Kézirat, 1994.

Berki Erzsébet: Munkaügyi kapcsolatok közszolgálatban. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2008.

Borsi Endre – Kindl Linda – Kozák László – Labancz Eszter: A LIGA Szakszervezetek 25 éve. Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, 2013.

- Búza László – Horváth István: Kollektív munkaügyi viták és az alternatív vitarendezés lehetőségei a közszolgálati és hivatásos jogviszonyban állóknál, Budapest, HVG-Orac, 2017.
- Czuglerné Ivány Judit – Mélypataki Gábor: Érdekképviselet a munkajogban (kézirat).
- Czuglerné Ivány Judit: A kollektív alku és a kollektív szerződés az európai munkajogban (Phd. értekezés tézisei). ELTE Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék, 2011.
- Czuglerné Ivány Judit–Kun Attila–Szabó Imre Szilárd: Az alternatív vitarendezés alanyai a munkavállalói oldalon; mitől kollektív egy érdekvita? (szakszervezet, üzemi tanács). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2017.
- Dabis Erzsébet – Feleky Gábor – Lőrinczi János – Rossu Balázs – Ruzs Molnár Krisztina: Elemző tanulmány – az új Munka Törvénykönyvének hatásvizsgálata (Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, TÁMOP-2.5.3.C-13/1-2013-0001). 2015.
- Egyesülési szabadság: Az ILO Igazgatótanács Egyesülési Szabadság Bizottsága döntéseinek és elveinek kivonata. OFA, 2003.
- Ember Alex: A kollektív szerződés hazai fejlődéstörténetének főbb csomópontjai a kezdetektől napjainkig. (2018) Megjelent: Ünnepi kötet a 65 éves Kiss György tiszteletére [Liber Amicorum in honorem Georgii Kiss aetatis suae LXV].
- Ember Alex: A magyar társadalombiztosítás története. Magyar Munkaügyi Alapítvány, Szeged, 2016.
- Érdekvédelmi Alapismerek, Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége, Budapest, 2004.
- Farkas József: Munkajogunk fejlődése a felszabadulástól a Munka Törvénykönyvéig. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952.
- Fazekas Károly – Köllő János: Munkaerőpiaci tükör. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2016.
- Ferencz Jácint – Fodor T. Gábor – Kun Attila – Trenyisán Máté: Az Mt. szabályrendszeréből adódó új érdekképviseleti szempontok érvényesítési lehetőségei (Kollektív alku a köztulajdonban álló munkáltatóknál); Készült a TÁMOP 2.5.3.A-13/2 „Társadalmi partnerek kapacitásfejlesztése Konvergencia Régióban” program támogatásával. Egyesült Villamosenergia-ipari Dolgozók Szakszervezeti Szövetsége (EVDSZ), Ergofit Kft. 2014.
- Ferencz Jácint (szerk): A munkaügyi kapcsolatok joga Magyarországon, Gondolat, Budapest, 2019.
- Ferenczi Imre: Sztrájk és szociálpolitika. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, Budapest, 1907.
- Fodor T. Gábor – Nadas György – Szabó Imre Szilárd: Kollektív munkaügyi viták és az alternatív vitarendezés lehetőségei a közúti közlekedés területén. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018.

Fodor T. Gábor – Szabó Imre Szilárd: Néhány gondolat a köztulajdonban álló munkáltatókra vonatkozó munkajogi szabályozás munkaügyi kapcsolatokra gyakorolt hatásairól. In. A XIV. Magyar Munkajogi konferencia kiadványa. Wolters Kluwer, Budapest, 2018.

Gallia Béla: A munkajog utolsó huszonöt éve. In: Jogtudományi Közlöny, 1946. 03. 31.

Gáva Krisztián – Smuk Péter – Téglási András: Az Alaptörvény értékei, Tudástár Budapest, Dialóg Campus Budapest, 2017.

Gergely Jenő: A keresztény szindikalizmus története a XIX-XX. században a Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége; MTA-ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Budapest, 2007.

Gyulavári Tamás – Könczei György: Európai szociális jog, Osiris tankönyvek – Magyarország az Európai Unióban. 2000.

Gyulavári Tamás (szerk.): Munkajog. ELTE Eötvös Kiadó, 2016.

Gyulavári Tamás: A gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása: Kényszer vagy lehetőség? Magyar Munkajog E-folyóirat, 1. 1-25. p.

Gyulavári Tamás: A kollektív munkaügyi vitarendezés korábbi és hatályos szabályozása. Budapest, 2016, Kézirat, GINOP 5.3.3-15 projekt.

Gyulavári Tamás: A szürke állomány – Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán. Jogtudományi Monográfiák 6. Pázmány Press, Budapest. 2014.

Hágelmayer Istvánné: A kollektív szerződés alapkérdései. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

Hajdú József-Kun Attila (szerk.): Munkajog. Patrocinium Kiadó-SZTE ÁJK, Budapest, 2014.

Heller Farkas: Szociálpolitikai feladataink. Közgazdasági Szemle, 1920.

Herczog László: Szociális párbeszéd a rendszerváltást követően (szakszervezetek.hu), 2017.

Hungler Sára: A munkavállalói részvétel alakulása az 1944 és 1949 közötti Magyarországon. Múltunk, 2013/4.

Jakab Sándor: A magyar szakszervezeti mozgalom 1944-1950, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

Jászai Samu: A magyar szakszervezetek története. Budapest, 1925.

Jemnitz János: Ralph Darlington (szerk.): Szindikalizmus és radikális szakszervezeti mozgalom. Szocialista Történelmi Társaság.

Juhász Gábor: A gazdasági és szociális jogok védelme az Alkotmányban és az Alaptörvényben. Fundamentum, (16) 2012.

Kajtár Edit: Magyar sztrájkjog a nemzetközi és az európai szabályozás fényében. PTE DI, Phd értekezés, Pécs, 2011.

Kártyás Gábor: A függetlenített szakszervezeti vezetők
(<https://ado.hu/rovatok/munkaugyek/a-fuggetlenített-szakszervezeti-vezetok>)

Kártyás Gábor: A szakszervezeti tisztségviselők munkajogi védelme és legújabb fejleményei
In: Bankó Zoltán – Berke Gyula – Tálné Molnár Erika (szerk.): Quid Juris? Ünnepi kötet a Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete megalakulásának 20. évfordulójára. Pécs, Magyarország, Budapest, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Kúria, Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete, 2018.

Kelemen Melinda: Szakszervezeti taglétszám Magyarországon. (http://www.liganet.hu/news/9210/Szakszervezeti_itszm.pdf – Letöltés ideje: 2019. 07. 10.)

Kenderes György: A szakszervezeti jogok elemző bemutatása magyar és nemzetközi vonatkozásban, Miskolci Jogi Szemle 2017/2. klsz.

Kisgyörgy Sándor – Pásztóy András: Az országos szintű szociális dialógus Magyarországon és bővítésének lehetőségei. LIGA Szakszervezetek, Norvég Projekt 2013/14, Budapest 2014.

Kiss György: A piac és az emberi tényező. Balassi Kiadó, Budapest, 1995.

Kiss György: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre, Polgári Jogi Kodifikáció, 2000/1.

Kiss György: Az Európai Unió munkajoga, Osiris, Budapest, 2002.

Kiss György: Munkajog. Osiris, Budapest, 2005.

Kiss György: A munkavállalóhoz hasonló jogállású személy problematikája az Európai Unióban és e jogállás szabályozásának hiánya a Munka Törvénykönyvében; Jogtudományi Közlöny 2013. LXVIII. évfolyam, 1. sz.

Kiss György: A szakszervezetek jogdogmatikai helyzete és jogpolitikai lehetőségei a magyar munkajogi szabályozás alapján 1992-től napjainkig. In: Szakszervezetek és kollektív szerződések az új Munka Törvénykönyvében. MTA-PTE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport, 1. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2015.

Kiss György: A jogalkotó felelőssége a munkajog állapotáért. In: Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére. HVG-Orac, Budapest, 2019.

Kiss György: Munkajog (kézirat). Dialóg Campus. 2019.

Kovács Rita: A kollektív tárgyalás és kollektív szerződés jogi alapjai. Acta Universitatis Szegediensis: forum: publicationes doctorandorum juridicorum, 4, 2014.

Kozák László: A független magyar szakszervezetek története és harcai, Liga Szakszervezetek, Budapest, 2009.

Kozma Anna – Lőrincz György – Pál Lajos – Pethő Róbert: A Munka Törvénykönyvének magyarázata (Szerkesztette: Kardkovács Kolos), HVG-ORAC Kiadó, 2016.

Kun Attila: A magyar munkajog kezdetei és helyzete 1945 és 1949 között. Acta Universitatis Szegediensis Acta Juridica et Politica, Publicationes Doctorandorum Juridicorum, Tomus IV., Fasciculus 11., Szeged, 2004.

Kun Attila: A puha jog (soft law) szerepe és hatékonysága a munkajogban – Az új Munka Törvénykönyve apropóján Nr. 2012/41.

Kun Attila: Az új munka törvénykönyve, In Jakab András – Gajdusek György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016.

Kun Attila: A digitalizáció kihívásai a munkajogban In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018.

Kun Attila: Munkajogviszony és digitalizáció: rendszerszintű kihívások és a kezdetleges európai uniós reakciók In: Pál Lajos; Petrovics, Zoltán (szerk.) Visegrád 15.0: A XV. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai. Wolters Kluwer, Budapest, 2018.

Kun Attila – Bankó Zoltán – Szabó Imre Szilárd: A munkaügyi tanácsadó és vitarendező szolgálat. In: Glavanits Judit (szerk.) A gazdasági jogalkotás aktuális kérdései, Dialóg Campus Kiadó, 2019.

Kun Attila: A munkajogi jogharmonizáció folyamatának eredményei és kérdőjelei. In: Miskolczi, Bodnár Péter (szerk.): Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követő hazai és európai jogfejlődés, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2020.

Ladó Mária: Munkaügyi kapcsolatok, szociális párbeszéd – nemzetközi tapasztalatok, In: Érdekegyeztetési modellek és a szociális párbeszéd Európában (szerk.: Lux Judit). Friedrich Ebert Alapítvány, Szakszervezeti Projekt. 1999.

Ladó Mária – Tóth Ferenc: A konzultáció és intézményei az Európai Unióban, tagállamaiban és Magyarországon. „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány, 2001.

Ladó Mária: Az európai szociális párbeszéd – ágazati szinten. In: Szociális párbeszéd új keretek között. FSZH Társadalmi Párbeszéd Központ, 2008.

Laki Mihály – Nacsa Beáta – Neumann László: Az új Munka Törvénykönyvének hatása a munkavállalók és a munkáltatók közötti kapcsolatokra. Kutatási zárójelentés. Műhelytanulmányok MT-DP – 2013/2 Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 2013.

Lázár Ede: Kutatásmódszertan a gyakorlatban az SPSS program használatával. Scientia Kiadó, Kolozsvár. 2009.

Lehoczkyné Kollonay Csilla: Génmanipulált újszülött – Új munkatörvény az autoriter és neoliberális munkajogi rendszerek határán. In: KUN A. (szerk.): Az új munka törvénykönyve dilemmái című tudományos konferencia utókiadványa. KRE ÁJK 2011. december 13. Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2013.

Lőrincz György: Sztrájk törvény születik 1988-1989, a Magyar Munkajog Társaság és a Magyar Munkaügyi Kapcsolatok Társaság 2008. április 23. napi konferenciáján elhangzott előadás. Halmos Csaba (szerk.): Sztrájk jog Magyarországon, Complex Kiadó, 2010.

Lux Judit: Az Országos Érdekegyeztető Tanácstól az Országos Érdekegyeztető Tanácsig, Eszmélet – Társadalomkritikai és Kulturális Folyóirat, Budapest, 2003.

Lux Judit: A magyarországi szakszervezetek történetéből. Átdolgozott kiadás, Friedrich Ebert Alapítvány, Budapest, 2008.

Lux Judit: Ágazati párbeszéd bizottságok a Phare-program után. In: Szociális párbeszéd új keretek között. FSH Társadalmi Párbeszéd Központ, 2008.

Lux Judit, Horváth István szerk.: Decent Projekt. A tisztességes munkáért. Tanulmánykötet. SZEFIG, Budapest, 2014.

Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1909. márcz.-ápr. hó, 294. sz., XXXVIII. kötet, 3. füzet, Budapest, 1909.

Mélypataki Gábor: A szakszervezetek szerepe és lehetősége a közszolgálatban. Új Magyar Közigazgatás. 2018 (2).

Mérei Gyula: Munkásmozgalmak. 1848-1949, Népszava, Budapest, 1948.

Móra Mihály (szerk.): A kollektív munkaszerződés jogi természete. In: Jogászegyleti Szemle 1948/1-2.

Munkástanácsok Országos Szövetsége, 1990-2020 (szerk.: Lajtai György). Munkástanácsok Országos Szövetsége, 2020.

Nacsá Beáta: Az Ágazati Párbeszéd Bizottságok működésének jogi – munkajogi elemzése. A középszintű érdekegyeztetés változásai Magyarországon a PHARE projekttől napjainkig, illetve az Ágazati Párbeszéd Bizottságok kapcsolatai a makroszintű érdekegyeztetés intézményeivel c. kutatás zárótanulmánya. Civil Európa Egyesület, 2010.

Nádas György-Prugberger Tamás: Európai és magyar összehasonlító kollektív munkajog, Wolters Kluwer Kft., 2015.

Nagy László: Útmutató a kollektív szerződés készítéséhez. Táncsics Szakszervezeti Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1980.

Nagy László: Kollektív szerződés a szocialista országokban, JATE, 1983.

Nemes Dezső: Az Általános Munkásegylet története. 1868-1873. Szikra, Budapest, 1952.

Neumann László: A szakszervezetek megújításának kísérletei, szervezési, toborzási módszertan. In: Lux Judit, Horváth István szerk.: Decent Projekt. A tisztességes munkáért. Tanulmánykötet. SZEFIG, Budapest, 2014.

Pásztóy András: A hatékony érdekegyeztetés intézményei – hova jutottunk el 2018-ra? Új Egyenlőség, 2018.

Pernecky Béla: A kollektív munkaszerződés. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1938.

Pető Iván-Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945-1985 I. Közgazdasági És Jogi Kiadó, 1985.

Petrovics Zoltán: Az ágazati párbeszéd bizottságok és az Ágazati Részvételt Megállapító Bizottság. Munkajog. 2017/1.

Polgár Tibor: Ők így látják. Dura Stúdió, 2002.

- Polgári Eszter: A strasbourgi bíróság és az európai konszenzus, értelmezési módszer vagy utólagos igazolás? In *Fundamentum*, Budapest, 2005/1.
- Prugberger Tamás: Európai és magyar összehasonlító munka és közszolgálati jog, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000.
- Prugberger Tamás: A munkajog kialakulása és fejlődése a gazdaság-szociológiai folyamatok tükrében. In: *Competitio* (Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karának folyóirata), 2005/1.
- Prugberger Tamás: Az országos, az ágazati, valamint a területi érdekegyeztetésről de lege lata és de lege ferenda. *Miskolci Jogi Szemle*, 2010/2.
- Prugberger Tamás-Nádas György: A munkajogi szabályozás alakulásának főbb csomópontjai a szociális piacgazdaság nyugat-európai és a reálszocialista gazdaság kelet-európai rendszerében. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*. 2014.
- Rácz Ildikó: A kollektív jogok érvényesülésének lehetőségei a platform-munkavégzés esetében. *Miskolci Jogi Szemle* 13. évfolyam 2. szám 1. kötet. 2018.
- Rácz János: Az üzemi bizottságok a magyar népi demokratikus átalakulásban (1944-1948). *Akadémiai Kiadó*. 1971.
- Rácz Zoltán: Quo vadis, MKDSZ? Az alternatív vitarendezés helyzete a munkajog területén. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXIII*, Miskolci Egyetem. 2015.
- Radnay József: A szakszervezetek és jogaik fejlődése. In: Hágelmayer Ida Emlékönyv. *ELTE ÁJK*, Budapest, 2005. II.
- Rainer Girndt: Magyarország szakszervezetei mozgásban: Kísérlet az erők koncentrálására, *Friedrich Ebert Stiftung*, Berlin, 2013.
- Rainer Girndt – Németh Edit: Félúton a rezignáció és a felemelkedés között – Aktuális események a magyar szakszervezeti mozgalomban, *Friedrich Ebert Stiftung*, Budapest-Berlin, 2018.
- Román László: A munkajog alapintézményei. III. kötet. *Janus Pannonius tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar*, Pécs, 1997.
- Sárközy Tamás (szerk.): *Polgári jog – A jogi személy – Az új Ptk. magyarázata II/VI*. 2003.
- Sárközy Tamás: Szervezetek jogállása az új Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog* 2011/3.
- Sipos Péter: A szociáldemokrata szakszervezetek története Magyarországon. *Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet*, Budapest, 1997.
- Sólyom László: Az emberi jogok az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatában. *Világosság* 1993/1. sz.
- Sólyom László: *Alkotmánybíráskodás Magyarországon*, Osiris, Budapest, 2001.

- Standeisky Éva: A forradalmi szervek és a munkástanácsok. Élet és Irodalom LI. évfolyam 28. szám 2007. július 13-i szám.
- Szakszervezeti Értesítő. A magyarországi szakszervezeti tanács hivatalos közlönye. XXXII. évfolyam, 1. szám. 1935.
- Szalai Erzsébet: A civil társadalomtól a politikai társadalom felé. Munkástanácsok 1989-1993, T-Twins Kiadó, 1994.
- Szekeres Bernadett: Munkajogon innen – munkaviszonyon túl. A gazdaságilag függő önfoglalkoztatás és annak munkajogi védelme. Doktori értekezés, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018.
- Szirtes Artur: A kollektív munkaszerződés. Különlenyomat a Szociálpolitikai Szemléből. Légrády Testvérek kiadása, Budapest, 1912.
- Szladits Károly: A kollektív szerződés. A Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának közleményei, 1951.
- Tóth András: Civil társadalom és szakszervezetek. Szociológiai Szemle 3. sz. 1995.
- Tóth András: Üzemi tanácsok, szakszervezetek és munkáltatók. In: Koltay Jenő (szerk.): A munkaügyi kapcsolatok rendszere és a munkavállalók helyzete. MTA KTK, Budapest, 2000.
- Tóth Ferenc: Konszenzuskereső évek. Az Autonóm Szakszervezetek Szövetsége. Budapest. Autonóm Szakszervezetek Szövetsége, 1998.
- Tóth Ferenc: Munkahelyi, munkaügyi konfliktusok és viták, megelőzésük, megoldásuk eszközei – ahogy a munkavállalók látják. In: Koltay Jenő (szerk.): A munkaügyi kapcsolatok rendszere és a munkavállalók helyzete. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest 2000.
- Tóth Ferenc: Kollektív tárgyalások, KTI, Budapest, 2004.
- Tóth Ferenc: Bevezetés a munkaügyi kapcsolatokba, Szent István Egyetem, Gödöllő, 2006.
- Tóth Ferenc: A munkaügyi kapcsolatok rendszere, fejlődése Szent István Egyetem Gödöllő-Budapest, 2008.
- Tölgyessy Péter: Gazdasági érdekképviselők Magyarországon, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, 1988.
- Vértes Róbert: Tudományos ülészak a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója alkalmából. — Párttörténeti Közlemények, 1969. 2. sz.
- Virizlay Gyula: Szakszervezeti kislexikon. Táncsics könyvkiadó, 1975.
- Weltner Andor: A magyar szakszervezetek jogi helyzete, alapszabályai és a szakszervezeti jogok. JK. 1959. 1. sz.
- Zeller Gyula: Létezik-e a Smith probléma, avagy mennyire egységesek Adam Smith nézetei? PTE KTK KRTI, Pécs, 2009.

Felhasznált fontosabb internetes források, adatbázisok jegyzéke

A bíróság közhiteles névjegyzéke. Elérhető <https://birosag.hu/civil-szervezetek-nevjegyzeke> (Letöltés ideje: 2021.01.17.)

A Független Rendőr Szakszervezet által benyújtott alkotmányjogi panasz (IV/3405-0/2015). [http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/b66ff392dcddf1d3c1257f4f005dd273/\\$FILE/IV_3405_0_2015_ind%C3%ADtvany.002.pdf/IV_3405_0_2015_ind%C3%ADtvany.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/b66ff392dcddf1d3c1257f4f005dd273/$FILE/IV_3405_0_2015_ind%C3%ADtvany.002.pdf/IV_3405_0_2015_ind%C3%ADtvany.pdf) (Letöltés ideje: 2020.12.15.)

A Magyar Szakszervezeti Szövetség (2018) ún. „fehér könyve”: https://www.pvdsz.hu/uploads/Feher_konyv.pdf (Letöltés ideje: 2019. 12. 26.)

A Munkástanácsok Országos Szövetségének véleménye az Mt. tervezetéről (2011): http://www.vpdsz.hu/2011pdf/fajl/pdf_08/Mt_MOSZ_velemen_y_110804.pdf (Letöltés ideje: 2019. 12. 26.)

A Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálat Szervezeti, Eljárási és Magatartási Kódexe. https://www.munkaugyivitarendezes.hu/download/mtvsz_kodex.pdf (Letöltés ideje: 2020. 01. 03.)

A Policy Agenda szakszervezeti adatbázisa: <https://www.policyagenda.hu/szakszervezeti-adatbazis-nyito/> (Letöltés ideje: 2019.5.2.)

A Szakszervezetek Országos Tanácsa főtítkáranak levele az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnökéhez a Szakszervezetek Országos Tanácsa 1988. július 8-i ülésén a szakszervezetek átalakulásáról elfogadott dokumentumokról: https://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/kozmuvelodes/kiallitasok/virtualis_kiallitasok/az_allampart_esa_demokratikus_erok_harca.html#szakszervezet (Letöltés ideje: 2020.12.14.)

A társadalombiztosítási képviselők választásának eredményei (1993): https://static.valasztas.hu/ep2004/04/hu/informaciok/20_10.html

A VKF munkavállalói oldalának javaslatai a munka törvénykönyve, valamint a sztrájk törvény egyes rendelkezéseinek módosítására. http://www.liganet.hu/news/8493/Mt._es_sztrajk_tv._ossz_szakszervezeti_javaslat_VKF-re_20150316.pdf (Letöltés ideje: 2020. 01. 01.)

Az ESZSZ Alapszabálya: <https://www.etuc.org/en/publication/etuc-constitution-2019> (Letöltés ideje: 2019.10.07.)

Az új Mt. története, LIGA Szakszervezetek (2011): <http://www.liganet.hu/page/88/art/6296/akt/0/html/az-uj-mt-tortenete.html> (Letöltés ideje: 2019. 12. 26.)

ETUC Action programme 2019-2023. <https://www.etuc.org/sites/default/files/page/file/2019-06/20190621%20Action%20Programme.pdf> (Letöltés ideje: 2019.10.01)

ETUC program: <https://www.etuc.org/en/european-trade-union-confederation-14th-congress-etuc19> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)

ETUC: Organisation and people: <https://www.etuc.org/en/organisation-and-people> (Letöltés ideje: 2019.10.09.)

Európai Bizottság: 2014–2020-as programozási időszak. Monitoring és értékelés az európai kohéziós politikában. Európai Szociális Alap.

<https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=71723> (Letöltés ideje: 2019.10.06.)

Európai Munkavállalói Kérdések Központja (EZA) projekt beszámolóí:

<https://www.eza.org/en/publications/project-reports> (Letöltés ideje: 2020.12.25.)

HUDOC-ESC:

[https://hudoc.esc.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22closed%20shop%22\],%22sort%22:\[%22ESCPublicationDate%20Descending%22\],%22ESCArticle%22:\[%2205-00-000%22\],%22ESCDcLanguage%22:\[%22ENG%22\],%22ESCDcType%22:\[%22CON%22\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22closed%20shop%22],%22sort%22:[%22ESCPublicationDate%20Descending%22],%22ESCArticle%22:[%2205-00-000%22],%22ESCDcLanguage%22:[%22ENG%22],%22ESCDcType%22:[%22CON%22]}) (Letöltés ideje: 2020.12.20.)

ICTWSS: Database on Institutional Characteristics of Trade Unions, Jelle Visser, Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS), University of Amsterdam
<http://uva-aias.net/en/ictwss> (Letöltés ideje: 2018.01.05.)

ILO NORMLEX: <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:1:> (Letöltés ideje: 2020.12.22.)

ITUC Global Rights Index. The world's worst countries for workers: <https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2019-06-ituc-global-rights-index-2019-report-en-2.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)

KSH, Munkaerőfelmérés 2015. II. negyedévi kiegészítő felvétel. Elérhető elektronikusan: https://www.ksh.hu/stadat_evkozi_9_1. (Letöltés ideje: 2017. 04. 10.)

KSH, Munkaerőfelmérés 2020. I. negyedévi kiegészítő felvétel: https://www.ksh.hu/stadat_evkozi_9_18 (Letöltés ideje: 2020.11.28.)

Munkaügyi Kapcsolatok Információs Rendszere (MKIR)

Forrás: <http://www.mkir.gov.hu/lcinternet.php> (Letöltés ideje: 2019. 08. 01.)

OECD – trade union density: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TUD> (Letöltés ideje: 2019.08.02.)

OECD összehasonlító adatai (collective bargaining):

<https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CBC> (Letöltés ideje: 2020.12.20.)